

د پښتو ټولني دخپروني عمومي لمبر (٤٦)

د کابل کالني

١٣٢٠

د پښتو ټولني د نشریاتو څخه

مهتم

عبدالرؤف « ښوا » د پښتو ټولني د صحافت

د خانگي مدير

عمومي مطبعه

کابل :

د کابل لسمه کالنی

لوی خدای لره شکر و نه دی ، چه دمتبوع حکومت او دولت د کار کوونکو د توجهاتو تر سیوری لاندی سبز کال بیا د تیر کال په خپر ددی کالنی په نشر مؤفق شوو ، چه یوه سلسله اجراءات او کارونه د مملکت و حال ته مفید ، راغونډ او خپاره کړو . که څه هم سبز کال د کاغذ د کمبود او صرفه جوئی له امله لږ څومو بز کالنی د نورو کلو په خپر کافي پانې نلری ، بیا هم موز خوشحاله یوچه دمعنی او کیف له حیثه موفق شوی یو ، چه ښه مقالات او مفید معلومات ښا غلو لوستونکو ته وړاندی کړو او هیله لرو چه لږ څومو بز معنوی لوستونکی به موز معاف کړی .

تیر کال هم د پرو د گار په فضل لکه په سیاسی ژوند کی چه ښه کال و ، او د افغانستان د مملکت د پاره دامن او ښکلوی او هوسائی کال باله کیده د کار په ژوند کی هم زموز د ملت یو ښکلی کال شمېرل کېږی - یوه سلسله چاری او اقدامات چه د تیر کال نیمگړی چاری او اقدامات بشپړ شوی دی او یوه سلسله نوی او مفید اقدامات موز ته د اثباتوی چه د مؤظفینو هر فرد په خپله برخه کی ترخپله وسه پوری زیار ایستلی دی چه یو قدم پرمخ ولاړ شی .

را تلونکی کال بیا تر یو سبز لاهم له لوی خدای څخه ښه غواړو او هیله لرو چه د زلمی او محبوب ټولواک په سیوری کی د پېرښه او بختور کلو نه تیر کو - چه په هر کال کی تربل کال خوش او خوشحاله و اوسو .

د پښتو ټولنی کار کوونکی د ۱۳۲۰ کال واقدماتو او اجراءاتو ته په ښه او درنه ستر گه گوری او دولت و فعال او بصیر هیئت ته د موفقیت د تبریک عرض کوی - ومن الله التوفیق :

(پښتو ټولنه)

د افغانستان بادشاه

د افغانستان معظم شهریار اوزلمی ټولواک اعلیحضرت محمدظاهر شاه خلداللهملیکه و اطال الله عمره ودولته - چه همایون ذات ټی سبز کال دخپل شریف ژوند په اوه ویستمه مرحله کښ پښه زدۍ - همایونی ذات د ۱۲۹۳ هجری کال دمیزان پر ۲۲ په کابل کښ زېږېدلی دی . وروسته چه دده سن دتعلیم مقتضی شو نو په مقدماتی او منځنی مکتبواوبالاخره همایونی ذات خپل تحصیلات د کابل په عالی مکتبو کښ وپای ته رسولی دی - هغه وخت چه دده فقید اوماجد پلار اعلیحضرت محمدنادر شاه کبیر دافغانستان په سفارت وباریس ته ولاړ ، همایونی ذات هم د هغه فقید شهر یاره سره دمهمه تحصیلاتو دپاره فرانسه ته تشریف فرمای شو - دفرانسوی ژبی او عالیه علومو تحصیل ټی د هغه مملکت په مختلفو رشتو او عالی مکتبو اویوهو کورنیو کښ وپای ته ورساوه - او دوطن دداخلی مسائلو په شاوخوا کښ ټی خصوصی روزنه ، اوملی اخلاق اودوطن په نسبت دلایزه مطالبو ادراک او خصائص ، له خپل بزرگوار پلارڅخه حاصل کړه .

د افغانستان د لوی شورش تر پېښی وروسته (چه د هغه نجات د همایونی ذات دشهید پلار په حق پالونکی لاس څر گندشو) ممدوح اعلیحضرت چه په هغه مملکت کښ دده تعلیمات و کمال ته رسېدلی وه - اودوطن دخدمت دپاره مستعدو ، ۱۳۰۹ شمسی کال دمیزان په ۲۰ و کابل ته تشریف فرمای شو - محض د هغه عشق په اثر چه دافغانستان دعسکری عالم سره ټی درلود ، او دبزرگ پلار د سینه سنت په تعقیب د کابل دنظامی دعالی تعلیمگاه په عسکری خانگه کښ شامل شو - په ۱۳۱۰ شمسی کال ټی دوالاحضرت سردار احمد شاه خان ددربار وزیر دشهید اعلیحضرت داکازوی دمعظمی لورسره ازدواج وفرمایه - اود همدغی سښی په اخیر کی خوموده دحرب دجلیله وزارت په کالت اویاد معارف دوزارت په و کالت مؤظف و .

په دې دواړو وزارتو کی د همایونی ذات فطری استعداد اود ذاتی قابلیت دوظیفی داجرا کولو اویښی اداري له رویه ښه څر گندشو -

په ۱۳۱۲ کال یعنی دشهید شهریار تر شهادت وروسته دعقرب په ۱۶ دمعت دلویو و کبلانو اوتولوعسکری اوکشوری افرادو په غوښتنه اواتفاق دافغانستان باچاشو . سبز کال ددې زلمی شهریار دجلوس نهم کال دی .

د همایونی اعلیحضرت اولاد :

- ۱ - شهزاده بیگم بلقیس
- ۲ - د زېږېدو نېټه دحمل ۲۸ سنه ۱۳۱۱ ش
- ۳ - والاحضرت شهزاده محمد اکبر خان ؛ « « « داسد ۱۹ « ۱۳۱۲ »
- ۴ - والاحضرت شهزاده احمد شاه خان ؛ « « « دسنبلې ۲۱ « ۱۳۱۳ »
- ۵ - شهزاده بیگم مریم ؛ « « « دعقرب ۱۰ « ۱۳۱۵ »
- ۶ - والاحضرت شهزاده محمد نادر خان ؛ « « « دجوزا ۳ « ۱۳۲۰ »

سماوی ابریشمیرت محمد ظاهر شاه افغانستان مبارک پالونکی اور وطن
فوتونکی تولوات. چه دملکت دجارو د پرمیج تنگه او د افغانستان
د مادی او معنوی ترقیاتو سره د زره له کومی مینه او علاقه لری .
S. M. Mohammad Zaher Shah Roi of Afghanistan

استاد عالی حضرت

صدر اعظم	:	ج، ع، ج، ا، ا، نینان اشرف والا حضرت سردار محمد هاشم خان
معاون	:	ع، ج والا حضرت افخم سردار محمد نعیم خان
دوهم معاون	:	ع، ج عبدالرحیم خان
مشاور	:	ع، ص سید احمد خان
»	:	» ، » یار محمد خان
دضبط احوالاتو رئیس	:	» ، » محمد شاه خان
دتحریراتو لمری مدیر	:	ع ، خلیل الله خان
» دوهم	:	» ، محمد فاروق خان
داوراقو	:	» ، محمد ابراهیم خان
دعرايضو	:	» ، میر عبدالله خان
داجرائیبي	:	» ، عبدالکریم خان
داملاکو	:	» ، عبدالستار خان

نوی مقرری :

دضبط احوالاتو دریاست دخارجہ خانگی مدیر	:	ع ، محمد رفیق خان
» » دمرکز	:	» ، میر جانخان
» » دسجل	:	» ، محمد عثمانخان
داملاکو دمدیریت دا جرائیبي	:	» ، عبدالله خان
» » دکنترول	:	» ، سید فقیر محمد خان

ج ۰ ع ۰ ج ۰ ۱۰۱۰ نیان افخم والا حضرت سر دار محمد-هاشم خان دافغانستان صدر اعظم
چه د مملکت وروستنی ترقیات په ټولورشتو کی دده د ښو اولوړو خدمتو پورودی دی

S. A. R. • A.A. • Sardar Mohammad Hachem Khan

Premier ministre

دحرب وزارت

وزیر	: ع، ج، ا، انبیاں والا حضرت غازی سپہ سالار
سردار شاہ محمود خان	
معاون	: ع، ع، ش، محمدانور خان نائب سالار عالمہ عالی
داردو عمومی مفتش	: ع، ش، سردار عالی اسداللہ خان فرقہ مشر
دمفتشیت یاور	: ش، محمدسرور خان کنتہ کمشر
دمفتشیت رئیس ارکان	: ح، محمدصفر خان غنہ مشر
معاون	: ش، عبیداللہ خان کنتہ کمشر
دیپلی متخصص	: ح، محمدابراہیم خان غنہ مشر
دسوارلی »	: ح، سیداحمد خان

ریاستونہ

دعمومی ارکان حرب ریاست :

رئیس	: ع، ش، محمد عمر خان فرقہ مشر
معاون	: ح، مصطفیٰ خان غنہ مشر
دحر کاتو عمومی مدیر	: ح، سراج الدینخان »
دتشکیلاتو مدیر	: ش، عبدالکریم خان کنتہ کمشر
د۳ خانگی آمر	: ش، محمداسحق خان »
دبیوونی اوروزنی د عمومی مدیر یت کفیل	: ح، غلام سرور خان غنہ مشر
دترجمی دخانگی مدیر	:
دمسلکی خانگو آمر	: ح، تارا احمد خان غنہ مشر
دنشریاتو مامور	: ش، امین اللہ خان کنتہ کمشر
دخریطی مدیر	: ش، میر عبدالسلام خان »

داردو ریاست :

رئیس	: ع، ش، سردار عالی احمد علیخان فرقہ مشر
دامورینو مدیر	: ح، عبدالخالق خان غنہ مشر

د کابل کالنی

د روغتیا اوبیطاریه مدیر	: ح ، میر محمد سعید خان غنیه مشر
د روغتیا د کورس آمر	: ش ، عبدالواحد خان کنه کشر
ترجمان	: « ، عبدالکریم خان »
د نقلیه د عمومی مدیریت کفیل	: ش ، عبد الباقی خان کنه کشر
د نقلیه د اجرائیې مدیر	: ش ، میر محمد جانخان کنه کشر
د ساکنو د کنه ک، کنه کشر	: « ، محمد حسن خان »
د موټر والود » »	: « ، محمد اسلم خان »

د عمومی لوازماتو ریاست :

رئیس	: ع ، ع ، ش ، شیر احمد خان نائب سالار
د اجرائیې مدیر	: ح ، حسین علی خان غنیه مشر
د کنترول مدیر	: ش ، خواجه عبد القیوم خان کنه کشر

حربی ریاست :

د رئیس کفیل	: ع ، ش ، عبد القیوم خان فرقه مشر
د کتنی او تدقیق مدیر	: ح ، سر دار محمد علیخان غنیه مشر
معاون	: ح ، محمد حسین خان »
اعضا ،	: ش ، عبد الواحد خان کنه کشر
»	: « ، عبداللطیف خان » »
د وسلې مدیر	: ح ، محمد غوث خان غنیه مشر
د جبهه خانې مدیر	: ح ، محمد اسماعیل خان »
فنیه مدیر	: ش ، سر بلند خان کنه کشر
د میگزین غنیه مشر	: ح ، عبد الرشید خان غنیه مشر
د جبهه خانې غنیه مشر	: ح ، محمد عثمانخان »
د جبهه خانې تحویلدار	: ش ، محبوب شاه خان کنه کشر

د محاکماتو ریاست :

رئیس	: ح ، سید عی خان غنیه مشر
معاون	: ش ، محمد مهدی خان کنه کشر

ع، ج، ۱۰، ۱۰، نینان والاحضرتغازی سردار شاه محمود خان سیہ سالار اودحربوزیر
S. A.R. • A. A. • Sardar Chah Mahmoud Khan ministre de la guerre

د اصلاح او ترقی ریاست :

ع ، ش محمد عمر خان فرقه مشر	: رئیس
ع ، ش خان زمانخان « »	: اعضاء
ح ، محمد عمر خان غنہ مشر	: »
« ، محمد یعقوب خان « »	: »
« ، محمد اکبر خان « »	: »
« ، محمد توکل خان « »	: »
« ، محمد ایاز خان « »	: »
ش ، امیر محمد خان کنبہ کمشر	: »
ش ، داد محمد خان « »	: »

ددائمی دیوان حرب ریاست :

ع ، ش عبدالقیوم خان فرقه مشر	: رئیس
ح ، گل میر خان غنہ مشر	: معاون
« ، حبیب اللہ خان « »	: اعضاء
« ، احمد شاه خان « »	: »
« ، سید محمد حسین خان « »	: »
« ، محمد اصغر شاه خان « »	: »
« ، غلام بہاؤ الدینخان « »	: »
« ، سید احمد خان « ثانی	: »
ش ، محمد سلیمانخان کنبہ کمشر	: »
« ، محمد عمر خان « »	: »

د حربی فابریکو ریاست :

ع ، ع ، ش ، سید عبدالله خان شاجی	: رئیس
»	: معاون
ش ، محمد کاظم خان	: د اجرائی مدیر
« ، میر ابو طر ابخان	: د کنٹرول مدیر
ش ، عبدالمجید خان کنبہ کمشر	: د میخانیکی مکتب مدیر

د قبايلو رياست :

- رئيس : ع ، ش محمد شاه خان فرقه مشر
معاون : ح ، شير باز خان غنډ مشر

د الميک رياست :

- اداري رئيس : ع ، ص محمد يوسف خان
معاون : ش ، محمد يعقوب خان کنډه کمشر
د سيورټ مدير : ش ، ظهير الدين خان « »
د کورسو مدير : ح ، ز کريا خان غنډ مشر

د استخباراتو عمومي مديريت :

- عمومي مدير : ح ، محمد انور خان غنډ مشر
معاون : ش ، رستم علي خان کنډه کمشر

د تعميراتو عمومي مديريت :

- کفيل : ح ، غلام سعيد خان غنډ مشر د غا زى
والا حضرت سر باور
لمړی معاون : « ، نور محمد خان غنډ مشر
۲ معاون : ش ، محمد اياز خان کنډه کمشر
نقشه کښ : « ، محمد عوض خان »

د تعميراتو د سنجش مستقل مديريت :

- مدير : ح ، شاه عبدالحميد خان غنډ مشر
معاون : ش ، غلام احمد کنډه کمشر

د تحريراتو او مخصوص قلم مديريت :

- مدير : ش ، محمد فاسم خان کنډه کمشر

د ډيلو د تعليمگاه اودعالي کورس مديريت :

- مدير : ش ، محمد آصف خان کنډه کمشر
۱ معاون : « ، دوست محمد خان »
۲ » : « ، قدرت الله خان »
۳ » : « ، محمد سرور خان »

داوراقو عمومی مدیریت :

مدیر : ش ، عبدالشکور خان کنہہ کشر

دحر بیہ وزارت دمنتظمت دائرہ :

منتظم : ش ، عبدالعظیم خان کنہہ کشر

ہوائی قوا :

قوماندان : ع ، ش محمد احسان خان فرقہ مشر

دار کبان حرب رئیس : ح ، محمد ہاشم خان غنہ مشر

دترمیم دفابریکی اودمکتب مدیر : ح ، غلام دستگیر خان غنہ مشر

دنیوونی اوروزنی مدیر : ش ، محمد عارف خان کشاف

دلوازمو مدیر : ش ، عبدالفتاح خان

دلمری- تولی قوماندان او دیلووتیانو : ش ، شاه محمد خان کشاف

دعملیاتو دولی بنوونکی

خارجہ وزارت

وزیر : ع ، ج علی محمد خان

لمری معین : ع ، ج حبیب اللہ خان

معین : ع ، ص عبدالحمید خان

سیاسی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، نجیب اللہ خان

دلمری- خانگی مدیر : ص ، عبدالرؤف خان

» دوہمی » : » ، فضل احمد خان

» دریمی » : » ، جمعہ گل خان

» خلرمی » : » ، عبدالرحمن خان

دتشریفاتو ریاست :

رئیس : ع ، ص غلام محمد خان

دین المللی چارو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، میر محمد صدیق خان

ع ، ج علی محمد خان د خارجہ چارو وزیر
S. Ex. Ali Mohammad Khan ministre
des affaires étrangères.

د شفا او مخصوص قلم مدیریت :

مدیر : ص ، محمد سلیمان خان

د مامورینو او اجرائیې او تنظیماتو مدیریت :

مدیر : ص ، عبدالقادر خان

دویزه او قونسلگری عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، عبدالرؤف خان

دلیری-خانگی مدیر : ص ، محمد قسیم خان

د اوراقو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، عبدالغفار خان

د کنترول او محاسبې مدیریت :

مدیر : ص ، عبدالاحد خان

پښتنی سفیران او نمایندگان په خارج کی

د اعلیحضرت لوی سفیر په انقره کی : ع ، ج فیض محمد خان

» » » په طهران کی : ع ، ج محمد نوروز خان

» » » په ماسکو کی : ع ، ج سلطان احمد خان

د اعلیحضرت مختار وزیر په پاریس کی : ع ، ج ، ا ، انبیا والا حضرت سردار شاه ولی خان

» » » » په لندن کی : ع ، ج احمد علیخان

د » » » په روما کی : ع ، ج عبد الصمد خان

د » » » په برلین کی : ع ، ج الله نواز خان

د » » » په توکیو کی : ع ، ج ذو الفقار خان

د » » » په قاهره کی : ع ، ج محمد صادق خان مجد دی چه د حجاز

مختار وزیر هم دی

د اعلیحضرت جنرال قونسل په دهلی کی : ع ، ص محمد شفیع خان

د » » » په مشهد کی : ع ، ص عبدالوهابخان

د » » » په بمبئی کی : ع ، محمد شعیب خان

د » » » په کراچی کی : ع ، محمد اکبر خان

دویزه پښتون مامور په پشاور کی : ص ، محمد قیوم خان

» » » په چمن کی : ص ، میر غلام فاروق خان

ع ، ج ، ۱۰۱۰ ، نینان والا حضرت سردار شاه ولی خان « د کابل فاتح »

داعلی حضرت وزیر مختار او فوق العاده نماینده به فرانسه کی

S. A. R. « A. A. » Sardar Chah Vali Khan envoyé extraor-
dinaire et ministre plénipotentiaire de Sa Majesté
en France

داخله وزارت

د داخله وزارت :

وکیل : ع، ج، س، ا، غلام فاروق خان

دامنيه رئیس : ع، ش طره باز خان
فرقه مشر

معین : ع، ص عبدالرشید خان

دفتیش رئیس : ع، ص عبد الله خان

داحصائی رئیس : ع، ص عبدالعلی خان

د مامورینو مدیر : ص، محمد حسن خان

داورافو مدیر : « عطا محمد خان

د کنترول مدیر : « محمد سعید خان

داحصائی ریاست

داحصائی مدیر : « محمد معصوم خان

« ریاست داخذ

عسکر مدیر : « شاه جانخان

دامنيه ریاست

د تشکیلاتو مدیر : ح، محمد اکبر خان

: ص، اختر محمد خان

: « عبدالباقی خان

: « صالح محمد خان

: « محمود شاه خان

ع، ج، س، ا، غلام فاروق خان د داخله وزارت وکیل

او د قطعن او بدخشان تنظیمه رئیس

S, Ex. Gholam Farouq Khan

Ministre par intérim au

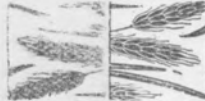
ministère de l'indérieur.

دامنيه ریاست دامنیو مدیر

« داخذ اطلاعات مدیر

دفتیش مدیر

خصوصی سر کاتب

ع ، ج فضل احمد خان مجدی عدلیه وزیر
S. FX. Fazl-Ahmad Khan mistre
de la Justice.

عدلیه وزارت

- وزیر : ع ، ج فضل احمد خان مجدی
معین : ع ، ص امین الله خان
دمتیز رئیس : ج ، ف مولوی عبدالرب خان
د جمعیتہ العلماء : ف ، قاضی عبدالکریم خان
منشی : « گدا »
دمتیز لمپی-عضو : « ، ملا عبدالجلیل خان
دمتیز دوهمه-عضو : « ، ملا عبدالحمید خان
د مامورینو مدیر : ص ، محمد میر خان
د تحریراتو مدیر : « ، عبدالسلام خان
د کنترول مدیر : « ، محمد ناصر خان
دمتیز د تحریراتو :
مدیر : « ، محمد شریف خان

د مالیې وزارت

- وزیر : ع ، ج میرزا محمد خان
معین : ع ، ص محمد اسلم خان

د کنترول عمومی مدیریت :

- عمومی مدیر : ع ، عبدالغفور خان
د بودجې مدیر :
د کنترول مدیر : هس ، گل احمد خان
د خزانو او ذخیرو
مدیر : ص ، عبدالرب خان

د اجرائیې عمومی مدیریت :

- عمومی مدیر : ع ، محمد انور خان
د مالیات او محصولات
مدیر :
د مامورینو مدیر : ص ، عبدالمجید خان

ع ، ج میرزا محمد خان د مالیې وزیر
S. Ex. Mirza Mohammad Khan
ministre de finances.

ع ، ج ، والا حضرت سردار محمد نعیم خان دمعارف وزیر اودصدا رت عظمی لمہی معاون
S. Ex. Sardar Mohammad Na'im Khan ministre de
l'instruction publique

مملکتی تشکیلات

داحصائی او املاکو مدیر : ص، عبدالرحیم خان
 داو راقو مدیر : « ، حافظ عبدالرحیم خان

د تفتیش عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، محمد حسن خان
 اعضا د ابتدائی مدیر په حیث : ۸ تنه

د تصفیو او مدرک تجارتی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، غلام حسن خان
 دنوی مدرک مدیر :
 د محاسبی تجارتی مدیر : ص ، قطب الدین خان
 د وزارت خصوصی سرکاتب : « ، سید محمد خان

د معارف وزارت

وزیر : ع ، ج والا حضرت سر دار محمد نعیم خان
 معین : ع ، ص عبد الجبار خان
 » : « ، عبد الاحمد خان
 » : « ، سید عبد الله خان
 مشاور : « ، اسمعیل حکمت
 علمی مشاور : « ، هاشم شایق افندی
 » : « ، عبد الحی خان حبیبی
 د مخصوص قلم مدیر : ص ، امیرالدین خان
 د پوهنی او روزنی رئیس : ع ، ص برهان الدین خان کشککی
 د تدریساتو رئیس : « ، عزیز الرحمن خان
 د تفتیش » : « ، سید محمد فاروق خان
 د روغتیا د ساتنی او سپورٹ رئیس : « ، فاروق شاه خان
 د اجرایی او مامورینو مدیر : ص ، محمد مرید خان
 د کنترول » : « ، غلام سخی خان
 د تنظیماتو د مدیر کفیل : « ، محمد مرید خان
 د موزی او حفریاتو مدیر : ع ، احمد علیخان کهزاد
 د اوراقو مدیر : ص ، عبد الله خان

د طبيي فا کولتي او د واسازي دمکتب رياست :

رئيس : ع ، ص رقيقي کامل
اداري مدير : ص ، محمد آصف خان

د حقوقو د فا کولتي رياست :

رئيس : ع ، ص محمد علي فواد
د نشر ياتو مدير : ص ، مير محمد ابراهيم خان عالمشاهي

د اللهياتو د فا کولتي رياست :

رئيس : ع ، ص عبد الر سول خان
د استقلال او نجات د مکتبو رئيس : ع ، ص عبد الر حيم خان
د حبيبي د مکتب مدير : ص ، غلام حيدر خان
د غازي » » : « ، غلام محمد خان
د نجات د مکتب د مدير یت کفيل : « ، دکتر علي احمد خان
د استقلال د مکتب معاون : « ، پاينده محمد خان
د نجات د مکتب معاون : « ، محمد اکرم خان

د نوي کابل دار المعلمين :

تدریسي مدير : ص ، داکتر محمد انور خان
د دارالافامه مدير : « ، محمد امين خان

د پغمان اساسي دار المعلمين :

تدریسي مدير : عزتمند رمزي انجول
اداري مدير : ص ، عبد الر سولخان

د صنايعو د مکتبو عمومي مديريت :

عمومي مدير : ع ، نور الله خان
د حکام د مکتب د مدير کفيل : ص ، غلام جانخان
د مساحت د مکتب » : « ، عبد السلام خان
د ليک او محاسبی د مکتب مدير : « ، عبد القيوم خان
د تجارتي مکتب مدير : « ، غلام جانخان

- د بیجو د لیسې مدیره : مادام فریسه
 معاون : ص، عبد الباقي خان
 د بلديې د منطقي مدير : « ، قربانعلی خان
 د پست او تلگراف د مکتب مدير : « ، محمد کریم خان
 د پرستاری د مکتب مدير : « ، فدای احمد خان

د ملی اقتصاد وزارت

- وزیر : ع، ج، ا، ع، عبدالمجید خان
 لمړی معین : ع، ص، محمد اکرم خان
 دوهم معین : « ، « ، غلام غوث خان

د گمرکاتو عمومی مدیریت :

- عمومی مدیر :
 د گمرکاتو مدیر : ص، حبیب الله خان

تجارتی عمومی مدیریت :

- عمومی مدیر : ع، سید احمد
 علی شاه خان
 د شرکتو او کریڈت

- مدیر : ص، محمد صدیق خان
 خارجہ تجارتی
 مدیر : « ، محمد حسن خان

- د تجارتی احصائی
 مدیر : « ، عبدالکریم خان

- ع، میر ضیاء الدین خان :

- ع، محمد نعیم خان :
 ص، عبدالغفور خان :
 ص، غلام محی الدین خان :
 ع، پاینده محمد خان :

ع، ج، امر عالی نینان عبدالمجید خان د ملی اقتصاد وزیر

S. Ex, Abdul-Madjid Khan ministre de l'économie Nationale

د تجارت د اطاق عمومی مدیر

د صناعاتو عمومی مدیریت :

- عمومی مدیر
 د قوانینو مدیر
 د لاسی خانگی مدیر
 د ناقلینو د عمومی مدیر کفیل

د انطباعاتو عمومي مدیریت :

- عمومي مدير : ع ، محمد زمانخان « تره کي »
د اقتصاد د مجلې مدير : ص ، غلام دستگير خان

اداري عمومي مدیریت :

- د عمومي مدير کفيل : ع ، عبدالشکور خان
د مامورينو مدير : ص ، محمد هاشم خان
د کنترول مدير : « ، عنايت الله خان
د ترجماني مدير : « ، محمد عليخان
د اوراقو مدير : « ، عبدالودود خان

د فوائده عامې وزارت

- وزير : ع ، ج رحيم الله خان
معين : ع ، ص عبدالحميد خان
» : ع ، ص عبدالرحيم خان
» : ع ، ص نصر الله خان

عمومي مدیریتونه :

- د لوا او بندو : ع ، محمد کبير خان
د عمومي مدير : ع ، محمد اکرم خان
د معايرو مدير : ع ، محمد اکرم خان
د سپر کو د ساتنې او
کتنې عمومي مدير : ع ، سعد الدين خان
د تعميراتو عمومي مدير : ع ، عبدالرحيم خان
د مصالح د تهبو عمومي

- مدير :
د کنترول عمومي مدير : ع ، غلام رسول خان

اداري مدیریتونه :

- د مامورينو مدير : ص ، بدر الدين خان

ع ، ج رحيم الله خان د فوائده عامې وزير
اود معدن د وزارت کفيل

S. Ex. Rahimullah Khan ministre
travaux publics et Ministre
par interim des mines

ص ، نورالحق خان	:	دمتر لوژی مدیر
ص ، محمد موسی خان	:	د تصفیہ ماضیہ مدیر
.....	:	دیپمائیٹی مدیر
ص ، محمد ابوبخاں	:	داورافو مدیر

د صحیحی وزارت

وزیر : ع ، ج غلام یحیی خان
 معین :

د روغتیا دساتنی

عمومی مدیر : ع ، جلال الدین خان
 د نشر یا تو او

احصائی مدیر : ص ، عبد الغفور خان

د روغتیا دساتنی

او تشکیلاتو مدیر : « ، عبدالرحیم خان

د درمل واکھی

د مدیریت مامور : « ، محمد اکبر خان

« رضوی »

د مامورینو او

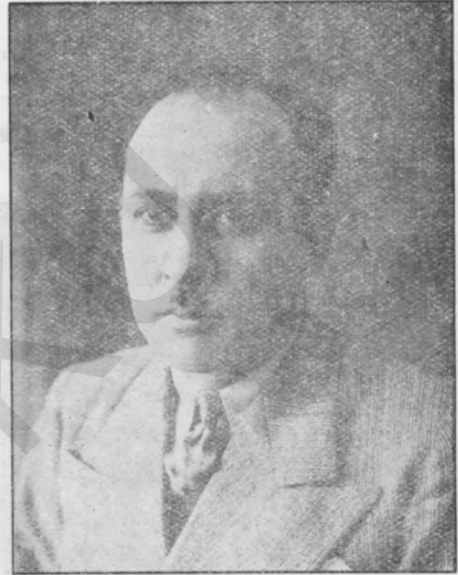
اجرائی مدیر : « ، محمد ابراہیم خان

د کنٹرول مدیر : « ، میر عزیز اللہ خان

داورافو مامور : « ، صالح محمد خان

ص ، محمد رسول خان

.....

ع ، ج غلام یحیی خان د صحیحی وزیر
 S. Ex. Gholam Yahya Khan
 ministre del, Hygène publique.

د تفتیش د خانگی فنی معاون

د مجادلی او بین المللی خانگی معاون

د مرکز مر بوطہ مؤسسات :

د مرکز معاینہ خانہی مؤظف د کتور : حبیب اللہ خان

د اکسپریز مؤسسہی آمر : عزتمند احمد تلاشی متخصص رونتکن

د برقی تداوی اودا کسریز د مؤسسہی فنی معاون : ص ، عزیز اللہ خان

د عمومی دیوی رئیس : عزتمند صلاح الدین بیگ

- دعلی آباد د صبحیه مؤسساتو د شفا خانې سر طیب : عزتمند د کتور فواد
 دده مزنگت د محبس د شفا خانې سر طیب : ص ، عبدالرحیم خان
 دمستورا تو د شفا خانې سر طیب : » ، عبدالقیوم خان
 دمستورا تو د شفا خانې مدیره : » ، زینب بیگم
 دمستورا تو د سنا توریم ماموره : » ، امیر بیگم
 دروغتیاد ساتنی او دانستیو باقر یو لوزی متخصص : عزتمند د اکثر زهدی بیگم
 » » » » » » » » : ص ، عبدالمجید خان
 دنرودغابو جوړولو د مؤسسې : » ، فضل احمد خان
 دبنجو دغابو جوړولو د مؤسسې : » ، عبدالله خان طرزی

د پست او تلگراف او تېلفون وزارت

- وزیر : ع ، ج عبدالحسین خان
 معین : ع ، ص محمد حسین خان
 د تقنیش رئیس : » ، غلام صفدر خان
 د تلگراف عمومی مدیر : ع علی گل خان
 د تلگراف اداری مدیر : ص محمد محسن خان
 د پست او تېلفون عمومی مدیر : ع محمد سعید خان
 د پست او تېلفون اداری مدیر : ص غلام فاروق خان
 درادیر فنی عمومی مدیر : ع ، عطاؤالله خان
 درادیر ټخنیکي او اداری مدیر : ص ، ضیاؤالدین خان
 دخارجہ ارتباط مدیر : » ، عبدالقیوم خان
 : » ، محمد عثمان خان
 : » ، محمد حسین خان

ع . ج عبدالحسین خان د تېلفون او د تلگراف
 او د پست وزیر

S. Ex. Abdul-Hossain Khan
 ministre des P. T. T.

د چک آفس مدیر
 دیکه توت د تلگراف خانې منتظم

د مہتاب قلعه دہلگراف خانہ منتظم	:	ص، غلام سرور خان
د مامورینو او اجرائی مدیر	:	» ، عبدالخالق خان
د کنٹرول مدیر	:	» ، لعل محمد خان
د اوراقو مدیر	:	» ، عبدالرحیم خان

د معادن وزارت

د معادن دوزارت کنفیل	:	ع ، ج ، رحیم اللہ خان
معین	:	ع ، ص ، غلام محمد خان

فنی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	:	ع ، سید عبدالاحد خان
کشافی مدیر	:	ص ، غلام علی خان

ڈٹو لوژی خانگہ :

جیولوج	:	ص ، ڈکتور عبداللہ خان
ڈپلورلو او پیرودلو مدیر	:	» ، محمد صدیق خان
دفتیش مدیر	:	» ، محمد احسان خان
د مامورینو مامور	:	» ، عبدالفتاح خان
د کنٹرول مامور	:	» ، سید قبول شاہ خان
د اوراقو سرکاتب	:	» ، عنایت اللہ خان

ج، میر محمد یوسف خان د کرهني دستقل رياست رئیس
S.Ex. Mir M. Yossuf Khan chef
de département de l'agriculture

د کرهني مستقل رياست

- رئيس : ج، میر محمد یوسف خان
 معین :
 د کرهني عمومي مدير : ع، محمد زمان خان
 د تفتيش عمومي مدير : «، نادر عليخان
 د کرهني د آفتو د دفع مدير : ص، محمد کریم خان
 د قوانينو او تدوين مدير : «، فقير محمد خان
 د اجر اگيې او مامورينو د مدير کفيل : «، نادر عليخان
 د کنترول مدير : «، عبدالرؤف خان
 د اوراقو مدير : «، میر محمد هاشم خان
 د احصائيې مدير :

د مطبوعاتو مستقل رياست

- رئيس : ج، صلاح الدين خان
 مشاور : ع، فاری عبدالله خان
 «، «، سرور خان گویا
 «، «، محمد امين خوگيانی

د نشریاتو عمومي مدیریت :

- عمومي مدير : ع، سيد قاسم خان ريتيا
 معاون او دلمري-
 خانگي مدير : «، احمد الله خان کریمی
 د دوهمي خانگي مدير : ص، عبدالباقی خان لطيفی
 د آژانس مدير : «، عبدالتبي خان
 «، معاون : «، نجف عليخان نباتی
 د راډيو مدير : «، محمد عثمان خان صدقی
 د راډيو دمدير : «، مير امين الدين خان انصاری
 معاون :

ج، صلاح الدين خان د مطبوعاتو مستقل رئیس
S. Ex. Salahoddin Khan Chef du
département de la presse

د پښتو ټولنی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	:	ع ، عبد الرحمن خان « یزواک »
معاون	:	« ، محمد اعظم خان « ایازی »
»	:	« ، امین الله خان « زمزیالی »
د پښتو ټولنی عمومی مبصر	:	« ، گل پاچا خان « الفت »
د دائره المعارف مدیر	:	ص ، میا حسین خان
د قواعدو	:	« ، صدیق الله خان « رښتین »
د لغاتو	:	« ، عبد الخالق خان « اخلاص »
د تالیف او ترجمې	:	« ، محمد گل خان « نوری »
د صحافت	:	« ، عبد الرؤف « بینوا »

د مطابع عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	:	ع ، عبد الغفور خان « برښنا »
معاون	:	« ، غلام جیلانی خان « اعظمی »
د اجرائیې مدیر	:	ص ، خواجه عبد العزیز خان
د طباعتی	:
د تخنیکي	:	« ، عبد الودود خان
فنی مشاور	:	« ، محمد نوری خان
د کنترول مامور	:	« ، محمد عثمانخان

ادارای خانگی :

د اجرائیې او مامورینو مدیر	:	ص ، عبد اللطیف خان
د کنترول	:	« ، میر حسام الدین خان
د اوراقو	:	« ، عبد الخالق خان
د کتابخانې	:	« ، غلام جانخان

د ولاياتو او اعلى حكومتو تشكيلات

د كابل ولايت

د والى وكيلى	: و ، ج محمد اسمعيل خان
د مرگري قوا ، قوماندان	: ع ، ش سردار عالى محمد داؤد خان
مستوفى	: ع ، ص سيد حبيب خان
د مرافعي د محكمې قاضى	: ف ، ملا صالح محمد خان
د كوتوالى قوماندان	: ح ، خواجه محمد نعيم خان
د گرك رئيس	: ع ، ص غلام حيدر خان
د تحرير اتو عمومي مدير	: ع ، عبد الباقي خان
د احصائى	: ص ، فضل محمد خان
د معارف د مدير وكيلى	: « ، غلام حيدر خان
د تعميراتو عمومي مدير	: ع ، عبد الفتاح خان
دمعابراو بندواووالو عمومي مدير	: « ، احمد شاه خان
د تنگك غارود لمړى برخى	: ص ، شير احمد خان
» دوهى »	: « ، محمد امين خان
د شكارى درې	: « ، محمد جانخان
د بند خروار	: « ، سيد قاسم خان
د بند سراج غزنى	: « ، فقير محمد خان
د قرغى د بند	: « ، محمد جانخان
د مصالح دتېي	: « ، فضل حق خان
د تقبش	: « ، على محمد خان

د قندهار ولايت

نائب الحكومه	: و ، ج محمد قاسم خان
عسكرى قوماندان	: ع ، ش محمد علم خان
مستوفى	: ع ، ص عبد الاحد خان
د مرافعي د محكمې قاضى	: ف ، ملا صاحب خان

خارجہ مدیر	:	ص محمد رفیق خان
د کونو والی قوماندان کفیل	:	ش، عبدالقادر خان
د گمرک رئیس	:	ع، ص محمد عزیز خان
د تھریراتو مدیر	:	ص، محمد اسمعیل خان
د فوائد عامی	:	»، محمد عمر خان
د احصائی	:	»، امین اللہ خان
د معارفو	:	»، غلام جیلانی خان
د مطبوعاتو	:	»، محمد یوسف خان « ایازی »
د آژانس مامور	:	»، محمد معصوم خان
د صحبی	:	»، د کتور محمد ایوب خان
د بخاراتو	:	»، گل احمد خان
د کرہنی	:	»، عبدالغفور خان
د پولیس سر مامور	:	ش، خواجہ ضیاء الدین خان
د خزانہی مدیر	:	ص، عبدالحمید خان
د حمل و نقل	:	»، عبد الواحد خان
د شرکت وطن رئیس	:	ع، ص حاجی عبدالخالق خان
د بلدی	:	»، » محمد اکبر خان
د تجارتی منازعاتو د فیصلہی رئیس	:	»، »، غلام فاروق خان
د تجارت د اطاق	:	»، »، سلطان محمد خان

دہرات ولایت

د نائب الحکومہ وکیل	:	و، ج عبداللہ خان
د عسکری قوماندان	:	ع، ش محمد قاسم خان فرقه مشر
د مستوفی	:	ع، ص سید محمد خان
د مرافعی د محکمہ قاضی	:	ف، محمد علیخان
د کونو والی قوماندان	:	ح، خدا بخش خان
د گمرک رئیس	:	ع، ص حاجی محمد عظیم خان
د خارجہ چارو مدیر	:	ص، سلطان عزیز خان
د تھریراتو مدیر	:	»، عبدالقدیر خان

..... :	د فواید عامې مدیر
ص ، گلبدین خان :	د معارف مدیر
» ، عبدالعزیز خان :	د احصائیې مدیر
» ، عبدالرحمن خان محمودی :	د صحیې مدیر
» ، غلام غوث خان :	د مخبر اتو مدیر
» ، گل محمد خان :	د خزانې مدیر
» ، محمد زمان خان :	د کرهڼې مدیر
» ، محمد کریم خان (صدیقی) :	د مطبوعاتو مدیر
» ، گل احمد نور خان :	د پښتو مدیر
» ، محمدرحیم خان :	د استخباراتو د مامور کفیل
ع ، ص عبدالقادر خان :	د فیصله منازعات رئیس
ع ، ص حاجی غلام محی الدین خان :	د اطاق تجارت رئیس
ص ، میر عبدالخالق خان :	د حمل و نقل مامور
» ، میر غلام محمد خان :	د آژانس مامور

د مزار شریف ولایت

و ، ج گل احمد خان :	نائب الحکومه
ع ، ش الله داد خان فرقه مشر :	د عسکری قوماندان
ع ، ص عبدالکریم خان :	مستوفی
ح ، سید کمال خان :	د کوة والی قوماندان
ف ، ملا عبدالرحمن خان :	د مرافعی قاضی
» ، ملا ضیاؤ الدین خان :	د ابتدائی قاضی
ع ، ص خواجه تاج الدین خان :	د گمرک رئیس
ص ، عبدالسمیع خان :	د تحریر اتو مدیر
» ، محراب الدین خان :	د معارفو
» ، عبدالصمد خان « جا هد » :	د مطبوعاتو
» ، عبداللطیف خان :	د آژانس مامور
» ، داد محمد خان :	د فواید عامې مدیر
» ، سید جعفر خان :	د احصائیې

د کرہنی دمدیر کفیل	:	ص ، محمد علی خان
د مخبر اتو »	:	» ، نقیب اللہ خان
د خزانہ »	:	» ، سید احمد شاہ خان
د حمل و نقل »	:	» ، سید محسن خان
د ملکی شفاخانہ سرطیب	:	» ، محمود خان
د منازعاتو د فیصلی رئیس	:	ع ، ص عبدالاحمد خان
د استخباراتو مامور	:	ص ، عبدالرشید خان
د روضی شریفی د چارو رئیس	:	ف ، نور محمد خان
د پیتو د کورسو مامور	:
د مستوفیت د کترو ل مامور	:	ص ، سر فراز خان
د تفتیش مامور	:	» ، عبدالجبار خان

د قطن او بد خشان ولایت

تنظیمیہ رئیس	:	ع ، ج ، س ، ا غلام فاروق خان
د تنظیمیہ ریاست معاون	:	ع ، ص عزیز اللہ خان
د عسکری قوماندان	:	ع ، ش محمد جعفر خان
مستوفی	:	ع ، ص نور محمد خان
د مرافعی قاضی	:	ف ، ملا سید عبد الرحمن خان
د ژاندارمی قوماندان	:	ح ، عبد الغفور خان
د پولیسو د قوماندانی کفیل	:	ش ، دین محمد خان
د تجریر اتو مدیر	:	ص ، شاہ محمد خان
د معارفو مدیر	:	» ، عزیز محمد خان
د مطبوعاتو مدیر	:	» ، محمد ارسلان خان سلیمی
د مخبر اتو د مدیریت کفیل	:	» ، غلام دستگیر خان
د صحیحی مدیر	:	» ، د کتور رجب علی خان
د احصائیہ »	:	» ، محمد حفیظ خان
د ناقلینو »	:	» ، عتیق اللہ خان
د کرہنی »	:	» ، غلام بہا الدین خان
د مساحت »	:	» ، عبد الظاهر خان

د گمرک مدیر	:	ص ، نظر محمد خان
د حمل و نقل مدیر	:	« ، دوست محمد خان
د فوآند عامی	:
د طلا د خریداری مدیر	:	ص محمد صدیق خان
د معدن مدیر	:	« ، عبد الخالق خان
د خارجه مامور کفیل	:	« ، عبد الله خان
د استخباراتو مامور	:	« ، عبد العليم خان
د صجیه سیار	:	« ، محمد طاهر خان
د آژانس	:	« ، غلام حضرت خان

دمشرفی ولایت

دنائب الحکومه وکیل	:	و ، ج ، عبدالحکیم خان
اعلی سرشته دار	:	ع ، ص ، محمدحسین خان
دیولیسو اوژاندرمی قوماندان	:	ح ، محمدجان خان
دمرافعی دمحکمې قاضی	:	ف ، عبدالله خان
دابتدائی قاضی	:	« ، محمداسحق خان
د گمرک مدیر	:	ص ، محمود خان
د خارجه	:	« ، محمد اختر خان
داستخباراتو	:	« ، محمد صدیق خان
دفوآند عامی	:	« ، غلام حیدر خان
دقبائلو	:	« ، حبیب الله خان
دمطبوعاتو	:	« ، قیام الدینخان « خادم
د روغتیا	:	« ، دکتور محمد شریف خان
د تحریراتو	:	« ، عبدالرزاق خان
دمعارف	:	« ، عبدالمحمد خان
دمطبوعاتو معاون (دپښتود کورسو	:	« ، غلام حبیب خان
اود آژانس مامور)	:	« ، ضیاء الدینخان
د احصائی مدیر	:	« ،
د کرهڼی	:	« ،

ص، آقا رحیم خان	:	د کرهڼی مامور
« ، غلام محمد خان	:	د معارف »
« ، حسن علیخان	:	د شفاخانې سرطیب
« ، میر اکبر خان	:	د گمرک مامور
ف ، محمد یوسف خان	:	د مرافعی د محکمې قاضی
...	:	د تحریراتو مامور
...	:	د احصائی »
ص ، احمد جانخان	:	د کورسو او آژانس مامور
« ، عبدالمجید خان	:	د استخباراتو »

د فراه اعلیٰ حکومت

ع ، ع ، ص ، عبد الصمد خان	:	اعلیٰ حاکم
ش ، عبد الشکور خان	:	د عسکری قوماندان کفیل
ع ، ص محمد عثمانخان	:	سر رشته دار
ص ، عبد العزیز خان	:	د معارف مدیر
ع ، ص رحمت الله خان	:	د گمرک رئیس
ص ، محمد عظیم خان	:	د صحیبی مدیر
« ، سید محمد خان	:	د فواید عامی »
« ، غلام حیدر خان	:	د بلدیې رئیس
« ، محمد موسی خان	:	د مخبر اتو مامور
« ، نور احمد خان	:	د تحریراتو »
« ، شمس الحق خان	:	د پښتو او د آژانس مامور
« ، اختر محمد خان	:	د بطرول »

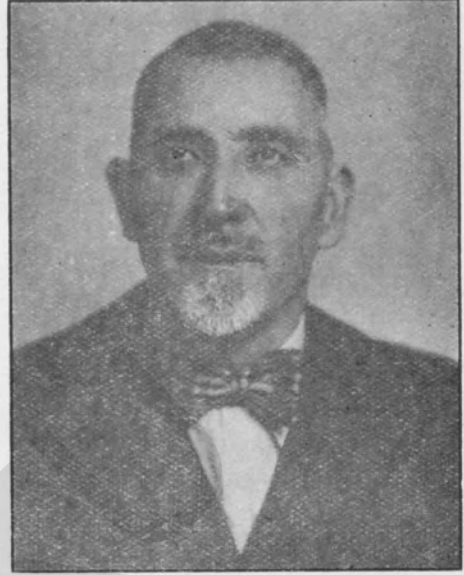
دملی دوائر و تشکیلات

دملی شورا عالی ریاست

- رئیس : ع ، ج عبدالاحد خان
 لمړی معین : ع ، ص محمد الیاس خان
 دوهم معین : « ، « سلطان محمد خان
 منشی : « ، عبداللطیف خان
 معاون : ص ، محمد انور خان
 د مجلس د خانگی
 سر کتابت : « ، محمد داؤد خان
 د کتورول مامور : « ، محمد حسین خان

و کیلان :

- د کابل د مرکز
 وکیل : ع ، سید جلال الدین خان
 د شش گروهی
 وکیل : « ، عبد الاحد خان
 د یغمان » : « ، محمد علیخان

ع ، ج عبدالاحد خان د ملی شورا رئیس
 S.Ex. Abdul Ahad Khan président
 du Conseil National,

د لوگر	وکیل	ع ، حاجی محمد ابراهیم خان
» وردک	»	» ، محمد سرور خان
» میدان	»	» ، خان شبرین خان
» سروبی	»	» ، میر احمد خان
» چهاربکار	»	» ، محمد کبیر خان
» جبل السراج	»	» ، میرزا ملک شاه خان
» کوهدامن	»	» ، میر حیدر خان
» ریزه کوهستان	»	» ، عبدالاحد خان
» تگاب	»	» ، محمد فیروز خان
» نجراب	»	» ، غلام نقشبند خان
» سیغان و کهمرد	»	» ، محمد یوسف خان
» پنجشیر	»	» ، محمد ابراهیم خان

د بامیان	وکیل	:	ع ، محمد حسین خان
» سرخ وپارسا	»	:	» ، حبیب الله خان
» غوربند	»	:	» ، خوشدل خان
» مقر	»	:	» ، حاجی عبدالقیوم خان
» غزنی	»	:	» ، میرزا عبدالوهابخان
» ده شین کتواز	»	:	» ، حاجی حیدر خان
» کوچی کتواز	»	:	» ، احمد جانخان
» دایزنگی	»	:	» ، علی احمد خان
» بهسون	»	:	» ، محمد نبی خان
» یکاوتنگ	»	:	» ، سید اکبر شاه خان
» جاغوری	»	:	» ، غلام علیخان

د قندهار ولایت :

د قندهار دمرکز وکیل	:	ع ، عبدالرحمن خان
» دنو	:	» ، نور احمد خان
» کدنی	:	» ، امیر محمد خان
» تیری	:	» ، عبدالعزیز خان
» کشک نخود	:	» ، محمد اسحق خان
» ارغسان	:	» ، عبدالرحمن خان
» دهلي	:	» ، محمد یعقوبخان
» دهر اژد	:	» ، محمد جمعه خان
» گر شک	:	» ، محمد موسی خان
» زمین داور	:	» ، عبدالحمید خان
» گرمسیر	:	» ، محمد اکبر خان
» گیزاب	:	» ، حاجی فیض الحق خان
» ارزگان	:	» ، محمد کبیر خان
» ترنگ اوچلک	:	» ، محمد حسن خان
» قلات دپشت رودد کوچی وکیل	:	» ، حبیب الله خان
» قندهار د کوچی	:	» ، اسماعیل حبیب خان

دھرات ولایت :

دھرات دمرکز و کیل	:	ع ، حاجی غلام نبی خن
» بلو کات	:	» ، محمد عثمانخان
» غور	:	» ، احمد جانخان
» شین ڈنہ	:	» ، محمد علیم خان
» غوریان	:	» ، عبدالشکور خان
» کشک او گلران	:	» ، محمد یعقوبخان
» قلعه نو	:	» ، حاجی معین الدینخان
» اوبہ	:	» ، نظر محمد خان
» تولک او تگابستان	:	» ، عبدالرحمن خان
» شہرک	:	» ، آقا جانخان
» چنچران	:	» ، بہادر بیگ خان
» بالامرغاب	:	» ، عبدالقادر خان

دمزار شریف ولایت :

دمزار شریف دمرکز و کیل	:	ع ، حاجی عبداللہ خان
» کشندہ	:	» ، نازک میر خان
» سنگ چارک	:	» ، محمد لطیف خان
» تاشقرغان	:	» ، محمد اسمعیل خان
» ایبک	:	» ، میرزا کلانخان
» سریل	:	» ، قاری محمدعظیم خان
» آفچہ	:	» ، رحمن بردی خان
» دولت آباد	:	» ، نوراللہ خان
» درہ صوف	:	» ، ملا سنگی محمدخان
» شہرغان	:	» ، سید غلام حیدر خان
» بلخ	:	» ، برہان الدین خان

دقطن او بدخشان ولایت :

دخان آباد دیمار و کیل	:	ع ، عبداللہ خان
» دقندوز	:	» ، عبدالستار خان

د نهرين	و کيل	ع ، گل علم خان
» اندراب او خوست او فونگ	»	: » ، محمد سنجر خان
» تالقان	»	: » ، سيد مراد خان
» حضرتک امام	»	: . . .
» د چال او شکمش	»	: » ، مير فضل احمد خان
» غوري	»	: » ، محمد عمر خان
» بدخشان	»	: » ، محمد صفدر خان
» رستاق	»	: » ، نجم الدين خان
» ینگی قلعه	»	: » ، محمد نبی خان
» جرم	»	: » ، مولوی میرزا شاه خان
» درواز	»	: » ، سيد ملا ايشانخان
» واخان وزياک	»	: » ، سيد شمس الدين خان
» کشم او درابم	»	: » ، ملا سعدالله خان

د مشرقی ولایت :

د جلال آباد دمر کرو کيل	ع ، عبدالعظيم خان
» سرخ رود	: » ، سيد محمد صديق خان
» لغمان	: » ، غلام نبی خان
» نورستان لغمان	: » ، مشك عالم خان
» خوگيا نی	: » ، شیر بندل خان
» شنوار	: » ، محمد ظفر خان
» مهمندري	: » ، محمد عالم خان
» رودات	: » ، میاء جانخان
» کامي	: » ، میاء عبدالغفور خان
» اسمار	: » ، مير علم خان
» دره بیچ	: » ، محمد حسین خان
» کنر خاص و کوز کنر	: » ، محمد نیاز خان
» بر کنر دره سین	: » ، محمد افضل خان
» غلجائی حصارک	: » ، ریديگل خان
» ننگهاری دکوچی	: » ، طوطی شاه خان

دجنوبی ولایت :

د زرمٹ وکیل	: ع ، غلام محمد خان
» متون خوست »	: » ، امیر محمد خان
» تنی »	: » ، گلر ننگ شاه خان
» ارگون »	: » ، فقیر محمد خان
» جدران »	: » ، کلمک خان
» منگل »	: » ، لعل محمد خان
» جاجی »	: » ، حسین خان
» چمکنی »	: » ، علیجانخان

دمیمنی اعلیٰ حکومت :

دمیمنی دمر کنز وکیل	: ع ، میرزا نور محمد خان
» تکاب شیرین »	: » ، سیدابولخیر خان
» اندخوی »	: » ، چهاربارقل خان
» درزاب اوگر زیوان »	: » ، میر محمداسلم خان
» فیصار »	: » ، میرزا محمد امین خان

دفرا اعلیٰ حکومت :

د چخانسور وکیل	: ع ، غلام رسولخان
» بکواه اوخاشرود »	: » ، خیر محمد خان

داعیان مجلس :

ع ، ج ، میر عطا محمد خان داعیان رئیس
S. Ex. Mir Ata Mohammad Khan
président du Sénat,

- رئیس : ع ، ج ، میر عطا محمد خان
لمړی معاون : « ، س ، حاجی محمد اکبر خان
دوهم » : « ، « ، عبد الر حیم خان
دمیزر رئیس : « ، « ، عبد الغفار خان
اعضاء : « ، سردار گل محمد خان
» : « ، حاجی خیر محمد خان
» : « ، عطا محمد خان
» : « ، عبد الحکیم خان
» : « ، معاذ الله خان
» : « ، شرف الدینخان
» : « ، جان محمد خان
» : « ، سید یاقوت شاه خان
» : « ، ایشان امان الدینخان
» : « ، ملک رحمد ل خان
» : « ، حاجی میر زاعبد الر حیم خان

- اعضاء : « ، حاجی خان آفا خان
» : « ، آخندزاده محمدرسول خان
» : « ، عبد الغفور خان
» : « ، حاجی عبد الحکیم خان
» : « ، مرزا محمود خان
» : « ، عبد اللطیف خان
» : « ، امین الله خان
» : « ، عبدالستار خان
» : « ، میر محمد علیخان
» : « ، سید احمد شاه خان
» : « ، علی احمد خان
» : « ، محمد حسن خان مهمند

مملکتی تشکیلات

اعضاء	:
»	ع ، میرزا خدا داد خان
»	» ، نظر محمد خان
»	» ، محمد حسن خان وردك
»	» ، ملا محمد بندير خان
»	» ، نورالدينخان
»	» ، حاجی محمد شريف خان
»	» ، غلام رسولخان
»	» ، محمد اكبر خان
»	» ، سيد احمد خان
»	» ، بشير احمد خان
»	» ، خواجه محمد خان
»	» ، محمد يعقوبخان
»	» ، محمد حسين خان
»	» ، خواجه جانگل خان
»	» ، محمد اسحق خان
»	» ، حاجی شاه بيگ خان
»	» ، نيك محمد خان
»	» ، عبد الحكيم خان
»	» ، ديوان حكيم چند
د مجلس منشی	» ، محمود خان

د شاهانه حضور دوائر

د دربار وزارت

وزیر : ع ، ج والا حضرت

سردار احمد شاه خان

معین : ع ، ص محمد حیدر خان

مخصوص مامور : ص ، میر علی احمد خان

د کمنترول عمومی

مدیر : ع ، عبدالوهاب خان

د تشریفاتو مدیر : ص ، عبدالرشید خان

د تنظیماتو : » ، عبدالرحیم خان

د نقلیې : » ، میر اکبر خان

د حضور د

درملتون مدیر : » ، عبدالغنی خان

د کارخانې ناظر : » ، حاجی نظر محمد خان

فراش باشی : » ، حاجی امین الله خان

د خزانی مدیر : » ، عبدالباقی خان

خانه سامان باشی : » ، صالح محمد خان

..... :

» ، خواجه محمد خان

ع ، ج والا حضرت سردار احمد شاه خان

د دربار وزیر

S. A. Ahmad Cha Khan ministre
de la cour

دهمایونی حضور عرض بیگی

موتران باشی

د شاهانه حضور مصاحبین

ع ، ص محمد اکبر خان

» ، » سلطان احمد خان

» ، » حاجی محمد نواب خان

» ، » محمد سرور خان

شاہی دارالتحریر

دسر منشی و کیل : ع، ج میر محمد حیدر خان

مشاور : «، سراج الدین خان

د مخصوص قلم

د خانگی مدیر : «، نور محمد خان

دلیری خانگی : «، نور محمد خان

ددوہمی : «، عبدالقدوس خان

داورافو : «، غلام قادر خان

دملو آمانہ دینیتو

د کورس معلم : «، مولوی صالح

محمد خان

د شاہی دارالتحریر

عضو : ف، سید مبشر خان

طرازی

ع، ج میر محمد حیدر خان دسر منشی و کیل
S.Ex, Mohammad Haider Khan
secrétaire par intérim

دشاہانہ حضور حربی سریاوری

سریاور : ع، ش عبدالغفور خان فرقیہ مشر

معاون : «، محمد لطیف خان

حربی یاور : «، فیض محمد خان

» : ح، محمد حسین خان غنہ مشر

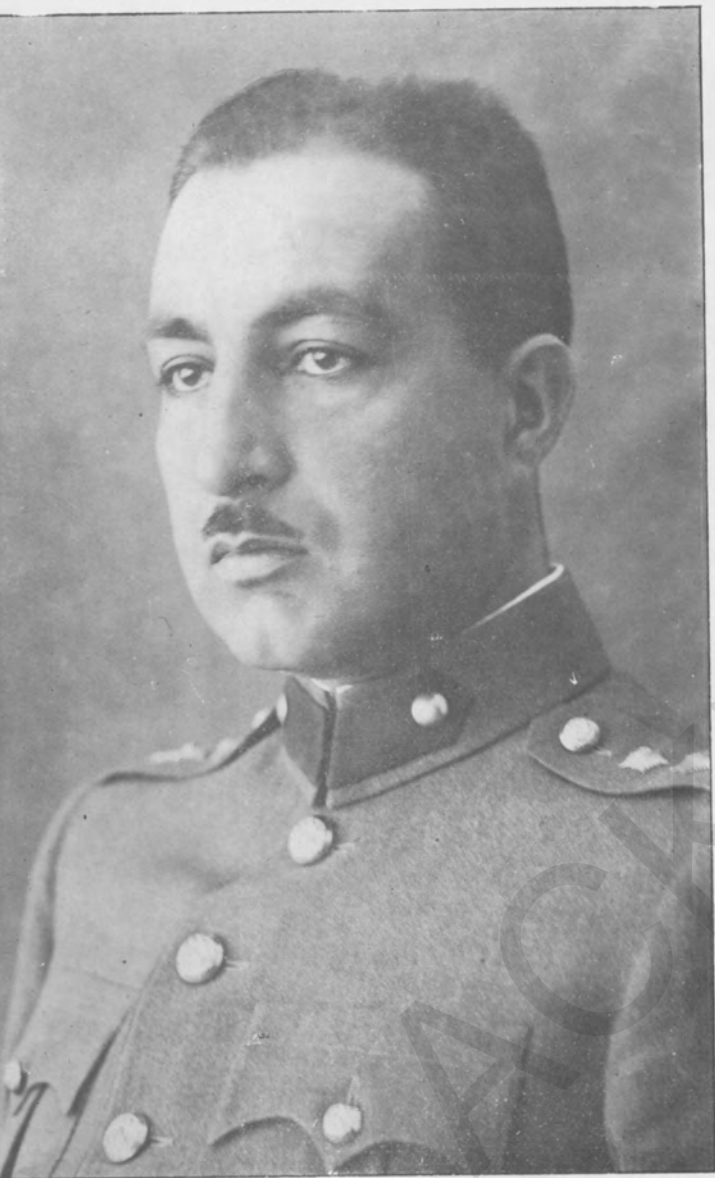
» : غ، در محمد خان تولیمشر

د مملکتی دواثر و اجراءات

امور حریبه

عوامل مهمه و موثره که در اساس نظم و نسق امور مملکتیه و استقرار امنیت داخلیه و حفظ استقلال ملیه ملل موقعیت بزرگی را اشغال میدارد روح و اعصاب ملیه را از تزلزل و هیجان حادثات رها نیده امن و تسکین می بخشد عبارت از قوت منظم و مرتب است یعنی قوه اساس سعادت و سبب پیشرفت حیات ملل بوده و مرکز ثقل آن اردو است .

از انجائیکه پادشاه محبوب القلوب ما اعلیحضرت محمد ظاهر شاه بعسکر و عسکریت محبت و عشق مفرطی دارند همیشه در نیر و مندی و اعتلای عسکریت توجه و مساعی مخصوصه فرموده ترقیات عسکریه اردوی شاهانه خویش را مهمترین اعمال بهی خواهانه و خیر اندیشانه و به آرامش و آسایش زیستن ملت عزیز خود میدانند . از انجا است که ع ، ج ، ا ، ا ، نشان و الاحضرت سردار شاه محمود خان غازی سپه سالار و وزیر حریبه را در راس وزارت جلیله حریبه قرار داده اند و الاحضرت سپه سالار بتاوسی آن مقاصد بزرگ اعلیحضرت همایونی همیشه در تنمیه و ترقیات اردوی شاهانه بیک مساعی خسته ناپذیر بذل توجه فرموده در اثر مساعی شان تمام دواثر وزارت حریبه بانجام امور موقوفه و مودوعه خود بطوریکه اردوی شاهانه برای تامین صلح و آرامش و حفظ استقلال و آسایش کشور عزیز افغانستان بیک کثله شایان اعتماد باشد متماً دیاً صرف مساعی نموده در دوره ۱۳۲۰ نیز به تعاقب ترقیات امروزی درغور و اصلاح تشکیلات اردو و خدمات حریبه و امور تعلیم و تربیه و معارف عسکریه ، نشر و توزیع اثار ، رسانیدن ضابطان و منسوبین ، امور مکاتب حریبه و تاسیسات موسسات عرفانی ، تعلیمگاه ها و کورس های ضابطان و خورد ضابطان و منسوبین امور صحیه و بیطاری و مکاتب اصول حساب و موسسات تعلیمی صنعتکاری و ماکنستی و مکتب اساسی و کورس های مستعجله موسیقی ، نشر و تعمیم اصول و قوانین اداری عسکریه تدقیقات احوال ذاتیه بالعموم منسوبین اردو ، وسعت تشکیلات و تعدیلات موسسات امور صحیه ، وسعت تشکیلات و تجدد امور نقلیه و پلانهای انشای ابنیه عسکریه و صحیه و دیگر عمرانات مستلزمه عسکریه ، اصلاحات امور بودجه و محاسبات و لوازمات حریبه ، خصوصات اکمال و تهیه البسه و تجهیزات و اعاشه ، تدقیقات و معاینات فتنه اسلحه و جبه خانه ها و آلات و ادوات فتنه ، امور اصول محاکمه و جزایه ، تقویه و سررشته امور فابریکات حریبه و امور قوای هواپیه و مکاتب و موسسات مربوطه آن ، تدقیقات لازمه را جمع بامور قبایل و عشایر ترتیبات توسعه امور سپورت اردو و فابریکه ادوات و سامان سیورتی ، مراقبت و تقشبات عموم این ترقیات موفقیت حاصل نموده و لله الحمد اردوی شاهانه از هر حیث مثل اعمال و مرام امروزی ملت و حکومت افغانستان بوده

ع ، ش والا حضرت سردار محمد داؤد خان دمر کزی قواو قوماندان

د مملکتی دوائر و اجرا آت

برای بر فراری حریت و تامین آسایش ملت با ستواری و اعتماد قوی دائماً با امر سر قوماندان اعظم اولولامر مدبر خود اعلیحضرت شهر یاری مصدر استناد عموم ملت افغانستان شده می تواند

بعضی از کار روائی های امساله وزارت حربیه

- ۱- فارغ التحصیل گردیدن دوره دوم کورس عالی و توزیع شهادتنامه و تجدید دوره سوم آن ۱۵ قوس ۱۳۲۰ « به تحت نگرانی ع ، ش ، س »
- ۲- فارغ التحصیل گردیدن دوره اول تعلیمگاه ضابطان پیاده و توزیع شهادتنامه و تجدید دوره دوم آن برج ثور ۱۳۲۰ عمومی اردو»
- ۳- فارغ التحصیلان طلاب مکاتب پیلو تهی و میخانیککی ۲۳ عقرب ۱۳۲۰
- ۴- فارغ التحصیلان کورس ضابطان موزیک و تجدید دوره آن ۱۵ حوت ۱۳۲۰
- ۵- « ضابطان دوره سوم کورس لوازم ۵ قوس »
- ۶- تکمیل کورسهای مستعجل اکمال فانثار های قطعات ۲۷ »
- ۷- تاسیس مکتب اصول محاسبات عسکریه ۲۴ جدی »
- ۸- فارغ التحصیل گردیدن دوره اول کورس صحیه اول میزان »

« بعضی از ترفیعات و تبدلات وزارت حربیه »

- ۱- ع ، ش ، س ، ع علیشاه خان به ناواب سالاری و قوماندانی قوای عسکری و ریاست تنظیمه ولایت جنوبی ۱۴ اسد ۱۳۲۰
- ۲- ح ، غلام رسول خان غنمد مشر اول فرقه مشری ثانی در قول اردوی جنوبی » » »
- ۳- « محمد علم خان » » » « قوماندان عسکری ولایت قندهار » » »
- ۴- ع ، ش ، نور محمد خان فرقه مشر قوماندان فرقه از قول اردوی جنوبی تبدیلاً بقوماندانی فرقه غزنی » » »
- ۵- ح ، محمد گل خان غنمد مشر ثانی بقند مشری اول و کفیل قوماندان عسکری ولایت مشرفی ۲۱ » » »

انجمن المپیک :

طوریکه مشاهده میشود انجمن المپیک در امور سیورت پیشرفت و موفقیت های خوبی حاصل نموده ، در هذا سته طبق معمول همه ساله در جشن استقلال مسابقه های سیورتی بین تیم های داخلی و خارجی بعمل آمد ، چنانچه یک هیئت ورزش کاران ایرانی و دوهیئت هندی یکی از پشاور و دیگری از امرتسر حسب دعوت انجمن المپیک وارد کابل گردیده بودند ، و در نتیجه بازیهای دوستانه و برادرانه تیم معارف کابل یک بمقابل صفر بر تیم پشاور غالب آمد .

در مسابقه ها کې که بین تیم محمودیه کابل و تیم امرتسر بعمل آمد تیم محمودیه ۳ بمقابل صفر بر تیم امرتسر مظفریت حاصل نمود .

علاوةً امسال مثل سالهای گذشته نیز در کابل بازیهای تورنمنت بین تیم های داخلی اجرا شد که در نتیجه تیم اول لیسه عسکری در تورنمنت ها کی لقب فهرمانیت را حاصل نمود . و هم انجمن مذکور در هذا سنه تصویب نموده که در سال ۱۳۲۱ تورنمنت های داخلی ولایات را در مرکز سر از ماه جوزا شروع بنماید .

امور خارجه

نمایندگان سیاسی دول متحابه در کابل :

۱- سفارت کبرای دولت علیه جمهوریه ترکیه در کابل سفیر کبیر و نماینده فوق العاده عالیقدر جلالتماب محمود شوکت استندال سفیر کبیر جلالتماب مذکور بطور مرخصی عازم وطن خود گردیده ، عالیقدر آقای تحسین باج مستشار سفارت بحیث شارژ دافر امور سفارت را اجراء میدارد .

۲- سفارت کبرای دولت شاهنشاهی ایران در کابل سفیر کبیر و نماینده فوق العاده عالیقدر جلالتماب حسین سمعی .

۳- سفارت کبرای دولت اتحادیه جماهیر اشتراکیه شورویه ، سفیر کبیر و نماینده فوق العاده عالیقدر جلالتماب کنستانتین میخائیلوف الکساندروویچ .

۴- وزارت مختاری دولت شاهی ایتالیا در کابل وزیر مختار و نماینده فوق العاده عالیقدر جلالتماب کوم دوت پیترو کوارونی

۵- وزارت مختاری دولت بهیه آلمان در کابل وزیر مختار و نماینده فوق العاده عالیقدر جلالتماب هنس پلگر .

۶- وزارت مختاری دولت جمهوری فرانسه در کابل وزیر مختار و نماینده فوق العاده عالیقدر جلالتماب ایوس شاتینو .

۷- وزارت مختاری دولت امپراطوری بریطانیای عظمی در کابل وزیر مختار و نماینده فوق العاده سر فرانسس وائلی ویزر .

۸- وزارت مختاری دولت شاهی مصر در کابل فعلا عالیقدر محمد القونی بحیث شارژ دافر در امور سفارت مذکور ایفای وظیفه مینمایند .

۹- وزارت مختاری دولت شاهی عراق در کابل وزیر مختار انتخاب گردیده اما فعلا عالیقدر آقای ابراهیم فضلی بحیث شارژ دافر در سفارت مذکور کار مینمایند .

۱۰- وزارت مختاری دول متحده امریکا و وزیر مختار عالیقدر جلالتماب دریفوز وزیر مختار و نماینده

فوق العاده در عین زمان سمت وزارت مختاری دول متحده امریکا در طهران نیز عهد دار میباشد در سال

جاری برای تقدیم اعتماد نامه خویش وارد کابل گردیده اعتماد نامه خویش را به بارگاه ذات شاهانه با تشریفات معموله تقدیم نموده پس از اقامت چندی از کابل به طهران عزیمت و در آنجا سفارت امریکا مقیم بوده ایفای وظیفه مینماید .

سوانح وزیر مختار برطانیه در کابل

بتاریخ ۱۹۱۹ اگست ۱۸۹۱ متولد گردیده و در سنه ۱۹۱۵ در خدمت تاج دولت علیه برطانیه داخل شده و از سال ۱۹۱۶ تا ۱۹۱۹ در خدمت عسکری بوده و بعداً در هندوستان و جاهای دیگر حائز مأموریت های متعدده بوده و بعد از ۳۰ اگست ۱۹۴۱ به حیث وزیر مختار دولت برطانیه در کابل معین گردیده است .

سر فرانسس وایلی Sir Francisylie
وزیر مختار دولت برطانیه

سوانح وزیر مختار فرانسه

ایوس شاتینو Ives chataignau وزیر مختار دولت بیه جمهوری فرانسه در کابل .
بتاریخ ۲۲-سپتمبر ۱۸۹۱ متولد شده لسانسیه ادبیات و حقوق ، اگری ژه یونیورسیتی مامور در اداره سیاسی .
وزارت امور خارجه دسمبر ۱۹۲۴
وزیر مختار ، مارچ ۱۹۳۹
مدیر اوراق وزارت امور خارجه ، اپریل ۱۹۳۹
وزیر مختار فرانسه به یرا گوی ستمبر ۱۹۴۰
نماینده فرانسه در کنفرانسهای بین المللی که در سنه ۱۹۳۳ و ۱۹۳۶ و ۱۹۳۷ در جمعیت اقوام اجتماع نموده .
وزیر مختار فرانسه در افغانستان ، اکتوبر ۱۹۴۰ .

ایوس شاتینو وزیر مختار فرانسه

سکرتر عمومي در رياست هيئت وزراء، از تاريخ جون ۱۹۳۷ الی جون ۱۹۳۹ معاون رئيس
موسسه مطالعات سلاو در يونيو رستيه ياريس .

عضو جمعيت جغرافيون فرانسه ، عضو افتخاري انجمن جغرافيه بلگراد .
قوماندان احتياطي ، دودفعه زخمی شده ، هفت دفعه در جريان محاربه عمومي ۱۹۱۸، ۱۹۱۴
تحسين يافته ويك دفعه ديگر هم در جريان محاربه عمومي ۱۹۳۹ ، ۱۹۴۰ تحسين يافته، شوايه
وارفسيه لژیون دونور به صنف عسکری .

سوانح وزير مختار دولت امپراطوري جاپان در کابل

مقرری تتر کویايشی بحیث وزیر مختار
در افغانستان :

قرار فیصنه آقای متسو کاوزیر خارجه، آقای کیکو،
کوبایاشی مستشار سفارت کبرای جاپان در بر و سلیز بحیث
وزیر مختار جاپان در کابل انتخاب شده است و حکم تقرر
مذکور از طرف حکومت شهنشاهی اعلام شده بود ،
نامبرده وزیر مختار سوم جاپان میباشد که در افغانستان
آمده است .

کیکو، کوبایاشی :- مستشار سفارت کبرای و جنرال
قونسل جاپان در جینوا تقرر بحیث وزیر مختار و نماینده
فوق العاده متعینه افغانستان .

دوره ماموریت آقای کیکو ، کوبایاشی :-

مقام تولد ، شهر توکیو عمر ۴۸ ساله .

کیکو ، کوبایاشی وزیر مختار جاپان

فارغ التحصیل اداره حقوق دارالفنون شهنشاهی توکیو در ۱۹۱۹ .

در سنه ۱۹۲۴ کتاب سوم سفارت کبرای مقرر شده .

در سنه ۱۹۲۸ کتاب دوم وزارت مختاری وبعد ازان نامبرده در یاريس بدفتر جامع ملل
واداره معاهدات وزارت خارجه و چکوسلواکیا و بیشتر در دیگر ممالک مرکزی اروپا خدمات
انجام داده است .

در ۱۹۳۹ مستشار سفارت کبرای جاپان متعینه بلجیم در عین زمان جنرال قونسل جینوا
بوده است .

امور داخلی

تغیرات و تبدلاتیکه درین سال بوزارت داخله و مربوطات آن از نقطه نظر اداری و ایجابات محیط و غیره بعمل آمده به دو قسمت ذیل مجزی و تحریر میشود :

اول : تعدیلات در تشکیلات اداری و ملکی .
دوم : مقرری ها .

اول تعدیلات و تشکیلات اداری و ملکی

الف : تشکیلات دوائر ریاست احصائیه و تفتیش وزارت داخله :

۱- مدیریت عمومی احصائیه .

الف- مدیریت احصائیه .

ب- « اخذ عسکر و جلب غیر حاضران .

ج- سر کتابت شعبه غیر حاضران .

د - « » « احتیاط .

۲- دوائر ذیل از نقطه نظر اهمیت امور مربوط ریاست تفتیش تشکیل شده :

الف- مدیریت تفتیش ولایت کابل

ب- « » « قندهار

ج- « » « هرات

د - « » « مزار

ه - « » « قطنن

و - « » « مشرفی

ز - ماموریت تفتیش حکومت اعلی میمنه

ح - « » « فراه

تبصره : مدیریت ها و ماموریت های متذکره فوق در مرکز وزارت تحت اثر ریاست تفتیش ایفای وظیفه مینمایند .

ب- تعدیلات و تبدلات ملکی که حسب پیشنهاد دوائر مربوطه و منظوری مقامات عالیه در تقسیمات ملکیه بعضی تبدلات واقع گردیده قرآتی است :-

ولایت کابل :

۱-: علاقه داری حصه اول اندر مربوط حکومت کلان غزنی و علاقه داری حصه دوم اندر مربوط حکومت قره باغ بحکومت درجه اول اندر تبدیل شد .

۲. - يك علاقه داری بنام (علاقه داری گیر و) بمر بوط حکومت درجه اول اندر جدید تشکیل شد.
۳. - علاقه داری جغتو که قبلی بن مر بوط حکومت کلان غزنی بود بحکومت درجه ۲ تعدیل شد.
۴. - يك علاقه داری بنام (علاقه داری واغظ) بمر بوط حکومت درجه ۲ جغتو جدید تشکیل شد.
۵. - « « « (علاقه داری خوجه عمری) بمر بوط حکومت کلان غزنی « « «

ولایت قطغن :

۱. - علاقه داری قلعه ذال بحکومت درجه ۲ تعدیل شد .

دوم مقرریها

الف - هر کز وزارت :-

۱. - ع ، ص عبدالعلیخان مدیر عمومی تعمیر مسلح بریاست احصائیه وزارت داخله مقرر شد .
 ۲. - ع ، ش طره باز خان فرقه مشرقماندان کوتوالی کابل بریاست امنیه « « «
 ۳. - ع ، ص عبدالله خان سابق رئیس شرکت تنویرات بریاست تفتیش وزارت « « «
 ۴. - ع ، ص عطا محمد خان مدیر وعضو ریاست تفتیش تبدیلاً بمدریت اوراق وزارت .
 ۵. - « ، محمد معصوم خان مدیر احصائیه ولایت کابل تبدیلاً بمدریت احصائیه ریاست احصائیه وزارت .
 ۶. - « ، شاهجهانخان سر کاتب مدیریت احصائیه ولایت کابل بمدریت اخذعسکر « « «
 ۷. - ح ، محمد اکبر خان سابق سر مامور پولیس قوماندانی کابل بمدریت تشکیلات ریاست امنیه .
 ۸. - ص ، عبدالباقیخان سر کاتب اوراق مقام عالی صدارت عظمی بمدریت اخذاطلاعات « « «
 ۹. - ص ، محمد ابراهیم خان سر کاتب وزارت خارجه بمصویت ریاست تفتیش بچیث مدیر .
 ۱۰. - ص ، صالح محمد خان سر کاتب مدیریت مامورین بمدریت تفتیش ولایت کابل .
 ۱۱. - ص ، محمد دین خان سابق مدیر اجرائیه مطبعه بمدریت تفتیش ولایت هرات ریاست تفتیش .
 ۱۲. - « ، عبدالها دیخان مامور تجریرات ولایت جنوبی بمدریت تفتیش ولایت مزار «
 ۱۳. - « ، غریب الله خان سابق مدیر تجریرات ولایت قطغن بمدریت تفتیش ولایت قطغن «
- ب ولایات :

۱. - و ، ج محمد قاسم خان و کیل نائب الحکومه هرات به نائب الحکومگی ولایت قندهار .
۲. - « ، عبدالله خان بو کالت نائب الحکومگی ولایت هرات .
۳. - ع ، ص عزیز الله خان مستوفی ولایت مزار بمعاونی ریاست تنظیمه ولایت قطغن .
۴. - ع ، ع محبوب خان بحکومت کلان بدخشان
۵. - « ، غلام یحیی خان سابق رئیس بلدیة هرات بحکومت کلان بل خمیری .
۶. - « ، احمد گیل خان حاکم روستاق بو کالت حکومت کلان تالقان .
۷. - « ، عبدالله خان بحکومت کلان فندوز .

د ۱۳۲۰ کال له مهمو مقر ريو څخه

ع ، ش ، غلام رسول خان دوهم
فرقه مشر ، د جنوبي د قول اردو
د لمړۍ فرقي قوماندان

ع ، ش ، س ، ع ، عايشاه خان
عسكري نایب سالار او د جنوبي
دولایت تنظیمه رئیس

ح ، محمد گل خان اول غنپ مشر
او د مشرقي د عسكري قوماندان
و کيل

ع ، ش ، محمد علم خان دوهم
فرقه مشر د قندهار دولت او د فراه
د اعلي حکومت عسكري قوماندان

د ۱۳۲۰ کال له مهمو مقرریو څخه

و، ج، عبدالحکیم خان دمشرقی
د نایب الحکومه وکیل

و، ج، عبدالله خان دهرات
د نایب الحکومه وکیل

ح، محمداکبر خان غنیمشر، د داخله
وزارت د تشکیلاتو او عمومي روزني
او پالنې مدير

ع، ص، طره باز خان فرقه مشر
اوامنيه رئيس

د ۱۳۲۰ کال له مهمو مقرریو څخه

ع ، ص ، غلام محمد خان دمعدان
د وزارت معین

ع ، ج ، عبدالرحمن خان داعلی حضرت
مختار وزیر په عراق کی

ص ، میاحسین خان د پښتو ټولنی
د دائره المعارف مدیر

ع ، ص ، سلطان محمد خان د فراه وکیل
اودملی شورا دوهم معین چه په څلر مه
دوره کی ټا کلی شوی دی

پښتانه فارغ التحصيلان

ښاغلی دکتور محمد اسماعیل خان
« علم » دسترگو متخصص

* * *

ښاغلی عبدالمجید خان اوعلی احمد خان خیل لمړی تحصیلات په خپل گران وطن کې وپای ته رسولی او په ۱۳۰۷ هـ کال و تر کبې ته واستول شوه - د لېسې د تحصیل له

ښاغلی علی احمد خان دغابنو
ډاکټر او اعلی دپلومه

بشپړتوب نه پس وطنی
قاکو لټې ته داخل
شول او د شهادتنامو
تر اخیستلو او موافقت
وروسته ېې دانقري
په یوه شفاخانه کې
ستاژ و لید ، اوس
دستاژ د دیپلومی
تر اخیستلو وروسته
وخپل محبوب هوادته
راغلی دی

ښاغلی عبد المجید خان دغابنو
ډاکټر او اعلی الاعلی دپلومه

د مملکتی دواړو اجراآت

- ۸- ع، ع، ش، س، ع، ع، علیشاه خان نائب الحکومه قندهار بریاست تنظیمه سمت جنوبی .
 ۹- ص، فضل محمد خان سر کاتب مدیریت عمومی احصائیه بمدریت احصائیه ولایت کابل.
 ۱۰- « غلام محمد خان بو کالت مدیریت تحریرات ولایت قطغن .
 ۱۱- « ضیاء الدین خان مامور احصائیه فراه بمدریت احصائیه ولایت مشرقی .

خلص اجراآت و کار روائی ریاست تفتیش وزارت داخله در سال ۱۳۲۰

الف در قسمت اجراآت

- ۱- حکومت کلان دایرکتی، پل خمری، شبرغان، حکومتی محلی جبل السراج، بهسود، تکاب، آفچه، دوشی، و علاقه داری های مربوطه آن قوماندانی کوتوالی ولایت قطغن، و مدیریت تحریرات آنجاه درین سال مستقیما تفتیش نموده علاوه بران به تفتیش و واری امور احصائیه درین سال نیز اقدامات بعمل آمده .
 ۲- به نظم و ترتیب تعلیمات نامه تفتیش و استحصالی منظوری آن از مقامات صلاحیت دار همچنان به ترتیب بعضی لوایح و تعلیمات نامه ها بکجه مورد احتیاج دواړو بوده اقدامات شده .
 ۳- به نشر و توزیع و اعطای و رفته تعرفه تابعیت به افراد ذکور اکثر مناطق مربوط ولایت کابل ذریعه مدیریت و ماموریت های جدید تشکیل تفتیش احصائیه و نسبت به تفتیش طرز اجراآت آن ها اقدامات مقتضیه بعمل آمده .

ب : در قسمت تشکیلات

- ۱- به تشکیل مرکز ریاست تفتیش نسبت به سال گذشته کدام تغییری رخ نداده تنها برای تفتیش امور احصائیه وغور به تطبیق اصولات و تعلیمات نامه های راجعه آن بهر ولایت یک مدیرت و بحکومتی اعلی فراه و میمنه یک یک ماموریت در جز و تشکیل ریاست تفتیش جدید تشکیل و منظور شده که مامورین آن تکمیل و بمناطق مربوطه قریب به تفتیش امور مطابق لائحه مرتبه شروع می نمایند .

الف مدیریت تفتیش احصائیه ولایت کابل

- ۱- مدیر ۱ نفر
 ۲- معاون ۳ »
 ۳- سر کاتب ۱ »

ب : مدیریت های تفتیش ولایت مزار شریف، قطغن، قندهار، هرات :

- ۱- مدیر ۱ نفر
 ۲- معاون ۲ »

۳- سر کاتب ۱ نفر
ج ولایت مشرفی

۱- مدیر ۱ نفر
۲- معاون ۱ »

۳- سر کاتب ۱ »

د: ماموریت‌های تفتیش حکومت اعلیٰ فراه و میمنه :

۱- مامور ۱ نفر

۲- معاون ۱ »

۳- سر کاتب ۱ »

اجرا آترباست امنیت:

۱- : - امورات پوایس و ژاندرمه‌ها بر طبق تشکیلات دیگر ممالک ژاندرمه‌های سرحدیه در ولایات شمالی تشکیل و کمیساری‌ها نیز تحت اثر وزارت داخله قرار گرفته‌اند .

۲- : - اشخاص ذیل عزت‌مقرر حاصل نموده اند : ح . محمد نعیم خان بچیت قوماندان ولایت کابل و ح ، سید کمال خان بچیت قوماندان ولایت مزار شریف ش ، عبد القادر خان بچیت کفیل قوماندان ولایت قندهار ش دین محمد خان و کاللتا بقوماندانی ولایت قطن‌وبد خشان و ش ، عبد القیوم خان بچیت قوماندان حکومت اعلیٰ میمنه در لواهای ژاندرمه سرحدیه و ولایت قطن‌بدخشان ح ، عبد الغفور خان غند مشر و در ژاندرمه سرحدیه و ولایت مزار شریف ح ، عبد الجلیل خان کفاللتا مقرر گردیده اند ح ، غلام سرور خان کیسار موجوده اندخوی علاوه بر وظائف خود به امورات غند ژاندرمه سرحدیه حکومت اعلیٰ میمنه نیز واریسی خواهد نمود .

۳- : - از دوره چهارم تعلیمگاه پولیس مداومین فارغ التحصیل شده بر تبه مختلفه نائل و بوظائف معینه شان مامور گردیده اند برای دوره پنجم تعلیمگاه پولیس و ژاندرمه نقری از جمیع ولایات افغانستان شامل کرده شده بدو تفریق آغا ز بکورس گردیده که عبارتست از خورد ضابطان و ضابطان پولیس و ژاندرمه که درس‌های مسلکی خود را از معلمان ، صاحبان مسلک ژاندرمه و پولیس ترکیه و تدریسات ساگره را از معلمین داخلی اخذ بنمایند . این کورس‌ها تحت نگرانی ع ، ش ، س ، ع سر دار محمد داود خان قوماندان قوای مرکزی و مکاتب فنون حرابه جریان دارد .

۴- : - ۲ تولی جدید به غند ژاندرمه مشرفی و درعلاقه داری جدیدالتشکیل دهنه غوری و واغظ غزنی و خواجه عمری غزنی و در حکومت درجه اول رستاق و حکومت جدیدالتشکیل درجه ۲ جغتوی غزنی و حکومتی جدیدالتشکیل درجه اول اندر و حکومتی درجه ۲ خان آباد و حکومتی درجه ۳ قلعه‌ذال که قبلاً علاقه داری بود و چهار حکومت کلان پل خمیری و قندوز ، تالقان و بدخشان قوه ضابطه قرارست معینه آنها افزود شده است .

اجراءآت مدیریت محبس:

الف: امورات صنعتی:

شعبه های سطرنجی بافی - گلیم بافی - سر بافی - سرج بافی و قالین بافی - کر میچ بافی بوته دوزی - نجاری - رنگ مالی - جراب بافی - تابلو نویسی - سنگ تراشی امورات متعلقه خود را در سال جاری با بسی جدیت و فعالیت عملی نموده و نسبت به سال گذشته چه از حیث الوان و چه از حیث لطافت ساختمان پیشرفت خوبی کرده است.

ماشین های جراب بافی جدیداً در محبس نصب و در عین زمان یکی از هنرمندان فنی داخلی برای تعلیم محبوسین و جریان ماشین ها استخدام شده و از هر گونه جرابهای مردانه ، زنانه بچه گانه و غیره به تعداد زیاد تهیه شده می رود .

در قسمت کاریگران هم از نفری محبوسین يك يك عده کافی در سال جاری جدیداً افزوده شده .

ب: علاوه بر شعب مذکور در سال جاری تبعات ذیل جدیداً تاسیس یافته:

۱: - خیمه دوزی که رویه آن سر ، استرش صحنی بوده هر دو جزو آن با تناب هایش از محصولاته دست گاهای خود محبس تهیه و خیمه های متنوع ساخته میشود .

۲: - چانه و طبراق که کر میچ و چرم و تسمه های آن از خود فابریکه به ساخت چانه استهلاک و برای رفع احتیاج مراجع مربوطه گذارده میشود .

ج: فابریکه ساخت نل ، خشت سمنتی :-

برای عملی ساختن این دو نصب العین ماشین های جدیدی در محبس و بکار انداخته شده عده زیاد از محبوسین با اجرای آن امورات تعیین و بکنفر متخصص فنی جهت تعلیم و تدویر جریان ماشین استخدام شده در این فابریکه انواع خشت های سمنتی ، مربع ، مستطیل و امثال آن جهت نیاز های تشابها و غیره ترگینات لازمه عمرانات بالوان و اشکال مختلفه می شود نل مختلفه قطر از سمنت جهت تسهیل تولید آب رسانی بذریعه ماشین ریخته و ساخته میشود .

د: - در قسمت جنوبی محوطه محبس عمارت جدیدی مطابق نقشه مرتبه مهندس دارای اطاق های متعدد جهت تامین رهایش محبوسین در سال جاری اعمار و بپایه تکمیل است و همچنین اطاق های لازمه برای اداره ، دفتر محبس تعمیر و تکمیل گردیده (۴) عدد برج های کشیک و محافظت محبوسین برای تامین انضباط عمارت جدیداً تعمیر قسمت جنوبی اعمار و به پایه ا کمال رسیده -

ر: - شعبه اجرائیه و شعبه کنترل تحت اثر مدیریت محبس جدیداً منظور شده و هم شعبه دیگر بنام ترتیب احصائیه و سجل محبوسین تشکیل و منظور گردیده است .

مقرری جدید :

ش سید کمال خان مدیر سابق محبس به قوماندانی مزار شریف عز تقرر حاصل نموده و بعوض آن غ ، محمد دوران خان تولیمشر به حیث و کبیل مدیریت مقرر و اشغال موقعیت نموده اند .

تشکیلات و اجرا آت ریاست احصائیه نفوس :

الف : امور اداری :

۱ - در سال ۱۳۲۰ نظر بو سعتیکه امور احصائیه یافته مدیریت عمومی احصائیه بر یا ست احصائیه تبدیل یافته است که در آن دارای سه شق اند : (احصائیه - اخذ عسکر - جلب غیر حاضران احتیاط) و در ولایات و حکومتات و علاقه داری ها نظر به افزونی کار تعداد کاتبان و سر کاتبان افزوده شد .

۲ : - در گذشته يك حصه زیاد نفری کار آمد اردو به توسط شعبه گد امی ریاست اردو به قطعات تقسیم و سوق داده میشد ولی در سال جاری از ریاست احصائیه بد ون سلسله گد امی کار آمد قطعات سوق داده میشود برای اجرای این مطلب يك تولى ژاندارم وزارت داخله جدیداً منظور شده .

۳ :- به تمام ولایات سلسله توزیع ورقه تابعیت تعقیب و در ولایت کابل از مقام وزارت داخله هیئت های متعددی مقرر و در حکومتات مربوطه مرکز ورقه تابعیت توزیع شده است .

۴ :- در حکومتات و علاقه داری ها با اسم معاون در قریه جات مامورین مسئولی بمعاش لازمه مقرر گردیده اند تا با حکام و علاقه داران هم کاری نمایند .

۵ :- برای هر ولایت و حکومتات اعلی يك اداره تفتیش که در راس آن مدیر و مامور وجود داشته و بقدر کفایت معاون و سر کاتب و کاتب هم دارند منظور گردیده .

۶ :- به ولایت مشرقی نیز مدیر احصائیه اعزام شده -

ب : ترتیب قوانین و لوایح ضروریه :-

۱ :- يك اصولنامه جدید بنام مکلفیت عسکری ترتیب و بعد از تصویب مجالس عالی سه گانه شوری . اعیان ، وزراء بصحه حضور مبارک همایونی رسیده و رسماً نشر شده است :

۲ :- تعلیمات نامه جزای متخلفین اصولنامه مکلفیت عسکری بعد از تصویب مجالس عالی وزراء و منظوری حضور مبارک ملو کانه نشر گردیده .

۳ :- لایحه تقرر معاونین در قریه جات که بعد از تصویب مجالس عالی وزراء و منظوری حضور مبارک شاهانه برای طبع ارسال گردیده .

۴ - تعلیمنامه اخذ احصائیه که تحت ترتیب است .

- ج : تشکیلات جدید احصائیه :-
- ۱ :- ریاست احصائیه تحت اثر یکنفر رئیس .
- الف - شعبہ اول مدیریت احصائیه مدیر یکنفر .
- ب - شعبہ ۲ مدیریت اخذ عسکر و جلب غیر حاضران دارای دو شق .
- ج - شعبہ ۳ احتیاط کہ دارای یک سر کتابت انتہائی است .
- ۲ :- مدیریت احصائیه ولایت کابل تحت اثر یکنفر مدیر .
- الف - شعبہ احصائیه سر کتابت انتہائی .
- ب - شعبہ ۲ اخذ عسکر و جلب غیر حاضر ماموریت ابتدائی .
- ج - شعبہ ۳ احتیاط یکنفر سر کتابت انتہائی و بقدر لازمہ کتاب .
- ۳ :- ولایت قندھار ، ہرات ، مزار شریف ، فطغن و بدخشان ، مشرقی ہر کدام آن تحت اثر یکنفر مدیر دارای شعبات و مامورین ذیل است .
- الف - شعبہ اول احصائیه سر کتابت انتہائی .
- ب - شعبہ ۲ اخذ عسکر و جلب غیر حاضران دارای دو شق .
- ج - شعبہ ۳ احتیاط سر کتابت ابتدائی .
- ۴ :- حکومت اعلیٰ میمنہ و فراہ ہر کدام آن تحت اثر یکنفر ماموران انتہائی دارای شعبات و مامورین ذیل است :-
- الف - شعبہ اول احصائیه سر کتابت ابتدائی .
- ب - شعبہ ۲ اخذ عسکر و جلب غیر حاضران دارای دو شق سر کتابت ابتدائی .
- ج - شعبہ ۳ احتیاط دو نفر کتاب .
- ۵ :- حکومت کلان شمالی سر کتابت ابتدائی .
- الف - شعبہ اول احصائیه سر کتابت .
- ب - شعبہ ۲ اخذ عسکر و جلب غیر حاضران دو نفر کتاب .
- ج - شعبہ ۲ احتیاط کتابت .
- ۶ :- حکومت کلان غزنی ، لوگر ، دایزنگی ہر کدام آن سر کتابت ابتدائی .
- الف - شعبہ اول احصائیه مستقبا بعمدہ سر کتابت .
- ب - شعبہ ۲ اخذ عسکر و جلب غیر حاضران ۲ نفر کتاب .
- ج - شعبہ ۳ احتیاط یکنفر کتاب .
- ۷ :- حکومت کلان قلات ، گرشک ، ارزگان ، غوروات ، بادغیسات ، بلخ ، شبرغان ، ایبک ، بلخمری ، قندز ، تالقان ، بدخشان ، شنوار ، آسمار ۱۴ حکومت ہر کدام سر کتابت ابتدائی .

- الف - شعبه اول احصائیه مستقیماً بعهدہ سر کاتب .
ب - شعبه ۲ اخذ عسکر و جلب غیر حاضران یکسفر کاتب .
ج - شعبه ۳ احتیاط یکسفر کاتب
- ۸ - به ۲۵ حکومات و ۱۰۶ علاقہ داری یک یک نفر کاتب احصائیه جدیداً منظور گردیده .
۹ - به فریہ جات ۱۰۲۳ نفر معاونین جدید منظور گردیده .
۱۰ - دوائر تفتیش ولایت و حکومات اعلیٰ .

الف مدیریت تفتیش ولایت کابل

- ۱ - مدیر انتہائی ۱ نفر ۲ - معاون بہ حیث مامور ابتدائی ۳ نفر ۳ - سر کاتب ابتدائی ۱ نفر
ب - مدیر های تفتیش ولایات فندہار ، ہرات ، مزار شریف ، فطن و بدخشان ، مشرقی
ہر کدام دارای مامورین ذیل اند .

- ۱ - مدیر ابتدائی ۱ نفر ۲ - معاون بہ حیث مامور ابتدائی ۲ نفر ۳ - سر کاتب ابتدائی ۱ نفر
ج - دوائر تفتیش حکومات اعلیٰ میمنہ و فرہ
۱ - مامور انتہائی ۱ نفر
۲ - معاون بہ حیث مامور ابتدائی ۱ نفر
۳ - سر کاتب ابتدائی ۱ نفر

ب تعمیرات و ترمیمات مربوطہ ولایت کابل :

- الف : تعمیرات مربوطہ وزارتہ معارف کہ بہ اتمام رسیدہ :-
۱ - تعمیر مکتب متوسط چہار یکار ۲ - تعمیر مکتب ابتدائی گل بہار ۳ - تعمیر مکتب ابتدائی
جبل السراج ۴ - تعمیر مکتب ابتدائی بی بی مہر و ۵ - تعمیر مکتب ابتدائی چہل ستون ۶ - تعمیر مکتب
ابتدائی سرای خواجہ ۷ - تعمیر مکتب ابتدائی علاء الدین ۸ - تعمیر مکتب متوسط غزنی ۹ - تعمیر
مکتب لیسہ اناثیہ ۱۰ - مکتب متوسط برکی برک ۱۱ - تعمیر تحویل خانہ مکتب میخانہسکی واقع باغ
علم گنج ۱۲ - تعمیر مکتب مستعجلہ قلعہ حیدر خان ۱۳ - تعمیر مکتب دہ افغانان ۱۴ - تعمیر اطافہای
جدید وزارتہ معارف کہ مناصفہ آن تمام و مناصفہ کارنجاری آن جاریست ۱۵ - فاکولتہ نمبر اول علی آباد
یک قلم سفیدہ کاری و رنگ مالی دروازہ و کلکین آن باقی ماندہ ۱۶ - مکتب ابتدائی چہار آسیاب
کارات تعمیر آن تمام بعضی کارات نجاری و شانندن آئنے آن باقی ماندہ ۱۷ - مکتب ابتدائی
استالف رنگ و روغن دروازہ های مذکور باقی ماندہ ۱۸ - الحاقیہ مکتب استقلال آئنے شانی و
رنگ و روغن آن باقی ماندہ ۱۹ - اطاق جمناستک مکتب نجات آئنے شانی و رنگ و روغن آن
باقی ماندہ ۲۰ - مکتب ابتدائی میدان آئنے شانی و چیزی نجاری آن ماندہ .

تعمیرات مربوطه وزارت صحیہ :

۱ :- تعمیر الحاقیہ شفاخانہ علی آباد تمام ۲ :- تعمیر سر طبابت تمام ۳ :- اسپریت کشی ۴ :- اکسریٹر چیزئی نل شانی آن بواسطہ نبودن نل مانده

تعمیرات مربوطه وزارت داخلہ :

۱ :- تعمیر حکومتی کلان لہوگرد تمام ۲ :- تعمیر الحاقیہ حکومتی کلان شمالی تمام

تعمیرات مربوطه وزارت پست :

۱ :- پھرہ دارخانہ یکہ توت تمام
کارات کارتہ نمبر ۴ تعمیر آن تمام ونل دوانی وبرق آن جاری است کہ عبارت از ۴۳ کوتی می باشد .

تعمیرات متعلقہ وزارت اقتصاد ملی :

۱ :- تعمیر الحاقیہ وزارت مذکور تمام ۲ :- کمراک بتخاک تمام

تعمیر ریاست مطبوعات :

۱ :- الحاقیہ انجمن ادبی تمام
ب تعمیر اتیکہ کارات مذکورہ بواسطہ برودت هوا معطل و کارات نجاری آن جاری است .

تعمیرات مربوطه وزات معارف :

۱ :- مکتب متوسط بمہائی وردک ۲ :- مکتب ابتدائی افشارانانک چی ۳ :- مکتب ابتدائی کلنگار
۴ :- مکتب ابتدائی دہ خدا داد ۵ :- مکتب ابتدائی چہار قلعه ۶ :- مکتب تنگی سیدان
۷ :- فا کولتہ نمبر ۲ علی آباد ۸ :- مکتب میخانیک ۹ :- مکتب غازی ۱۰ :- مکتب اساسی دارالمعلمین پیمان
کہ مناصفہ آن تمام و دیگر کار آن جاری است ۱۱ :- مکتب متوسط سر آسیاب ۱۲ شفاخانہ
سیورت ۱۳ :- مکتب ابتدائی محمد آغہ ۱۴ :- مکتب متوسط چرخ لہوگرد ۱۵ :- مکتب ابتدائی
مقر ۱۶ :- فابریکہ نجاری مکتب صنائع ۱۷ :- مکتب سیدآباد وردک ۱۸ :- مکتب ابتدائی خواجہ مسافر
علیہ الرحمہ ۱۹ :- مکتب ابتدائی بابر شاہ ۲۰ :- مکتب ابتدائی بامیان ۲۱ :- الحاقیہ جدید مکتب نجات
۲۲ :- فا کولتہ نمبر ۳ علی آباد ۲۳ :- مکتب ابتدائی بگرامی .

تعمیرات وزارت صحیہ .

۱ :- تعمیر عقلیہ و عصبیہ کہ عبارت از ۱۱ کوتی است کہ شش آن تکمیل و دیگر آن هنوز تحت
تعمیر است ۲ :- دیوار احاطہ عقلیہ و عصبیہ ۳ :- شفاخانہ دایرنگی ۴ :- پھرہ دارخانہ لاپراتوہا واقع دارالفنون

تعمیرات مربوط وزارت داخله:

- ۱- تعمیر محبس حکومتی کلان لهوگرد ۲- تعمیر حکو متی قره باغ غزنی ۳- تعمیر حکومتی زرغون شهر کتواز ۴- تعمیر حکو متی مقر ۵- تعمیر حکو متی جبل السراج
- ۶- تعمیر حکومتی تنکاب ۷- تعمیر حکومتی بگرامی ۸- تعمیر حکومتی ده سبز

تعمیرات مربوط وزارت پست:

- ۱- تعمیر الحاقیه وزارت پست که کبارت تعمیر آن تمام ونجاری آن زیر کار است .

تعمیرات مربوط وزارت مالیه:

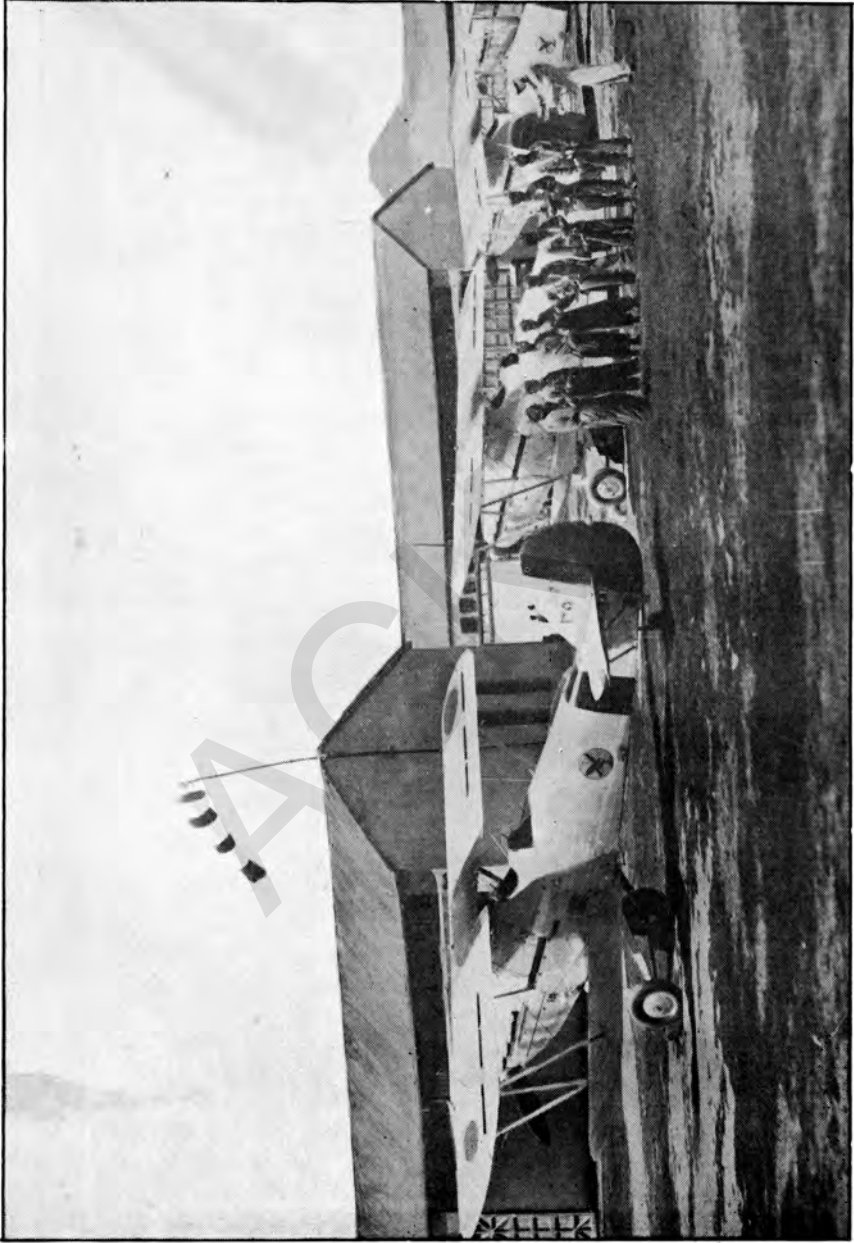
- ۱- تجو یلخانه وزارت مالیه کنار آن تمام ونجاری آن جاری است ۲- یک گدام ده مزنگک سنگک کاری آن تمام وکار مذکور بحد گنبد رسیده

تعمیر مدیریت هو تل ها:

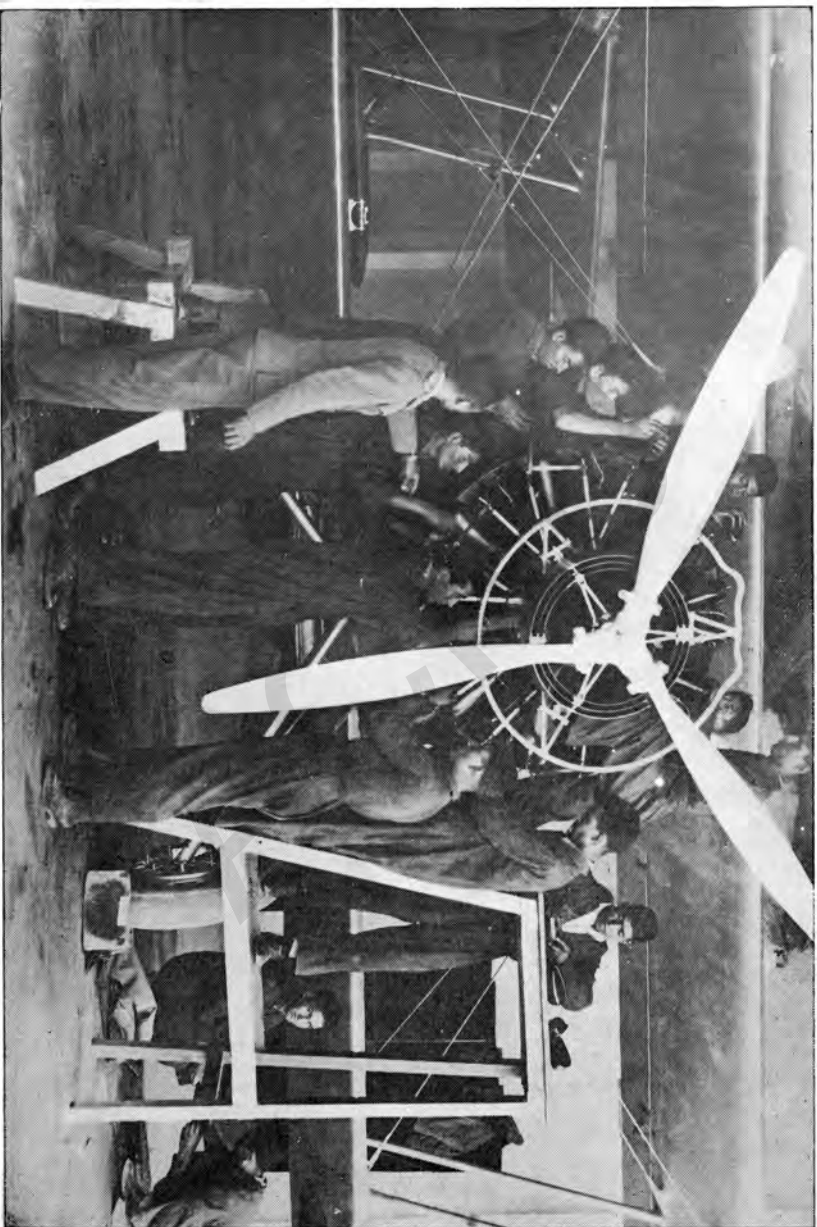
- ۱- تعمیر گراج والحقیه هتل دو آب میخ زرین کار گلکاری آن تمام وکارنجاری مذکور زیر کار است ۲- هتل استالف کار تعمیر آن تمام وکارنجاری آن جاری وکار نشانی تشاب ها معطل است .
- تعمیر وترمیم صدارت عظمی .

ترمیماتیکه کار آن تکمیل یافته:

- الف مربوطه وزارت معارف : ۱- ترمیم مکتب استقلال ۲- ترمیم مکتب نجات
- ۳- ترمیم مکتب انائیه واقع اندرابی ۴- ترمیم عمارت وزارت معارف ۵- ترمیم مکتب پرانچه گذر ۶- ترمیم مکتب عاشقان وعارفان علیه الرحمه ۷- ترمیم الحاقیه مکتب نجات
- ۸- ترمیم باختر لوزی حصه وزارت معارف ۹- مکتب فاکولته طبی واقع قلعه باقر خان
- ۱۰- تعمیر وترمیم کپاخانه واقع باغ عمومی ۱۱- مکتب نمبر ۲ گذر سردار جان خان
- ۱۲- مکتب حبیبیه ۱۳- مکتب علاوالدین ۱۴- جای معلمین خارجی واقع شهر نو .
- ب مربوطه وزارت صحیه: ۱- سناتوریم نسوان واقع دار الفنون ۲- عمارت وزارت صحیه
- ۳- ترمیم دواخانه مرکزی ۴- ترمیم دندان سازی مستورات ۵- ترمیم دندان سازی مردانه ۶- کارخانه طباخنی وزارت صحیه .
- ج ترمیمات مربوطه وزارت مالیه .
- ۱- ترمیمات ضرابخانه .

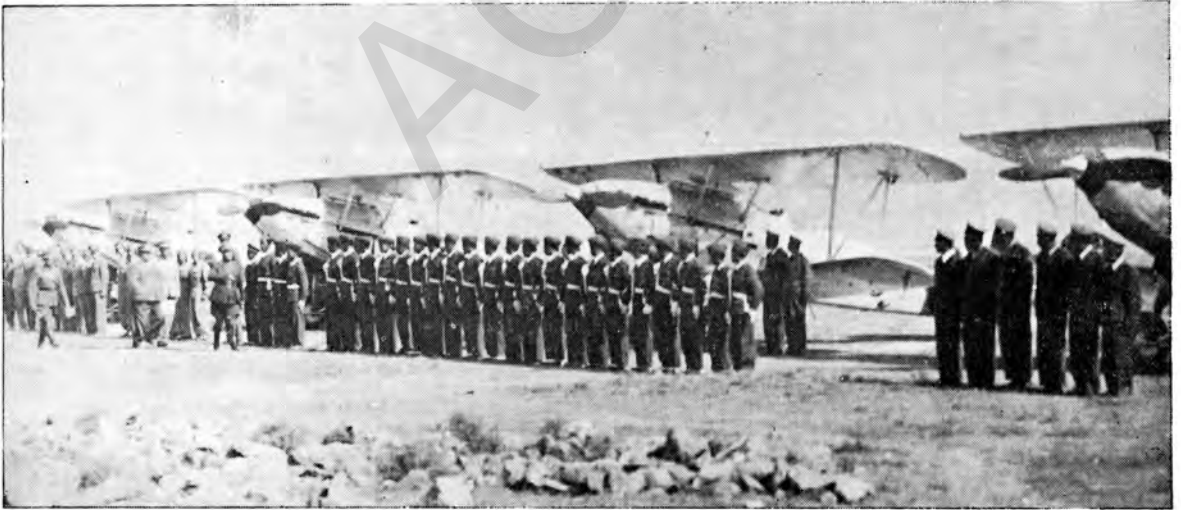
پیلوٹی شاگردان د عملی درس پہ وخت کی :

میخانیکی شادگان در میونامی الوتکی دکار به وخت کی

میخائیلی شاگردان دھندوانامی الوتکی و مخ تہ

والاحضرت غازی، دحرب وزیر دخواجه رواش پہ ډاگ کی دھوائی مکتب شاگردان کوری

دروغتیا او بیطاری د کورس دامری دورې شاملین چه دو الاحضرت غازی د حرب وزیر په حضور
شهادتنامی ورپشلی کېږی

د: ترميمات وزارت فوآند عامه:

ترميماتيكه كار آن جارى است .
الف وزارت معارف : ۱ - مكنب حكام ۲ - مساحت .

مر بوطه وزارت صحيه:

۱ - شفاخانه سنا تورييم على آباد ۲ - شفاخانه ملكى على آباد ۳ - عقليه و عصبيه ۴ - با حتر
لوژى دارا لغنون ۵ - فا كوله طبي درا لغنون ۶ - تعمير و ترميم شفاخانه مستورات .

اجراآت مديريت عمومى معابر بند و انهار مربوط ولايت كابل:

الف بند خروار از تاريخ ده جوزا الى ۱۶ برج ميزان

- ۱ - كندن زمين (۱۴۰۰) متر مكعب ۲ - كندن سنگ لاخ (۸۰۰) متر مكعب
- ۳ - ويران كردن بخته كاري (۱۵۰۰) متر مكعب ۴ - ويران كردن چونه كاري (۴۰) متر مكعب
- ۵ - بخته كاري خشكه ديوار بندنو (۲۷۵۰) متر مكعب ۶ - بخته كاري ديوار بند از مخلوطى
چونه خمير هوسمنت و صندله و ريگ (۴۵۰) متر مكعب ۷ - بخته كاري سمنت (۷۷۵) متر مكعب
- ۸ - بخته كاري كانگرت سمنتى (۶۸) متر مكعب .

جمله (۷۷۸۳) متر مكعب .

ب: خلس راپور كار شده گي بند سراج غزنى:

- ۱ - بس كردن سنگ و جفله و مصالح خرابه از بالاي ته داب (۱۰۰۰) متر مكعب
- ۲ - كندن ته داب از قسم ريگ و جفله و سنگ هاى كلان ذريعه مار طول و سرنك (۱۵۰۰) متر مكعب
- ۳ - لاي كشي ته داب كه ذريعه سيلاب پر و دوباره كشيده شده (۷۳۰) متر مكعب ۴ - كندن
ديوار بند سراج بوا سطره نصب بمبه هاى آب كشي (۳۶) متر مكعب ۵ - ريختانندن كانكرت
ته داب بالاي سنگ كوهى (۳۷۷) متر مكعب ۶ - كندن ته داب خشكه سمت مشرقى بند (۱۴۰)
متر مكعب ۷ - جرزدن ذريعه سرنك درين سنگ ته داب (۱۵) متر مكعب .

جمله (۳۷۹۸) متر مكعب .

ج: خلس راپور كار شده گي بند قرغه از تاريخ ۲۰ حمل الى ۱۸ قوس

- ۱ - كارات خاك آوردن ذريعه واگون ها از اطراف بند در بالاي بند (۵۳۹۹۶) متر مكعب
- ۲ - ريگ ذريعه واگون ها كه از موضع خاك بديگر جاى نقل داده شده (۲۲۹۹) متر مكعب
- ۳ - كارات سرنك پراني كه ذريعه ماشين كمپرسور و ماشين بمبه برمه و سرنك دستى تهيه
شده (۲۶۳۰) متر مكعب .

الف : سنگ پارچه (۱۹۸۵) متر مکعب ب : جفله (۴۴۰) متر مکعب ج : خاک وریگ... (۲۰۵) متر مکعب .

۴ :- کارات پخته کاری تحویلخانه و فابریکه در عقب بند (۴۲۷) متر مکعب .

الف : خشت پخته (۴۶۸۳۸) قالب ب : سنگ پارچه (۲۹۸) متر ج : چونه کلوخه که شیره کشیده شده (۱۲۰) خروار .

۵ :- کارات خامه کاری احاطه و اطراف تحویلخانه و فابریکه (۴۸۲) متر مکعب

الف : خشت خام (۵۰۰۰۰) قالب ب : سنگ پارچه (۱۹۳) متر مکعب

ج : کاه گلکاری (۱۵۴۴) متر مربع د : پرچال سردیوار که ذریعه خشت پخته پوشانیده شده (۷۸۸) قالب .

۶ :- کارات کندننی از عقب بند و غیره (۳۳۶۰) متر مکعب .

الف : کارات کندننی تهدابها و غیره (۴۰۰) متر مکعب .

۷ :- حمل و نقل خاک و جفله بدیگر موضعات (۲۱۹۸) متر مکعب ۸ :- کارات خشکه کاری

ذریعه سنگ پارچه در عقب بند و دیگر موضعات (۲۳۴۰) متر مکعب ۹ :- کارات کندن و هموار

کاری (۳۸۶) متر مکعب ۱۰ :- کارات هموار کاری برای تمديد لین های واگون

در اطراف بند (۱۲۰۰) متر مربع ۱۱ :- ترمیم کاری (۴۹۸) متر مربع

الف : ترمیم داشها (۴۴۰) متر ب : ترمیم آهن پوش و غیره (۴۹) متر

۱۲ :- کارات جفله وریگ (۱۴۰۰) متر .

الف : جفله که ذریعه نقر تهیه شده، (۱۲۴۰) صندوق ب : ریگ (۸۰۰) صندوق

۱۳ :- کارات تراش کاری سلامی روی بند (۳۲۱۰) متر مربع ۱۴ :- کارات نفته

کاری روی بند ذریعه پیک (۳۲۱۰) متر مربع ۱۵ :- کارات کندن سوراخ های امتحانی (۱۴۰) متر مربع

۱۶ :- کارات لین دوانی برای واگون ها (۱۳۵۰) متر طول .

جمله کارات بند (۷۰۴۸۰) متر

کار شده گی سرک شکاری :

الف :- از حصه متک الی آسیاب سالنگی .

۱ :- طول کار شده گی سرک (۳۲۴۰) متر مکعب ۲ :- خامه کاری سرک (۶۰۰۰) متر مکعب

۳ :- سنگ کاری سرک (۲۱۸۰) متر مکعب ۴ :- سرنگ پرائی (۱۰۷۵۴) متر مکعب .

ب :- از حصه سالنگی الی پل اشابه .

۱ :- طول کار شده گی سرک (۲۳۹۰) متر مکعب ۲ :- خامه کاری سرک (۲۲۰۰) متر مکعب

۳ :- سنگ کاری سرک (۱۰۸۰) متر مکعب ۴ :- سرنگ پرانی (۱۶۰۰) متر مکعب

ج :- از حصه اشابه الی باغ افغان .

۱ :- طول کار شده گی سرک (۹۹۳) متر مکعب ۲ :- خامه کاری سرک (۲۸۰۰)

متر مکعب ۳ :- سنگ کاری سرک (۱۴۵۰) متر مکعب ۴ :- سرنگ پرانی (۵۶۶۰) متر مکعب

د :- از حصه سنگ سفید (الی کچکان .)

۱ :- طول کار شده گی سرک (۹۹۵) متر مکعب ۲ :- خامه کاری ویر کاری سرک

(۳۸۵۰) متر مکعب ۳ :- سنگ کاری سرک (۱۶۰۰) متر مکعب ۴ :- سرنگ پرانی

(۲۶۵۰) متر مکعب .

ه :- از حصه کچکان الی برج گلچان

۱ :- طول کار شده گی سرک (۱۴۸۲) متر مکعب ۲ :- خامه کاری وغیره سرک (۲۰۱۴) متر مکعب

۳ :- سنگ کاری سرک (۱۹۶۷) متر مکعب ۴ :- سرنگ پرانی (۴۷۲۳) متر مکعب

جمله ۵۱۰۳۰ متر مکعب

کار شده گی سرک تنگ غارو :

الف :- حصه قلعه علیخان الی دهه تنگی .

۱ :- خامه کاری سرک (۸۵۵۰) متر مکعب ۲ :- کار شده گی سنگ پارچه (۹۲۴) متر

۳ :- ریگ اندازی حصه تختانی سرک (۹۷۰) متر مکعب ۴ :- تهیه سنگ پارچه جبهه

پخته کاری سرک (۱۲۹۵) متر مکعب ۵ :- جفله سنگ پارچه جبهه پخته کاری سرک (۱۹۵)

متر مکعب ۶ :- پخته کاری سرک ذریعه رول (۴۵۰) متر مکعب ۷ :- آوردن سنگ بدرجه اوسط

از ۷ کیلومتر (۵۵۰۰) متر مکعب ۸ :- تهیه سنگ جبهه کدارات کتاره سرک (۱۰۱۰) متر مکعب

ب :- آبروها وغیره ،

۱ :- ساختمان دو آبرو بعرض وطول مختلف (۲) عدد ۲ :- ترمیمات آبروهای ۴۰ × ۳ که الی

چیات کمان رسیده ۳ :- ساختمان گاراج های مو تر های لاری (۵) باب ۴ :- ساختمان

پهره دار خانه های مختلف .

ج :- حصه دهه تنگی الی پل نمبر ۱ .

۱ :- خامه کاری سرک (۴۵۴۳۰) متر مکعب ۲ :- دیوار خشکه از سنگ (۲۴۶۲۰)

متر مکعب ۳ :- سرنگ پرانی (۱۷۱۵۰) متر مکعب .

د :- حصه پل نمبر ۱ الی آبشار .

۱ :- ساختمان پل مو قتی از چوب يك عدد ۲ :- خامه کاری سرک (۱۶۳۲۰) متر مکعب

۳ :- دیوار خشکه از سنگ در کنار طرف رود خانه (۵۸۰) متر مکعب ۴ :- سرنگ پرانی

(۱۳۵۰) متر مکعب

د کابل کالنی

ه: حصه آبخار .

۱: خامه کاری سرک (۱۲۵۳۰) متر مکعب ۲: دیوار خشکه از سنگ (۳۹۰۰) متر مکعب ۳: سرنگ پرانی (۲۵۶۹۰) متر مکعب
و: حصه آبخار الی قلعه ظفر خان :-

۱: ساختمان پل چوبی بدریای کابل حصه شیول بابا یک عدد ۲: خامه کاری سرک حصه گوگامنده (۲۷۱۲۰) متر مکعب ۳: خشکه کاری دیوار از سنگ (۳۲۰) متر مکعب
۴: سرنگ پرانی (۸۰) متر مکعب .
ز: حصه تنگی ابریشمن :-

۱: خامه کاری سرک (۳۱۲۷۰) متر مکعب ۲: خشکه کاری دیوار (۶۰۶۰) متر مکعب
۳: سرنگ پرانی (۳۱۵۰۰) متر مکعب .
ح: حصه آب جکدک الی آب درگی :-

۱: خامه کاری سرک (۱۳۰۵۰) متر مکعب ۲: دیوار خشکه (۹۵۰) متر مکعب
۳: سرنگ پرانی (۳۵۰۰) متر مکعب :
ط: حصه آب درگی الی پوزه قلعه ظفر خان :-

۱: خامه کاری سرک (۸۱۳۰) متر مکعب ۲: دیوار خشکه (۴۱۰۰) متر مکعب
۳: سرنگ پرانی (۸۲۲۰) متر مکعب .
ی: از حصه پوزه قلعه ظفر خان الی سره شگی :

۱: خامه کاری سرک (۶۹۲۰) متر مکعب ۲: دیوار خشکه (۳۹۶۰) متر مکعب
۳: سرنگ پرانی (۶۸۹۰) متر مکعب .
ک: از حصه سره شگی الی کخ محمد علیخان :-

۱: خامه کاری (۲۵۰۰) متر مکعب .
ل: از حصه کخ محمد علیخان الی کوتل خیر و خیل :-
۱: خامه کاری (۲۰۰۰) متر مکعب .

جمله (۳۲۳۰۳۴) متر مکعب
۱۰- عدد مختلف

کار شده گی سرک جدید یغمان :-

الف ، خامه کاری .

۱: خامه کاری از حصه قلعه ملا عبدالحمید الی یغمان (۴۲۶۵۸) متر مکعب
۲: خامه کاری ذریعه اجوره کارها در مواضع مختلفه (۴۲۰۰) متر مکعب ۳: خامه کاری

د مملکتی دوائر و اجرا آت

طور تیکه در مواضع مختلفه (۸۴۵) متر مکعب ۴: - خامه کاری ذریعہ انشاآت در مواضع مختلفه (۱۰۷۲) متر مکعب
جمله (۴۸۷۷۵) متر مکعب

ب : بخته کاری .

۱ - : بخته کاری سرک ذریعہ اجوره کار از حصہ چارراهی چهل تن الی صدر بائی یغان در
مواضع مختلفه ۲ - : بخته کاری ذریعہ تیکه دارها که در راپور مذکور بطور مخلوط نشان داده شده
عرض ۶ متر طول ۶۱۴۱ متر (۳۶۸۴۶) متر مکعب .

ج : بروق و ابروها طور بخته کاری : -

۱ - : بروق و ابرو طول ۲۲ متر عرض ۱۲۰ متر عمق ۱۸۰ متر (۱۸) عدد .
جمعاً کار شده گی (۸۵۶۳۱) مختلف

اجراآت وزارت عدلیه

۱ - فیصله های که در ریاست عالی تمیز اجرا شده :

فصله حقوقی
جزائی »
۱۱ فقره }
۳۸ » } ۴۹ فقره

تشکیل محاکم جدید :

محکمه ابتدائیه اندر ، محکمه ابتدائیه چغتو - مر بو طولایت کابل
» » قلعه ذال » ولایت قطنن
۲ محکمه }
۱ » } جمله ۳ محکمه

امور معارف

اول تدوین و تصویب :

- ۱ - : مزید تعمیم تدریس زبان ملی در صنوف رشديه و اعدادیه و الغای تعلیم دروس فارسی .
- ۲ - : تدوین و تصویب پروگرام مکتب پرستاری بمعاونت وزارت صحیه .
- ۳ - : وضع ۷۴ لغات عرفانی در چندین کمیسیونهای لسان ملی و مرافقه آن در انجمن معارف و اصدار امر و اجرای آن بعد از منظوری حضور همایونی در عموم مکاتب .
- ۴ - : ترتیب لایحه نسبت به تشکیلات و ترتیبات و غیره شئون موزیم .
- ۵ - : تصریح کارهای مرجوعه مفتشین عرفانی و ترسیل آن جهت اجرا و تطبیق بعد از صحه مقامات رفیعہ :
- ۶ - : تهیه لایحه اصول ستاز برای طلبه فارغ التحصیل مکتب اصول تدریس و محاسبه .
- ۷ - : ترتیب و تدوین پروژه جهت مزید تحسین امور تدریسیه و دارالمعلمین اساسی .

- ۸ - تدوین و تصویب پروگرام مکتب پست و تیلیفون تیلیگراف بمعاونت وزارت موصوف .
- ۹ - تحویل پروگرام و تقسیم اوقات مکتب اصول تحریر و محاسبه از دو سال بسه سال .
- ۱۰ - تدوین و ترتیب پروگرام د کندهار نیوونکی لوستخی .
- ۱۱ - لایحه تعیین وظائف و خدمات راجعه بمعاونین ریاست تدریسات .
- ۱۲ - تدوین پروگرام دینیات ابتدائی شش صنفی .
- ۱۳ - ترتیب و تدوین پروگرام کورس معلمین ابتدائیه .
- ۱۴ - تهیه و تدوین پروژه تاسیس یک کتابخانه برای معارف .
- ۱۵ - تدوین و ترتیب لایحه نمایشگاه عرفانی از آثار رسما و کارهای دستی طلبه مکاتب .
- ۱۶ - ترتیب و لایحه سرسبزی وطن جهت اشترک طلبه مکاتب در مواقع نهالشان در غرس اشجار .

دوم - تصویب و تصدیق :

- ۱ - تصدیق لایحه مرتبه فاکولته طبی راجع به استان شدن در شعبات اختصاصی طبی .
- ۲ - ملاحظه و تعدیل پروگرام مکتب زراعت و تقسیم اوقات آن .
- ۳ - تصویب و تعیین چند کتب مفید پښتو جهت تدریس در صنوف رشديه و اعدادیه .
- ۴ - تصدیق و تصویب بعضی تعديلات تقدیمه وزارت اقتصاد ملی در قسمت های شیمی مال التجاره و تحریرات و تاریخ مکتب تجارتی .
- ۵ - اصدار امر تهیه و اعطای یک مجله از لغات فارسی در پښتو جهت استفادۀ معلمین به تمام کتابخانهای مکاتب ولایت کابل، هرات - مینه - مزار - قطغن و غیره که ذریعۀ آن پښتوی لغات فارسی و عربی را به افغانی استخراج کنند .
- ۶ - اصدار امر تهیه و اعطای یک مجله از لغات پښتو در فارسی برای افادۀ معلمین به کتابخانهای عموم مکاتب افغانستان تا توسط آن معانی هر یکی از لغات مثبتۀ افغانی را بفارسی دریابند .
- ۷ - تصدیق و تصویب (۹) فقرات دیگر که تذکرش بطوالت می انجامد .
- ۸ - اصدار امر تهیه و اعطای محاورات پښتو جهت افادۀ اساتذۀ برای تمام کتابخانهای مکاتب افغانستان .
- ۹ - تصویب و تصدیق استعمال کلمات خالص پښتو در کتب تدریسی و ترجیح یک لغت شاذونادر پښتو بر لغت مشهور و معروف بیگانه، و استعمال آن الفاظ اجنبی در کتب تدریسی که برای آن در پښتو کلمه موجود نباشد یا وضع نشده باشد .

- ۱۰- تصویب بعد التذقیق ۳۵ فقره راجع بزمید تقویہ و تعمیم افغانی در شئون تقریری و تحریری و ابلاغ (۱۷) فقره آن ریاست مطبوعات .
- ۱۱- تقسیم وظائف مشترکہ ریاست تعلیم و تربیہ بالای اعضای آن باین صورت کہ بعضی از فضلاء آن بامور مرجوعہ ابتدائیه و بعضی بامور متوسطہ و لیسہ و بعضی برای امور عالی و بعضی برای مسلکی و بعضی برای تعمیم لسان ملی تعین و موظف شدند .
- ۱۲- تعیین یکدستہ از فضلاء دانشور داخلی و خارجی (مستخدمین وزارت معارف) بعزویت افتخاری ریاست تعلیم و تربیہ بہ تصویب مقامات رفیعہ جهت همکاری در شئون تعلیمی و تربیوی .

سوم - تصنیفات :

درین سال ریاست تعلیم و تربیہ توسط فضلاء دانشمندان بیست و دو مجلد از (۸۰) تا (۵۰۰) تصنیفات مفیدی را تصنیف کرده است .

چهارم - تالیفات :

ہکذا امسال بہ تالیف چہارده مجلد کتب تدریسی کسب موفقیت کردہ .

پنجم - ترجمہ :

در سلسلہ تراجم ہم چہارده اثر مؤقر ترجمہ شدہ است .

ششم - طبع و نشر :

طبع و نشر چہل مجلد از کتب تدریسی جهت افادہ عموم اساتذہ و شاگردان کہ تعداد صفحاتش متجاوز از چند میلیون صفحہ میباشد کہ از تذکر اسمای آنها بملاحظہ اختصار انصراف بعمل می آید .

ہفتم - تصحیح طباعتی :

امسال نیز تصحیح طباعتی بیست آٹا رہم تدریسی و معاون تدریسی بعمل آمدہ کہ از تذکر اسمای آنها از خوف طوالت صرف نظر می شود .

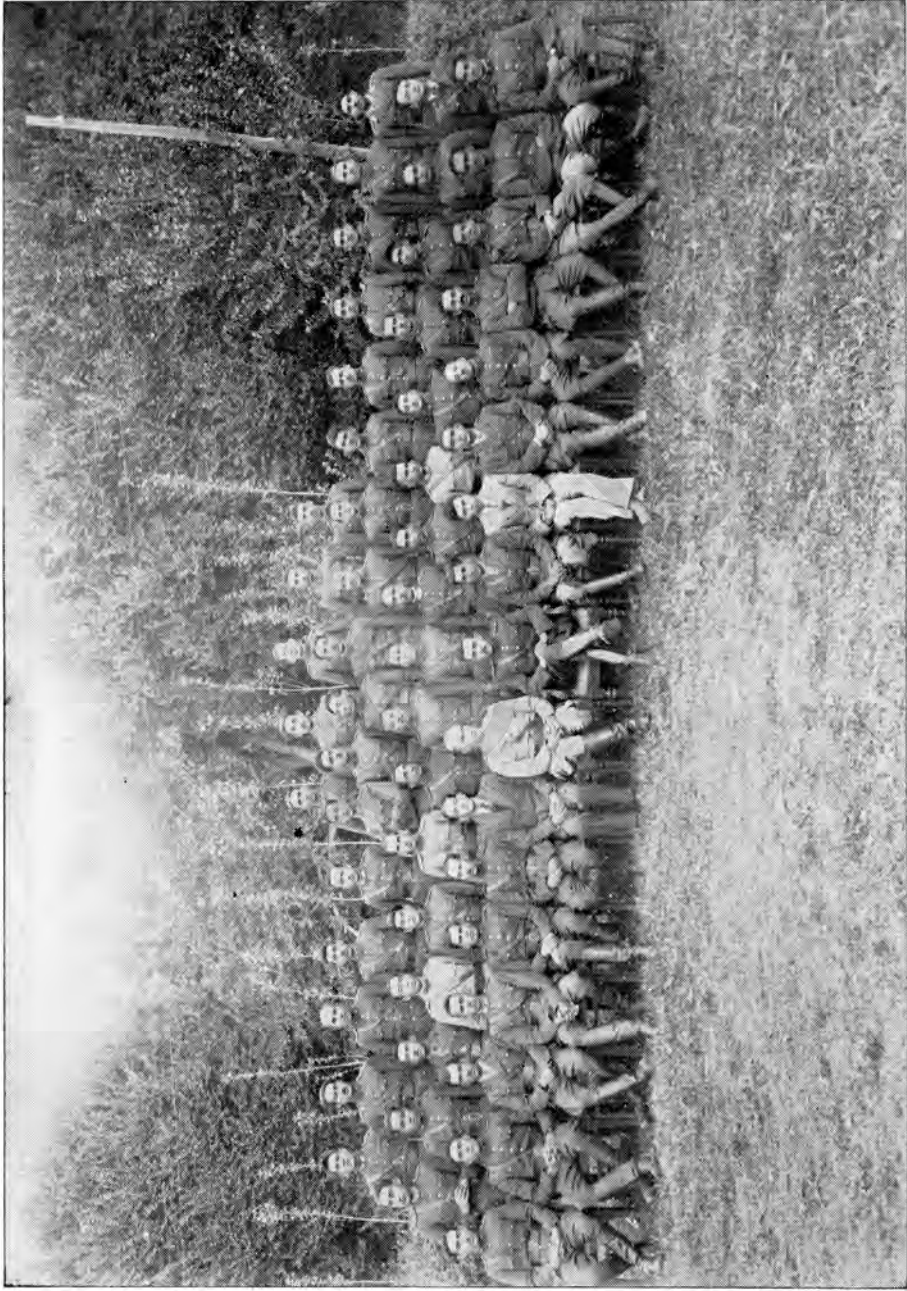
ہشتم - فراہمی تسہیلات :

۱ - فراہمی تسہیلات و معاونت اخلاقی نسبت بہ تہیہ و توریذ آٹا رہم نافعہ و مطبوعات عصریہ وزارتخانہا و ریاست و دوائر و مراجعین .

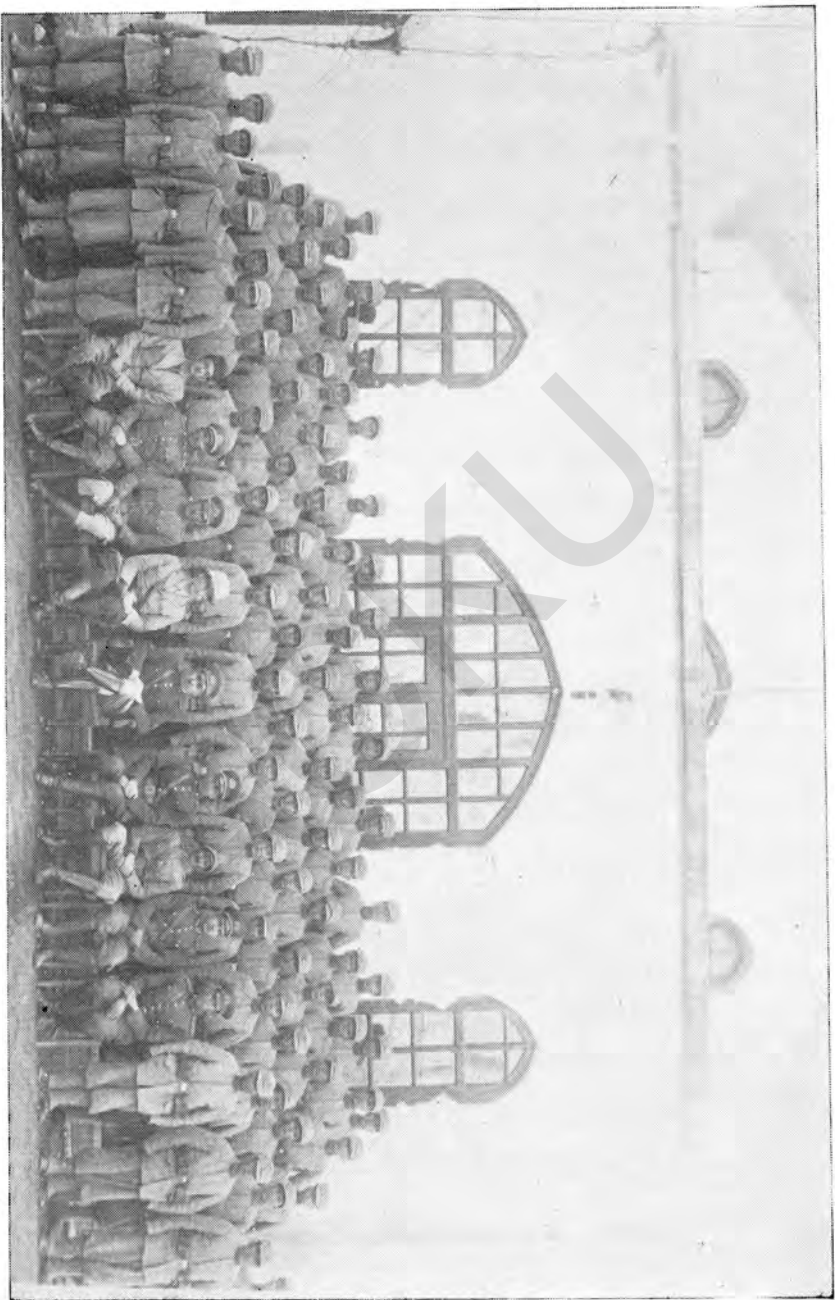
- ۲ - امر تهیه و اعطای يك سلسله كتب معاون در سی بدار المعلمین ها، فا کولته ها بعضی مکاتب و دیگر موسسات عرفانی .
- ۳ - اقدامات مقتضیه نسبت به تزویج نطافی و تعمیم سخن رانی در مکاتب بالخاصه بزبان ملی
- ۴ - اعطای افکار و نظریات راجع بدروس مندرجه جزو اول جلد چهارم پښتو کلی .
- ۵ - فراهمی تسهیلات در تدوین راپورهای مرجوعه با اجراءات سال تعلیمی ۱۳۱۹ و ۱۳۲۰ برای کابل کالنې .
- ۶ - ملاحظه و تجدید نظر مقالات تعلیمی و تربیوی مر سوله ریاست مطبوعات در حجم (۳۵۰) صفحه .
- ۷ - اعطای توضیحات لازمه و هدایات مقتضیه نسبت بدروس مدرسه اسدیة مزارشرف .
- ۸ - اهدای مشوره های نافعہ نسبت بتدوین پښتو کلی های آتیه به پښتو ټولنه (تا سمستر جزو اول جلد ۴) .
- ۹ - تهیه و انتخاب کتب تدریسی برای صنوف ۶ و ۵ مکتب مستورات .
- ۱۰ - تحری و جستجو و تنبغات نسبت به بسط و توسعه پښتو و تدوین آن بصورت ۴۴ ماده مفیده ذریعه کومیسو نهایی لسان .
- ۱۱ - فراهمی تسهیلات لازمه نسبت به متحدالشکل ساختن تصد یقنا مها و شها دتنا مهایی مکاتب مسلکی .
- ۱۲ - فراهمی بعضی تسهیلات برای اداره مترو لوزی کابل نسبت بعوارض جوی افغانستان از نقطه نظر تاریخی و تنبغات و استقراء .
- ۱۳ - فراهمی تسهیلات در پښتو ساختن دفاتر و اوراق و اسناد وغیره امور عرفانی .
- ۱۴ - تهیه بعضی مواد مرتبه پروگرام رشدی و اعدادی برای بعضی لیسہ ها .
- ۱۵ - اقدام در اجرا و تطبیق پروژه استفادہ مشر و عه معلمات مکتب مستورات از ترخیصات طبیعیه شان .

نهم - همکاری و معاونت:

- ۱ - اعطای دستاویز لازمه با ادارات مرکزی و ولایات و حکومتات نسبت به شش صنفی شدن مکاتب ابتدائیه .
- ۲ - اعطای هدایات لازمه و دستاویز مقتصدانه نسبت به تعیین حدود و صرفیات لوازم تحصیل بمناسبت فراهمی مشکلات در تهیه و توريد سامان قرطاسیه .
- ۳ - فراهمی تسهیلات و معاونت های اخلاقی نسبت به تدویر شدن و کامیاب گردیدن آن کنفرا نسهای تدریسی که برای تنویر اذهان معلمین ابتدائیه در چندین هفته مسلسلأ ایراد گردیده و نتایج مثبتی از ان گرفته شده است .

د کورس عالی د مداومینو د دوهمی دورې یوه ټولگی فارغ التحصیلان د خپلو معلمینو سره چه منځ کی ټپي
غ ، ش ، سردار عالی اسدالله خان داردوعمومی نقش ناست دی .

دربو ضابطانو د تعلیمگاه د امریکه دورې یوه ټولګی، فارغ التحصیلان د خپلو معلمینو سره - چه دمخ پر چوکو کی
ع، ش سردار عالی اسمالله خان دارد و ګورمې مفتیش ناستدی .

- ۴ :- اعطای افکار و نظریات راجع به پروگرام شعبه مهندسی و تدویر آن بصورت يك مکتب جدا گانه .
- ۵ :- اعطای هدايات راجع به خدمات راجعه به تحویلدار و کتابدار و مستحضر مکاتب ثانوی .
- ۶ :- اقدام در تهیه بعضی آثار تاریخی و تصاویر سلاطین ماضی خطه افغانی بمساعدت و همکاری مدیریت موزه کابل .
- ۷ :- جریان يك نسخه آئینه عرفان بعموم مکاتب ابتدائیه، متوسطه - ثانوی - لیسه ها مکاتب مسلکی وفا کولته جهت تنویر اذهان متصدیان امور تعلیمی و تربیوی آنها .
- ۸ :- تهیه لست کتابخانه وزارت معارف و لیسه ها جهت استفاده اداره دائره المعارف و ریاست مطبوعات در حجم (۷۹) ورق .
- ۹ :- فراهمی تسهیلات و بعضی معاونت های اخلاقی نسبت به مکتب پرستاری .
- ۱۰ :- اعطای نظریه نسبت به عدم تعدیل ماده (۱۲) تعلیماتنامه فا کولته حقوق و علوم سیاسی .
- ۱۱ :- اهدای پروگرامهای ابتدائیه - متوسطه - اعدادیه در حجم ۱۳۹ ورق جهت استفاده مکاتب حربی .
- ۱۲ :- تهیه آثار و اعطای افکار نسبت به تعلیم اکابر .
- ۱۳ :- عطف توجه عموم مکاتب و موسسات عرفانی به مبلی ساختن تمام شئون عرفانی .
- ۱۴ :- قضاوت نسبت به تراجم - تصحیحات و اصدار فیصله نسبت باعطای حق التحریر مولفین ، مترجمین و محررین .
- ۱۵ :- اعطای نظریه نسبت به صرفه جوئی کاغذ و مواد فرطاسیه .
- ۱۶ :- تقدیم بهترین کتب و تازه ترین آثار برای فراهمی تسهیلات دائره المعارف .
- ۱۷ :- حل و فصل (۷۴) فقرة مراجعات علمی و اسوله تدریسی و استیضاحات تربیوی .
- دهم - متفرقات :**
- ۱ :- اقدام راجع بمو جودی کتابخانه ملی و نظم و ترتیب کتابخانهها .
- ۲ :- تبیض (۲۴۷۹) صفحه مقننه کتب و آثار متنوعه تدریسیه ،
- ۳ :- خطاطی (۳۸۰) صفحه مقننه آثار مختلفه تدریسیه .
- ۴ :- رسامی (۲۶۲) رسم های متعدده مربوطه کتب تدریسیه .
- ۵ :- تأییب نمودن (۱۹۹) صفحه آثار نافعه و لواحق مفیده که بالعموم از هر واحدی ازان پنج پنچ نسخه اخذ و بعضاً زیاده و کمترین ازیب هم بوده است .
- ۶ :- استعلام از علمای دانشمند و فضلی ارجمند قابل اختصاص که در مورد مقتضیه از اوشان استمداد گرفته می شود .

- ۷ : - اخذ امتحان از طلبه لیسسه‌ها و معاینه و نگرانی و تمیزی امتحانات سال تحصیلی ۱۳۱۹ و ۱۳۲۰
 ۸ : - اشتراک در مجالس اداری و اساسی انجمن معارف .
 ۹ : - فراهمی تسهیلات و معاونت اخلاقی و اشتراک در (۲۷) مجالس مختلفه علمی وزارت معارف .
 ۱۰ : - اشتراک در مجالس قضاوت و درجه بندی ریاست مطبوعات .

ریاست تدابیر

اول تاسیس مکاتب :

با اینکه از توجهات عرفان پرورانه حکومت متبوعه امروزه مکاتب به صد ها میرسد باز هم مکاتیبیکه امسال مجدداً تاسیس و یا مکاتیبیکه تعلیم و پرورام شان تر فیعاً تبدیل و یا بیشتر تمدید شده و اولاد وطن در آن شرف شمولیت دارند قرار ذیل است .

« مکاتب جدید ! لتاسیس »

- ۱ - مکتب مسلکی (پست و تلگراف و تلفون) در مرکز کابل - یک باب
 ۲ - « (پرستاری) » « » « »
 ۳ - « ابتدائی ده میرداد (هزاره جات) »
 ۴ - « حصارک غلزائی (سمت مشرقی) »
 ۵ - « دکندهار دنیورونکی لوستخی »
 ۶ - مکتب ابتدائی نیش وار غسان (فندهاز) دو باب
 ۷ - « (حکومت اعلی فراره) » سه باب

جمله - ده (۱۰) باب .

- ب : - (مکاتب متوسطه که به ثانوی تبدیل شده اند) : -
 ۱ : مکتب متوسطه سرا سیاب (کابل) ۲ : مکتب متوسط چهار ریکار حکومت کلان (شمالی) ۳ : مکتب متوسطه (تگری لغمان) سمت مشرقی
 ج : - (مکاتیبیکه پرورام و تعلیم شان تمدید شده اند) : -
 چون وزارت معارف با اساس افکار مترقیانه حکومت متبوعه در سال گذشته حس نمود که تعلیم ابتدائیه چهار سائیه طلاب بدرجه نیست که يك فارغ التحصیل چار ساله مکتب ابتدائی را در میدان ابتدائیه حیات از گذر نویسندگی و فهمیدگی و داشتن معلومات لازمه جهت رفع احتیاجات ابتدائی تهیه و تقدیم نماید پس تعلیم چهار ساله را به تدریس شش ساله تمدید و پرورام آنرا بمکاتب توزیع نمود .
 باثر این تمدید دوره تعلیم ریاست تدریسات تاجائیکه لازم دانست تمدید تعلیم شانرا حاصل و بمکاتب مذکور اطلاق داد که تعلیم فارغ التحصیلان ابتدائیه چهار را بصنف پنجم دوام داد .

باشند تا دورهٔ ابتدایه را که شش سال قرار یافته است تکمیل نمایند. راجع باین امتداد تعلیم که بمکاتب احکام صادر گردید در باب تهیه و ترسیل معلمین ها کتب و لوازمات تدریسی و معاشات هر کدام آنها ریاست تدریسات دواڼر مربوط دست معاونت داد.

دوم « معاینات و تطبیقات تدریسی » :

اجرای عنوان فوق :- (۱) توسط راپورهای تعلیمی ماهانهٔ هر مکتب و موسسات عرفانیه مملکت نظر به معیار پروگرام و تناسب ماه های تدریسی همان مکتب کرده شده که اوراق موصوله و معاینه شده آن تخمیناً بالغ بر (ده هزار ورق) میگردد باین راپور ها هر کدامیکه بسوییه و معیار برابر رفتار و عمل نموده اند برایش اطمینان کتبی و اذانیکه موافق با اصول صحیح و پروگرام تعلیمی معینه رفتار نموده اند برای آنها هدایت نامه ها ایکه مشعر بر طرز تعلیم، صورت چگونگی رفتار تعلیم و تقسیم مواد تحریر است. علاوه بر معاینه مکاتب از طرف ریاست تدریسات بعمل آمده، از جانب ریاست تفتیش هم مفتشینیکه در مکاتب مرکز و ولایات رفته و راپورهای خود را بر ریاست تدریسات فرستاده اند با الاثر جهت اصلاح و هدایات لازمه بمکاتب آن تحریر و ترسیل شده است.

۲ :- تحریر و ترسیل هدایت نامهاییکه باثر مطالعهٔ راپورهای واصله و معاینهٔ مکاتب مختلفه لازم می افتد از قبیل پیدا کردن قوای مطالعه و انکشاف دماغ طلاب و تقویهٔ شعور و تدریسات آنها و دادن وظائف و کارهای خانگی بشاگردان مکتب، تطبیق اصول صنفی در صنوف ابتدایه اول و دوم، انعقاد مجالس معلمین تحت ریاست مدیر یا سر معلم جهت مذاکره و رفع مشکلات امور اداری و تعلیمی و غیره.

سوم « مراقبت و نگرانی امتحانات و توزیع شهادتنامهها و نشانهای معارف و مکافات »

۱ :- قریب برسیدن ایام امتحان سالانه، ریاست تدریسات بتمام مکاتب مرکز و ولایات و حکومت اعلی احکام صادر نمود که تمام معلمین باسناد اصولنامهٔ امتحان رفتار نموده، نتایج آنرا تحریر و بر ریاست تدریسات ارسال دارند همانا تمام اوراق نتایج امتحان کل مکاتب افغانستان خواسته و دیده شد و نکات قابل اصلاح آن تحریر آابلغ گردید.

۲ :- در موسسات عرفانیه و مکاتب مرکز و متوسطه ها و ثانویه های اطراف قریبه از طرف ریاست تدریسات متحنین و ممیزین انتخاب و جهت گرفتن امتحان اعزام کرده شد و نتایج را که از راپور واصله آنها اخذ گردید بجوابات لازمه آن تحریر و بمکتب منسوبه اش ترسیل شد.

۳ :- برای فارغ التحصیلان دوره های (ابتدائی و رشدی) نظر باحصایه جدا ول نتایج

امتحان سا لانه هر قدر يکه مستحق گرفتن شهادتنامه می شدند از طرف ریاست تدریسات برای شان شهادتنامه نوشته و امضا و مهر شده ، بتمام مکاتب فرستاده شد . این شهادتنامه در محفل (توزیع شهادتنامه) که با کثرت جاها منعقد شده بمستحقین آن توزیع گردید .

۴ :- برای فارغ التحصیلان دوره اعدادیه مکاتب مرکزی کابل بهر اندازه ئیکه مستحق اخذ شهادتنامه می شدند از روی نتایج امتحان برای هر کدام شان شهادتنامه تحریر و اعطا شده است .

۵ :- نسبت باعطای دیپلومه های فاکولته طبی ، مکتب طبی و طلاب دوسازی ریاست تدریسات تهیه دیده در قصر صدارت عظمی از حضور والا حضرت صدارت مآب افخم جناب صدر اعظم صاحب . در حالیکه تمام هیئت وزرای محترم حضور بهم رسانده بودند شهادتنامه ها بمستحقین آن بایک یک مشت پول بصورت انعام و بخشش اعطاء گردید .

۶ :- بعضی از مستخدمین معارف و یا خارج آن که در بيشرفت امور عرفانه مملکت زحمت و جدیت ورزیده مستحق نشان و مکافات دیده می شدند از طرف ریاست تدریسات خدمات شان تقدیر و بحضور والا حضرت افخم جناب وزیر صاحب معارف تقدیم و منظوری اعطای نشانهای عرفانی از حضور اعلی حضرت معارف پرور گرفته شده بایک یک ورقه مخصوص نشان تحریر و بمستحقین آن تفویض گردید .

و کدائیکه مستحق مکافات یا تقدیر نامها دیده می شدند نیز منظوری آن گرفته شده و بصاحبان آن اعطاء گردید .

۷ :- محصلین افغانی که در خارج رفته و از آنجا فارغ التحصیل شده ، مراجعت نموده اند دیپلومه هایشان از جانب ریاست معاینه و تحقیق شده ، از روی درجه و لیاقت هر کدام تعیین معاش شان گردیده ، بهر دایره مملکتی که کار کرده میتوانستند به آن دایره معرفی و تسهیلات در امور و معاش شان بهم رسانیده شد .

چهارم « کورسها و کنفرانسها » :

۱- بغرض پیشرفت و تعمیم زبان ملی ما (پشتو) در تمام مکاتب افغانستان ، صنوف پنجگانه اول بصورت عمومی و طلاب بالاتر آن در مضامینیکه امتحان زبان (پشتو) را اجرا کرده میتوانند بطور خصوصی تعلیم و محاوره و تحریر مینمایند . علاوه بران جمیع معلمین و مامورین مکاتب نیز از طرف ریاست تدریسات مکلف شده اند که بعد از فراغ درس و نیز در ایام تعطیل مکتب هفته سه روز (بقدر یک ساعت) در کورس پشتو تحت معلمی یک نفر از معلمانیکه بدرس و محاوره پشتو از همه لایق باشد تعلیم بنمایند و هر وقت راپور های حاضرین و تدریسی خود را بریاست ارسال دارند . بهمان اساس ریاست تدریسات راپور های واصله شان را دیده ، درس

و طرز پیشرفت پښتوی آنها را تحت مراقبت و کنترول گرفته است .

۲- معلمین مکاتب ابتدائیه مرکز و معلمینکه در دوماه رخصتی تابستان از اطراف مرکز آمده بودند به ایشان از طرف ریاست تدریسات یک کورس اصول تدریس در مکتب حبیبیه افتتاح و تحت نگرانی مدیریت مذکور تدریس نموده اند و همچنین تمام ولایات و حکومتی های اعلی از ریاست تدریسات امر داده شد که در ایام تعطیل کورس اصول تدریسی دایر کرده ، معلمین در آنجا درس بخوانند .

۳- ریاست تدریسات یک کورس (اصول تدریس) در مکتب استقلال دایر کرده و در هفته سه روز معلمین مکاتب ابتدائی مرکز را دعوت داده که در کنفرانسها یکه از طرف متخصصین تعلیم و تربیه داده میشود حضور بهم رسانیده استفاده نمایند - این کنفرانس ها تا سه ماه دوام داشت ، معلمینکه در بین کنفرانسها ابراز لیاقت و جدیت نموده کامیاب بر آمدند بر ایشان یک یک اندازه پول بقسم مکافات بهمراه یک یک قطعه مکتوبیکه حاوی بر اظهار امتنان بود از طرف ریاست اعطا و بدائره مر بوطه آن ابلاغ گردید .

۵- کنفرانسهای (علمی و اخلاقی) که برای تقویه افکار و انکشاف اذهان خیلی موثر و مفید واقع میشود از طرف ریاست تدریسات بمکاتبیکه لازم دانست اطلاعاته شد تا بصورت مناسب میتوانند که در مکتب خود اجرا دارند نمونه آن در مکتب صنائع بحضور معلمین و متعلمین مکاتب و مجاری آن بچراغ و مجلات نشر گردید .

پنجم «نمایشگاه عرفانی» :

نظر به تشویق پیشرفت و اصلاح امور معارف در اثر پروژه مشاور علمی که نمایشگاه عرفانی بوجود آورده از جریانات تدریس و امور عرفانی یک ساله هر ولایت و حکومتی نمائش ترتیب داده شود ، ریاست تدریسات لایحه آنرا بتمام مکاتب اطلاع داد چنانکه در اثر این اطلاع اکثر از مکاتب و موسسه های عرفانیه مرکز کابل در تهیه و ترتیب آن تا یک اندازه موفق گردیده و در مکتب خود تاریخچه مطلوبه را تحریر و کارهای دستی و مواد نمائش عرفانی را جمع و مرتب نگه داشته اند- دیگر مکاتب هم یگان یگان سامان ساخته شده طلاب را با تاریخچه آن مختصراً تحریر و بریاست فرستاده اند که تمام این ها جمع گردیده حینیکه از جاهای باقیمانده تماماً بوزارت میرسد بعد از ترتیب آن بمعرض نمائش گذارده خواهد شد . باین وسیله از یکطرف تاریخ مفصل معارف بدست خواهد آمد و از طرف دیگر انواع جزوی بعضی مکاتب هم اصلاح شده در بین مکاتب رقابت علمی پیدا خواهد شد .

ششم «اجرای امور مختلفه عرفانی»

۱- مکاتبیکه جای کافی نداشته و به مشکلات دچار بودند ریاست تدریسات در بیدائش

آن حتی کراهی هم باشد لوائح جدا گانه ترتیب و بمقام بالاتر تقدیم و در صورت منظوری اطلاع آنرا بمقامات داده و درین زمینه تسهیلات لازمه بهم رسانیده است .

۲ - تعلیماتنامه های (ابتدائی) و (دورستنیوینوئی تعلیماتنامه) و غیره دستور العملها و لوائح قابل تطبیق را ریاست تدریسات بتمام مکاتب مرکز و ولایات فرستاده حکم تطبیق و اجرای آنرا داده است .

۳ - چون در هذه السنه متوازنه پښتودانی در عموم طلاب و صنوف مکاتب بلند گردیده و طلاب میتوانستند که بزبان ملی خود افاده و تدریس نمایند پس حکم ترغید ساعات پښتورایت تمام مکاتب افغانستان تحریر و ترسیل نمود .

۴ - برای اشخاصیکه معلم شدن شان در یکی از مکاتب و یا ترجمان شدن آنها در یکی از دوائر مملکتی مطلوب میباشد باین ریاست رسماً معرفی و محول می شوند تا سر رشته امتحان دادن و تعیین معاشات و درجه لیاقت شان ازینجا کرده شود همانا ریاست تدریسات بمطالب مذکور اجراآت لازمه کرده ، نتیجه را با تعیین تنخواه و لیاقت شان بمقامات مربوطه خبر میدهد .

۵ - برای امتحان طلاب و دیگر مقاصد عرفانیه مکاتب حریه و یاد دیگر جا اگر ضرورت (متحنین ها ممیزین یاد دیگر معلومات) پیش شود ریاست تدریسات تعیین و ترسیل آنها و گرفتن نتایج از اوشان و فرستادن نتایج مذکور بمرجعش اجراآت نموده است :

۶ - قبل از شروع تعطیل عمومی مکاتب ریاست تدریسات نسبت به تهیه و تاخیز کتب و سامان تعلیمی جدید (جهت طلاب مترقیه) بعموم مکاتب مملکت خبر داده ، تعقیب و تاکید نموده . آنهایکه درین زمینه غفلت کرده ، یا غفلت شان از راپورت تدریسی ماهانه آن و یا از دیگر ذرائع موصوله که معلوم شده تعقیبات اصولی نموده است .

۷ - نظر باینکه ترجمانهای درجه اول نسبت بدیگر ترجمانها امتیاز و فرق داشته باشند ریاست تدریسات چنین تجویز نمود که ترجمانهای درجه اول بآست دارای شهادتنامه بکلوریا باشند بنا بران فرمانی از حضور و الا حضرت وزیر صاحب درین زمینه حاصل داشته بتمام وزارت خانها و دوائر رسمی مفاد آنرا ابلاغ نمود .

۸ - از حیث قلت کاغذ و مواد طباعتی و غیره لوازمات تدریسی که باثر جنگ موجوده در همه جا پیش شده است ریاست تدریسات بفرض جلوگیری از خراب شدن کتاب و یابی اعتنائی در حفظ سامان و غیره بتمام مکاتب افغانستان امر اکید صادر نموده که باید کتب و غیره لوازماتی که صرفیات ندارند چنان حفظ و وقایه شوند که بسال دیگر نیز مورد استعمال و استفاده دیگری بدرستی شده بتواند .

ریاست تفتیش

ریاست تفتیش در مرکز ۳۳ مکتب را دو مرتبه در ولایت کابل (۷۵) مکتب را دو مرتبه ، در ولایت فندهار (۵۹) مکتب را یکمرتبه ، در ولایت مزار شریف (۳۴) مکتب را دو مرتبه ، در ولایت هرات (۳۹) مکتب را یکمرتبه ، در ولایت قطن و بدخشان (۳۱) مکتب را یکمرتبه در حکومت اعلیٰ مینه (۱۵) مکتب را یکمرتبه ، در ولایت مشرفی (۳۴) مکتب را یکمرتبه تفتیش کرده و در تفتیش ها مراتب ذیل تحت مذاقه قرار گرفته است :

- ۱ - فعالیت معلمین راجع بحیات تربیوی در داخل وظیفه محوله شان .
- ۲ - کارروایهای سر معلمین و مامورین در باره تدارک سامان و لوازم تحصیل و تامین انتظام و غیره مکتب .
- ۳ - احوال و حرکات معلمین و مامورین ، چه از حیث اخلاق و چه از حیث اداره و گذاره .
- ۴ - صورت جریان تعلیم و تطبیق آن به اساس تعلیماتنامه ها و پروگرام موضوعه و اصول تعلیم .

۵ - صورت رعایت حفظ الصحه در مکاتب و انتظام درس خانه ها .

۶ - امور انضباط نسبت بطلاب در داخل و خارج مکتب .

۷ - و ارسای بمحافظه لوازم تحصیل و اثاثیه مکتب .

۸ - صورت تطبیق او امر صادره وزارت در ادارات مکاتب و غیره مقامات مربوطه .

دوم: - اصدار امرادخال طلاب جدید الشمول

طور معمول همه ساله ، امسال در صنوف اول مکاتب ابتدائی (۳۱۲۳۰) شاگرد در مکاتب متوسطه مسلکی و دارالمعلمین ها (۶۰۰ -) شاگرد ، در مکاتب متوسطه (۶۰۳۸) و در مدارس ثانوی (۴۱۱) نفر جدید را ریاست تفتیش شامل داشته است .

سوم: - اصدار امر اعزام وادخال طلاب در مکاتب مسلکی

ریاست تفتیش یکدسته شاگردان از فارغ التحصیل دوره ابتدایی ، از ولایات و حکومت اعلیٰ جهت شمول مکاتب حربی مکتب پست و تلگراف ، مکتب مساحت ، مکتب پرستاری ، مکتب اصول تحریر و محاسبات حاضر مرکز ساخته و بمکاتب مذکور شامل و مصروف تحصیل گردانیده .

و هکذا در باره یکتعداد طلبه فارغ دوره متوسطه اقدامات لازمه کرده شده .

چهارم - ننگراني از تنظيم و انضباط مکاتب :

برای جلوگیری از سوء اجراآت و قیام انتظام در مکاتب و موسسات و دو ایر عرفانی و مراقبت در امور اداری ریاست تفتیش (۴۰) فقره توسط مفتشین تدقیق و تحقیق نموده و در مجلس انضباط وزارت تقدیم و فیصله گردیده است .
همچنین موضوعات تفتیش طلب که وقتاً فوقتاً پیش شده ، حسب نظر به مقامات عالی تحت تحقیق گرفته و تصفیه گردیده ، (۴۵) واقعه متعلمین (۳۵) واقعه معلمین (۲۰) واقعه مامورین مرکز و اطراف تدقیق و مطالعه کرده و بعد از تصویب مجلس و منظوری حضور جلالتمابی در معرض اجراء گرفته شده .

پنجم - واریسی باحوال طلبه افغانیه در ممالک خارجه :

ریاست تفتیش درمسائل اعاشه و رفح حوائج طلبه افغانی در خارج اجراآت نموده ، از تعیین شعبات تحصیل و ستاز و غیره شان که بادواگر مر کر فیصله و تجویز شده وقتاً فوقتاً بممالک متذکره مخایره شده و جواباتیکه واصل آمده به دوائر ذی علاقه مر کری اطلاع شده است .

ششم - معاینه جداول احصائیه ماهواره طلبه :

در پایان هر ماه راپور های حاضری و غیر حاضری صلاب موجوده و جدید الشمول مکاتب مرکز و کلیه ولایات و حکومتات اعلی را ریاست تفتیش دریافت و تحت مشاهده قراردادده احصائیه هر مارا جدا گانه نیز ترتیب نموده است .

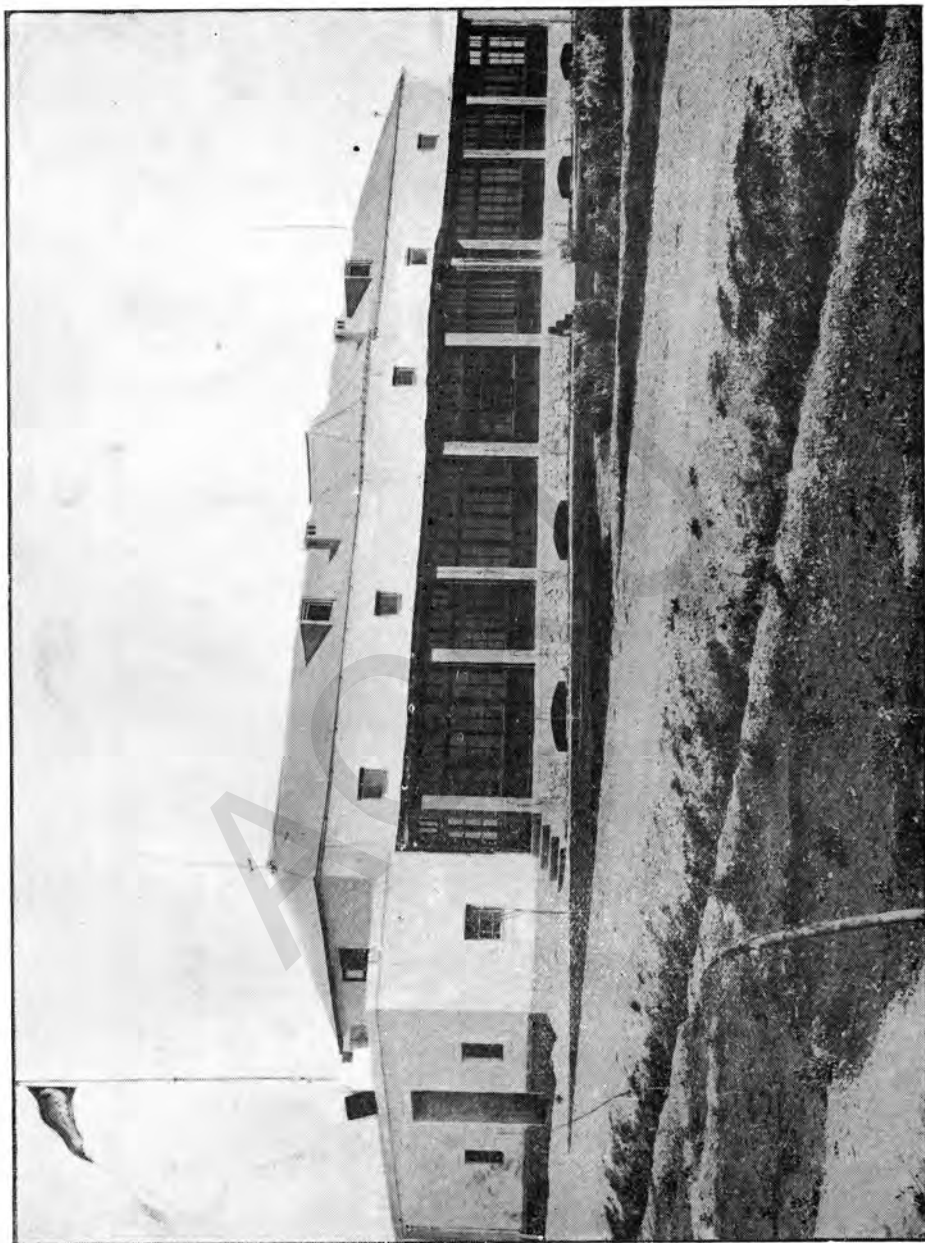
هفتم - احضار طلاب غائب بمکاتب :

ریاست تفتیش در جلب غیر حاضر ها ، تغیر و تبدیل اصولی طلبه مکاتب مرکز و اطراف نیز درین سال اقدامات مقتضی بعمل آورده است .

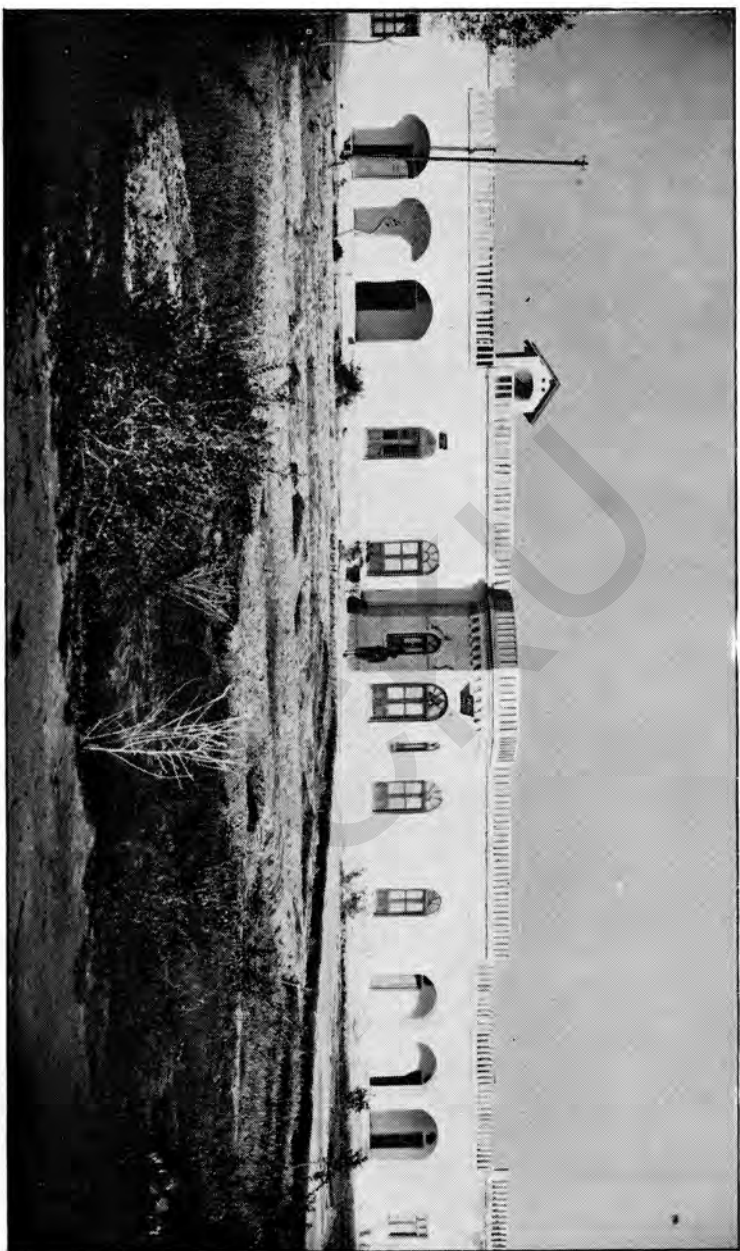
ریاست سپورت و حفظ الصحه

۱- برای پیشرفت امور سپورتي مکاتب مرکز و نبودن میدانهای سپورت حسب آتی موفق شده دو میدان برای بازی باسکتبال ، والی بال و غیره باندازه (۸۰ متر × ۳۰ متر) در مقابل عمارت سابقه دنوی کابل دارالمعلمین درخواجه ملاواقع بسمت غرب جاده دارالفنون که سابقاً لیول شده بود کبل کاری نموده مورد استفاده قرارداد .

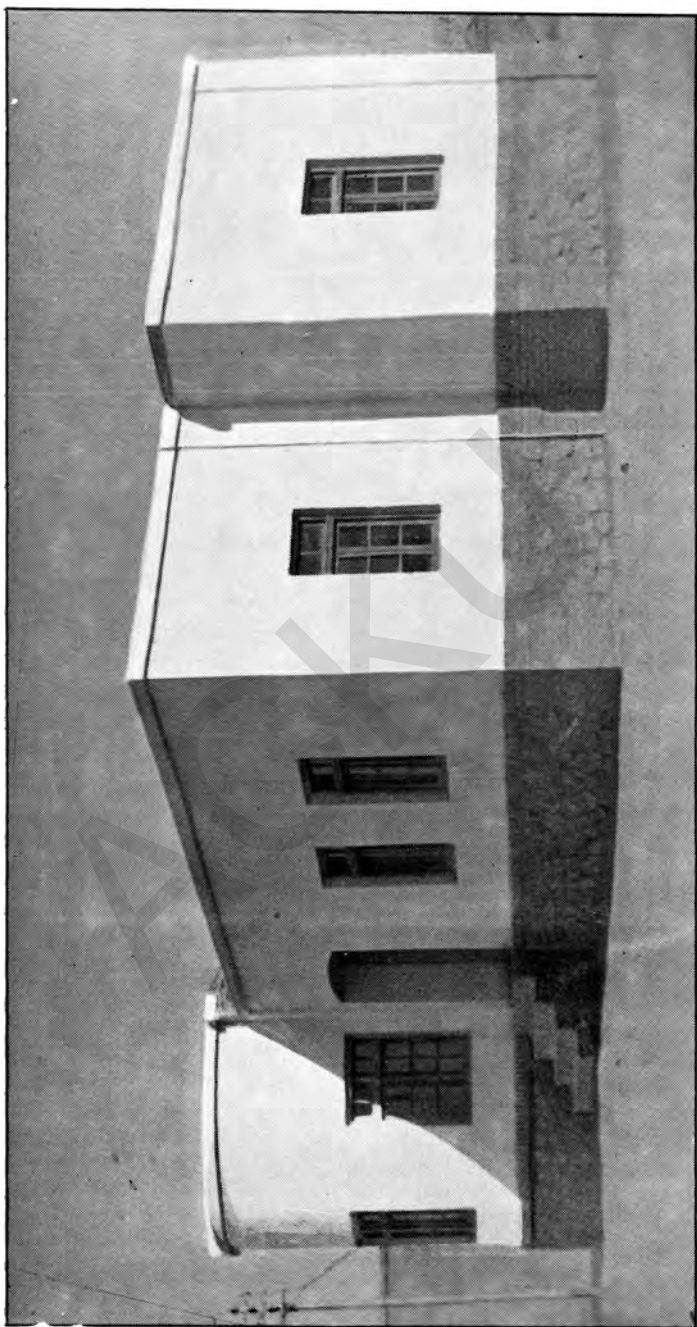
۲- برای اینکه مکتب عالی حبیبیه ضرورت زیاد میدان سپورت داشت بناءً علیه موضوع بمقامات عالییه عرض و منظوری حاصل داشته سی وشش جریب زمین شش میدان اصولی برای انواع سپورتها تحت ساختمان گرفته بعد از لیول و کبل کاری مورد استفاده قراردادده است البته نا گفته

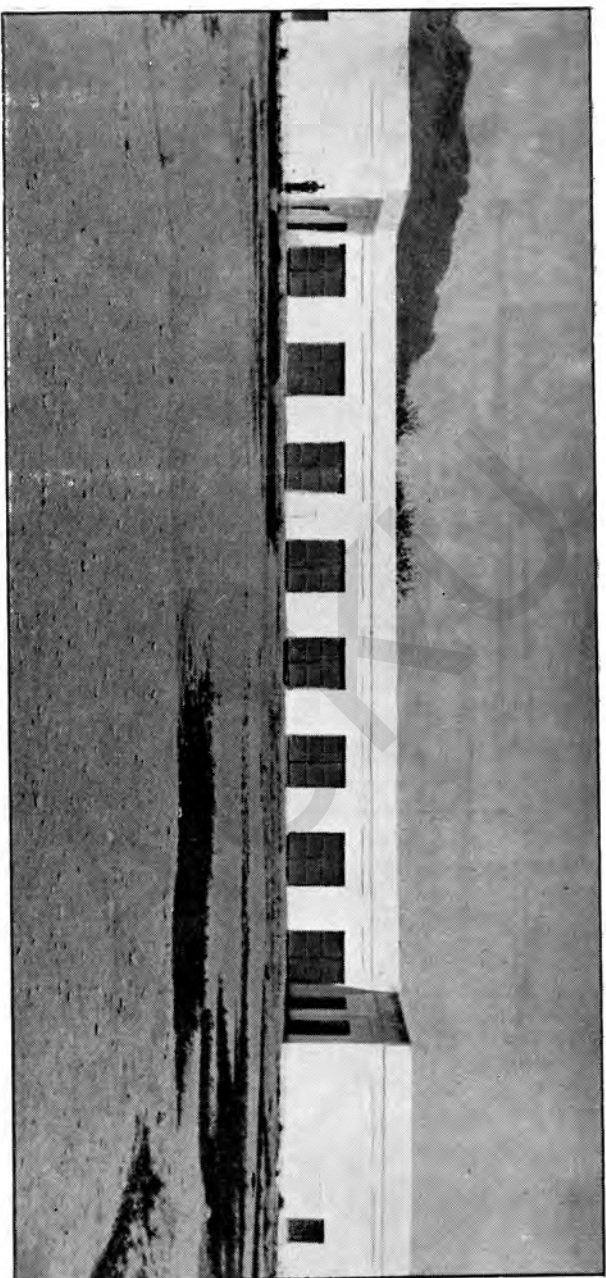
د قندهار عسکری قوماندانیه

دقندهار دفرقي دار کانورباست

دقندهار دفرقی دبرقی او دتلفون خانې سېشن

دؤندهار دفرقي د تقليبي گارا جونه

نماند که میدانهای مذکور از هر حیث مورد استفاده قرار گرفته است و بعضی اجراءآت و اصولات آن ذیلاً شرح میگردد :-

الف - باطراف میدانهای مذکور قوریه های بیدقندهاری، چنار عرر و چنار نیله، ویشه خانه و بته های یاسمن غرس شده است امسال نتیجه خوبی داده تا هوای میدانهای مذکور راهمیشه صاف داشته وهم اسباب زینت میدانها را فراهم آرد، در مقابل این قوریه هاخیا بانچه ها باندازه چهار متر کشیده شده و بکنار های آن درختان عکاسی ویشه خانه غرس گردیده که البته در موقع ضرورت سرک موتر رو شده میتواند.

ب- بطرف غرب میدانهای مذکور دو میدان بزرگ برای حاکی باندازه ۶۵ در ۹۰ و یک میدان باندازه ۱۰۵ در ۷۵ یارد ساخته شده و بین این دو میدان یک میدان برای بازیهای باسکتبال، والیبال و تنیس تهیه دیده شده و کنار میدانهای متذکره به گلدانها مزین گردیده است و بکنار شرقی این میدان وسطی یک استگاه موتر تعیین گردیده تا در وقت لزوم مورد استفاده قرار داده شود، بکنار شرقی میدانهای مذکور هم میدانها و موتر گاه، گلدان مثل حصه غربی ساختمان شده در حصه وسطی این اراضی دو میدان بزرگ برای فوتبال ساخته شده که عرض آن ۱۰۵ در ۷۵ یارد میباشد اطراف این دو میدان راهم با گلدانها زینت بخشیده بر علاوه در حصه وسطی این دو میدان یک ساحه وسیع را برای تعمیر یک کلوب جای گذاشته شده که در آینده قریب مطابق نقشه جدا گانه به تعمیر یک عمارت اصولی پرداخته خواهد شد.

۴ :- لیول کاری و الحاقیه وسیع ساختگی میدان سیورت سابقه مکتب نجاب تکمیل و کبل کاری شده.

و هکذا یک میدان والیبال در مرکز وزارت از طرف ریاست سیورت تحت لیول کاری آمده که تکمیل گردیده.

۵ :- تعمیر میدانهای فوتبال و والیبال در ولایت قندهار برای مکتب « احمد شاه بابا لیسه » و « میرویس بابا لیسه » تکمیل گردیده.

۶ :- چون در سابق اساس سیورت بصورت صحیح گذاشته نشده بود ریاست سیورت بعد از تجارب متعددی برای تشکیل اساسی سیورت در افغانستان لوائح تشکیل تیم ها و لست البسه و سامان را به یک نوع بست تعیین و مطابق به آن سامان و البسه به مکاتب مرکز و ولایات فرستاده و در مقابل آن از تمام مکاتب افغانستان تیم های متشکله را میخواستند. بناءً علیه در هذاسنه مقدار زیاد سامان و البسه سیورت از خارج وارد و بمکاتب مرکز و ولایات توزیع نموده و همچنان یک اندازه سامان سیورت از فابریکه ریاست المیک حریه خریداری نموده است که بادیگر لوازم سیورت توزیع شده.

۷ :- مسابقات بهاری سپورتي درماه جوزا بين ټيم هاي مكاتب مركز از بازي فټبال بعمل آمد بصورت ليك سيستم مدت يك ونيم ماه دوام ورزيده بالاخره لیسۀ استقلال نسبت باقر ان گوی سبقت را ربوده و عنوان قهرمانيت را حائر گرديد .

۸ :- مسابقات خزانې بين ټيم هاي مكاتب مركز بعمل آمده و دربازيهاي متذکره مكاتب آني الذکر قهرمان سپورت مذکور شناخته شدند .

حبیبه :- قهرمان باسکنبال .

استقلال :- قهرمان هاکی ووالی بال .

۹ :- حسب درخواست رياست تعليم و تربيه صورت بازيهاي ملي را بدست آورده و ترتيب داده بریاست مذکور فرستاده شد تا در آينه در پروگرامات مكاتب عندالزوم ازان استفاده شده و عملی گردد .

۱۰ :- سابق برين معلمين و تولگي مشر هاي سپورت طوریکه لازم است از قوانين مختلفه سپورتي بصورت اکمل واقفيت نداشته و درحين اجرای سپورت بمشكلات زيادی بر ميخورند و ازين رهگذر بی انتظاميها و عدم ديسپلين در مسابقات بنظر ميرسد برای رفع اين نقصيه رياست به تالیف کتابهاي قوانين تمامی بازيهاي مختلفه بين المللی از قبيل فټبال ، هاکی ، باسکنبال ، واليبال ، هيندبال ، تينس ، واتر پولو ، بيدمتن ، نتبال ، پنگ پانگ ، ديکتنس ، بوکسنگ ، رکبي سپورت هاي انفرادی ، و بازي مختلفه برای اطفال خورد سال پرداخته و عنقریب بعد از طبع بمورد استفاده عموم گذارده می شود .

ریاست سپورت و حفظ الصحه در شق صحی خویش در هندا سنه بامور ذیل پرداخته است :

۱ :- برای معالجه و ادويه طلاب معارف مبلغ (۵۴۶۱۶) افغانی (۵۱۰) دالر منظوری حاصل داشته مبلغ (۱۶۵۴) افغانی ادويه از خارج وارد و مابقی آنرا از دیبوی عمومی وسائر شرکتهای موجود مرکز ادويه خریداری نموده و با استفاده مریشان گذارده شده است .

۲ :- در سنوات ماضیه شعبه صحی ریاست سپورت و حفظ الصحه یکنفر دا کتر و یکنفر معاون دا کتر داشت که بمعالجه طلاب مکاتب مرکز مصروف می بودند بعد از دقت و تجربه زیاد بنظر رسید که این دونفر بمعالجه و تداوی طلاب مکاتب رسیدگی کرده نمی توانند تقرر دو نفر معاون دا کتر را در هندا سنه ۱۳۲۰ جدیداً منظوری حاصل نموده دونفر را بحیث معاون دا کتر استخدام و بکارهای صحی محول نموده که یومیه فرار تقسیم اوقات معینه بمکاتب مرکز بمعالجه و تداوی طلاب و ارسی می نمایند اگرچه دا کتران و معاونین موجوده هم کفایت و رسیدگی کرده نمی توانند ریاست سپورت در صدد اینست که چند نفر دیگر را نیز بحیث معاونین دا کتر بدست آورده و در شق صحی بکار بیاندازد تا اگر خدا بخواهد از امور صحی طلاب مکاتب زیاده

د مملکتی دواڼر و اجرا آت

بر زیاده مطابق دستور العمل های صحی و ارسی کرده شود .
۳ - برای اجرای پیش آمد جراحات و غیره واقعات غیر مترقبه از قبیل زخم ها و شکسته گی ها و امثال آن بیکنفر جراح احتیاج اشد حس میشد در هداسته تقرر بیکنفر جراح را منظوری حاصل و بکار مقرر نموده تا به امورات جراحی شفاخانه معارف عندالزوم رسیده گی نماید .
۴ - در هداسته شفاخانه معارف موفق شده است که به تعداد (۶۲۹۵) نفر را معاینه عمومی و تعداد (۱۰۹۴۰) نفر که به امراض مختلفه مصاب بودند . معالجه و ادویه لازمه بدهند که احصائیه

آن قرار آتی است :-

۱ - معاینه عمومی شده	۶۲۹۵ نفر
۲ - مرض چشم علاج شده	۱۱۲۱ »
۳ - « گوش » »	۳۱۰ »
۴ - « دندان » »	۲۰۸ »
۵ - امراض ساری تحت تدوی و معالجه آمده	۶۹۶۹ »
۶ - « داخله معالجه شده	۲۶۶۰ »
۷ - « متفرقه » »	۲۰۶۶ »
۸ - مریضانیکه بمتخصصین وزارت صحیه فرستاده شده	۲۰۶ »

جمله ۱۷۴۴۱ نفر

۵ - در هداسته ریاست سیورت بعد از طی مذاکرات تواست باوزارت صحیه موافقت حاصل نماید که تمام موسسات صحی مربوط وزارت موصوف را که به نقاط مختلف مملکت موجوداند از طلاب معارف و مکاتب افغانستان معاینه عمومی نموده و درین راه معاونت به امور صحی وزارت معارف بنمایند چنانچه مفکوره فوق عملی شده نتایج آن بر ریاست سیورت واصل آمده و اکثر مصابین امراض مختلفه تحت معالجه گرفته شده نتیجه اطمینان بخش ازان بدست آمده است .

۶ - هکذا ریاست سیورت بعد از طی مذاکرات زیادی توانست که بموافقه وزارت صحیه توسط دا کتران متخصص دندان از تمام طلاب مکاتب مرکز معاینه عمومی نماید و نتایج آن صورت تدوی از وزارت موصوف به این ریاست رسیده و اکثر طلابیکه بشفاخانه معارف تحت علاج گرفته شده و آن قسمت مصابین امراض دندان که توسط متخصصین دندان علاج میگرددیند بقرار لایحه جدا گانه و صورت موافقه وزارت صحیه تحت علاج آمده نتیجه خوبی از آن گرفته شده است .

۷ - نظر به معالجه اساسی دندان و پاک داشتن آن قرار تصویب متخصصین امراض

دندان وزارت معارف برای هذالسته بتعداد دوازده هزار دانه مسواک خریداری نموده به طلاب غیر مستطیع مکاتب مرکز توزیع نموده است .

۸ :- برای اینکه از شیوع مرض چیچک در مکاتب مرکز جلوگیری بعمل آمده باشد ریاست سپورت و حفظا لصحه بمعاونت وزارت صحیه تمام طلاب مکاتب مرکز را آبله کوبی و از فضل خدای توانا واقعه مختلف امراض چیچک تا حال بمکاتب بنظر نرسیده است .

۹ :- نظر بموافقه ریاست سپورت ووزارت صحیه تمام طلاب مکاتب افغانستان چه در مرکز وجه در ولایات به ادویه مرض ضد تیفوئید (تب محرقة) انجکسیون (پیچکاری) گردیده و نتیجه قناعت بخش از آن گرفته شده است .

۱۰ :- بیشتر ازین ریاست سپورت و حفظالصحه جای صحیح و اصولی نداشته بناءً علیه پس از منظوری مقامات صلاحیت دار برای اداره ریاست سپورت و شفاخانه معارف در سمت جنوبی باغ وزارت معارف عمارت یک طبقه که اطاقهای متعددی را دارا بوده تحت ساختمان گرفته شده که یک حصه آن تکمیل و ریاست باجا نقل مکان نموده .

مدیریت موزه

ترتیب نمایشگاه البسه ملی یا تاسیس موزه انتوگرافی در افغانستان :

دائره موزه بجدیت تمام بعملی نمودن این نظر به عالی اقدام کرده متحدالامال بامضاء والا حضرت وزیر صاحب معارف عنوانی نایب الحکومه ها و حکام برای جمع آوری البسه ملی صادر نموده نایب الحکومه گئی ها حتی الامکان البسه ملی را فراهم آورده ارسال نمودند علاوه بر آن بعضی اشخاص وطن دوست نظر بحس وطن خواهی البسه و غیره سازمان بموزه انتوگرافی اهدا نموده اند دائره موزه هیئت های جدا گانه تعیین نموده به اطراف و اکناف مملکت اعزام کرده که البسه ملی آوالاء را که مروج با آن اقوام بوده جمع کرده با خود آوردند .

موزه انتوگرافی در کلوب فابریکه حجاری و نجاری ترتیب یافته بتاریخ اول سرطان از طرف والا حضرت وزیر صاحب معارف معاون صدارت عظمی افتتاح گردید .

در دعوتیکه به مناسبت افتتاح نندارتون داده شده بود ارا کین معارف و مطبوعات و علما و فضلا مرکز دعوت شده بودند مراسم به بیانیه مدیر عمومی موزه و تاریخ راجع به اهمیت حفظ آثار ملی و مقام انتوگرافی در تاریخ بیان نموده بعد والا حضرت وزیر صاحب معارف یک سلسله مطالب جامع و مفیدی ایراد فرمودند بعد ازان والا حضرت ممدوح به اطاق های نندارتون (تشریف برده ملاحظه نمودند که قرار ذیل بچهار قسمت علیحده تخصیص یافته بود .

۱ :- لباس های مروج کابل ، تصاویر پادشاهان ، صنعت نجاری قدیم ، زیورات ، اسلحه

د دست دوزی های زنانه و مردانه وردک ، میدان ، غزنی ، جلریز ، وغیره اباس های زنانه قرن ۱۹ از قبیل ارخالق و پیراهن چرمه دوزی که بنام طوب خانه یاد میشد و سوزن کاری دست دوزی که در روی ارخالق و پیراهن ها و دستمالها صورت گرفته بود .

۲ :- البسه قندهار و سمت جنوبی و تصاویر باد شاهان و زیورات و پارچه های دست دوزی که عبارت از تکه های خامک دوزی که بالای صحن سفید و خصوصاً چند پیراهن زنانه که خامک دوزی فوق العاده شده پیراهن های مردانه هر رقم سمت جنوبی و قندهار مرتب شده بود .

۳ :- البسه جلال آباد ، نجراب ، و تگاب ، و نورستان دیده میشد لیکن سامان نورستان مکمل تر و خوبتر از قبیل اقسام آلات موسیقی صنعت چوب کاری و سامان حرب و آلات مطبخ و یکعده تصاویر و مناظر نورستان مخصوص شان پوست بز و لباس های یشمی سفید وغیره .

۴ :- در این قسمت البسه هزاره جات و ترکستان از قبیل پیراهن های مردانه و زنانه و چین های ابریشمی بخته دوزی و صنعت دست دوزی و بافت گلیم و قالین بود .

علاوه از چهار اطاق فوق یک خر گاه مجلی که تمام دیوار های داخلی آن به قالین چه های خوش رنگی پوشانیده و در وسط خر گاه بالای میز مدور یک کتاب سفید گذاشته شده بود . که هر تماشاچی نظریه خود را بآن کتاب تحریر مینمود نمایش البسه ملی تا به یکنیم ماه اول سرطان الی ۱۵ اسد باز بوده و عده تماشاچیان که با گرم جوشی زیادی باین نمایشگاه حضور بهم رسانده بودند تقریباً به (۸۰۰۰) نفر میرسد .

خر بدارى موزه

کتاب و بعضی لوحه های قلمی خوش خط و غیره سامان که جدیداً در سال ۱۳۲۰ علاوه شده است و تعداد کتاب و لوحه ها ۵۴ میرسد که بسیاری آن دارای اهمیتی خوبی میباشد سامان کتاب و غیره که بدفعات قرار فیصله های مجاس وزارت معارف که ع ، ص معین دوم و ع ، ص مشاور و مدیر موزه کابل شمولیت داشته خر بدارى و در موزیم حفظ است .

ششمین دوره حفريات بگرام :

بعد از وفات موسیوها کن رئیس هیئت حفريات فرانسه در افغانستان و پیش آمد جنگی امور حفريات بعد از چند ماه تعطیل به ششمین حفريات بگرام شروع شد که از ۲۴ ستمبر ۱۹۴۱ تا ۱۲ دسامبر سال مذکور دوام نمود این حفريات تحت نظر موسیو کرشمن مدیر جدید هیئت حفريات فرانسه و همکاری ص ، خیر محمد خان و ص ، محمد نبی خان اعضای مدیریت موزه کابل اجراء شد این حفريات شامل چهار کارگاه بوده .

۱ - اولی متصل محلی بود که پروفیسرها کن آخرین حفريات خود را در آنجا عملی نمودند و از آنجا بعض آثار کوچک یونانی و یک مجسمه کوچک مسی یافت شده .

- ۲ : - حفر گاه دومی بطرف غرب شهر شاهی واقع بوده و نظر بمسکو کاتی که از آنجا پیدا شده میتوان گفت که این شهر سه مرحله آبادی یونانی - پارسی و کوشانی را گذرانیده است
- ۳ : - حفریات برج عبدالله که بیک کیلومتری شمال خرابه های شهر شاهی واقع است در اینجامر بیکیه ۱۵ ضلع داشت حفر شد و بلا حظه رسید که آثار آبادی قدیم در اثر تغیر زمین به اراضی زراعتی کاملاً ویران شده سنگ های آنرا بجای دیگر حمل و نقل داده اند .
- ۴ : - این حفریات در همین برج عبدالله ولی در زاویه شرقی بعمل آمد و معلومات مفیدی راجع بطرز تعمیر و اصول بدست آمد و تأیید شد که اینجا فلسفه جنگی نظامیان یونانی بوده که اسکندر در آنجا تعمیر نموده بود .
- روشن کاری و پاک نمودن سامان سابقه غزنی و ترمیم نمودن سامان سابقه حفریات بگرام بذریعه موسیو هاملن متخصص موزه امسال صورت گرفته که بسیاری آن اگر توجه شود بهترین آثار اذخارات تاریخی ما بوده که از خرابی نجات داده شده است و همچنین بعضی سکوک که خریداری شده و یا بطور اهداء بموزه رسیده پاک و بصورت موزونی در الماری گذاشته شده و علاوه بر آن یک سلسله تصاویر پادشاهان و مناظر تاریخی توسط ص، خیر محمد خان رسم شده و در جمله تصاویرهای سابقه موزه افزود گردیده .

مدیریت قلم مخصوص

این مدیریت ذاتاً برای اخذ تمام آن عرائض و مکاتبات و مراجعاتی است که از وزارت ریاسات، ادارات، مؤسسات، مرکز کابل - ولایات - حکومت - داخل و خارج رسا و مخصوصاً بحضور ع، ج و الاحضرت سردار محمد نعیم خان وزیر معارف (معاون صدارت عظمی) معروض و تقدیم می گردد و همچنان سر بسته خدمت شان توسط همین مدیریت تهدیه میشود وزیر صاحب معارف بعضی ازین مراسلات را شخصاً بقلم شان مجاب و سر بسته توسط همین مدیریت قلم مخصوص بمرجع آن اعاده می فرمایند .

و جواب بعضی را به مدیر قلم مخصوص هدایت میدهند که تحریر و بامضای و الاحضرت شان رسانیده بعداً ارسال دارد و اکثری از آنرا بعد از مطالعه بر ریاسات و ادارات مربوطه آن توسط همین مدیریت ارجاع می فرمایند تا آنها اصولاً بامضای و الاحضرت ممدوح بجواب آن پیر دازند !

مدیریت بودجه

۱ : - ماموریت بودجه دولت مصروف ترتیب و توزیع بودجه معارف در مملکت بوده در عین حال احتیاجات غیر مترقبه را بصورتیکه از دائره بودجه خارج نشده و در امور مالی و موازنه عمومی فشاری عاید نکنند اداره و واریسی می کنند، کذا در تقدیم تابلوهای میعاد و تطبیق آن

بحسابات خزانه دولت و تحصيل پولهای وارداتی مصروف و ابراز فعالیت مينمايد و علاوه بر پولهای باقیات سنوات ماضی راتا اندازه تحصيل و متبایقه را بوزارت مالیه تحویل و انتقال داده است . و در اصدار متحد المال های اصلاحی شعب مر بوطه کوشیده، در ارسال تخصیصات افرودی معاشات معلمین که بتوجه حکومت بعمل آمده است اقدامات سریعانه نموده است .

۲ - ماموریت معاش و مصرف بودجه دولت :

این ماموریت عهده دار تمام پرداختهای قطعی انتقالی تقاوی و مساعدنه بوده در ظرف سال مالی آنچه را بصورت قطعی برداخته باصرفه و اقتصاد بوده و آنچه را بطور انتقالی تادیه کرده مر اقبیت تامه کرده است تا بدخایر و تحویلخانه های دولت اجناس و اموال خریداری شده تحویل و تسلیم شده و همچنان پولهای تقاوی و مساعدنه را با حسن صورت انجام و فیصدنود در تحصیلات و تصفیة حسابات خود باشخاص طرف معامله کامیاب و تماماً باقیات گذشته را بوزارت مالیه تحویل و انتقال داده و در ترتیب و تقدیم تابلوهای موعدی به تطبیق حسابات خزانه و دارائی بوزارت مالیه موفق و در صدور هدایتنامه های حسابی متعلقه خویش اقدامات لازمه کرده و در مناقصه قراردادها باشخاص طرف معامله بطور رضائیت بخشی کامیاب گردیده است .

۳ - ماموریت جنسی :

ماموریت جنسی یک ماموریتیکه عهده دار و ارسی تمام ذخایر مالی وزارت معارف بوده در هذاسته بواسطه فشار اقتصادی و جنگ اروپا باوصف اینکه هیچگونه سکنه در پروگرامهای تعلیمی مکاتب و شعبات مر بوطه عاید نکرده است از صرفه جوئی کار گرفته و یگانه موفقیت بی سابقه را که کامیاب شده است همانا ترتیب تابلوی جنسی تحویلخانه های متعدده وزارت معارف و تحویلدادن آن بوزارت مالیه است علاوه بر تصفیة محاسبات سامان و لوازم مستهلك داخل اقدام سریعانه است و در ترتیب يك حساب صحیحی برای موزیم (که ذخایر گرانبهای مملکت شمرده میشود) داخل اقدامات بوده و در موجودی تحویلخانه ها و تصفیة تفاوتهای آن فعالیت زیادی نموده است .

۴ - ماموریت مدرک جدید :

در حقیقت این ماموریت و ظایف يك مدیر کنترول کوچک را بسر کتابت های جداگانه اداره می کند که اگر به توضیحات و جزئیات اجراآت آن پیردازیم عین اجراآت ماموریت بودجه، معاش و مصرف و جنسی میباشد و تمام آن اجراآت را که در شق بودجه دولت ماموریت های جداگانه اداره می کند در اینجا در تحت اثر یک ماموریت اداره میشود ولی در اجراآت از ماموریت های مذکور هیچ تفاوتی ندارد .

۵ - کنترول های مربوطه :

کنترولهای مربوطه نیز درطرزاجراآت تابع اجراآت کنترول مرکز بوده وتماماً در تقدیم نمودن راپورهای خود موفق شده اند .

دائرة مامورین و اجرائیه

وسعت که درسنه ۱۳۲۰ نصیب معارف تملکت شده همانطوریکه امور کلیه شعبات و دوائر وزارت معارف را مضاعف ساخته وبعالیت آنها افزوده وظیفه دائرة مامورین را بسهم خود بلندتر وموفرتر ساخت ، زیرا این دائرة تمام مامورین ، معلمین ،متخصصین ومستخدمین موسسات جدید ومکاتب موجوده را باید مطابق پروگرام پیش بینی شده ، تهیه وتدارک میدید ، و احتیاج مکاتب وموسسات عرفانی را ازین ناحیه مرفوع میساخت ، طوریکه ازاجراآت وگزارش امور یکساله این دائرة معلوم میشود کارکنان این دائرة درطول ۱۳۲۰ نه تنها وظائف خود را ازرهگذر تدارک متخصصین ومعلمین وگماشتن مامورین ومستخدمین بمکاتب ودوائر جدیدالتاسیس انجام داده است بلکه ازناحیه ترتیب لوائح واصولنامه های که به تامین حیات وتکالیف معلمین ودوائر عرفانی ربط مستقیم دارد موفقیت های خوبی حاصل کرده است بصورت عمومی اجراآت دائرة مامورین درسنه ۱۳۲۰ قرار ذیل خلاصه میشود :-

اول - ترتیب لوائح :

الف : قدم برجسته که دائرة مامورین درسنه ۱۳۲۰ برداشته ترتیب لایحه اقتدار وترفیعات معلمین است این لایحه تمام قسمت هائی را که مربوط بشرائط استخدام ترفیع وطریق بلند بردن سویه علمی معلمین است شامل میباشد .
ب :- لایحه مکلفیت خدمت معلمین :
این لایحه تمام مقررات مکلفیت خدمت معلمین را بشرائط مختلف که در دارالمعلمین ها وکورس های تعلیم وترتیه تحصیل کرده اند توضیح مینماید .

دوم - تدارک متخصصین ومعلمین :

الف : اقدامات راجع به استخدام (۲۱) نفر متخصصین خارجی برای فاکولته ها ، لیسه ها مکاتب متوسطه .
ب :- شامل ساختن (۵) نفر متخصصین تعلیم وترتیه ومادونین مکاتب ملکیه درخدمت عرفانی .
ج :- تجدید قرارداد با (۳۴) نفر متخصصین خارجی که قرار داد های ایشان ختم شده بود .
د :- تقرر (۱۱۳) نفر فارغ التحصیل های دارالمعلمین بمکاتب متوسطه وابتدائیه ؛

ه : - مؤظف ساختن (۱۱۰) نفر فارغ التحصیل کورس های تعلیم و تربیه بمکاتب ابتدائی

سوم - تقرر مامورین و مستخدمین جدید :

الف : - تقرر یکنفر مشاور بوزارت معارف .

ب : - مقرری (۹) نفر مدیر بدوائر معارف مملکت .

ج : - شمولیت (۱۱) نفر بحیث عضو در ریاست تعلیم و تربیه ، ریاست تدریسات، ریاست تفتیش و دیگر دوائر مهمه معارف .

د : - مؤظف ساختن (۱۴۸) نفر از درجه مامور الی کتاب بدوائر مرکزی و ولایات در شق معارف .

ه : - استخدام (۲۷۰) نفر مستخدمین در موسسات و مکاتب بدرجات مختلفه .

دائرة تنظیمات

تنظیم و تنسیق تمام امور مربوطه به آلات - ادوات - سامان - وسائل تعلیم و تربیه و وسائط آن و تهیه و تسویه لوازم عرفانیه از وظائف اساسیه این موسسه است .

این مدیریت در پیشبرد تمام آن اوامر و ارشادات وزارت که راجع به شعون فوق باشد بکمال شطارت و فعالیت بذل مقدرت می ورزد . و همه لوازمات و ضروریات تمام مکاتب افغانستان را بر طبق بلان و نقشه مرتبه تهیه و تدارک می کنند . و در تهیه و تدارک کلیه ضروریات موسسات عرفانی بذل مجاهدت می ورزد . این دائره با وجودیکه از دو سال به اینطرف در تورید اموال خارجه و ضروریات مکاتب به مشکلات زیادی مواجهه شده است ، ولی باز هم با تمامی این مشکلات مقابله کرده و اشیای کار آمد مکاتب را بطوریکه در تدریسات مکاتب صدمه وارد نکنند فراهم نموده است .

بصورت عمومی اجرا آت سال ۱۳۲۰ این دائره را میتوان در مواد آتی تذکار نمود :

۱ :- تسلیم گرفتن و توزیع نمودن تمام کتب تعلیمی تمام مکاتب مملکت .

۲ :- خرید و تهیه سامان و لوازم تحصیل کلیه مکاتب و موسسات عرفانی .

۳ :- آماده ساختن ضروریات لابورا توارها و تهیه کتب برای کتبخانه های مکاتب .

۴ :- سررشته ترمیم و تعمیرات عمومی معارف .

۵ :- تهیه سامان و ضروریات مکاتب لیلیه از قبیل میز ، چوکی ، الماری ، چیرکت ، بستره

سامان طبخ ، لوازم نانخوری ، چایخوری و غیره مکاتب .

۶ :- سررشته سه هزار دست البسه برای طلاب فاکولته ها ، مکاتب مسلکی و مستخدمین

۷ :- تدارک لوازم و چوب محروقات مکاتب و موسسات مرکزی .

۸- فراهم نمودن سامان قرطاسیه کلبه دوائر عرفانی مرکز و ولایات.

مدیریت اوراق

مدیریت اوراق ذر سال جاری در وصول و ایصال و ارجاع مکاتب آتی اجرا آت کرده :

۱ - ریاست تفتیش شعبه مرکز (۱۱۰۰۸) ۲ - ریاست تفتیش شعبه ولایات (۵۰۵۴)

۳ - ریاست تفتیش شعبه مخصوص (۲۳۸۲) ۴ - ریاست تدریسات (۸۲۰۸) ۵ - ریاست سیورت و حفظ الصحه (۵۴۰۰) ۶ - ریاست تعلیم و تربیه (۲۹۱۰) ۷ - ریاست فا کولته حقوق و علوم سیاسی (۹۶۴) ۸ - مدیریت مامورین شعبه تحریر (۷۶۹۰) ۹ - مدیریت مامورین شعبه معلمین (۹۱۰۴) ۱۰ - مدیریت مامورین شعبه اجرائیه (۶۱۰۰) ۱۱ - مدیریت مامورین شعبه سوانج (۸۰۰) ۱۲ - مدیریت تنظیمات شعبه داخه (۹۸۰۰) ۱۳ - مدیریت تنظیمات شعبه خارجه (۲۰۷۴) ۱۴ - مدیریت تنظیمات شعبه مدرک (۱۸۱۲) ۱۵ - مدیریت کنترول شعبه بودجه (۷۴۰۲) ۱۶ - مدیریت کنترول شعبه معاش و مصرف و دارائی (۴۲۶۸)

۱۷ - مدیریت کنترول شعبه جنسی (۲۰۰۲) ۱۸ - مدیریت کنترول شعبه مدرک (۲۷۵۶)

۱۹ - مدیریت کنترول شعبه ترتیب بودجه (۱۲۰۰) ۲۰ - مدیریت منطقه بلدیہ مکاتب ابتدائی (۸۹۸۲) ۲۱ - مدیریت موزیم (۶۶۲) ۲۲ - مدیریت اوراق شعبه اجرائیه (۷۲۸)

۲۳ - مدیریت اوراق شعبه حفظیه (۱۵۰) ۲۴ - شعبه قلم مخصوص وزارت (۳۹۱۰)

جمله (۱۰۴۳۶۶)

ریاست فا کولته طبی

فا کولته طبی که از موسسات عمدہ و برجسته شهریار استقلال و نجات بخشای افغانستان است باندازه دارای اهمیت و قیمت میباشد که شرحش درین مختصر نمی گنجد و موضوعش خیلی بطوالت می انجامد بنا بر آن ما از تعریف و توصیفش منصرف و اختصاراً باظهار مطلب می پردازیم :

فا کولته طبی نیز مانند سایر موسسات عرفانی در سال جاری مصدر بسا خدمات عالی و اجراآت عرفانی شده که از آن جمله باندراج و جیزه آتیه اکتفا میشود .

بتاریخ اول حمل دروس سمسر دوم فا کولته و مکتب طبی و دوا-ازی شروع شده و به اول سرطان امتحان هاشروع گردیده و بتاریخ ۱۵ سنبله امتحان باختم گردیده و به تعداد (۱۴) نفر طلبه از فا کولته طبی فارغ التحصیل شده و بوزارت جلیله صحیه برای ستاز فرستاده شدند همچنان (۱۰) نفر طلاب از صنف سوم مکتب طبی فارغ و به حیث معاون طب بوزارت صحیه معرفی گردیدند از شعبه دوا سازی نیز (۶) نفر فارغ التحصیل شده و برای خدمت بوزارت صحیه سپرده شدند به اول

د مملکتی دواړو اجرا آت

ماه میزان سال تعلیمی شروع گردیده در صنف اول فا کولته (۸) نفر از فارغ التحصیلان بکلوریای مکاتب مرکز جدیداً برای تعقیب دروس فا کولته شامل شدند همچنان به تعداد (۱۹) نفر طلبه به صنف اول طبی و (۱۳) نفر به صنف اول دوا سازی به اثر اوامر وزارت جلیله معارف شامل و مصروف تحصیل گردیدند!

بتاریخ ۲۰ جدی طلاب صنف سوم فا کولته حسب معمول همه ساله برای دسیلکسیون به هند فرستاده شدند.

در سال جاری فا کولته طبی با دیگر مربوطات خود مثل مکتب طبی و دوا سازی به یک جا جمع و تمرکز داده شد بیشتر ازین فا کولته طبی بدارالفنون و مکتب طبی و دوا سازی در کیمیا خانه تدریسات خود را تعقیب می نمودند برای رفع مشکلات برای همه در (نوی کابل) جای مناسب تهیه شده و بتاریخ ۲۹ برج فوس نقل نمودند و علاوه بر طلاب مکتب طبی و دوا سازی نیز مانند طلبه فا کولته لیلیه شده اقامتگاه و سائر وسائل برای شان تهیه شده است.

علاوة در دوران سال در تنظیم لابوراتوارها و تکمیل ادوات لازمه نیز تکامل خوبی بعمل آمده است.

ریاست فا کولته حقوق و علوم سیاسی

این ریاست بامفخرت از مؤسسات ذیقیمت عصر اعلیحضرت جوان جوآنجت، و از جمله نهالهای برومند دوره وزارت والا حضرت وزیر بادرایت ما می باشد و اهمیت و قیمت آن باندازه عیان است که حاجت به شرح و بیان ندارد و بنا بر آن بکمال اختصار از بعضی مجاری آن ذیلاً بناظرین آگاهی می دهیم.

قارئین مطلعند که تدریسات این فا کولته سه سال دوام میکند.

در این فا کولته در سال اول تدریسی (۱۳۱۷-۱۳۱۸) ۲۴ نفر متعلم در صنف اول پذیرفته شد که از آن جمله پس از سه سال یعنی ختم دوره تعلیمیه (۱۳۱۹-۱۳۲۰) ۱۴ نفر آن فارغ التحصیل شده و طبق پروگرام باخذ دیپلم موفق گردیدند.

در سال دوم تدریسی (۱۳۱۸-۱۳۱۹) ۱۲ نفر متعلم در صنف اول پذیرفته شد که پس از گذشتن دو سال از آن جمله شش نفر در این سال تدریسی (۱۳۲۰-۱۳۲۱) در صنف سوم شامل هستند.

در سال سوم تدریسی (۱۳۱۹-۱۳۲۰) ۱۲ نفر بصنف اول پذیرفته شد که درین سال تدریسی (۱۳۲۰-۱۳۲۱) صنف اول ممتد را تشکیل نموده اند. و در عین حال شش نفر دیگر درین سال (۱۳۲۰-۱۳۲۱) بصنف اول پذیرفته شدند که در نتیجه در هذالسنه فا کولته دارای دو صنف اول (اول ممتد و اول) و یک صنف سوم می باشد.

فا کولته حقوق از نقطه نظر اینکه به ضامین تدریسیه به تلمین فا کولته کمک کرده باشد و در

عین حال آثار تدریسی و کتب مفیده دیگر (حقوقی ، سیاسی ، اداری ، اقتصادی ، مالی ، اجتماعی وغیره . . .) رابدست رس استفاده علاقه مندان بگذاردمدیریت نشریات را تأسیس نمود . مدیریت مذکور از اول حمل ۱۳۱۸ با اجرای منظور فوق مشغول شده بعلاوه دروس جاریه در صنوف فاکولته که بی دری بصورت کتاب طبع ونشر نمود کتب دیگری رانیز از اسنہ خارجی ترجمه وطبع نموده است که تا این سال (۱۳۲۰) تعداد نشریات فاکولته به (۵۲) جلد رسیده است که از آن جمله تا کنون (۳۱) جلد را از طبع خارج نمود وبدسترس افاده گذاشته است .

امور اقتصاد

اجراآت مدیریت عمومی صنایع وزارت اقتصاد ملی :

به نسبت بحران دنیاومسدود بودن راه های تجارتي در سال ۱۳۲۰ مدیریت عمومی صنایع به تدویر وتاسیس فابریکه ها وموسسات صنعتی که در نظر بود وموفق نگردیده فقط با اجرای بعضی کارهای ذیل اقدام نموده است .

نشر اصولنامه تشویق صنایع .

تدوین اصولنامه کار وعملجات وسپردن آن بمقامات صالحه جهت اخذ منظوری ونشر .

فروش فابریکه پشمینه بافی قندهار وتاسیس موسسه (دفندهار دوزیواودولوشرکت) به سرمایه (۵ ملیون) افغانی تحت ریاست جناب حاجی عبدالخالق خان .

تاسیس (موسسه کمک صنایع دستی) به غرض پیشبرد صنعت نساجی دستی وطن به سرمایه - (یک ملیون) افغانی تحت ریاست جناب عبدالغفور خان .

ترتیب اوراق احصائیه بفرض درج قوه محرکه ، مواد خام ، حاصلات ، معاش ومصرف ، وپرزجات فالتوی کارآمد یکساله موسسات .

اعزام یک هیئت سیار بحکومت کلان شمالی جهت گرفتن احصائیه صنعتگران دستی آنجا .

استحصالی فرامین حاوی اخذ احصائیه صنعتگران دستی از مقام عالی صدارت عظمی وارسال آن هابه حکومت اعلی وولایات .

استخدام یکنفر متخصص خارجی جهت سرکشی امورماشینی موسسات صنعتی وبسته کاری فابریکه جدیدبوت دوزی واقع زنده بانان ذریعه متخصص مذکور .

تعمیریکصد یایه کارگاه نساجی دستی عصری .

تعمیر وتوسعه عمارت نندارتون وتوزیع انعامات جهت تشویق به صنعتگران که مصنوعات ایشان در نندارتون حاضر درجه گردیده بود .

اخذ لایسنس های مواد وارداتی موسسات صنعتی وسپردن آنها بموسسات متذکره .

ثبت جزو ارز قیمت سامان و مواد مستحصله فابریکات بغرض اینکه مواد مستحصله خودهار ارز قیمت معینه آن اضافه تر بفروش نرسانند .

ارسال جداول و اوراق علیحده طور نمونه بموسسات صنعتی تامطابق آن پیشنهاد اخذ لایسنس سامان کار آمد فابریکه و یا پیشنهاد ترمیم سامان مرمت طلب خود را بنمایند .

امور صحیه

درین سال یکی از عمده ترین کار های وزارت صحیه تا سیس یک تعداد شفا خانها و معاینه خانها در نقاط مختلف است که برخی ثابت و عده بطور سیار میباشند - معاینه خانها و شفا خانهای ثابت مانند سایر معاینه خانها و شفا خانها در یک نقطه مملکت متمرکز بوده است . اما معاینه خانهای سیار در یک ناحیه تمرکزیت حاصل و وقتاً فوقتاً در نواحی مر بوطه گردش نموده بمعالجه مریضان در قریه و دهات شان پرداخته و آنها را که لزوم معالجه طولانی داشته باشند به بستر شفا خانهای ثابت رهنمونی میکند . اما منظوری که معاینه خانهای سیار امساله وزارت صحیه دارد از همه اولتر معالجه و تداوی مریضان مبتلا به سفلیس و ملاریا است که نسبت به سالهای گذشته عده آنها بیشتر شده و این معاینه خانها بامصارف هنگفت و ادویه قیمتی در هر منطقه موظفه سیرو گردش می کنند ، ابتداء اشخاص مبتلا به سفلیس را (در صورتیکه نادار باشند بطور مجانی و در صورت دارنده گی بطور اجرت) معالجه و تداوی می نمایند :

تاسیس شفاخانها :

- ۱- شفاخانه ملکی حکومت کلان بلخ مر بوط ولایت مزار شریف .
- ۲- یک معاینه خانه سیار که مر کز آن در مزار شریف بوده و در نواحی ولایت مذکور بمعاینه و تداوی مریضان می پردازد .
- ۳- معاینه خانه ایک بطور ثابت مانند سایر معاینه خانها فعالیت میکند ،
- ۴- معاینه خانه سیار که مر کز آن در خان آباد بوده در ولایت قطن و بدخشان بمعاینه و تداوی می پردازد .
- ۵ - معاینه خانه سیار که مر کز آن در هرات بوده و بطور سیار بمعاینه و تداوی مینماید .
- ۶ - معاینه خانه حکومت شین دنه مر بوط ولایت هرات که بطور ثابت مانند سایر معاینه خانها کار می کند .

۷ : - معاینه خانه حکومت غوریان مربوط ولایت هرات بطور ثابت بوده و مانند سایر معاینه خانها اجرا آت می کند .

۸ : - معاینه خانه سیار در حکومتی اعلی میمه که در مضافات نیز جهت تد او ی و معا لجه مرضا می پردازد .

۹ : - معاینه خانه ثابت در حکومت کلان خوست مانند سایر معاینه خانها بمعاینه و تداوی امراض مشغول میشود .

۱۰ : - شفاخانه حکومت کلان بشتوار که بتداوی عمومی امراض اشغال ورزیده و علاوه بر اینکه مریضان بستری را می پذیرد به پولی کلینیک امراض هم قیام می کند .

۱۱ : - یک شفاخانه در حکومت کلان تالقان که مانند سایر شفاخانها بو ظائف اساسی خود واری می کند .

۱۲ : - شفاخانه عقلی و عصبی برای نسوان :- طبق پروژة پنجساله وزارت صحیه تاسیس یک شفاخانه عقلی و عصبی برای طبقه نسوان ایجاد شده و عمارت اساسی آنهم از چندی در سال گذشته در دارالفنون زیر تعمیر گرفته شده است .

اقدامات راجع به مجادله باملاریای سمت شمال :

دراثر مجادله صحیه در سال ۱۳۲۰ نسبت به سالهای گذشته فیصدی هفتاد و پنج درمیتلایان مرض ملاریای سمت مذکور تخفیف بعمل آمده و یک امیدواری بزرگی را در مجادله با این مرض وانمود کرد .

مرض کولرا :

در نصف ماه اسد ۱۳۲۰ مدیریت عمومی امور بین المللی وزارت جلیله خارجه نظر بمعلوماتیکه از منابع موثق بدست آورده بودند تیلفونا بوزارت صحیه برو مرض کولرا در حصه جنگل خیل کوهات قریب سرحدات افغانی معلومات دادند ، وزارت صحیه به سریع ترین ایام ترتیبات تدافعی و حفظ ماتقدم راروی دست گرفته و بسرعت تمام هیئت های صحی جهت وا کسی ناسیون افراد حواشی سرحدی اعزاء و درعین زمان ابتداء قرانظین های حدودی را دائر نمود - چنانچه به لطف خداوند پاک و ترتیبات متاخذه مرض از نقاط استیلا شده بعداز تلفات جزئی که صورت گرافیک آن ذیلا توضیح میشود بکلی رفع گردیده و قرانظین های دائر شده آزاد گذاشته شدند .

گرافیک صورت استیلاي مرض کولرا

تاریخ شروع	محل اصابت مرض	تعداد مبتلاشدگان	وفیات	صحت
۷ میزان ۱۳۲۰	ترازائی خوست جنوبی	۷ نفر	۲ نفر	۵ نفر
۱۰ » »	عالم خیل » »	۴ »	۲ »	۲ »
۱۳ » »	یعقوب خیل » »	۲ »	»	۲ »
۱۳ » »	علی خیل » »	۳ »	۱ »	۲ »
۲۱ » »	تنی » »	۱۲ »	۴ »	۸ »
۴ و ۵ عقرب	جنوبی	۱۸ »	۱۰ »	۸ »
۴ فوس	دره بیچ مشرقی	۵۰ »	۱۳ »	۳۷ »

تعداد واکسین شدگان ۱۶۲۳۸۰ نفر

وقایه از ملاریا و عملی نمودن مجادله با ملاریا در کابل:

وزارت صحیه وقتاً فوقتاً راجع به ملاریا هدیایات کافیه توسط د کتوران و مشخصین صحی تهیه کرده و آنهارا بوسیله صفحات مجله روغتیا و کنفرانسهای مخصوصه به اهالی وانمود کرده است و هم د کتور بلدیة کابل پیشنهادات مفصل و مفید در مورد جلوگیری از ملاریا ی کابل نگاشته و تنبغات مفیده در اطراف این موضوع نموده و نسخه از آن بزیاست محترم بلدیة کابل داده است .

معاینه خانه عمومی شهری:

وزارت صحیه در پلان تشکیلاتی خویش برای شهر کابل چهار معاینه خانه رافائل شده بود که از آن جمله سه معاینه خانه آن که عبارت از معاینه خانه شهر آراء ، چنداول و چمن باشد فعلاً دایر بوده و با تمام جدیت مشغول فعالیت میباشند .

معاینه خانه چهارمی که از همه مهمتر بوده و بنام معاینه خانه مرکزی یاد میشود د ما بند سابق از طرف وزارت صحیه تدویر گردیده و پلان تمییراتی آنرا بوسیله مهندسین ماهر وزارت فوائد عامه ترتیب و بعد از صحه مقامات صلاحیت دار به تعمیر معاینه خانه مذکور در جوار جنوبی دپوی عمومی آغاز نمود .

این معاینه خانه علاوه از اینکه در قطار موسسات عصری بشمار میرود و دارای تمام لوازم عصری خواهد بود ، مزیت قابل ذکر دیگر که این معاینه خانه دارد عبارت ازینست که برای واقعات غیر مترقبه از قبیل تصادم با موتر و غیره که در شهر رخ میدهد پیش بستر برای پذیرفتن همچو اشخاص در آن تخصیص داده شده است .

تاسیس یك عمارت جدید برای ساخت ادویۀ پیداوار مملکت

وذخیره نمون سایر ادویه

طوریكه در سال گذشته ۱۳۱۹ اسم این موسسه در جمله سائر تعمیرات ذکر شده بود اینك در سال ۱۳۲۰ با اساس نقشه های مرتبه در کرتیه (۴) بنای این تعمیر گذاشته شد ، عمارت مذکور در زمره بناهای خیلی عصری بشمار رفته و برای ساختن ادویه از پیداوار مملکت لا بر اتوارهای عمده رادارا میباشد ، یعنی وزارت صحیه در نظر دارد از بسا نباتات و مواد موجود مملکت يك تعداد ادویۀ زیادی را بوسیله این موسسه بدست آورده و در دسترس استفادۀ شفاخانهای مربوطۀ خویش بگذارد و از طرفی بعضی ادویه جات ، فرعیه از قبیل برخی شربت‌ها تیئچرها وغیره را از مواد اصلیه وارد از خارج در اینجا تهیه نماید و علاوه آن در عمارت مذکور يك حصه وسیعی دیگر برای نگاهداشت و ذخیره نمودن سائر ادویه تخصیص داده شده که بصورت فنی برای یکمدت طولانی ادویه های مزبوره در اینجا محافظه شده می تواند .

همکاری بلدیۀ ها با وزارت صحیه :

ریاست بلدیۀ کابل از آغاز سال ۱۳۲۰ تمام مصارف معاینه خانهای بلدیۀ کابل از قبیل معاینه خانۀ شهر آراء ، چندگول وچمن را بر عهده خود فرار داده و بوزارت صحیه مساعدت کرد تا در تطبیق پلان خویش تعطیل مشاهده نکنند ، عموم مصارف معاینه خانهای شهری از شروع امسال ۱۳۲۰ به بعد مربوط ریاست بلدیۀ بوده و وزارت صحیه صرف آنها را از جهات فعالیت های عمومی مربوط صحت عامه مراقبت می نماید و در تکمیل نفر فنی آن مساعدت خود را دریغ نمی کند ، همچنان ریاست بلدیۀ مزار شریف نیز پسانها به همچنین اقدام جدی مبادرت کرده بودجه مصرف و معاش شفاخانهای خود را بردوش گرفته و اسباب امتنان وزارت صحیه را فراهم نموده است .

استفاده از موسسه با کتر یولوژی مرکز :

در موسسه با کتر یولوژی مربوط وزارت صحیه معاینات مختلفه از قبیل معاینۀ خون ، معاینۀ دماغی شوکی ، معاینۀ ریم ، دمل ، بلغم ، و معاینه مواد غاططه و غیره صورت می گیرد .

بکارا افتادن لابراتوار دومی :

وزارت صحیه درین اواخر جهت سهولت مراجعین تجویز نمود که برخی تجزیه های عمومی از قبیل تجزیۀ ادرار و غیره رادرا لا بر اتوار دومی تحت اجراء قرار بدهد ، به اساس این

منظور بود که تمام سامان ولوازمات لابر اتوار اطراف بررسی قراردادده و در تحت نظارت یکسفر دکتور باکتورولوژ به تاسیس این لابر اتوار پرداخته و دردیوی عمومی چندین اطلاقی رابرای لابر اتوار مز بور تخصیص داده است .

عمارت ادویه فروشی در کرتیه ۴ :

درین اواخر چون اساس شهر جدید در حوزة چهاردهی بنام «نوی کابل» گذاشته شده و کرتیه چهارم آن در شرف تکمیل بوده و عده از اهالی در آنجا سکونت هم اختیار کرده اند بنابراین لزوم تاسیس یک ادویه فروشی را درین کرتیه دیده و مبادرت به تعمیر عمارت این ادویه فروشی نموده که اساس عمارت مذکور در سال ۱۳۲۰ آغاز گردیده و به پیش رسیده است ، البته عین تمرکزیت اهالی درین کرتیه به افتتاح ادویه فروشی مز بور پرداخته شده و طوریکه لازم است طرف استفاده اهالی قرار خواهد گرفت .

ترتیب تعلیماتنامه ها ، رهنمای تداوی وغیره

تعلیماتنامه فن کمپو دری

وزارت صحیه در سال ۱۳۲۰ اقدام به تهیه و تدوین یک پروژه نموده که در آن از یکطرف راجع به تحصیل ، دوام دروس ، واخذ شهادتنامه و صورت انتساب و ترفیع دواسازها مقرراتی وضع نموده و از جانبی نسبت به مصارف ادویه که بصورت هنگفت در دواخانهای شفاخانهای مرکز ولایات بصورت رایگان بمصرف میرسد ، ترتیباتی را ذکر کرد که از روی آن جمع ادویه متذکره که به اهالی مجاناً داده می شود بالاخر پروژه متذکره از صحنه و منظوری مقامات عالی گذارش یافته و تحت طبع می باشد .

اصولنامه قوانین سحی محابس :

وزارت صحیه علاوه از مرقبت های که در زمینه محابس مینماید یک رهنمای اساسی برای تنظیمات و حفظ الصحه محابس ترتیب و آنرا به مقامات عالی تقدیم داشته است تا پس از استحصال منظوری مورد تطبیق و عمل فراردهد .

رهنمای تداوی سفلیس :

وهم یک رهنمایی جهت تداوی سفلیس ترتیب و تدوین نموده که علاوه بر مجادلات و جلوگیری های زیاد این هم کمک نمایند رهنمای مذکور از تصویب مقامات صلاحیت دار گذارش و منظوری یافته تحت طبع است .

رهنمای مجادله با تراخوم :

برای اینکه اجراء آت مجادله با این مرض يك شكل متحدی داشته و تمام موظفین مجادله باعین طرز مفیدی اجرای فعالیت نمایند ، يك رهنمای مجادله با تراخوم از جانب وزارت صحیه (که در تدوین آن شاعلی اسمعیل خان « علم » متخصص امراض چشم سهم عمده دارد) تدوین و به صحه مقامات عالیہ رسیده و به مطبعه فرستاده شده .

طبع تعلیماتنامه حصه پرستاری فن پرستاری و حفظ الصحه

حصه پرستاری که قبلا از کتاب (تشریح فیزیولوژی جراحی صغیر و پرستاری) ترکی ترجمه شده بود زیر طبع است تا بس از طبع يك نسخه آن برای طلاب مکتب پرستاری و کورس پرستاری انانیه توزیع شود .

اعزام هیئت صحی به مشرقی :

در ماه میزان و عقرب مرض ملاریا در سمت مشرقی کسب شدت کرده و يك اقدام فوری را جهت جلوگیری آن ایجاب می کرد - علیهذا با آنکه در سمت مشرقی تشکیلات وسیعه صحی و شفاخانههای متعددی دائر و اجرای فعالیت می کند يك هیئت صحی مکملی بقصد معاونت و همکاری با ایشان از طرف وزارت صحیه تعیین و بامقدار کافی کنبین به مشرقی اعزام گردید و آنجا گردش کرده در جمیع نقاطیکه مریضان مبتلا به ملاریا موجود بود به معالجه و تدوینی مریضان پرداخته و مرض رفیع گردید .

مجادله با ملاریا در سروبی :

نیز مرض ملاریا و بعضی امراض دیگر رخ داده و روبرو زیادت گذاشته بود وزارت صحیه برای مجادله با این امراض و رفع سرگردانی اهالی بهتر دانست و نیز يك هیئت صحی را با لوازم و ادویه به سروبی که در آنجا مرض ملاریا بود اعزام نموده و هیئت متذکره اقدام نمود و بعد از اخذ نتایج مقیده عودت نمودند .

واکسین چیچک و آبله کو بی :

درین سال در بعض حصص مملکت مرض چیچک بیشتر بملاحظه رسیده و میخو است دامنه شدت خود را پهن تر سازد ، لذا وزارت صحیه در مناطقی که شدت مرض چیچک احساس میشد هماندم نفر آبله کوب را با آب واکسین چیچک و سامان لازمه فرستاده . و قرار احصایه که در وزارت صحیه فید شده در سال ۱۳۲۰ به تعداد يك لک و هشتاد هزار نفر آب چیچک بمصرف رسیده است .

موسسات درجه دوم دندان سازی:

طوريکه درين اواخر در اطراف لوايح اجرت موسسه های دندان سازی تدقيق بعمل آمد وزارت صحتيه باين تجويز رسيد که طلاب بی بضاعت معارف و افراد ناتوان از عهده پرداخت اجرت های معينه بر آمده نمی توانند پس چنين قرارداد که بايست يك موسسه دندان سازی درجه دوم برای ذکور در معاینه خانه مرکزی و يك موسسه دندان سازی درجه دوم برای اناث در شفاخانه مستورات دائر نموده و موسسه های مزبوره طبق لوايح اجرتی از درجه اول خیلی قلیل است به امورات موظفه خویش اشتغال نموده و از مراجعین باساس همان لوايح اخذ اجرت می نمایند ، فعلا موسسه های مذکور مشغول کار بوده و استفاده های با افراد بی بضاعت کمکی شایانی نموده اند .

تمرینات پاك نگه داشتن دندانها در مكاتب :

وقتی که شباغلی عبدالله خان طرزی دکتور دندان مقاله تحت این عنوان نگاشته و در آن نظریاتی را در اطراف عملی شدن این تمرینات بوسیله وزارت معارف و صحتيه پیشنهاد کرده بود پیشنهاد متذکره از جانب وزارت صحتيه بوزارت جلیله معارف ارسال و بالاخره هر دو وزارت آرا بخوبی تلقی کرده و باساس آن با اتخاذ ترتیبات ذیل مبادرت نمودند .

- ۱ - در ابتداء این تمرینات در مکاتب مرکزی عملی شود .
- ۲ - پس از تعیین تعداد تمام طلاب و محل مکاتب از طرف وزارت معارف ، مکاتب شهر به سه منطقه تقسیم شود و در هر منطقه یکی از سه نفر دکتوران دندان که عبارت از شباغلی عبدالله خان طرزی ، شباغلی فضل احمد خان و شباغلی میر نجم الدین خان میباشند گردش کرده و پس از معاینه دندانهای تمام طلاب مکاتب و اعطای هدایت لازمه بایشان يك احصائیه مرتبی از وضعیت دندانهای ایشان بوزارت تقدیم نمایند .

وزارت صحتيه پس از اخذ احصائیه مذکور چنين تجويز نمود تا در هفته دوبار یکی از دکتوران موصوف برای دو ساعت در شفاخانه معارف یا جایگه وزارت معارف تعیین کنند رفته و به معاینه دندانهای طلاب پرداخته هدایات و نسخه های لازمه اعطا نمایند .

- ۴ - از طرف وزارت معارف برای طلاب بی بضاعت مسواک تهیه شده دندانهای طلابیکه علاوه از مسواک نمودن محتاج شستن با بودر مخصوص آن یا پاک کردن ، پر کردن ، یا کندن بود . در صورت اول بودر دندان با قیمت خیلی نازل که هر يك از طلبه از عهده خریداری آن بر آمده خواهد توانست از طرف وزارت صحتيه در یکی از دوا فروشی های شهری تهیه شده و به طلاب فروخته میشود ، در صورت های دیگر (یعنی کندن و پر کردن) و غیره نیز محض رعایت طلاب

معارف در قسم دوم موسسات دندان سازی که بر ای نادارها بوده و محض از رهگذر اجرت با قسمت درجه اول فرق کلی دارد پد گرفته و درین قسمت هم از طلبه تنها قیمت تمام شد ادویه مطالبه شده از اجرت دکتور و غیره صرف نظر میگردد .

نیفو یا محر قه :

امسال وزارت صحیه اهتمام نمود تا تمام افراد و مخصوصاً افراد عسکری به وا کسین ضد محر قه ترزیق کرده شوند .

چنانچه این اقدامات نتیجه مثبت داده و از لطف خداوند يك امسال (۱۳۲۰) تعداد مبتلایان این مرض خیلی اندک و سیر مرض بسی بطی بود . تعداد وا کسین که امسال به مصرف رسیده است عبارت از سی سی (۱۸۷۷۱۰) می باشد .

پلاستر و طنی :

طبق اصول طبابت برای تداوی شکستگی های اعضا از قبیل پا و دست و غیره وزارت صحیه مجبور بود سالانه يك مقدار زیادی پلاستر (گچ) از خارج وارد نمود . و طرف استفاده شفاخانهای مربوطه قرار دهد ، چون درین اوان اوضاع موجوده مانع توريد همچو مواد خارجی گردیده است وزارت صحیه درصدد چاره جوئی این کار بر آمده و با لاخر تجویز نمود که باید يك مقدار گچ طور نمونه از ولایت قندهار و ولایت مشرقی وارد و طرف تجر به قرار دهد ، چنانچه چندی قبل نمونه های پلاستر منگور بر کز وارد گردیده و به شفاخانه علی آباد دستور داده شد تا نمونه های مزبوره را طرف تدقیق و تجر به قرار دهد ، درین اواخر نتیجه تجر به بوزارت صحیه واصل آمده و پلاستر ولایت قندهار را در فن شکسته بندی نسبت به سایر گچ ها مفیدتر یافته اند ، گویا اکنون وزارت صحیه از توريد پلاستر خارجی مستغنی گردیده و نسبت به سابق بطریق سهلتر و قیمت نازلتر با این پلاستر فعلی که همان سویه و خواص پلاستر خارجی را حائز است به تداوی مریضان می پردازد .

ماشین های جدید اکسریز :

درین سال وزارت صحیه موفق شده است تا بر علاوه ماشین های سابق اکسریز یکمده ماشین های جدیدی نیز توريد و در عمارت مخصوص آن نصب و بکار اندازد ، این ماشین ها اکنون بکار افتاده و جهة تدویر اصولی آن يك تعداد شاگردانی از مکتب میخانکی به موسسه مزبور گرفته شده است و علاوه آن برای امور فنی اکسریز یک نفر متخصص هم از ترکیه موسوم به عزتمند احمد تلاشی بیگ استخدام و بکار گذاشته شد .

افتتاح مکتب پرستاری :

در سال گذشته مفاهمه که بین وزارت معارف و صبحیه راجع به تاسیس و افتتاح مکتب پرستاری لیلی بعمل آمده بود تذکری داده شده اینک مکتب مذکور روز شنبه اول قوس به نطق ع ، ج ، وزیر صاحب صبحیه و معین های دوم و سوم وزارت جلیله معارف و جناب محترم رفقی بیگ مشاور و دیگر مامورین عالی رتبه وزارت صبحیه ، معلمین و متعلمین مکتب پرستاری افتتاح شده تدویر مکتب در تحت اثر وزارت جلیله معارف صورت میگیرد شاملین این مکتب فعلاً پنجاه نفر میباشد.

مسائل تفتیش و مراقبت های عمده :

۱- برای اینکه ادویه فروشی ها در فروش ادویه اضافی ستانی نکنند وزارت صبحیه حین مشتمل شدن جنگ اروپا مقرراتی وضع نمود که هر یک ادویه فروشی خود را مکلف میداند تا طبق آن رفتار نماید و صورت مقررات آن در یک هدایت نامه جداگانه درج است .

۲- چون اغلباً از دوافروشی ها ادویه را که از خارج وارد میکردند با هر قیمت که دلشان میخواهد بفرش میرسانیدند و این رویه باعث تکلیف مراجعین دیده می شد ، وزارت صبحیه تجویزی برقرار کرد تا مطابق آن به ادویه فروشی دستور داده شود که قرار مقررات آن ادویه فروشی ها ادویه بفروشند مالکان ادویه فروشی در وزارت صبحیه جلب شده و در طی مذاکره که بعمل آمد یک تصویب علیحده که دارای دو ماده است صورت گرفت و جهت عملی شدن آن تفتیشات متعدده نیز تعیین گردیده است .

۳- ادویه فروشی های مرکزی نسبت به تفتیش های پی در پی که دایماً بعمل آمده و در نتیجه نواقصات ادویه فروشی به آنها توضیحات داده شده و ضمناً اخطار و جریمه نیز شده اند .

۴- اتلاف ادویه زایدالمیعاد : وزارت صبحیه جهت جلوگیری از ادویه زایدالمیعاد هیئتی تعیین کرد تا جمیع ادویه زایدالمیعاد دوافروشی ها را در حضور مالکین آنها تلف نموده و اثری از آنها نگذارد تا در ثانی مورد استفاده ناجائزی نشود ، این ادویه سه نقص دارد .

۱- ازاله خواص ادویه .

۲- بدنامی دکتور .

۳- بدبینی مردم به چنین دوا فروش .

۵- از وزارت صبحیه به تمام مدیریت های صبحیه ولایات و حکومتات اعلی و کلان هدایات داده شده است که حسب مقررات موضوعه دایماً ادویه فروشی ها را زیر مراقبت و تفتیش قرار دهند .

۶- موسسات دندان سازی شهری که در اثر تفتیش نواقصات آنها ظاهر شده بود از وزارت

صحيه يک يک لست ضروريات يک موسسه دندان سازی به آنها فرستاده شد و از آن قرار کېدو لوازمو هر کدام از دېندان سازی به مالکين شان وانود شد تا اشيا ولوازم موسسه خود را بر طبق آن تکميل کونند .

احراز تخصص :

فا کولته طب که يکي از موسسات نافعه مملکت بشمار ميرود از چند يست که همه ساله عده فارغ التحصيلان لايق و منوري تقديم شعبات صحيه مملکت نموده است در اين او اخر باتفاق وزارت معارف و صحيه قرار گذاشته شد تا بر حسب لايحه که زمينه تخصص از طرف وزارت صحيه و وزارت معارف و رياست فا کولته طب مرتب و تصويب شده است دکتوران موصوف در موسسات صحيه علي آباد براي اين موفقيت خدمت و در راه اخذ تخصص تحصیل نموده به حيث متخصص يک شعبه شناخته شونند .

اينک ښاغلي دکتور محمد اسماعيل خان « علم » که از سه سال باينطرف در شعبه چشم و به آرزوي استحصال تخصص درين زمينه در موسسات صحيه علي آباد تحصیل مي کردند وز حمايت زيادي را درين راه متحمل شده اند ، روز ۱۶ جدي در حضور هيئت ممتحنه که تحت رياست رقيقي کامل رگيس فا کولته طب دائر شده و عده فارغ التحصيلان فا کولته وساير علاقه مندان نيز وجود داشتند امتحان عملي و نظري قسمت هاي مختلف چشم را با موفقيت کاملې داده و تزي را هم که درين زمينه تهيّه ديده بودند مورد قبول همه واقع ساخته و بالاخره بشر ف کسب تخصص در چشم نايل و ازين به بعد به حيث متخصص امراض چشم شناخته شده و از حقوق امتيازات تخصص و استفاده مي نمايند .

موزه صحي :

از وقتيکه وزارت صحيه موفق به طرح پلان پنجساله اجرآآيت خو يش گرديد ، تاسيس يک موزه صحي را نيز در آن پيش بيني نموده و در تهيّه مواد محتاج اليه مجسمه ها از اروپا و تيار کردن يک تعداد مجسمه هاي لازمه در مرکز برآمده بالاخره توانست تا يک تعداد مجسمه هاي ضروري را جهت عرضه تماشا چيان و استفاده طلاب فا کولته طب و مکتب طبي حاضر نمايد ، چون عمارت موزه صحي طور يکه ببرد يک موزه اساسي خورده ميتواند تعمير نشده بنا بر آن مولاژها و رسم هاي مختلفه براي بازديد اهالي از اين حيث مشکلات پيش ميکرد تا کنون تنها منسوبين طب از مشاهده مجسمه هاي موزه صحي استفاده ميکردند .

از همين حيث بود که در تاسيس چنين موزه وزارت جليله معارف نيز سهيم شده و نصف مصارف تاسيسيه سال ۱۳۲۰ آنرا بدوش خود گرفته و با وزارت صحيه همکاري خو يش را اظهار فرمودند .

وزارت صحیه بک رهنمای موزة صحی رانیز تهیه دیده و درصداست تا عنقریب بک عمارت موزونی را (تا اعمار عمارت اساسی آن) برای موزة مزبوره تخصیص داده و موزة صحی را ولو بصورت ابتدائی هم باشد بروی هموطنان بکشاید ، چه وجود موزة صحی یکی از ضروریات بخش صحیه مملکت بوده و نتایج امراض مختلفه ساریه را بصورت مشهود و بهتر از هر چیز دیگر (مثل کتب ، رسایل و غیره) طبی به مشاهده کنندگان نشان داده و بیک درس عملی جهت احتراز از ابتلاء به امراض مذکوره بایشان اعطا می نماید .

تشکیل ماموریت های جدید :

درائر پیشنهاد وزارت صحیه و موافقه وزارت مایه ماموریت های کنترل ذیل جدیداً منظور گردیده است :-

- ۱ - برای واری امور سناتوریم نسوان و موسسه با کنترلوژی بک ماموریت کنترل .
- ۲ - جهت کنترل امور مربوطه شفاخانه مستورات معاینه خانه مرکزی ، دندان سازی شعبه تجزیه و تحلیل بک ماموریت کنترل .

مدیریت درمل واکسی :

در سال ۱۳۲۰ از تشکیل مدیریت عمومی معاونت اجتماعیه که قبلاً تاسیس آن در نظر گرفته شده بود تنها بک مدیریتی بنام « مدیریت درمل واکسی » تاسیس و وظائف محوله خود را بدوش گرفته و مخصوصاً در قسمت مسائل ادویه و لوازم طبی در تحت اداره مدیریت عمومی حفظ الصحه صرف مساعی می نمایند .

سائر اجراآت متفرقه :

چهارده نفر فارغ التحصیلان دوره چهارم فاکولته طبی که تعلیمات نظری خود را بیا یان رسانیده اند و در پولی کلینیک های امراض مختلفه مشغول ستاز میباشند اسامی شان در جدول علیحده تذکار یافته .

هشت نفر طلاب دوره هفتم فارغ التحصیل مکتب طبی که تعلیمات نظری خود را به انجام رسانیده بودند داخل ستاز گردیده اند و بعد از تکمیل دوره ستاز بصف معاون دکتور بمواضع لازمه مقرر و اعزام خواهند شد .

شش نفر طلاب دوره چهارم شعبه دواسازی فاکولته طبی فارغ التحصیل و به شعبات مربوطه مشغول ستاز میباشند که بعد تکمیل ستاز به شعبات اسپیناری بصف دواساز مقرر خواهند شد . در گذشته بکده طلاب از ولایات و حکومت اعلی و کلان جهت اخذ تعلیمات فنی کمپو دری خواسته و تحت تعلیم گرفته شده بودند ، در هذا سنه در کورس کمپو دری (۲۵ نفر) طلاب فارغ التحصیل شده و به موسسات صحیه مربوطه مقرر و اعزام گردیدند .

طبق معمول سال گذشته یکمده طلاب نیز جهة فرا گرفتن تعلیم آبله کویبی شامل کورس آبله کویبی موسسه با کترلوژی گردیده دروسط سال روان دوره تحصیلات خود را بیایه تکمیل رسانیده و بالاخر برای به سر رسانیدن ایام ستاز مصروف براتیک در شعبات مربوطه گر دیده اند . از اواخر سال ۱۹۱۳ تا کنون روپهمر فته يك تعداد مکفی پر ستا را نیکه مدتهای ابتدائی را به صفت پر ستاری در موسسات صحی علی آبا دسر برده بو دند و در اثر توجه متخصصین فن جراحی لیاقت خود را در فن پانسمانچی گیری ابراز و طرف تصدیق متخصصین مذکور قرار گرفته توانستند بعد از ملاحظه تصدیق و لیاقت عملی شان از طرف وزارت صحیه به اعطای تصدیق نامه نائل و به شعبات مربوطه به صفت پانسمانچی مشغول کار شدند .

دو نفر محصلین افغانی بنا علی امیر محمد خان و عبد الله خان دوره تعلیمات خود را در فاکولته طب ترکیه بسر رسانیده و برای تکمیل دوره استانتی به موسسات صحیه علی آباد داخل ستاز شدند .

مدیرانیکه به شعبات آتی الذکر بحیث مدیر مقرر شده اند :

- ۱ - ص محمود خان مدیر صحیه و سر طبیب ولایت مزار شریف ۲ - ص، حسن علی خان مدیر صحیه و سر طبیب حکومت اعلی میمنه ۳ - ص، رجب علی خان مدیر صحیه و سر طبیب ولایت فطهن
- ۴ - ص، محمد ایوب خان مدیر صحیه و سر طبیب ولایت قندهاره - ص، محمد عظیم خان مدیر صحیه و سر طبیب حکومت اعلی فراه - ص، محمد سرور خان مدیر صحیه و سر طبیب ولایت جنوبی ۷ - ص، محمد شریف خان مدیر صحیه و سر طبیب ولایت مشرفی .

چهارده نفر طلبه فارغ التحصیل صنف پنجم فاکولته طبی که به رتبه دکتوران

ستازیر موسسات صحی علی آباد کار میکنند

- ۱ - ص، کرام الدین خان ۲ - ص، سردار محمد عزیز خان ۳ - ص، لعل محمد خان
- ۴ - ص، بالمکند ۵ - ص، عبد القدر خان ۶ - ص، محمد عمر خان ۷ - ص، عبدالواحد خان
- ۸ - ص، محمد مهدی خان ۹ - ص، عبد الحق خان ۱۰ - ص، عبد الصمد خان
- ۱۱ - ص، امین الله خان ۱۲ - ص، محمد انور خان ۱۳ - ص، عزیز احمد خان ۱۴ - ص، غلام حسن خان

هشت نفر طلبه فارغ التحصیل دوره مکتب طبی فعلا معاوین دکتور ستازیر

- ۱ - ص، زین الله خان ۲ - ص، سید محمود خان ۳ - ص، محمد ایوب خان
- ۴ - ص، احمد علیخان ۵ - ص، میر محمد یعقوب خان ۶ - ص، محمد رسول خان ۷ - ص، محمد عمر خان

د مملکتی دوائر و اجراءآت

۸ :- ص، سید امام علی خان ۹ :- ص، سید عبد الصمد خان ۱۰ ص، شاه محمود خان .

✽ ✽ ✽

شش نفر طلبه فارغ التحصیل بهرتبه دوا سازی ستاژیر شامل خدمت اند .

۱ :- ص، عبد الغنی خان ۲ :- ص، عبد الغفور خان ۳ :- ص، عبد الاحد خان

۴ :- ص، محمد انور خان ۵ :- ص، محمد ظاهر خان ۶ :- ص، حمید الله خان .

✽ ✽ ✽

طلاب سابق کورس کمپوندری مربوط معاینه خانه مرکری که فارغ التحصیل شده اند

۱ :- سید محسن خان ۲ :- ملا محمد شریف خان ۳ :- نور الدین خان ۴ :- غلام محمد خان

۵ :- آقا میر خان ۶ :- محمد علیم خان ۷ :- عبدالمتمین خان ۸ :- عبدالبصیر خان

۹ :- عبد السلام خان ۱۰ :- شیر احمد خان ۱۱ :- محمد حنیف خان ۱۲ :- شیر حسین خان

۱۳ :- غلام حیدر خان ۱۴ :- عبد الغفور خان ۱۵ :- فقر حسین خان ۱۶ :- حمید الله خان

۱۷ :- آقا میر خان ۱۸ :- محمد شریف خان ۱۹ :- مردان شا خان ۲۰ :- نصر الله خان

✽ ✽ ✽

امور مالییه

تزیید عایدات دولتی:

تزیید عایدات مالییه جمعی و محصول مواشی واصنافی وآسیابی سال ۱۳۲۰ نسبت به سال ۱۳۱۹

قرار ذیل است :

۱ :- مالییه جمعی از قرار فیصد ، ۴۸ اعشاریه ۱ - افغانی ،

۲ :- محصول آسیابی واصنافی از قرار فیصد ، ۶۹ « ۲ - »

۳ :- « مواشی » ، ۴۴ ، ۴ « ۴ - »

مدیریت خزاین :

دراستدای سال ۱۳۲۰ باساس پروژة دافغانستان بانک ریاست خزانه عمومی لغو ومعاملات

خزانه داری به تفصیل آتی مربوط دافغانستان بانک گردید .

الف :- واردات تمام وزارتخانها ودوایر مستقل ازابتدای شروع ۱۳۲۰ به خزانه دافغانستان

بانک تحویل میشود که بانک به حساب اصول بانکی آویز کریدت آنرا بدایرة تحویل دهنده پول وصورت حساب آنرا به تقریق معلومات هر یک ازوزارتخانها ودوایر بوزارتمالیه میفرستند .

ب :- معاشات ومصارفات مرکزی تمام وزارتها ودوایر مستقل باساس اعتباراتیکه از طرف

وزارتمالیه ماهوار برایشان داده میشود باصول بانکی عنوان دافغانستان بانک بدریعه چک اجرا

ودر مقابل بانک مذکور بر علاوه آویزهایکه بر جیش میفرستند یک صورت حساب دیت کریدت

خودرا ماهوار بوزارت مربوطه آن ارسال وېو وزارت مالیه نیز يك نقل صورت حساب دوائر مذکور را بغرض ترتیب تابلوی عمومی و تطبیقات حسابی گسیل میدارند .

ج :- معاملات جنسی صکوکات بيک مدیریت عليحده بنام مدیریت خزانه مرکزی وزارتعالیه که جدیدتشکیل شده تفویض گردیده که تمام امور وثایق را مدیریت موصوف اجرا و مراقبه مینماید .

امور پست ، تلگراف و تيلفون

الف :- مدیریت ارتباط .

۱ :- حل فصل حساب پوسته های ترانزیتی با روسیه هند مصر استرالیا و غیره و تأدییه طلبات آن

۲ :- حل فصل محاسبات رادیو تيلفونی با آلمان .

۳ :- حل و فصل محاسبات تيلگرافى با هند، ایران، روسیه، آلمان، ایتالیا، جاپان .

۴ :- حل و فصل محاسبات پارسلات صادره و وارده از راه هند .

۵ :- تحویلی يك دستگاه خبرات جوی بوزارت فواید عامه که قبلاً از قونسلگری افغانی در

بمبئی خریداری شده بود .

۶ :- تهیه يك تعداد کتب فارسی قوانین پستی و پارسلات که از سفارت افغانی در طهران

خواسته شده .

۷ :- اقدامات راجع بمفقودی تعطیل و تأخیر مراسلات و تلگرامات صادره بخارج .

۸ :- تأدییه پول سال ۱۹۴۰ افغانستان بدفتر بین المللی تلگرافی در برن .

۹ :- تأدییه پول سال ۱۹۴۰ افغانستان بدفتر بین المللی پوستی در برن .

۱۰ :- ترتیب و ارسال مراسلات فرانسه غیر اشغال شده از راه هند .

۱۱ :- تبادل مستقیم پست بین کابل و طهران از تاریخ ۲۵ ثور .

۱۲ :- ترتیب نرخنامه هوائی و ارسال آن بدفتر بین المللی پستی در برن .

۱۳ :- پذیرفتن ارسالات فوتوپست و اطلاع محصولات و مقررات آن به برن .

۱۴ :- ترتیب و طبع يك تعداد مکاتیب مخصوص برای مدیریت ارتباط بحروف لاتین .

۱۵ :- طبع تکت های ۱۵ پولى سبز و ۵۰ پولى جگری به تقریب جشن سال ۲۳ - استقلال و حصول

منظوری يك اندازه تکت های مذکور و ارسال آن بدفتر بین المللی پستی برن جهت توزیع به ممالک خارجه .

۱۶ :- ترتیب جوابات سفیر امریکا که راجع بموضوعات پست و تيلگراف و تيلفون و رادیو

نموده بود .

۱۷ :- اقدامات بندریه وزارت جلیله خارجه در باب شمولیت حکومت متبوعه ما بقرار داد

پوستی و پارسلات متبوعه ارزاتین .

- قرار دادی بعمل می آمد ۱۳ :- ترتیبات حمل و نقل پسته های محمد اغه و کلنگار که قبلا ذریعه نقل و حمل و نقل میگردد و اکنون توسط موتر حمل و نقل مییابد. ۱۴ :- ترتیبات مقررات معینه جهت داد و ستد تکت های پستی بین خزانه دارو کاتبان غرفه جات. ۱۵ :- ترتیبات اخذ محصول مراسلات خارجه .
- ۱۶ :- توزیع مواهیر رابری جدید برای مراسلات راجستر و مراسلات رسمی و مراسلات بیرنگ و غیره .
- ۱۷ :- ترتیب و تهیه و توزیع فرطاسیه مطبوعاتی پستی جمیع حکومتات ثلاثه و علاقه داریها .
- ۱۸ :- ترتیب و تهیه لوایح تقسیم اوقات پستی .

ج مدیریت تلفون - اجراءات سمت مشرفی .

- ۱ :- تمدید لین جدید تلفون از مرکز حکومت شنوار به علاقه داری اچین بقاصله ۹ کیلومتر
- ۲ :- « « « « به تهازه جات مربوطه سر کانی « ۱۳ »
- ۳ :- « « « « نرننگ الی بشد « ۲ »
- ۴ :- « « « « از مرکز حکومتی سرخ رود الی دو سر که لغمان « ۱۱ »
- ۵ :- « « « « از حکومتی کلان شنوار به غنی خیل که این لین غنی خیل از مرکز حکومتی کلان شنوار به علاقه داری نازیان و از علاقه داری به غنی خیل از راه دشت سابق بقای اصول تمدید یافته بود حال لین مذکور از غنی خیل الی نازیان جمع و بصورت اساسی بر مرکز حکومت کلان امتداد داده شد بقاصله ۱۲ کیلومتر .
- ۶ :- تمدید لین تلفون از لین سرخ رود به جای نقیب صاحب مرحوم بقاصله ۱ کیلومتر .
- ۷ :- ترمیم لین تلفون از نرننگ الی چوکی به فاصله ۹ کیلومتر .
- ۸ :- تمدید یک لین جدید از سوچ بورد حسین کوت تهازه کوتل خیر خاذه .
- ۹ :- « « « « سیاه سنگک الی یک لنگه .
- ۱۰ :- « « « « چهل ستون « سنگک نوشته .
- ۱۱ :- « « « « به تریه خانه عبدالخلیل مشرفی .

- ۱۲ :- نصب یک عدد سوچ بورد پنج جایه در سیاه سنگک و اتصال لین های تلفون به آن
- ۱۳ :- نسبت سال گذشته در سال ۱۳۲۰ یک تعداد تلفون های جدید در نقاط مختلفه داخل شهر نصب شده . ۱۴ :- در سال های گذشته از مخابره خارج منطقه بلد به بشرکت و غیره محصول اخذ نمی شد و محض بوجه - مخابره اشترک ماهانه (۵۰) افغانی بخارج منطقه حرف میزدند از بدو سال ۱۳۲۰ محصول ماهانه ۲۵ - افغانی تزیل یافته هر گاه خواسته باشند بخارج حرف بزنند محصول جدا گانه اخذ میگردد . ۱۵ :- تدوین یک اصولنامه جدید تلفون که مرتب و به طبع داده شده بعد از طبع بکار و عملی میشود . ۱۶ :- برای سهولت مخابره تلفون و سرعت پیدا شدن مرجع مطلوبه تماما نمبرات تلفون کتاب ساخته و به طبع داده شده که عنقریب بمعرض استفاده مشترکین تلفون گذاشته میشود . ۱۷ :- واردات تلفون محصولی مرکز

نسبت سال ۱۳۱۹ در سال جاری فی صد (۵۰) اقماني افزود شده . ۱۸ :- تمديد يك لين تيلفون راسا از سياه سنگ الی حکومت بگرامی . ۱۹ :- در سال ۱۳۱۹ نسبت نقل مرکز ولایت به بغلان لين اق چشمه ونهرين نسبت بعد مسافه آن ازخان آباد الی اق چشمه قطع و در سال ۱۳۲۰ به اتصال لين مذکور از بغلان بطرف نهرين و اق چشمه که نسبت راه خان آباد يك مسافه کمی است اقدام ولین مذکور اتصال یافت . ۲۰ :- تمديد يك لين تيلفون جدید از مرکز تالقان الی تافچه خانه که مسافه آن ۱۲ کروه است ۲۱ :- ترميمات و اصلاحات لين عمومی بین پل خمري الی بغلان . ۲۲ :- ترميم لين عمومی ازخان آباد الی بغلان . ۲۳ :- يك لين جدید از ینگى قلعه الی علاقه داری در فقه که مسافه آن تقریباً ۸ کروه میشود اختتام کار آن فریب است . ۲۴ :- تمديد يك لين جدید از چاه آب الی تهاه لب دریای آمور برای بهره عسکری که مسافه آن ۶ کروه است مرعی الاجرا و اختتام آن فریب است . ۲۵ :- لینیکه در سابق براه شوره تو از تالقان الی خواجه غار تمديد شده بود باصول فنی موافقه نداشت علاوه بیخ تمام پایه های لين فرسوده شده بود و براه مذکور آبادی و فشلاق هم وجود نداشت و نسبت براه قره پارچاپ تخمین دو کروه دورتر بود سیم و سامان و پایه های مذکور کاملاً جمع و يك لين جدید از مرکز تالقان براه قره پارچاپ تمديد و مخاربه آن جریان یافت .

د :- مدیریت تلگراف :

۱ :- افتتاح يك شعبه جدید در مدیریت تلگراف بنام شعبه توزیع تیلگرامات که راساً مربوط بمدیریت تلگراف بوده تیلگرامات وارده را بر سر آلیه های مربوطه توزیع مینماید تعدیل اصول توزیع که سابق در کتابها رسید از مرسل الیه اخذ میگردد و حالاً روی ورقه مخصوص که با تیلگرام وارده میباشد گرفته میشود . ۲ :- درجه تبدیل معاش تیلگرافها که قبلاً کاملاً بی ترتیب و درهم بود . ۳ :- امر مشق علائم مورس تیلگرافی القباى فارسى و پښتو برای مخبرات تیلگرامات داخله که در نظر است بعد از تکمیل مشق اخذ و اعطای تیلگرامات زبانهای مذکور بحر و ف مربوطه شان بعمل بیاید . ۴ :- طبع نر خنامه جدید تیلگرافی . ۵ :- طبع فارمهای تیلگراف بصورت کتابچه برای مراجعین که تیلگرام میدهند . ۶ :- تعدیل فارمهای وارده سابقه فارمهای جدید که ورقه رسید هم با خود دارند . ۷ :- تعدیل اجراءات شعبه اخذ محصول تیلگراف که سابقاً ترتیب خوبی نداشته بصورت جدید تعدیل اوراق کار با ترتیب راپورتهای آنها و کلیه تیلگراف خانه های اطراف بصورت نو . ۸ :- اخذ امتحان آخرین کورسهای تیلگراف بی سیم و سیمدار و توزیع شهادتنامه به آنها و تقسیم شان به تیلگرافخانه های مربوطه . ۹ :- فرمایش سامان توسط تیلگراف خانه های بی سیم مرکز به کمیانی مارکونی . ۱۰ :- فرمایش سامان يك تیلگرافخانه جدید التاسیس مطبوعاتی به کمیانی مارکونی . ۱۱ :- تاسیس تیلگرافخانه سیمدار مرغاب .

- ۱۲ : - تا سیس يك شعبه انجیرى عمومى در مدیریت تیلگراف . ۱۳ : - ترتیب صورت کار تیلگراف خانه ها که سابقاً کاملاً نامنظم بود تحت پروگرامهای معینه .
- ۱۴ : - جریان کار تیلگراف در کلیه نقاط مملکت از ساعت ۷ صبح الی ۱۰ بعد از ظهر .
- ۱۵ : - تجدید لین برق تیلگرافخانه مهتاب قلعه بصورت اساسی . ۱۶ : - تا سیس مکتب تیلگراف پسته ، تلفون ترتیب پروگرام و مربوط ساختن آن بوزارت معارف .
- ۱۷ : - ترتیب پذیرفتن تیلگرامات در ظرف ۲۴ ساعت شب و روز . ۱۸ : - افتتاح سرویس رادیو تلفونی با جاپان .
- ه - مدیریت رادیو :

۱ : - در برج حمل هداسته دستگاه برود کاست طور رسمی افتتاح ووظیفه اصلی آن بدون معاونت کدام انجیر خارجی محض بتوجه ع، مدیر عمومی تخنیکى رادیو در محو ر اجرا گذاشته شد چنانچه همه روزه توسط مامورین فنی استودیو و برود کاست به دو تیم بیش از ظهر و بعد از ظهر تا کنون پروگرام های نشریاتی را بلافاصله باستماع اهالی وطن و خاور نزدیک رسانیده خدمت میکنند . ۲ : - هکذا امور تخنیکى استودیو نیز بلا معاونت انجیر خارجی به صرف مساعی مدیر مذکور اجرا و علاوه آن استودیوی نمبر ۲ نیز تا سیس ومورد استفاده قرار داده شده .

۳ : - موثرتر جزئیتر های تولید کننده برق مربوطه و رادیو ها و امپلیفایرها ولود اسپیکر اطرافیکه وقتاً فوقتاً اصلاح طلب گردیده توسط شعبه تخنیک مرکز ترمیم و اصلاح و واپس بمراجع مربوطه اش فرستاده شده و بکار افتاده است . ۴ : - يك تعداد رادیو های شخصی بوسیله شعبه تخنیک مرکز ترمیم وحق الاجرت آن ب واردات حکومت افزود و تجویل خزانه کرده شده . ۵ : - برای توسعه معلومات امور فنی منتظمین و رادیو میخانیک های کورس بنام دوره دوم تعلیمی در مرکز افتتاح وبه ملحوظ آن يك نفر از زمره مامورین تخنیکى اطراف مرکز جلب وع، مدیر عمومی فنی رادیو تجدید تعلیمات شانرا با گرفتاری های وظایفی که داشت بدوش خود گرفته شروع به تعلیم آنها نموده است . ۶ : - با اینکه توسعه استاسیون های آخذ حسب صوابدید مقامات صلاحیت دار در ناحیه حکومت محلی و ناحیه های کوچک وطن در نظر بود از علت حرب اروپائیان سامان واردات لازمه طوریکه لازم بود دستیاب نشد معذراً با مواعلت متذکره باز دیاد و صرف مساعی یکمقدار سیم فرمایش سال ۱۹ را بدست آورده بوسعت و اصلاح لین لود اسپیکر های مرکز تا قندهار و غزنی و هرات وغیره پرداخته و مزیداً يك استیشن آخذ کوچک از درك منظوری بودجه وزارت صحیه برای تفریح و استفاده مریضان سنا توریم تهیه و نصب کرده شد .

ب . اجرا آت اداری :

۱ : - در سال گذشته که تدوین يك اصولنامه رادیو وعده داده شده بود در سال جاری

اصولنامه مز بور ترتیب و بعد از تصویب مقامات رفیعه طبع در معرض اجرا گذاشته شد .
 ۲ : - ترتیب دفتر داری اخذ احصائیه و اجرای محصولات رادیوها در مرکز ولایات و حکومت اعلیٰ حسب اصولنامه موضوعه بدست اجرا گرفته شد تا کنون تخمیناً در حدود (۵۵۰۰۰) افغانی از درک آن با اسم عایدات مدیریت عمومی فنی رادیو بجز ائین مملکت تحویل داده شده .
 ۳ : - وقتاً فوقتاً راجع به اصول دفتر داری اخذ محصول و امورات فنی استیشن های اطراف هدایات لازمه اعطاء شده که نمبرات کنار روائی در حدود (۴۰۰۰) شماره بالغ میگردد .
 ۴ : - حواله جات مصرفیه نقدی و جنس و تهیه سامان مالزمه موثر جنزیترها واستودنیو برود کاست و ترتیب دفتر داری آن عملی گردیده . ۵ : - اموریکه ملحق بدفاتر محصولی بوده بالمثل تحریر تکت های تعرفه تحویل پول محصول بجزانه و جوازنامه هایعنی (لیسانس) رادیوهای چراغ دار و از سیستم کرستل و تجارتی با تدقیقات و رسیده گی بدفاتر موضوعه که در حدود (۲۰۰۰۰) نمره شمار کرده شده . ۶ : ترتیب راپورت های واصله از قبیل راپورت گردش ماشین های آخذ ه اطراف و راپورت احصائیه های گمرکی و تطبیقات لازمه . ۷ : - کنترول حاضری مامورین شعبه تخنیک و منتظمیت استودیو و برود کاست و قشله عسکری ریشخور ، بی بی مهر و اجرای تصدیق معاشات ماهوار اوشان باصورت اجراآت سال جاری اداره رادیو .
 و - مدیریت مامورین و اجرائیه :

۱ : - تشکیل يك مدیریت بنام مدیریت محاسبات خارجه در مرکز وزارت پست که در رأس آن ص ، محمد عثمان خان عز تقرر حاصل نموده اند . ۲ : - مقرری ص ، عبدالرحیم خان ب مدیریت اوراق اینوزارت . ۳ : - مقرری یکنفر مدیر در شق اداری مدیریت تخنیک رادیو که در رأس آن ص ، میرضیاء الدین خان مقرر شده است . ۴ : - تشکیل و مقرری دونفر معاون ها ب مدیریت پست و مدیریت تیلگراف که به معاونی شق اول الذکر ص ، گل سعید خان و به معاونی شق دوم ص ، میرغلام محمد خان مقرر گردیده اند . ۵ : - تشکیل و مقرری چهار نفر اعضاء بریاست تقنیش که صد اقدمندان محمداسلم خان و محمدایوب خان و غلام دستگیر خان و نظام الدین خان بحیث اعضاء مقرر شدند . ۶ : - مقرری یکنفر معاون ب مدیریت ارتباط خارجه که ص ، محمد کریم خان مقرر شده . ۷ : - تشکیل و مقرری یکنفر مامور محاسبه در مدیریت محاسبه این وزارت که ب ماموریت مذکور میرزا محمد عاشق خان مقرر گردیده .

امور ریاست مستقل زراعت

الف : مدیریت عمومی زراعت :

مع الاسف که از سبب وضعیت کنونی دنیا متخصصین خارجه وارد افغانستان شده نتوانسته و عملی شدن پلانیهای زراعتی هم در نتیجه فقدان متخصصین و آلات فنی معطل مانده است .

- با این هم اجراءات که به متخصصین خارجی ربط مستقیمی ندارد قرار ذیل است :
- ۱: برای سرسبزی ولایت مزارشریف یکعده باغهای جدید در دهادی ، خانقا ، مردیان منجک ، چمتال ، شولگره ، حضرت سلطان ، شور تپیه ، سنگک چارک ، احداث گردیده منظوری باغبانهای جدید و مصارف جدیدی بولایت موصوف فرستاده شد .
 - ۲: جهت سر سبزی و آبادی فراه يك مبلغ پول تخصیصیه فرستاده شد تا به آبادی یکعده باغهای میوه دار اقدام ورزیده شود ، علاوه آنچه آبادی کاربزارهای آنصوب مبلغ يك لك افغانی تخصیص داده شد تا کاربزارهای محروبه حکومتی ورعیتی آنجا آباد گردیده از آب کاربزارهای مذکور اراضی فراه قابل الزرع و عایداتی برای حکومت نیز فراهم شده باشد .
 - ۳: برای آبیاری باغ تخت صفر هرات و ترمیم حوض آن يك مشت پول تخصیصیه فرستاده شد .
 - ۴: برای استفاده از بته کتیرا که یکی از نباتات صنعتی مهم است پر و فیسر (مت) متخصص نباتات بهرات فرستاده شد و رابورت متخصص مذکور در خصوص کتیرا اکنون در ریاست زراعت تحت مطالعه است .
 - ۵: جهت ادامه نسلگیری گوسفند های مرینوس و اصلاح اجناس وطنی چون قوچهای مرینوس ولایت قطن ، و هرات ، و میمنه ، و مزارشریف ، و قندهار اکثراً پیر شده و یاسقط شده بودند یکعده قوچ مرینوس جدید از مرکز بولایات مذکور فرستاده شد .
 - ۶: یکعده فیلمرغ از مرکز بولایات جهت تکثیر جنس و تربیه فرستاده شد . و فیلمرغهای مذکور تحت نگرانی اشخاصیکه تربیه فیلمرغ را در مرکز آموخته اند تربیه میشوند .
 - ۷: برای معلوم نمودن مقدار سانتونین ترخهای نقاط مختلف افغانستان یکعده نمونه های آنها بخارج جهت تجربه فرستاده شده و ثابت گردید که بعضی از آنها از اقسام ترخ اصل بوده مسئله تجزیه ترخهای مذکور هنوز تحت مطالعه است .
 - ۸: جهت جلوگیری از مرض چیچک گوسفند ها يك مقدار واکسین چیچک در اثر موافقه و مذاکره با وزارت صحیه از هند خواسته شده و اکنون جهت حصول يك مقدار زیاد واکسین تجاربی در موسسه باکتیورولوژی وزارت صحیه تحت نگرانی عزت مند زهدی بیگ در جریان است .
 - ۹: یکعده آم پیوندی هندی و لیموی ایطالوی به قندوز جهت تجربه زرع فرستاده شد چون اراضی وسیع قطن برای زرع نباتات صنعتی از قبیل پنبه و غیره مساعد و استعمال ماشین های عصری در اراضی آنصوب ممکن است لهذا یکعده ماشین های زراعتی بروسیه فرمایش داده شد .
 - ۱۰: به ادامه سالهای ما قبل برای اصلاح تربیه کرم پيله هرات و انتشار معلومات فنی در بین پيله و ران آنصوب صد اقمندان محمد یعقوب خان و عبدالخالق خان مامورین پيله وری در ۱۳۲۰ بهرات فرستاده شده و هدایات لازمه بصورت نسخه ها و بصورت هدایات شفاهی در بین اهالی انتشار داده شد و نیز در ولایت قطن یک مقدار تخم پيله از مرکز فرستاده شده و بطور فنی به تربیه

آن اقدام و نتایج نیکی که اجراآت آینده را امکان پذیر ساخته است حاصل گردیده .

ب : فارم قندوز :

چون فارم قندوز بمقصد توسعه و اصلاح زرع پنبه فطعن و ترویج زرع نباتات خارجی و اصلاح نباتات وطنی و تعمیم معلومات زراعتی تاسیس شده است . در سنه ۱۳۲۰ نیز برای حصول مقصود فوق الذکر اجرا آتی ذیل بعمل آمده است :

۱: اصلاح زرع پنبه به تعقیب تجارب متخصص مصری در قطن ادامه داشته در اصول زرع و ترویج پنبه های مصری و امریکائی مساعنی مزیدی بخرج برده شده است و برای ازدیاد حاصلات پنبه چنین ترتیبائی گرفته شده است که برعکس سنوات ماضی که انعام برای زارعین از روی اصولی بودن زرع پنبه داده میشد در سنه ۱۳۲۰ مقدار حاصلات فی جریبی پنبه را مقیاس انعام قرار بدهند .
۲: در اثر اصلاحات مزید پنبه های کم حاصل و ناقص سیاه جگت و قوقندی متروک گردیده بعوض آنها پنبه های امریکائی و مصری در قطن زرع میشوند و به این صورت در نظر است که برای سنه ۱۳۲۲ تخمیکه برای زارعین داده میشود کاملاً از جنس امریکائی جدید و جنس مصری باشد .
۳: برای جلوگیری از خسارات غیر مترقبه سردی های شروع تیر ماه سال بعضی انواع زود رس پنبه روسی که در مدت ۴ تا ۵ ماه پیخته میشود خواسته و بقندوز فرستاده شد تا باصولهای مختلف تحت زرع گرفته شود .

۴ :- با اینکه از حشرات کرم خار دار و کرم سرخ و غیره اثری در پنبه های قطن موجود نیست . جهة حفظ ما تقدم و اینکه هیچگونه اشتباهی از حشرات مضره فوق و یا تخم آنها باقی نماند به توریید چهار پایه ماشین های تصفیه کننده پنبه از روسیه اقدام گردید . تا از قندوز و حضرت امام و غیره به پهلوی چین ها نصب گردند .

۵ :- برای توسعه زرع پنبه بحکومت سرپل و سنگک چارک مر بوط ولایت مزارشریف هدایت داده شد که زراعت پنبه را توسعه بدهند و فارم قندوز هدایت داده شد تا تسهیلات لازمه را از قبیل تخم و غیره برای اهالی فراهم نمایند .

۶ :- چون زراعت انواع پنبه امریکائی و مصری که در بازار خارج قیمت زیادتری دارند زحمت و مراقبت زیادتری را ایجاب میکنند . لهذا برای اینکه دهاقین بشوق خود تا به زرع این انواع مبادرت ورزند با شرکت پنبه در خصوص تعیین نرخ مناسب مذاکرات و مفاهمه بعمل آمده است .

۷ :- علاوه بر اصلاح و توسعه زرع پنبه جهة اصلاحات عمومی زراعتی منطقه قطن و ترویج زرع نباتات خارجی تجارب متعددی در تجربه گناه قندوز تحت اثر یک نفر متخصص بعمل آمده یکمده زیاد نباتات داخلی و خارجی تحت تجربه گرفته شده است .

ج :- مدیریت تدوین قوانین : شعبه بنام تدوین قوانین زراعتی در ریاست زراعت تاسیس

وبه ترتیب قوانین زراعتی اقدام شده است. وشعبه مذکور در خصوص ترتیب نظامنامه تقاوی ومدافعه حشرات مضره ومسائل ملکیت های زراعتی وغیره اجراءات لازمه رابعمل آورده.

د- شعبه احصائیه زراعتی؛ شعبه دیگر بنام احصائیه زراعتی در ریاست زراعت تاسیس گردید وشعبه مذکور در خصوص جمع آوری معلومات احصائیه عمومی زراعتی از قبیل احصائیه جنگلات، احصائیه تریاک، احصائیه پنبه، احصائیه کاربرد های خرابه، احصائیه پوست، یشم، ومواد صادراتی نباتی از قبیل بادام، پسته، میوه های تازه، خشک وغیره داخل اجراءات لازمه گردیده است.

ه- حسب منظوری مقامات عالی جهة حفاظت اشجار جنگلی موجوده دره شکاری وغرس نهالهای جدید در آن وجهه حفاظت وتوسعه جنگلات قطغن ومزارشرف وحکومت اعلی میمه ماموریت های جدیدی از طرف ریاست زراعت تشکیل داده شد. ومنظوری آنهم از حضور حاصل گردیده است. تادرسنه ۱۳۲۱ در توسعه جنگلهای حصص شمالی افغانستان اجراءات لازمه بعمل آید. علاوه بر آن به تعقیب سالهای گذشته یکمقدار حبوب جنگلی را از خارج وداخل وطن فراهم نموده یکمقدار از آنها بفارم قندوز وقوریه های نواحی کابل ویغمان زرع گردیده است. همچنین یکشماره زیاد نهال از قوریه های مربوط ریاست به تقریب روزنهال شانی اول سال در نقاط مختلفه تقسیم ویکعمده آن بوزارت جلیله معارف وریاست بلدیہ نیز داده شد. راپورت اجراءات مدیریت دفع آفات که در جریان سال ۱۳۲۰ بعمل آمده قرارذیل است.

راپورتهائیکه در سال جاری باینمدیریت واصل گردیده بود مدافعه ملخ مضره در بعضی حصص ولایت مزارشرف، ولایت قطغن، ولایت هرات وحکومت اعلی میمه از طرف مامورین فنی مدافعه ملخ که از چند سال باینطرف به نقاط فوق الذکر موجود میباشند بجاهای ملخدار تعیین گردیده وبه همراهی حکومت مربوطه وکمک اهالی یکعمده زیاد ملخ های مضره را محو و نابود ساخته ونیز برای سال آینده احتیاط های لازمه گرفته شده وبهینمدافعه ملخ مضره در بعضی حصص جات ولایت کابل کرده شده که اینهم به کمک ومراهی اهالی ونگرانی مامورین فنی مدافعه ملخ مربوط مدیریت دفع آفات ریاست مستقل زراعت وتوجهات لازمه ولایت کابل اجراءات خوبی شده واز خسارات ممکنه جلوگیری شده، علاوه بر ملخ مضره مرض جولانگ وکرمیت دار که در باغات غزنی، فلات، سیغان، چاردهی غوربند ودر بعضی باغات جهادهی بملاحظه رسیده بود که برگهای درختها را خورده در قریب وجوار خود تارها دواینده درختان را ضعیف نموده وبالتردیج درختان مذکور خشک میشوند مدافعه این حشره موزی بطور کلی شده که ازان نتیجه خوبی به مشاهده رسیده است.

علاوآ هدایت نامه هائیکه صورت حیات وگذاره و طریق مدافعه آن طور مفصل تحریر گردیده بود برای استفادۀ اهالی بجاهای لازمه فرستاده شده وهم برای مدافعه حشرات که درین خطه عمومیت دارد طریق زیست ومدافعه آنها بذریعه رادیو گفته شده.

ریاست زراعت حسب منظوری مقام صلاحیت دار کورس مدافعه حشرات مضره و امراض نباتی تاسیس نمود که در نتیجه یک تعداد طلاب را از صنوف ابتدائی و رشیدیہ مکتب استقلال گرفته تحت اثر متخصصین حشره شناسی وزیرنگرانی مدیریت دفع آفات شروع به تعلیم نمودند و پس از آن که دوره تعلیمی خودها را تکمیل نمودند از آنها در رشته مذکور کار گرفته خواهد شد. چون سالم بودن اموال صادراتی از قبیل پشم، روده، پنبه و غیره تا اندازه ممکنه زیر کنترل و مراقبت گرفته شده که اموال صادراتی مذکور پس از ملاحظه تفرقی و تصدیق مدیریت دفع آفات ریاست مستقل زراعت اموال مذکور را شرکتها صادر کرده میتوانند، همانا تصدیق نامه از طرف مدیریت دفع آفات به طبع رسیده که عاری بودن اموال صادراتی مذکور را از مرض تصدیق نموده و شرکتها بداشتن تصدیق نامه مذکور میتوانند که اموال مذکور را خارج نمایند. ریاست مستقل زراعت بغرض معلومات تقایص و اصلاحات امورات مربوطه دوائر زراعتی ولایات و حکومت اعلی در آغاز سال ۱۳۲۰ هیئتی تحت اثر مدیر عمومی تفتیش منسوبه خویش از مرکز به اطراف اعزام و هیئت متذکره را مکلف قرارداد تا علی الترتیب اول به اول چگونگی معاملات اداری و دفترداری و عایداتی و عمرانی و سایر مسایل مؤظفه هر دوائر را مورد معاینه و رسیدگی دقیق قرار داده از انجمله آنچه اصلاحات آن به اقدامات و توجه نایب الحکومه ها و حکام اعلی منوط بود. ضمناً با اوشان داخل مفاهمه گردیده و هم در اطراف نقصانات موجوده و اصلاحات و پیشرفت آتیه کارات زراعتی هر منطقه اعم از تعدیلات تشکیلاتی و اصلاحاتی نیز با نایب الحکومه ها و حکام اعلی و مدیریت های زراعتی مذاکره نموده نظریات و مفکوره هر یک را تحریراً اخذ و بمقام ریاست تقدیم نمود. در نتیجه با اساس مفکوره های مجرب و مفیده دار الحکومگی ها و حکومت اعلی و مامورین زراعتی در تشکیلات جنگلاتی بغرض حفاظه و اداره و توسعه آن تعدیلاتی و در امور عمرانی اقداماتی. و در موضوع عمومی مسایل مربوطه زراعتی اصلاحاتی بعمل آمده و علاوه بر تمام تقایص مربوطه هر دوائر با طرق اصلاحات آتیه آن در ضمن لوایح مفصل و منظمی بدسترس مامورین هر دائره گذاشته شده و به تطبیق و تعمیل آن شدیداً مکلف قرار داده اند.

امور مطبوعات

مدیریت عمومی نشریات :

اجراءات قابل تذکر سال ۱۳۲۰ مدیریت شعبه اول مدیریت عمومی نشریات علاوه بر یک سلسله کارهای معموله و عادی و اموری که بابعضی دوائر بنام معاونت اخلاقی نموده طور اجمال و خلص حسب ذیل است :

۱ - بغرض ترغید جرائد در مملکت و توسیع وسائل تربیه و عرفان و هم بمقصد تسهیل امور طباعتی در سمت جنوبی اقدام به تاسیس یک جریده هفته وار بنام «ورانگه» چنانچه فعلاً تشکیلات

جریده ومطبعه ولوازم طباعتی وعمله آن به تعاون مدیریت عمومی مطابع آماده ساخته شده است
 تاسراز اول حمل ۱۳۲۱ مطبعه داغر وجریده به نشریات خود ادامه دهد .
 ۲ :- جریده هفته وار طوع افغان واتفاق اسلام وبيداررا هفته دومر تيه ساختن .
 ۳ :- جهت وسعت يافتن وسائط طباعتی وبهبود امور صحافت ، تسهيل طبع قرطاسيه ، به
 همکاري مدیریت عمومی مطابع بر علاوه مطبعه ليتو گرافي ، تاسيس مطابع حروفی جديد واصلاح
 مطابع سنگی برای اتفاق اسلام هرات ، طلوع افغان قندهار ، بيدار مزار ، اتحاد خان آباد ، اتحاد مشرفی
 وجریده جنوبي ۴ :- گذارش پروژه اصولنامه مطبوعات از کمیسیون ومجلس مطبوعات .
 ۵ :- روی کار نمودن کنفرانس های ۱۵ روزه ۶ :- تهیه (۲۹) جلد کتاب برای طبع که
 اسمای آن علیجده ذکر یافته ۷ :- تاسيس غرفه مطبوعات در نندارتون جشن استقلال بهمکاري
 مدیریت عمومی مطابع ۸ :- توزیع جائزه جشن استقلال به (۳۷) نفر مؤلفین ومترجمین وطن که به
 استقبال بیست وسومین سال جشن استقلال وطن از طرف مولفین ومترجمین به شعبه اول وارد شده بود
 ۹ :- برای استفادۀ جوانان وبالغاصه اشخا صيکه بعالم مطبوعات ومعارف علاقه وذوق دارند
 همکاري ، تاسيس وترتيب يك قرائت خانه بنام قرائت خانه مطبوعات . که مر بوط پښتو ټولنه است ،
 ۱۰ :- جهت تشويق نويسنده گان وتزکيد مقياس نشرات وآثار مفيد در مملکت تعديل مقررات
 سابق جوائز ۱۱ :- تجديدنظر در تشکيلات بودجه جرائد ولايات نسبت به ستم گذشته چنانچه از
 نقطه نظر توسيع مطبعه وامور طباعتی ونشریات مبلغ « ۱۱۰۲۴۱ » افغانی ۳۸ ټول در بودجه جرائد
 ولايات افزونی بعمل آمده ۱۲ :- ترتيب يك دستور العمل مختصر صحافت ۱۳ :- اجرای يك
 سلسله نام گذاري ها بمعاونت پښتو ټولنه ۱۴ :- تزکيد در قسمت نشریات پښتوی جرائد ومجلات
 ۱۵ :- بمقصد تقدیر خدمات مطبوعاتی برای اشخا صيکه در ظرف سال ۱۳۱۹ بمطبوعات
 وطن خدمات نموده بودند جوائز از قبیل وجه نقد وجنس به تفريق درجه توزیع گردید .
 ۱۶ :- تقدیم « ۹ » جلد کتاب جهته تشويق مولفین ومترجمین بحضور همايونی بقرض تقدیر .
 ۱۷ :- ارسال « ۳۰۰ » مقاله ومنظومه بقرض نشر بجرائد . ۱۸ :- ارسال « ۱۵ » جلد رومان
 وناول بقرض نشر بجرائد . ۱۹ :- ترتيب اصولی مقررات اجرت مقالات و تراجم و مضامین
 باساس تعميم وتشويق نويسنده گان ومترجمین وطن وسويت دادن آن بدوائر مربوطه ۲۰ :- اقدامات
 برای بيشرفت جرائد ، مجلات و رفع احتیاجات ومشكلات آنها در داخل حد ود وظائف
 ۲۱ :- روی کار آوردن تحريك اعانه مطبوعاتی در ولايات که باثر آن مبلغ « ۷۱۱۶۰ » افغانی اعانه
 برای جرائد ولايات تهیه شده است . ۲۲ :- مراقبت جرائد ومجلات مطابق مقررات مخصوصه
 ودادن هدايت لازمه راجع به بهبودی صوری ومعنوی آنها ۲۳ :- واریس به پیشنهادات ومراجعات
 نشریاتی جرائد . ۲۴ :- اظهار نظریه به آثاریکه برای ملاحظه باین اداره از مقامات مختلف
 فرستاده شده است :

کتبی که برای طبع زیر نظر گرفته شده :

- ۱ : - تهذیب نفس : - ترجمه بناغلی حبیب الله خان طریزی ۲ : - روی کلمه دار ترجمه بناغلی عبدالرحمن خان پژواک ۳ : - طیب خانه هر شخص ترجمه ص بناغلی میر علی اصغر خان شعاع
- ۴ : - کتاب فامیل ترجمه بناغلی محمد صدیق خان ۵ : - اسرار زندگی بناغلی محمد روحی خان
- ۶ : - تریه اجتماعی ترجمه بناغلی سید احمد شاه خان هاشمی . ۷ : - روح اعتدال ترجمه بناغلی سید احمد شاه خان هاشمی . ۸ : - مسافرت های مشهور ترجمه بناغلی محمد هاشم خان پردیس .
- ۹ : - طیب خانگی مرغ ها ترجمه بناغلی عبد الجبار خان ۱۰ : - حفظ الصحه ترجمه بناغلی عبد الجبار خان ۱۱ : - پرورش اطفال ترجمه بناغلی عبد الجبار خان ۱۲ : - زراعت کچالو ترجمه بناغلی عبد الجبار خان ۱۳ : - دیوان عبدالله جان از طبع بناغلی عبدالله جان ۱۴ : - میا دی پسیکولوژی : تالیف بناغلی غلام حسن خان مجددی ۱۵ : - تربیه حسیه و روحیه اطفال : تالیف بناغلی محمد قدیر خان تره کبی ۱۶ : - د هوا عجائبات : ترجمه بناغلی عزیزا لرحمن خان
- ۱۷ : - دبر یالی توب لار : ترجمه بناغلی محمد نبی خان وفاغلی ۱۸ : - محمودی ادب : تالیف بناغلی محمد عثمان خان پشتون ۱۹ : - دنیوونی اصولی کتابچه : تالیف بناغلی محمد عثمان خان پشتون
- ۲۰ : - دمنیوهنداره : ترجمه بناغلی صدیق الله خان رشتین ۲۱ : - د متلونو کتاب : تالیف بناغلی محمد گل خان نوری ۲۲ : - خوز با ندار : تالیف بناغلی محمد گل خان نوری
- ۲۳ : - دستورات شافزه گدانه تجارت ترجمه بناغلی محمد اسمعیل خان ۲۴ : - رساله موسوم به حرارت و عفونت خون بعد وضع حمل . ۲۵ : - رساله موسوم به دانه های دنبل و مبارزه با آن .
- ۲۶ : رساله موسوم به امراض و نریک و مبارزه با آن . ۲۷ : رساله موسوم به گوناری یا سوزاک
- ۲۸ : - رساله موسوم به مرض جرب و موقیت جدید در علاج آن .

- کتبی که توسط شعبه اول نشریات به حضور شاهانه تقدیم و طرف تقدیر ملوکانه واقع شده :
- ۱ : - اداب معاشرت ترجمه بناغلی محمد رسول خان وسا ۲ : - دبر یالی توب لار ترجمه بناغلی محمد نبی خان وفاغلی ۳ : - طیب خانگی مرغها ترجمه بناغلی عبد الجبار خان
 - ۴ : - زراعت کچالو ترجمه بناغلی عبد الجبار خان ۵ : - حفظ الصحت ترجمه بناغلی عبد الجبار خان ۶ : - امیر اطور مغل ۲ جلد ترجمه بناغلی امان الله خان ۷ : - قاموس پشتو
 - تالیف بناغلی عبدالله خان ۸ : - مینه تالیف بناغلی عبد العظیم خان صافی ۹ : - دیوان عبد الله جان از طبع بناغلی عبد الله جان .

شعبه دوم :

- ۱ : - مضامین و یاد داشت های لازمه و تراجم مهمه اخباری که از منابع مختلفه از قبیل جرائد و مجلات السنه مختلفه خارجی ترجمه و بمقامات مربوطه تقدیم شده است (۱۵۰۰) نمره

- ۲ - مروده با دواير مهمه کتننگ فروشی خارجه و تجدید اشترک کتننگهای که میعاد اشترک آن بسر رسیده بود و ترجمهٔ عدّهٔ زیادی از کتننگهای مذکور که به مسائل و مصالح افغانستان و یا بمسائل عمومی و آفاقی مربوط بوده ذریعۀ مترجمین اداره و تقدیم تراجم مذکور بدواير مربوطه دیگر (بالغ بر سه هزار کتننگ جمع شده است) .
- ۳ - مضامین و مقالات که نسبت به تمام شئون افغانستان بحث رانده از جرائد و مجلات مختلفه ترجمه و تراجم آن به مراجع مربوطه و یا جهت نشر و اشاعه بجرائد تقدیم شده است .
- ۴ - اشترک جرائد و مجلات مختلفه برای اداره و تجدید اشترک جرائدیکه میعاد اشترک آن بسر رسیده بود .
- ۵ - اقدامات برای خریداری یکعمده کتب مفیده از السنه مختلفه برای کتابخانه ریاست ذریعۀ مکتبه ها و نمایندگیهای افغانی در خارج و توریید آنها از خارج بکابل .
- ۶ - اقدامات برای خریداری کتب و خریطه های لازمه کارآمد دواير مرکزی ریاست و هکذا اقدامات جهت اشترک جرائد و مجلات مختلفه خارجه برای دواير جرائد ولایات
- ۷ - مطالعه و تتبع مضامین و مقالات راجع بافغانستان و یا راجع به مسائل عمومی متجاوز از پنجاه نوع جرائد و مجلات خارجی (که باشرک و یا بصورت مجانی و تبادلۀ اداره وارد شده است) و انتخاب مضامین و مقالات لازمه از بین آنها برای ترجمه و نشر که متأسفانه بواسطه جریان جنگ نتوانستیم زیاده تر جرائد بدست آریم
- ۸ - ارسال یکعمده معلومات نشریاتی و آثار مطبوعه از قبیل روزنامه ها - مجله کابل - سالنامه ها و مخصوصاً سالنامه ۱۳۱۹ - کابل و آثار تازهٔ مطبوعه پشتوتولنه و فوتوهای رجال و مناظر و موسسات و غیره افغانی به موسسات علمی و مطبوعاتی خارجه و اشخاص متمتع خارجی .
- ۹ - دوام دادن روابط سابقه و اقدام برای تاسیس روابط عرفانی و مطبوعاتی جدید با کتب خانه ها و مقامات علمی و تاریخی خارجه .
- ۱۰ - ارسال یک عمده سالنامه ها و سائر نشریات افغانی به نمایندگان افغانی در خارجه
- ۱۱ - تهیه فوتوهای لازمه خارجی و داخلی جهت جرائد مرکزی و ولایات و جهت سالنامه کابل .
- ۱۳ - تدوین و تحریر اجمالهای سیاسی پانزده روزه و تقدیم و ارجاع آن بمراجع مربوطه .
- ۱۴ - اهتمام در تکمیل و ارسال مقبره مرحوم دوکتور محمد اقبال که از ریاست مطبوعات به تقدیر مقام علمی و خدمات فکری او به عالم شرق از سنگ های نفیس افغانستان ساخته شده و تسلیم آن به کمیتهٔ تعمیر مقبره موصوف در لاهور .

نشریات رادیو :

پارسال در اول حمل دستگاہ رادیو کابل از طرف ع ، ج و الاحضرت سردار محمدنعم خان

درا دیو د موسیقی د کورس یوه ټولګۍ متعلمین دخپلو معلمانو سره

د راډيو د موسیقي د کورس یوه توالی، متعلمین د درس لوستلو په وخت کې

معاون صدارت عظمی و وزیر معارف افتتاح و به نشریات اساسی خود آغاز کرد و روزانه چهارونیم ساعت (۳) و نیم از طرف شب و یکساعت از طرف صبح) نشریات خود را تعیین نمود . اینک خلاصه کارهای که در ظرف سال نموده .

۱- نشر پروگرام ۵ روزه بنام مجله پښتون زغ و در عین زمان نظر به ذوق شنوندگان تعديلات در پروگرام و اصلاح نغمه ها و سازها و غیره . ۲- انتشار خبرها از طرف صبح و اخیر شب علاوه بر خبرهای عادی شب ۳- علاوه کردن یکساعت در اشاعه صبحگاهی روزهای جمعه و رخصتی از نیمه آخر سال . ۴- تأسیس کورس موسیقی سه ساله برای تمهیم و نشر موسیقی در اواخر سال . ۵- تبدیلی شکل مجله پښتون زغ از حال یک پروگرام بصورت یک مجله ادبی سر از شماره (۲۲ سال اول) ۶- کنفرانس های که در ظرف سال انتشار داده (۱۰۴۷) مقاله برآ بر ۹۶۳۵ صفحه قانونی ۲۲۵ کلمه که مجموعاً باخبرها و غیره ۷۵۳/۳۱ ساعت گرفته ۷- ساز و آوازی که انتشار یافته (۹۲۴/۵۹) ساعت مجموع انتشارات کابل رادیو (۱۶۷۸/۳۰) ساعت .

مدیریت عمومی تاریخ

در قسمت تاریخ قبل الاسلام :

۱- تجدید نظر و نگارش فصل هخامنشی ها (احمد علیخان کهزاد) ۲- نگارش فصل « کیداریها » یا کوشانی های خورد (احمد علیخان کهزاد) ۳- نگارش فصل (صنعت باختر) یا صنعت گریک و بودیک (احمد علیخان کهزاد) ۴- تجدید نظر در فصل سلطنت مستقل یونانی باختر (احمد علیخان کهزاد) ۵- نگارش سلسله مقالات به عنوان ادبیات شفاهی برای مجله کابل (احمد علیخان کهزاد) ۶- نگارش سلسله مقالات به عنوان (چند صفحه از تاریخ قدیم آریانا) برای مجله کابل (احمد علیخان کهزاد) ۷- نگارش مقاله (ممدوحین شاهنامه ها یا شاهان اولیه آریانا) برای سالنامه ۱۳۲۰ کابل (احمد علیخان کهزاد) ۸- نگارش کتاب «هنروران هرات» متضمن شرح حال و آثار تقریباً ۴۰ نفر استادان «نگارستان هرات» (علی احمد خان نعیمی) ۹- تاریخچه زبان سانسگری (ترجمه در دو صد صفحه) «نعیمی» ۱۰- ترجمه کتاب (مطالعات راجع به جغرافیا و شرح ساکنین قدیم شمال غرب هند) علی احمد نعیمی (در ۳۰۰ صفحه) ۱۱- نگارش مقاله (آب دات تاریخی غزنی) برای سالنامه (۱۳۲۰) علی احمد نعیمی ۱۲- نگارش پنجاه و سه کنفرانس راجع به تاریخ مسلسل افغانستان برای (رادیو - کابل) که در ظرف سال ۱۳۲۰ مرتباً قرائت شده است . ۱۳- انعقاد مجالس تاریخی هفته دوبار بحضور ع، ج و الاحضرت وزیر صاحب معارف معاون صدارت عظمی و قرائت و اصلاح متن تاریخ . ۱۴- تهیه کتب تا اندازه امکان برای نویسندگان محترم میکه در نگارش قسمت های دوره اسلامی به مدیریت عمومی تاریخ همکاری میفرمایند.

در قسمت اسلامی آنچه که نویسندگان و همکاران فخری نوشته و فرستاده اند:

۱۵ - نگارش فصل هیا طله بقلم بناغلی شاه عبدا لله خان بدخشی ۱۶ :- نگارش فصل سامانی ها بقلم بناغلی محمد قدیر خان تره کی ۱۷ :- نگارش فصل مغل های هند بقلم بناغلی عبدالحی خان حبیبی ۱۸ :- نگارش فصل سوری ها بقلم بناغلی محمد عثما نغان صدقی ۱۹ :- نگارش فصل اشاعت اسلام در افغانستان بقلم بناغلی محمد امین خان خوگیانی ۲۰ :- نگارش فصل (ملوك كرت هرات) بقلم بناغلی سرور خان گویا .

کارهاییکه بواسطه نبودن مترجمین لازم به اجرت ذریعه مترجمین خارج مدیریت عمومی اجرا شده
۲۱ :- شاهي های افغانستان و پنجاب (ترجمه جناب فاضل بناغلی محمد ا-حق خان
۲۲ :- مسافرت سفیر روسیه در افغانستان در قرن ۱۹ ترجمه بناغلی شیر محمد خان
کند کشر بیلوت ۲۳ :- کارهای اداری ویاك نویسی مقالات و کتفر انسهای تاریخ (سرکاتب)

مدیریت عمومی مطابع

خلاصه اجراءات مدیریت عمومی مطابع در سال ۱۳۲۰ حسب ذیل است :

۱:- تاسیس مطابع حرفی ولیتوگرافی مکمل در مزارشریف ، خان آباد ، جلال آباد و تدارک مطبعه سمت جنوبی که در اوائل سال ۱۳۲۱ افتتاح می شود .

۲:- فعالیت مطبعه کنار کردگی ماشین ها روی مر فته ۱۴۰۳۰۵۰۶۳۳-افغانی .

۳:- طبع کتب معارف ۳۱۹،۴۰۷-افغانی .

۴:- طبع کتب مطبوعاتی و غیره نشریات ریاست مطبوعات علاوه بر جرائد و مجلات

۴۱،۳۰۷-افغانی .

۵:- طبع صكوك از هر قبیل ۴،۶۶۰،۸۴۶ قطعه .

۶:- ساختمان حروف مختلف ۳۶۰۰ کیلو .

۷:- ساختمان لوازم حروف ۵۰۰ کیلو .

۸:- ساختمان مهرهای رابری ۶۴۴ عدد .

۹:- تاسیس يك مغازه برای نمایش و فروش اشیای طباعتی مطبعه و ساگر نشریات ریاست

مطبوعات در جوار ریاست که در اوایل سال افتتاح شد .

۱۰:- عایدات مطبعه در سال ۱۳۲۰ نسبت به مصارف آن فزونی نشان میدهد .

در حدود (۱،۱۳۳،۲۸۷) افغانی .

مدیریت عمومی پښتو ټولنه

این مدیریت که برای خدمت بربان ملی پښتو تاسیس گردیده در ماه (سرطان) ۱۳۲۰ مورد توجه بیشتر حکومت متبوعه واقع و تشکیل آن وسعت یافت. در تشکیل جدید یک مدیریت بنام «مدیریت دائرة المعارف پښتو و یک مدیریت بنام مدیریت نقد و تبصره»، یک مدیریت بنام مدیریت تدویر و یک مدیریت بنام مدیریت سیار در آن منظور گردید، که دو شعبه اول الذکر بلافاصله تاسیس و شروع بکار نمود و دو شعبه اخیر الذکر چون یکی باید وظیفه تدویر را بدوش میگرد و این وقتی ممکن بود که مواد جهت تدویر اندوخته می شد و دیگری هنگامیکه اقدامات ممکنه از مرکز بانجام میرسید و موقع سیر در گوشه و کنار فرامیرسید تاسیس میگردیدند تاسیس آنها بتعویق افتاد. اگر چه مقصد شعبه سیار واحدی عملاً تعقیب گردیده و بواسطه فضلی اطراف ولایات در راه نصب العین آن در همه جهات و شقوق تا اندازه کار گرفته شده است. شعبه کورسهای پښتو ټولنه که از سابق وجود داشت به دارائی یک شق کار دیگر که عبارت از مجادله با بیسوادی است توسیع یافت. که اقدامات مقدماتی آن در سال ۱۳۲۰ شروع گردید.

بهر صورت مدیریت عمومی پښتو ټولنه از لحاظ نوعیت کار و امکان استقا ده حتی الوسع تشکیل جدید خود را تعقیب و طوریکه از اجراءات آتی معلوم خواهد شد پیشرفت های شایانی کرده است. علاوه آن پښتو ټولنه در شق پښتو و اقدامات اصلاحی با تمام دوائر و مخصوصاً دوائر مطبوعاتی همکاری کرده است.

مدیریت دائرة المعارف:

معلوم صاحبان علم و دانش است که وجود دائرة المعارف در یک مملکت چه اندازه اهمیت داشته و در عالم معارف چه خدمات مهمی را انجام میدهد و برای بدست آوردن معلومات، توسعه و تکمیل دانش و تحصیلات در تمام رشته علوم و فنون تا کدام پیمانیه برای افراد ملت که بتمام وسائل تحصیل و تکمیل معلومات رسیده نمیتوانند بمنزله یک کتابخانه خدمت بزرگی نموده و باعث پیشرفت کلتور ملی میگردد از همین نقطه نظر است که در اغلب ممالک متمدنه با وجود دیکه دامنه معارف در هر شق بدرجه اعلی وسعت یافته و برای تحصیل و تکمیل معلومات هر گونه و مسائل و ذرائعی فراهم است وجود دائرة المعارف یک امر ضروری و حتمی دانسته شده دائرة المعارفهای متعدد بامساعی، اهتمام و مصارف زیاد تهیه و بدسترس افراد گذاشته شده است.

چون حکومت معارف پرور مادرین دوره فرخنده در اثر توجهات ذات اشرف همایونی اعلیحضرت محمد ظاهر شاه لوازم مدنی این کشور عزیز را بیهم مهیا و هر گونه احتیاجات عرفانی را یکی بعد از دیگری تکمیل کرده میرود همانست که ریاست مستقل مطبوعات برای انجام این امر مقدس

وعالی متشبت ودر برج آسد ۱۳۲۰ مدیریتی را بنام مدیریت دائرة المعارف در مدیریت عمومی پښتو ټولنه تشکیل وموظف گردانید تا بهمکاری دانشمندان ، فضلا وارباب تخصص و وطن بتالیف وتدوین يك دائرة المعارف افغانی که امروز از احتیاجات اولیه ماسمردده میشود در زبان پښتو آغاز نماید تا از یکطرف در بناء زبان ملی ما (پښتو) تهداب اساسی قرار گرفته و وسیله مهم ترویج آن گردد ، واز جانب دیگر برای آن افراد وطن که درین دانش وحصول معلوماتی در رشته های مختلفه تتبع مینمایند تا جائیکه گنجایش داشته باشد در هر رشته کمک وامدادشایانی نماید . اینست که مدیریت مذکور به استعانت خداوند متعال وتوجه ع ، ج والاحضرت سردار محمدنعم خان معاون صدارت عظمی واعتماد بهمکاری فضیلا وطن بایک عده اعضاء آغاز بیکار وتا آخر سال ۱۳۲۰ یعنی در ظرف هشت ماه موفق با اجرا آت ذیل شده که مختصر آواجمالاذ کرمی گردد .

۱ : - ترتیب لوائح مختلفه در باره اساس پروگرام وانتخاب ماخذ مناسب وانعقاد مجالس متعدد راجع باین موضوعات ، ۲ : - ترتیب لست موضوعات داخلی (۱۰۰ مواد مختلفه) راجع بمعلومات عمومی وزرافعات تاریخی ، سوانح مشاهیر ، تالیفات وآثار آنها ، معلومات عمومی جغرافیائی وتاریخی ولایات ، حکومتیها ، شهرها ، علاقه داریها ، قریه ها ومعلومات صنعتی ، تجارتی ، زراعتی وموسسات متعلقه آنها ؛ معلومات درباره ادبیات ، طب ، موسیقی ودارالعلومها جوامع ، بناها وغیره آبدات ومجله ها . روزنامه هاوباقی معلومات متعلقه افغانستان ۳ : - مذاکره ومفاهمه جهت جمع آوری وترتیب موضوعات داخلی با اضافه ازسی نفر که برای این کار تعیین شده بودند وانعقاد مجالس متعدده وتقسیم مواد معینه باشرايط لازمه باشخاص صلاحیت دار واصدار مکاتیب تعقیبی : ۴ : - اقدامات برای بدست آوردن بعضی معلومات تاریخی واجرائی وزارتخانه ها وباقی دوائر مملکتی وترتیب وارسال لوائح متعلق بهر کدام ؛ تبارخی قسمت آن برای دائرة المعارف انتخاب وتدوین گردد . ۵ : - ترتیب متحداله آل هادر باره مضامین مختلفه جغرافیائی وتاریخی حکومتیها ، علاقه ها ، قصبات ، کوه ها ، دریاها ، یید اوار ، آبدات وغیره مملکت که مشتملبر (۲۵) مواد است وارسال آن بولایات وتشویق حکام وفضیلا اطراف جهت جمع آوری مواد مضامین متذکره وتعقب آن بدفعات . ۶ : - ترتیب وارسال متحداله آل ها ومکاتیب خصوصی اسمی فضلا ونویسندگان اطراف باتشویقات ووعده های لازمه راجع به تهیه بعضی مواد ومعلومات تاریخی وسوانح مشاهیر وآبدات علاقه شان . ۷ : - بیرون نویسی وبدست آوردن فهرست حکومتیها ، علاقه داریها ، قراء وقصبات افغانستان ازوزارت داخله . ۸ : - اقدامات جهت جمع آوری دائرة المعارفهای مختلفه خارجه وکتب لازمه وفهرست کتابخانه ها از مقامات رسمی ۹ : - اقدامات جهت خریداری دائرة المعارفها ټیکه جدیداً طبع ونشر گردیده و دیگر کتب ونقشه های لازمه از خارج ، ۱۰ : - بیرون نویسی قریب (۶۰۰۰۰) اعلام ومواد مختلفه علمی وفنی از همه مآخذ ټیکه در مملکت موجود است ومآخذ ټیکه برای استفاده

جدیداً وارد شده از زبان های مختلف ، ۱۱ : - مقابله و تطبیق اعلام مواد منتخبه و انتخاب آن از مآخذ ، ۱۲ : - یك نویسی اعلام منتخبه بعد از مقابله و تحریر هدايات لازمه در باره ترجمه ، تتبع ، تفصیل و اختصار هر ماده آن . ۱۳ : - تجزیه و تقسیم مواد مختلفه علمی و فنی بشعبه های جدا گانه تاهر شعبه باشخصیکه در آن صلاحیت و تخصص دارند ، سپرده شود . ۱۴ : - نقل تمام مواد فوق الذکر در اوراق جدا گانه تا بکساییکه ترجمه و تتبع مینمایند داده شود . ۱۵ : - ترتیب یك تعداد لوايح که محتوی مواد مختلفه شرائط ترجمه ، اقتباس ، تتبع و غیره جهت دائرة المعارف میباشد . ۱۶ : - مذاکره و مفاهمه جهت ترجمه ، تتبع ، تحریر و جمع آوری مواد منتخبه دائرة المعارف با قریب (۱۰۰) نفر فضلاء وطن و اشخاصیکه در مسالك مختلفه تخصص دارند . ۱۷ : - توزیع است مواد مختلفه منتخبه جهت ترجمه ، اقتباس ، تتبع و جمع آوری آن با شرائط لازمه برای اشخاصیکه منتخب گردیده موافقت حاصل شده است . ۱۸ : - جمع آوری (۶۶۰۰) صفحه مضامین مختلفه که از طرف ۳۰ - ۴۰ نفر فضلاء وطن و اعضای مدیریت دائرة المعارف از السنه مختلفه زنده عالم اقتباس ، ترجمه ، تتبع و تحریر و هتته وار ب مدیریت سپرده شده است . ۱۹ - مطالعه و تدقیق مضامین فوق الذکر و در بعضی قسمتهای لازمه اصلاح ، تلخیص ، ترژید و غیره تعدیلات ضروریه و یك نویسی آنها ۲۰ : ترجمه قسمتی از مضامین فوق به پشتو . اینست که مدیریت دائرة المعارف برای پیشبرد پروگرام و مرام خود بهر گونه و سائل و ذرائع متشبت و با تمام اشخاص و دوائر صلاحیت دار در تماس بوده و امید قوی دارد که یك اثری مفیدی که علاوه بر افادات علمی جامع خود موجودیت تاریخی این مملکت را که چطور گذشته درخشان و چگونه فرزندان نامی داشته و چقدر استعداد طبیعی و ذهنی آن بلند است بفرزندان این خاک خاطر نشان میکند تقدیم هموطنان عزیز نماید .
ومن الله التوفیق

شعبه نقد و تبصره :

این شعبه که در تشکیلات جدید پښتو ټولنه افزوده شده است از حیث اهمیت و ظایف دارای اهمیت زیاد است . هر چند مدیریت عمومی پښتو ټولنه در ظرف سال موفق نشد که بر حسب احتیاجات چنانچه میشاید در توسیع این شعبه بکوشد باز هم شعبه نقد و تبصره تا حد ممکن وظایف قابل قدری را انجام داده است .
۱ : - نقد ادبی جراید و روزنامهها از لحاظ صحت پښتو و دادن یاد داشت راجع به اصلاحات نواقص به مدیریت عمومی نشریات ۲ : - تجدید نظر بر کتاب مطبوع لس زره لغتونه و تصحیح لغات آن (که از طرف مدیر شعبه لغات صورت گرفت) و از ملاحظه این شعبه گذشته تا دو طبع ثانی نواقص آن رفع شود ۳ : - تصحیح لوحه های پښتو بلا استثنی در هر جائیکه بنظر خورد به همکاری شعبه قواعد ۴ : - نوشتن پښتو کلی جلد پنجم و جز و اول از طرف ښاغلی گل باچا خان الفت مبصر پښتو ټولنه ۵ : - نوشتن مقالات توضیحی در اطراف پښتو از طرف مبصر ۶ : - نوشتن کتاب بله دیوه از طرف مبصر و طبع و تصحیح آن از طرف شعبه ۷ : - تصحیح قاموس بزرگ لغات پښتو به همکاری فضلاء مبرز

پښتو که فعالاً تحت تصحیح و تدقیق واقع است ۸ :- نوشتن کتاب لغوی څپر نه (فقه اللغة) از طرف مبصر پښتو ټولنه ۹ :- تصحیح و ملاحظه کتاب لنهۍ های پښتو تألیف مدیر شعبه تالیف و ترجمه از طرف مبصر ۱۰ :- ملاحظه و تصحیح بعضی قسمتهای گرامر مطبوع پښتو از طرف مبصر ۱۱ :- نوشتن رساله منظوم «پسرلی نغمه» برای تشویق دهاقین پښتون به استفاده از بهار و زراعت از طرف مبصر پښتو ټولنه ۱۲ :- اصلاح و تصحیح مقالات پښتوی روزنامه و رادیو به همکاری اعضای پښتو ټولنه .

مدیریت قواعد :

شق قواعد :

۱ :- ترتیب یک گرامر جدید بصورت مختصر اما جامع و حاوی همه قوانین زبان ۲ :- تحلیل و تحقیق مزید بعضی نکات مشکل صرفی و نحوی پښتو و فراهم نمودن مواد کافی گرامری ۳ :- اقدام به ترجمه نمودن بعضی گرامر های السنه خارجه فرانسوی، ترکی و غیره جهت استفاده شعبه قواعد

شق لغات :

۴ :- پیشنهاد وضع نمودن (۱۰۰) لغات پښتو در مقابل فارسی به مجلس پښتو ټولنه و اخذ تصویب آن ۵ :- به خواهش دوا بر رسمی ترجمه اسما و اعلام، و نام گذاریهای جدید پښتو .

شق تالیف :

۶ :- نگارش کتاب (مومند عبدالحمید) که حاوی شرح حال تبصره بر شعر و شاعری است از طرف صدیق اللہ رشتین با یک قسمت انتخابات دیوانش در (۱۱۰) صفحه ۷ :- تکمیل جلد دوم (پښتانه شعرا) حاوی یکصد شاعر در (۲۰۰) صفحه از طرف صدیق اللہ رشتین ۸ :- نگارش یک رساله (دینتوشر) راجع به تذکره مختصر اثر پښتو . و بیان اقسام و انواع آن، و بیان نمونه و تبصره آن از طرف صدیق اللہ رشتین .

شق ترجمه :

۹ :- کتاب د «مخلوم وظیفی» که سال گذشته ترجمه شده بود تصحیح و نظر ثانی شده و آماده طبع است، از طرف صدیق اللہ رشتین ۱۰ :- کتاب «دینتوهنداره» از کتاب (تصویر العواطف) عربی ترجمه شده است از طرف صدیق اللہ رشتین .

مدیریت لغات :

مدیریت لغات در سال ۱۳۲۰ بتعداد ۲ هزار لغات پښتو بدون مشتقات آن و ضمناً اکثریه محاورات پښتورا خارج از تعداد فوق آماده ساخته است این قاموس بطور عصری بانسانداندن رمزهای حرکات و علامات ایکسنت های هجائی ترتیب داده شده و هر ردیف بترتیب حروف هجا الی انتها مرتب و علاوتاً بمقابل هر لغت تلفظ آن بحروف لاتینی تحریر یافته است و لغاتیکه قابل

تصویر بوده صورت آن هم در نظر گرفته شده گویا این قاموس يك قاموس عصری و مصور از طرف شعبه لغات انجام یافته است که عنقریب در سال ۱۳۲۱ بریور طبع آراسته و در محل استفاده عموم گذاشته خواهد شد .

مدیریت صحافت :

۱ - نوشتن کتاب جزء ۲ جلد ۴ پښتو کلی از طرف بی‌نوا مدیر صحافت (بطور همکاری باشعبه تالیف و ترجمه) تصحیح کتاب نوی ژوندون از طرف معاون ۳ - پښتو کردن مجله کابل و نشر آن مرتباً ۴ - تهیه مضامین د کابل کالنۍ ۵ - همکاری بارادپو ۶ - ترجمه مضامین فارسی به پښتو برای مجله و سالنامه .

مدیریت تالیف و ترجمه :

۱ - طبع و نشر کتاب پښتانه شعرا جلد اول ۳ - طبع و نشر کتاب پښتو اصطلاحات مؤلف محمد گل « نوری » فدییر تالیف و ترجمه در حدود ۳۹۲ صفحه ۳ - ترجمه کتاب اسرازندگی که نزدیک باختتام است از طرف محمد گل نوری مدیر تالیف و ترجمه ۴ - سیزده افسانه در حدود ۱۸۵ صفحه نگارش محمد گل نوری مدیر تالیف و ترجمه .

۵ - متلونه ۳ صفحه - لغات ۵ صفحه - دادم خان ناری ۸ صفحه ۳۳ فرد، کیسی ۷ صفحه داتپ ناری ۲ صفحه ۲۵ بیت با بولا له ۷ صفحه ۸۷ بیت فرا هم ککننده محمد گل نوری مدیر تالیف و ترجمه ۶ - مضامین متفرق ۴۱ صفحه محمد گل نوری مدیر تالیف و ترجمه ۷ - طبع و نشر کتاب نوی ژوندون مولفه قیام الدین خادم در زمانیکه معاون پښتو تولنه بود به تصحیح مولانا عزیز الرحمن خان عضو تالیف و ترجمه ۸ - ترجمه تربیة الاجتماعی مولانا عزیز الرحمن در حدود ۴۱۶ صفحه ۹ - ترجمه کتاب منا هیچ الا دب عزیز الرحمن ۱۸۷ صفحه ۱۰ - ترجمه کتاب تهذیب النفس عزیز الرحمن که ۶۵ صفحه آن ترجمه و باقی آن معطل است ۱۱ - ترجمه سعادت الانسان مولانا عزیز الرحمن که ۳۰ صفحه آن ترجمه و باقی آن معطل است ۱۲ - ترجمه اوراق دائره المعارف مولانا عزیز الرحمن در حدود ۳۱۲ صفحه ۱۳ - مضامین متفرقه مولانا عزیز الرحمن در حدود ۳۱۶ صفحه .

مدیریت کورسها :

الف مرکز :-

کورس هائیکه در ۱۳۱۹ موجود بود :-

دواڼر حکومتی : ۴۵ کورس مرسته‌های ملی : ۱۳ کورس

کورس های که در ۱۳۲۰ اضافه شده یا بمدیریت کورسها مربوط گردیده :

کورسها نیکه اضافه شده :

دواڼر حکومتی ۱۹ کورس موسسه های ملی ۲ کورس .

کورس هائيکه مربوط شده :

عسکری قواي مرکز اصل ۲۲ کورس اضافه ۳ کورس کورسهاي معلمين وزارت جليله معارف ۲۸ کورس
جمله کورس هائيکه در ۱۳۲۰ اداره و تحت تعليم گرفته شده ۱۳۲ کورس تعداد شاملين کورس
هاي مذکور بصورت تخمين ۳۵۴۹ نفر

ب ولايات :

کورسهاي ولايات که سابقاً بصورت منظم نبوده بلکه در مرکز هر ولايت اضافه از دوسه
کورس وجود نداشت از تاريخ ۱۳۲۰ که انتظام کورس هاي ولايات مربوط بپتو تولنه
شده براي هر ولايت يکنفر مامور کورس ها مقرر واعزام گرديده .
در تاسيس کورس هاي جديد جدیت بعمل آمده چنانچه وقتاً فوقتاً ذريعه راديو و اخبار هاي
وطن نشرو با اطلاع عموم رسانيده شده و خلاصه آن اين است :-

تعداد کورس و نفر در ولايات :

ولايت قندهار (۱۲) کورس (۵۵۸) نفر ولايت هرات (۱۹) کورس (۶۴۰) نفر
ولايت مزار شريف (۲۵) کورس (۷۶۰) نفر ولايت قطن و بدخشان (۳۰) کورس (۵۸۳) نفر
ولايت مشرفي (۱۳) کورس (۳۴۳) نفر ولايت جنوبي (۵) کورس (۲۱۳) نفر
حکومت اعلي فراه (۵) کورس (۱۸۰) نفر حکومت اعلي ميمنه (۸) کورس (۲۰۳) نفر
حکومت کلان شمالي (۱۱) کورس (۱۶۵) نفر حکومت کلان لوگر (۲) کورس (۶۲) نفر
حکومت کلان غزني (۵) کورس (۱۷۲) نفر .
جمله ۱۳۵ کورس = ۳۸۳۴ نفر

براي کورس هاي مذکور کتاب و سامان فر ستاده شده و طوريکه فوقاً تحرير
شد بتمام ولايات و حکومت اعلي و حکومت کلان مامورهاي کورس ها مقرر و هدايات لازمه
داده شده چنانچه حسب پروگرام تعليمي در کورس هاي مذکور تعليمات زبان ملي حسب المطلبوب
جاريست و کورس هاي معلمين معارف اطراف اضافه از ان است که بواسطه نارسيدن
احصايه مکمل آن داخل اين حساب نيامده .

ج :- توضيح :

(۱) از تمام غير حاضر و حاضر و انتظام کورس هاي مرکز و ولايات با خبري شده و
راپورهاي تعليمي ماهانه تمام کورس ها تحت غور و دقت گرفته شده و وقتاً فوقتاً در باب
تقائس آن هدايات لازمه داده شده و براي رفع آن جدیت بعمل آمده چنانچه مکتوب هاي
مديريت کورس ها که درين زمينه صادر شده ۳۲۵۲ است (۲) براي کورس هاي مذکور
علي الخصوص در مرکز يك تعداد معلمين لايق تهيه و مقرر شده (۳) يك کورس معلمين
مستعجل افتتاح و به تعداد ۳۰ نفر معلمين در ان تربيه شده که يك تعداد آن طور کمک

بوزارت جلیله معارف داده شده واز باقی در خود پښتو ټولنه و کورس های مرکز کار گرفته شده و نتیجه مثبت و اطمینان بخشی از این بدست آمده . (۴) تعلیماتنامه کورس ها تعدیل و بصورت اساسی تری اصلاح و ترتیب شده که هنوز تحت تدقیق و تصویب مقامات صلاحیت دار است . (۵) اصلاح اصول و پروگرام های تعلیمی مطابق اصول تعلیم و تربیه ویندا کوژی (۶) تفتیش و مراقبت و امتحان کورس ها در اوقات لازمه .

ر باست شورای ملی

- ۱ :- تصویب موازنه بودجه مملکتی سال ۱۳۲۰ - ۲ :- تصویب ترویج و تحت چلند گذاشتن شش کرور افغانی از نوت های جدید ۳ :- تصویب لایحه مکلفیت عسکری
- ۴ :- تصویب تبدیل حکومت اعلی مشرقی و جنوبی به نایب الحکومه گمی ها ۵ :- تصویب ضمیمه اصولنامه حاضری و رخصتی مامورین راجع به ایام اضافه ضرورت سالانه مامورین ۶ :- قرضه سی لک افغانی حکومت از د افغانستان بانک ۷ :- تصویب قرضه ده لک افغانی حکومت از د افغانستان بانک ۸ :- تصویب اصولنامه حاضری و رخصتی مامورین در موضوع ترنید بر اصل (۱۲) و تعدیل تبدیل حصه (ب) اصل (۳۷) .

ریاست اعیان

- ۱ :- لایحه مکلفیت عسکری ۲ :- ضمیمه اصولنامه اخذ عسکر ۳ :- راجع به تشکیل حکومت اعلی جنوبی و مشرقی بنایب الحکومه گمی ۴ :- ضمیمه اصولنامه حاضری و رخصتی مامورین .

امور بانکی

د افغانستان بانک :

چون مؤسسه د افغانستان بانک یک مؤسسه است که برای ترقی و توسعه امور اقتصادی مملکت از طرف حکومت معظم ما بصورت یک شرکت سهامی تاسیس گردیده - برای اولین بار راجع به بانک موصوف در سالنامه کابل تذکاری داده می شود . پس بی مورد نخواهد بود تا نسبت باین بانک مهم و بزرگ توضیحات مختصری برای آگاهی مطالعین عزیز نگاشته آید :-

یکی از مشخصات سیر تکامل است که در هر کدام از رشته های حیاتی و مدنی ضرورت و احتیاج متدرجاً اضافه شده برود ساحة کار و فعالیت نیز در همان رشته پهن تر گردیده و وسعت تشکیلات و تاسیسات را در مملکت ایجاد می دارد .

مملکت عزیز ما در سیزده سال قبل با اثر توجهات حکومت خیر خواه و نظریات قیمتدار زعیم ملی و دهای بزرگ خود اعلیحضرت محمدنادر شاه شهید دارای یک خط مشی اساسی گردیده - که

این خط مشی بر اساس سیر تکامل وضع و در تمام رشته‌های حیاتی و مدنی سیر تدریجی اش اساس پیشرفت فرارداشته شده تا هر کاری باسنجش و تأمل و در مقام و موقع مناسب که موافق بمقتضیات و احتیاجات محیط افغانستان باشد بر مدار و مجرای اساسی اش جریان نماید. چنانچه در تمام شعب مدنی مخصوصاً در ساحت اقتصادیات عمومی کشور پروژه‌ها، پلانیها و تشکیلات صحیح و متین بر همین اساس وضع گردیده و بسوجب این پلانیها در طول این چند سال بسا مؤسسات اقتصادی (که هموطنان عزیز ما از هر کدام آن وقوف و اطلاع تام دارند) تاسیس و بکار انداخته شده در زمره این مؤسسات اقتصادی یکی هم مؤسسه بانک ملی افغان بوده است که بتاریخ ۱۵ میزبان ۱۳۱۱ برای اولین بار به سیستم بانکی بکار شروع نمود اما چون بانک موصوف بصورت یک شرکت سهامی و با سرمایه معینی از طرف اشخاص و تجار ملی بکار برداشته و ساحت فعالیت آن نسبتاً محدود تر بوده و هم تمام امور و معاملات بانکی و صناعتی و تجارتي و غیره در اینجا تراکم کرد و بسا امور و معاملات مهمه دیگری کشف و جستجو شد که اصلاً از حوزه وظایف و صلاحیت این بانک خارج و از حوصله آن بعید شناخته میشد یعنی پس از یک دوره تجری و تجربه در امور بانک و بانک داری احتیاجات مهم تر و مزیدتری بمیان آمد که بر اساس سیر تدریجی بایست ساحت کار و فعالیت در امور بانکی وسیع تر ساخته شود همانست که تاسیس و بکار انداختن یک بانک دیگری را ایجاب نمود تا از نقطه نظر سرمایه و صلاحیت امور و وظایف بزرگ تر و وسیع تر بوده و بتواند آنهمه وظایف امور مهمه را که بر اساس منافع دولت و مامت و ترقی کافه امور اقتصادی مملکت بوده باشد بعهده داشته و مخصوصاً نشر بانکوت و تنظیم پول را کرده و مؤسسات اقتصادی را حمایت و پشتیبانی کرده بتواند یعنی یک بانک مرکزی (بانک دومی سیون) بوجود آورده شود همانست که حکومت ترقی پرور ما بر حسب پیشنهادات مقامات ذی صلاحیت اقتصادی پروژه تاسیس بانک موصوف را بنام (دافغانستان بانک) در اواخر سال ۱۳۱۷ منظور و تاسیس این مؤسسه مهم و عالی را با سرمایه اساسی (۱۲۰۰۰۰۰۰۰۰ افغانی) در مرکز مملکت امر و اراده فرمود و بانک موصوف توسط اشخاصیکه اسامی شان ذیلاً در تشکیلات بانک نگاشته شده مطابق اساس نامه رسمی خود بصورت یک بانک اصولی و آزاد و سیستم بانکی بکار آغاز نمود.

وظائف د افغانستان بانک:

اگرچه مطالعین ما از اسم (بانک دی می سیون) بخوبی فهمیده میتوانند که وظایف و عملیات این بانک تا چه اندازه مهم و بزرگ بوده معیناً برای تصریح مطلب رؤس وظایف و عملیات دافغانستان بانک را خلاصتاً در زیر قید میکنیم.

۱- نشر بانکوت مطابق به احتیاجات حقیقی و اقتصادی مملکت افغانستان. ۲- اجرای کلیه معاملات خزانه داری و بانکی دولت و بلدیها و کافه ادارات دولتی در داخل و خارج.

- ۳:- نشر هرگونه اوراق و اسناد بهادار راجع به عملیات کلیه ادارات دولتی و بلدییه ها .
- ۴:- خرید و فروش طلا و نقره مسکوک و غیر مسکوک . ۵:- خرید و فروش اسعار خارجه که قابل تبادل باطلا باشد . ۶:- خرید و فروش اسهام و اوراق بهادار و اسناد استقراضی بحساب ثالث . ۷:- حفظ و اداره طلا و نقره اسهام و اوراق بهادار اسناد استقراضی و سایر اشیا ی قیمتی . ۸:- قبول و دایع بحساب جاری و حسابات امانت . ۹:- حصول و اجرای اسناد ساده و باوثیقه بحساب شخص ثالث . ۱۰:- اجرای هرگونه معاملات تادیبه و انتقال نقدی در داخل و خارج .
- ۱۱:- اصدار هر نوع اعتبار بالای داخل و خارج . ۱۲:- قبول اسناد تنزیل و تنزیل مکرر تجارتي .
- ۱۳ اعطای قرضه در مقابل اسناد استقراضی حکومت (افغانی - طلا - نقره مسکوک و غیر مسکوک) و اسعار خارجه که قابل تبادل باطلا باشد . ۱۴:- اعطای قروض رهنی قصیر المده و طویل المده .
- ۱۵:- اشتراك مستقیم و غیر مستقیم بتوسط مؤسسات دیگر برای انتشار هر نوع اوراق بهادار و معاملات مالی شرکتها و جمیع مؤسسات فوآند ملی . ۱۶:- اعطای قروض به دولت و کلیه ادارات دولتی . ۱۷:- اعطای قروض به بلدییه ها . ۱۸:- اعطای قرضه از نقطه نظر فوآند عمومی برای بانکها و شرکتهای صناعتی و زراعتی و مؤسسات تجارتي و غیره . ۱۹:- تعیین نرخ یول . ۲۰:- انتظام نرخ و جریان یول . ۲۱:- انتظام نرخ تبادل و بازار یول .
- ۲۲:- اتخاذ و تصمیحات لازمه برای تثبیت سکه افغانی باتفاق حکومت .

این بود اختصار وظایف و عملیات د افغانستان بانک که بر علاوه بسا وظایف و عملیات دیگر را که متعلق به یک بانک مرکزی باشد نیز بعهدہ داشته و اجرا میدارد .

اداره د افغانستان بانک :

طوریکه تلخیص وظایف و عملیات د افغانستان بانک در فوق مطالعه شد معلوم گردید که اداره این بانک نیز از امور خیلی مهم و عمده در شمار بوده تا آن سر مایه زیاد موافق یلان و پروژه موضوعه بکار افتاده و آن وظایف سنگین در همچو یک مؤسسه بزرگ بصورت صحیح و مطابق اصول و سیستم بانکی اجرا و عملی گردد برای انجام این منظور هشت هیئت تعیین گردیده تا اداره این بانک را بعهدہ داشته باشند که در این جا از هیئت های مذکورہ ذیلا نام برده میشود:

- ۱- مجمع عمومی صاحبان سهام . ۲:- شورای عالی بانک . ۳:- رئیس کل . ۴:- هیئت عامل .
- ۵:- هیئت اعتبارات . ۶:- هیئت نظار . ۷:- مفتش حکومت . ۸:- هیئت مراقبت ذخیره بانک نوت .
- هیئتهای فوق الذکر که مرکب از اشخاص عالی رتبه و بزرگ حکومت بوده مطابق وظایف نامه جدا گانه به اداره بانک موصوف در حدود صلاحیت خودها مسئول و موظف میباشد که از تشریحات وظایف و ذکراسامی مشمولین هیئت های مذکورہ در این جا بیاعت اطالہ کلام انصراف می شود .

اجراءآت د افغانستان بانک :

قبل از آنکه بشرح اجراءآت د افغانستان بانک پرداخته شود باید متذکر گردید که بانک

موصوف از ابتدای حمل سنه ۱۳۱۸ یعنی درست سه سال قبل تاسیس یافته است اما عملیات و تشکیلات آن در طول این مدت منحصر به اداره مرکزی بوده و چنانچه لازم و مقتضی است بوسعت شاخها و شعبات خود در اطراف و ولایات مملکت و خارج اقدامات مقتضیه را کرده نتوانسته و علت یگانه آن این بوده که از همان تاریخ یعنی از بدو تاسیس بانک موصوف جنگ یورپ آغاز و اوضاع اقتصادی و مالی بین المللی دوچار بی نظمی و بی موازنه گئی گردیده و این بی نظمی و عدم توازن وضعیت پولی و اعتباری بانکها را علی العموم متأثر ساخت و این مسائل طبعاً در راه پیشرفت و اجرا آت و عملیات دافعا نستان بانک که تازه میخواست داخل در میدان کار و عمل گردد و مناسباتی با بانکهای خارجی برقرار دارد نیز مشکلاتی پیش نمود یعنی این بانک جدید التاسیس نتوانست در همچو مواقع نامساعد چنانچه لازم بود با جرئت و اعتماد کلی داخل در میدان کار و عمل گردد و امور و وظایف خود را که طبعاً با داشتن روابط با دیگر بانکهای دنیا صورت پذیر بوده حسب مطلوب از پیش برد . مگر موسسه موصوف با وجود این نامساعدتها و موانعات غیر مترقبه تا جای که سعی و کوشش یاری کرده و وقت و زمان مساعدت نموده در اجرا آت مرکزی و تا اندازه هم در معاملات خارجی و تهیه مقدماتی خود از جدیت و فعالیت بازنه ایستاده است که اینک خلاصه اجرا آت آن ذیلا قید میشود :-

۱- ریاست بانک در وهله اول برای اینکه امور و معاملات و اجرا آت بانک مطابق به اصول و سیستم صحیح و معاصر بانکی اجرا گردد به استخدام یک نفر متخصص بانکی اقدام و پس از اینکه متخصص موصوف اصول دفتر داری و قواعد بانکی و مقررات اداری (و اساسنامه بانکرا) مرتب و آماده ساخت ریاست بانک (سیستم دبل آتتری) یعنی اصول دفتر داری دو جانبه را که در اغلب بانکهای دنیا معمول و مروج بوده برای افغانستان بانک قبول و برای تطبیق سیستم مذکور تشکیلات ذیل را بعمل آورده و بکار آغاز نمود :

۱- مدیریت عمومی محاسبه و کنترل و ۲- مدیریت مامورین و اجرائیه داخله
 ۳- مدیریت عمومی خزائن و ارتباط خارجی ۴- مدیریت تفتیش ۵- مدیریت تحریرات و اطلاعات و قلم مخصوص ۶- ماموریت اوراق .

ادارات مذکوره تماماً اجرا آت و عملیات خود را موافق سیستم موضوعه اجرا کرده است .
 ۲- ریاست بانک بقرض تهیه مامورین یکباب کورس بانکی و اقتصادی را کشوده و در آن از تحصیل یافتگان مکاتب مرکز و ولایات با همکاری وزارت معارف طلبه شامل ساخته و در دو دوره باندازه پنجاه نفر فارغ التحصیل آماده و داخل کار ساخت چه اصول دفتر داری و محاسبات بانک در محیط ما جدید شروع شده و با اصول دفتر داری های حکومتی و غیره فرقی داشته و در غیر این صورت طبعاً مشکلاتی از جهت نداشتن مامورین بلد به سیستم بانکی تولید میکرد .

۳- تهیه مقدماتی از قبیل حاضر ساختن عمارت موافق با اجرای عملیات بانکی از قبیل کیشه های معاملات داخله و خارجه و خزانه محفوظ ذخیره و اسکان دوائر مرکزی بانک - طبع اوراق و جداول

د ملی دواړو اجرا آت

وکتب بانکی وچکیکها واسناد وغیره - تهیه موبل واثاثیه توریید ماشینهای تایپ وشمار پولهای فلزی وسیفهای فولادی وغیره لوازم ثقیله وآهن باب کار آمد بانکی از خارج - مطابق احتیاجات موجوده بانک بعمل آورده شده است .

۴- بودجه وتشکیلات وپیشنهادات مربوطه به عملیات بانک از طرف هیئت عامل وقتا فوقتا مرتب ومطابق اساسنامه بمنظوری شورای عالی بانک رسانیده شده است .

۵- سرمایههای دولت که سابق برین در بانک ملی وشرکتها وغیره داخل بود موافق پروژه مصوبه تماماً جمع آوری ودر دافغانستان بانک تمرکز داده وبکار انداخته شده است و حسابات سرمایههای مذکور بامقامات مزبوره تماماً حل وفصل گردیده است .

۶- امور خزانه داری دولت که قبلاً ذریعه خزانه عمومی دولت وبه سیستم سابق خزانه داری اجرا میشد تماماً به دافغانستان بانک گرفته شده وداد وگرفت عموم وزارت خانهها ودواړو دولتی به اصول بانکی اجرا گردیده است .

۷- حسابات جاری دواړو حکومتی ولدییهها وغیره که پیش ازین توسط بانک ملی افغان اجرا میگردد علی العموم به دافغانستان بانک تعلق گرفته ودر جریان است .

۸- ذخیره اساسی یعنی پس انداز بانک بر حسب تجاوز مصوبه مقامات ذی صلاحیت بانک تشکیل گردیده است .

۹- پشتوانه بانکونتها یعنی ذخیره مسکوکات فلزی طلا ونقره وشمش واسعار خارجه برای تضمین بانکونتهای منتشره دافغانستان بانک تشکیل وتهیه شده است .

۱۰- کیشه خرید وفروش طلا که سابق برین در بانک ملی افغان بود به دافغانستان بانک گرفته شده واجراآت آن در جریان است .

۱۱- کیشه اسعار خارجه ومعاملات اسعاری حکومت که سابق به بانک ملی افغان تعلق داشت به دافغانستان بانک گرفته شده وتامام معاملات مذکوره ذریعه شعبه ارتباط خارجه در معرض معامله واجراست .

۱۲- معامله بانانکهای خارجه: مانند نیشتل ستی بانک- نیویارک، نیشتل ستی بانک بیجی - گرنډلی بانک پشاور، گرنډلی بانک کراچی، دوپچه بانک برلین، پس از مساعد ساختن زمینه آغاز شد وحواله جات بانک افغانستان از طرف بانکهای معامله دار قبول واجرا گردیده است .

بر علاوه با اکثریه از بانکهای معروف دیگر امثال: ویست منستر بانک - لندن، اتومان بانک بغداد، استیکهوم انکیلد بانک - بانک ملی طهران، بانک مصر، کریدیت سویس زوریش - سویت زرلیند، بانک فارفورین ترید روسیه - ماسکو، یو کلوها ما امیسیل بانک لمتد - توکیو - بانک ساتر آل دوله ریوبلیک - تورکی - انقره - بانک دوروما وغیره روابط ومناسبات قائم کرده است تادر صورت مساعدت وقت وزمان با آنها نیز داخل معاملات بانکی گردد .

۱۳- اعطای کریدیت یعنی اعتبار به دواړو حکومتی ولدییهها وشرکتها وغیره مطابق پروژه

بانک بغرض توسعه امور صنعت و تجارت و زراعت و عمرانات و غیره فوائد عمومیه بعمل آمده است .
 ۱۴- اشتراک به شرکت های تجاری و صنعتی و غیره و خریداری اسهام شرکت های موصوفه
 برای پیشرفت امور اقتصادی مملکت و تقویه سرمایه های ملی په پیمانہ لازم بعمل آمده است .
 ۱۵- طبع و انتشار بانکنوت های جدید از قسم ۵ و ۱۰ و ۲۰ و ۵۰ و ۱۰۰ و ۵۰۰ - افغانیکی
 بیکتعداد مکلفی و متناسب با پشتوانه اصولی از طرف دافغانستان بانک بعمل آورده شده است .
 ۱۶- جمع آوری نوتهای مندرس تاحدی که ممکن بوده و از طرف کمیسیون معینه بتصدیق
 رسید است .

۱۷- جمع آوری و خریداری بیکتعداد کتب مطبوعه بانکی و اقتصادی برای تشکیل یک کتاب
 خانه چپته مطالعه و استفادۀ مامورین بانک که در آینده بتعداد کتب آن افزوده میشود .

این بود عمده اجراءات دافغانستان بانک که تا اخیر سال ۱۳۲۰ بعمل آمده و بصورت ایجاز
 و اختصار در صفحات فوق نگاشته آمد و بواسطه ضیق صفحات از تفصیلات مزید در فقرات مذکورہ
 و اجراءات دیگر یکہ دروای تاسیس و پیشرفت همچو یک موسسه و جریان امور آن بر مدار مجرای
 صحیح و اساسی اش دخل و تاثیر داشته صرف نظر گردید .

تشکیلات دافغانستان بانک :

- رئیس : ع ، ج ، س ، ع عبدالعجید خان
 وزیر اقتصادی ملی
 کفیل رئیس : ع ، ص سردار محمد عمر خان
 معاون اول : کمبود
 « دوم » :
 مدیر عمومی محاسبه : ع ، میرزا محمد علی خان
 خزانه دار کل : « نظر محمد خان
 مدیر عمومی
 خزائن و ارتباط : حبیب الله خان
 مدیر مامورین : ص ، سید اسحق خان (بری)
 مدیر تخریرات
 وقلم مخصوص : محمد حیدر خان (نیسان)
 مدیر خزانه : « حبیب الله خان (فرح)

ع ، ص سردار محمد عمر خان کفیل بانک

اجرا آت بانك ملی افغان

در سال ۱۳۲۰ جریان جنگ اروپا نه تنها قطع نگرديد بلکه در آسيا و امریکا نیز توسعه یافته تقريباً شکل «جنگ بين المللی» را اختيار نمود. مهمترين تاثير جنگ در اقتصاد و تجارت است چونکه در جنگ طرق مواصلات و رفت و آمد مال التجاره مسدود و ممنوع میگردد و تاثيرات بدی از ان در اوضاع تجارتي ممالک پديد می آيد اين تاثيرات بد مانند سال ۱۳۱۹ در طول سال ۱۳۲۰ نیز در اوضاع تجارت و کار و معامله مملکت عايد بوده و از طرف دوائر مر بوطه در جلو گیری از عواقب سوء آن تاثيرات با اقدامات مقتضيه تشبث شده است از قبيل کنترل نرخ اجناس و لوازم مابۀ الاحتياج اهالی از بازارهای داخله و تهیه تسهیلات لازمه در توريد مال التجاره و تشکیل شرکتها برای اين مقصد و تعيين حد فایده فروش اشیاء و کنترل مستقیم بر توزیع و صرف بعضی مواد و غیره. اين اقدامات خوشبختانه تاثيرات مفیده بخشیده و علی الرغم مشکلات عايدۀ مردم در تهیه مواد محتاج الیه دچار زحمت و تکلیف فوق العاده نشده اند. بانک ملی که در تدویر عملیات مالی و تجارت داخله و خارجه و ایجاد صنایع کشور عهده دار رول مهمی است بسهم خود در رفع مشکلات و تهیه و ساکن حفظ و ترقی موسسات مر بوطه تا آنجا که مقتضیات وقت اجازۀ میداده مصدر اقداماتی شده است که بانهایت اختصار در طی مواد ذیل بنظر خوانندگان میرسانیم:

در شق صنایع:

- ۱- ترقی و بهبود امور فابریکه قند سازی. چه از حیث تهیه مواد خام و چه بهبود امور اداری و تولیدی امسال محسوس میباشد چنانچه در مقابل ۱۰۹۱ تن استحصال سال ۱۳۱۹ در ۱۳۲۰ فابریکه مذکور در حدود ۳۵۸۰ تن شکر تولید کرده و مدت جریان کار آن در مقابل ۱۳ روز سال ۱۳۱۹ در سال ۱۳۲۰ به ۴۴ روز رسیده و از حیث صفات و جنسیت نیز استحصالات آن بهتر شده رفته است.
- ۲- در تکمیل فابریکه نساجی پلخمری با وجود عاید بودن مشکلات زیاد موفقت اطمینان بخشی دست داده دستگاه برق آن کامل بجریان افتاده و بعد از يك جریان مقدماتی و امتحانی از طرف کارکنان شرکت نساجی تجویب گرفته شده. نقشه دپنگ بخار وارد و از روی آن نصب دپنگ مذکور در دست اجراست برای تکمیل بعضی سامان کمبود دیگر از هند اقدام و فعلاً سامان وارد شده و انتظار میرود که در آینده فزیب لوازم فابریکه مذکور تکمیل و يك قسمت آن بکار آغاز کنند.
- ۳- فابریکه نساجی جبل السراج که از طرف شرکت نساجی خریداری گردیده اصلاحات مهمی بر اساس سیستم تشبث انفرادی در ان بعمل آمده تولیدات آن نسبت بسابق زیاد و محصولات آن در بازار علاقه مندی کامل پیدا کرده ماشینهای يك نفره آن در سابق هجده متر پارچه تولید میکرد مگر امروز همان ماشینها ۳۶ الی ۴۲ متر تولید میکنند.
- ۴- دستگاه اکسیجن که در بار تاسیس شده بپایه تکمیل رسیده و فعلاً در امور مطلوب مورد استفاده میباشد.

اهور تجارت:

بواسطه عوارض جنگ و مشکلات حمل و نقل حجم تجارت خارجی ما نسبت بسالهای گذشته محدود گردیده اما بمقصد جلو گیری از بعضی جریانات سوء در اوضاع تجارت داخلی و کمک بولدین

د کابل کالنی

مواد صادراتی بهداشتی و بهداشتی حکومت از طرف بانک و شرکت های مربوطه بخریداری یک مقدار کلی اجناس صادراتی اقدام شده این ترتیب در وضع تجارت داخله کشور تاثیر مهم نموده بدست آمدن پول نزد شرکتها و تجار بواسطه اعتبارات بانکی و تحویل آن از راه خرید بولدین اصلی دامنه کار و فعالیت را در بازارهای داخله برقرار داشته و تاثیرات بدی را که از راه عدم خرید مترتب می آمد بر طرف ساخته است و باید خاطر نشان ساخت که این ترتیب را بانک و شرکتها محض رفع فشار و صدماتیکه ممکن بود از راه عدم خرید بولدین وارد میگرددید بهداشت حکومت بهیچوجه بعمل آورده اند و خوشبختانه تا کنون درین راه موفقیت و کامیابی مطلوبه دست داده اما آینده آن با طول کشیدن جنگ نامعلوم است و در هر حال غایب و آمال بانک و شرکتهای مربوطه در همه احوال متوجه اینست که تا آنجائیکه ممکن باشد در حفظ اوضاع بکوشند امید است در آینده نیز این منظور را عملی ساخته بتوانند .

وضع بعضی مواد مهمه صادراتی ما بخارج که توسط شرکتها انجام میگردد بقراردیل بوده است .
۱- پوست قره کلی : چیزیکه قابل توجه است اینست که با وصف مشکلات حمل و نقل تمام بیدوار ۱۳۲۰ که بالغ بر (۱۰۸۸۱۰۴۶۹) جلد میشود تماما حمل امریکا شده اما نرخ فروش نسبت بسال گذشته اندکی تنزل دارد .

۲- پشم : در اواسط سال در اثر مطالبات تجار امریکائی نرخ بازار کراچی ترقی نموده و مقدار پنجصد تن پشم با حکومت هند قرار داد و بفروش رسیده - چون تجار هندی فقط پشم رنگه را طالب میباشند یک اندازه پشم سفید فندهاری و هراتی با امریکا حمل شود و جهت فروش پشم رنگه و پاچگی در هند اقدامات بعمل می آید .

۳- پنبه : نرخ پنبه در هند درین سال ترقی زیاد نموده و پنبه افغانی ۷۰ فیصد نسبت بنرخ پنبه درجه اول هندی (پنبه بروج) بلندتر قیمت حاصل کرد . اما بواسطه مشکلات حمل و نقل داخلی مقدار قابل اعتنائی صادر نگردد و مقدار صادرات پنبه نسبت بسالهای گذشته کسر فاحش دارد ..

۴- پسته : نرخ پسته در زمستان ترقی زیاد نمود مقداری از پسته شرکتهای هراتی در هند بفروش رسید اما اخیراً نرخ تنزل دارد و مقداری پسته با امریکا عرضه و در نظر است که بقیه پسته شرکتهای هراتی با امریکا حمل شود .

۵- تریاک : صد صندوق تریاک هرات با حکومت سنگاپور فروش و در شروع سال تحویل داده شده است اما پس از وقایع شرق اقصی صادرات این جنس معطل است .

اهور با نکسی :

تجارت با پول و تداول آن رابطه و پیوستگی تمام دارد بانک ملی در قسمتی عملیات خود با دادن اعتبارات قرضه بتجار و موسسات کمک مهمی در انجام عملیات آن و ترویج بازار تجارت بعمل آورده است اگر احصائی خریداری شرکتها مطالعه شود دیده میشود که مقدار مهمی از مواد صادراتی بمقصد حفظ اوضاع مالهای صادراتی در بازارهای داخله از طرف شرکتها خریداری گردیده این عمل را موسسات مذکور بواسطه کمک های مالی بانک بعمل آورده اند و برای اینکه خوانندگان محترم متوجه این مطلب شده بتوانند لطفاً جدول قرضه بانک ملی را مطالعه کنند . و برای توضیح سایر عملیات بانک ملی مطالعه جداول آتی کفایت کرده و از تشریح بیشتر ما را مستغنی می سازد .

د ملی دوائر و اجرا آت

حساب امانت بامقاد در بانک سال ۱۳۲۰							تاریخ
با فغانی							
جمع کل	نماینده گی اند خوی	نماینده گی مزار شریف	نماینده گی هرات	نماینده گی قندهار	نماینده گی کابل	نباری خانگه	
۵۶۲۳۰۳۵	—	—	۱۹۲۳۴۳	۴۰۰۰۰۰	۵۰۳۰۶۹۲	—	حمل
۵۷۶۹۰۰۹	—	—	۱۹۲۲۸۳	۴۰۰۰۰۰	۵۱۷۶۷۲۶	—	ثور
۸۱۳۸۴۳۱	—	—	۲۵۸۶۱۸	۴۰۰۰۰۰	۷۴۷۹۸۱۳	—	جوزا
۹۱۲۰۶۴۶	—	—	۲۵۸۶۱۸	۴۰۰۰۰۰	۸۴۶۲۰۲۸	—	سرطان
۸۹۱۹۶۳۰	—	—	۲۶۰۳۵۱	۴۰۰۰۰۰	۸۲۵۹۲۷۹	—	اسد
۹۰۱۰۱۳۰	—	—	۲۶۰۳۵۱	۴۰۰۰۰۰	۸۳۴۹۷۷۹	—	سنبله
۱۰۷۱۰۱۳۰	—	—	۲۶۰۳۵۱	۴۰۰۰۰۰	۱۰۰۴۹۷۷۹	—	میزان
۸۲۳۹۷۵۸	—	—	۲۷۴۶۹۹	۴۰۰۰۰۰	۷۵۶۵۰۵۹	—	عقرب
۸۳۰۴۴۳۷	—	—	۳۴۲۴۷۵	۴۰۰۰۰۰	۷۵۶۱۹۶۲	—	قوس
۷۹۲۷۷۱۳	—	—	۲۷۷۴۷۵	—	۷۶۵۰۲۳۸	—	جدی
۲۲۰۴۴۱۴۴	—	—	۲۷۷۴۷۵	—	۲۱۷۶۶۶۶۹	—	دلو
						—	حوت

د کابل کالنی

حساب امانت بدون منفعت در سال ۱۳۲۰							تاریخ
باقفانی							
جمع کل	نماینده گئی اند خوی	نماینده گئی مزار شریف	نماینده گئی هرات	نماینده گئی قندهار	نماینده گئی کابل	نیاری خانگه	
۲۳۴۴۴۹۰۳	۵۰۷۸۱۰	۱۰۴۷۰۰۶	۱۶۱۲۷۸	۷۴۵۸۳	۲۱۰۷۷۷۳۴	۲۵۹۹۲	حمل
۱۷۴۳۵۶۰۱	۴۹۸۳۶	۱۳۰۸۳۱	۲۰۹۲۰۹۵	۷۶۲۸۳	۱۶۸۴۷۶۶۳	۳۸۸۹۳	ثور
۱۲۴۰۷۷۷۱	۱۰۸۹۰۰	۳۵۹۲۳۶	۱۰۸۶۱۲	۷۲۳۴۴	۱۱۶۷۰۰۵۷۵	۳۸۱۰۴	جوزا
۱۲۶۵۵۴۵۶۶	۱۱۰۱۴۸	۲۹۳۰۶۱	۱۳۹۲۱۸	۴۸۷۵۷	۱۲۰۴۶۸۳۸	۱۶۵۴۴	سرطان
۱۵۳۲۲۸۳۲	۱۲۲۹۰۸	۲۸۲۱۳۴	۴۱۴۷۵۴	۹۴۵۳۸	۱۴۳۷۷۷۹۵	۳۰۷۰۳	اسد
۱۵۰۳۹۸۸۱	۱۰۹۶۸۶	۲۲۲۹۲۶	۱۲۱۸۱۴	۱۲۹۳۰۷	۱۴۹۰۵۴۴۵	۵۰۷۰۳	سنبله
۱۵۷۹۵۱۵۰	۱۱۶۳۳۹	۱۱۲۹۱۶	۱۲۵۹۴۴	۱۵۳۴۲۹	۱۵۲۷۵۶۱۹	۱۰۹۰۳	میزان
۱۸۲۲۰۹۸۸	۱۰۸۴۴۴	۱۱۳۲۷۸	۱۲۱۵۴۰	۷۴۷۴۴۵	۱۷۱۰۳۹۹۷	۲۶۲۸۴	عقرب
۲۱۳۴۴۱۸۸	۱۲۶۰۷۰	۱۱۸۲۹۶	۱۲۸۳۱۲	۱۸۷۸۸۲۹	۱۹۰۲۹۷۹۷	۶۲۸۸۴	قوس
۱۹۰۵۶۱۸۹	۱۴۵۷۰۷	۱۲۱۳۷۳	۱۷۷۶۴۲	۱۱۸۲۹۳۴	۱۷۳۴۱۳۳۴	۸۷۲۰۹	جدی
۱۷۷۸۰۵۷۷	۱۱۴۱۵۹	۱۲۲۶۸۴	۱۳۵۶۹۳	۵۲۹۷۵۹	۱۶۸۱۵۵۷۳	۶۲۷۰۹	دلو
							حوت

د ملی دواړو و اجرا آت

حساب جاری بانک ملی افغان در سال ۱۳۲۰ به تفریق نماینده گي ها بافغانی							تاریخ
جمع کل	نماینده گي اند خوی	نماینده گي بزرگ شریف	نماینده گي هرات	نماینده گي قندهار	نماینده گي کابل	بناری خانگه	
۸۰۷۵۰۰۳۲	۲۶۴۶۹۰۱	۱۰۷۳۵۷۵۳	۲۸۷۱۸۱۳	۳۹۳۴۸۹۵	۶۰۰۴۳۰۹۴	۵۱۷۵۷۶	حمل
۷۰۸۱۳۸۶۶	۵۱۳۱۲۹۱	۵۱۶۰۴۲۸	۲۹۶۱۵۰۹	۱۷۷۹۰۱۴	۵۵۲۰۷۷۲۱	۵۷۳۹۰۳	ثور
۷۸۹۰۸۱۵۳	۱۹۲۶۷۸۹	۴۵۲۸۷۰۷	۳۱۴۲۵۶۷	۱۶۷۵۰۰۴۲	۶۶۸۷۳۳۹۲	۷۶۱۶۵۶	جوزا
۱۰۹۲۶۳۸۸۶	۱۹۲۳۶۶۳	۷۹۵۶۴۱۰	۴۸۲۹۰۲۴	۵۵۳۹۴۱۵	۸۸۳۵۶۷۸۱	۶۵۸۵۹۳	سرطان
۱۲۳۰۲۷۳۹۵	۴۱۸۸۱۰۸	۴۰۵۱۶۱۷	۳۷۹۵۲۰۹	۳۶۳۱۲۴۸	۱۰۶۷۷۳۰۴۸	۵۵۸۱۶۵	اسد
۱۲۰۵۲۶۶۱۴	۵۳۱۵۵۹۴	۴۳۳۸۵۸۷	۴۳۳۱۵۱۱۲	۲۰۲۶۳۸۷	۱۰۴۰۲۷۶۲۹	۴۸۶۹۰۶	سنبله
۱۱۱۰۷۴۹۴۲	۱۹۱۴۶۷۲	۲۹۲۳۰۲۳	۳۰۵۷۸۳۵	۱۸۲۱۴۲۸	۱۰۰۸۴۲۶۰۱	۵۱۵۳۸۳	میزان
۱۱۰۴۲۹۷۱۸	۱۱۶۷۰۲۷	۳۵۴۱۵۷۱	۳۲۷۵۵۳۴	۳۰۰۸۶۲۶	۹۹۰۲۲۹۵۰	۴۱۴۰۱۰	عقرب
۱۳۲۳۹۲۰۳۹	۱۰۰۵۷۳۹	۳۱۰۸۳۹۳	۲۳۵۶۷۶۶	۳۴۳۹۳۹۹	۱۲۱۹۰۵۲۸۲	۵۷۶۴۶۲	قوس
۱۰۷۳۱۴۱۸۵	۱۴۰۰۱۵۳	۲۲۲۱۸۶۳	۲۲۰۸۶۲۴	۲۶۹۵۶۴۲	۹۸۳۰۶۷۰۰	۴۸۱۲۰۳	جدی
۶۵۶۵۴۳۵۲	۱۶۶۷۰۶۹	۴۰۶۴۴۲۶	۱۸۳۸۳۹۶	۳۲۴۶۹۲۷	۵۴۳۷۴۴۵۸	۴۶۳۰۷۶	دلو
							حوت

د کابل کالني

میزان قرضه داده گي بانک در هر ماه سال ۱۳۲۰						تاریخ
با فغانی						
جمع کل	نماینده گي قندهار	نماینده گي انډخوی	نماینده گي هرات	نماینده گي مزار شریف	نماینده گي کابل	
۱۲۱۷۲۱۷۵	۱۷۷۶	۳۶۱۳	۲۲۳۴۹۳	۴۶۵۹	۱۱۹۳۸۶۳۴	حمل
۵۸۰۱۶۲۵	۱۲۹۵	۲۳۷۳	۱۳۹۶۳	۲۰۳۷۱۱	۵۵۸۰۴۸۳	ثور
۲۳۵۸۰۷۴۹	۷۳۶	۲۱۱	۹۸۴۱	۱۳۳۱۰	۲۳۵۵۶۶۵۱	جوزا
۷۹۴۲۴۵۹	۷۸۰	۲۶۰	۲۰۲۴	۴۰۱	۷۹۳۸۹۹۴	سرطان
۱۶۳۰۲۷۴۲	۲۰۰۵	۸۰۹۰	۲۰۱۸۷۶	۲۴۷	۱۶۰۹۷۸۰۵	اسد
۵۸۸۰۶۱۳۷	۹۴۸	۷۰۹	۱۵۲۴۴۰	۳۰۲	۵۸۶۵۱۷۳۸	سنبله
۳۲۷۴۸۶۷	۵۵۶	۱۹۹	۹۳۷	۱۲۹۹	۳۲۷۱۸۷۶	میزان
۱۷۵۴۳۵۵۶	۹۹۹۰۵۲	۲۲۱	۳۵۵۶۶۰	۳۸	۱۶۱۸۸۰۸۵	عقرب
۵۰۰۴۸۹۵	۸۷۵	۷۹۹	۴۲۵	۲۳۳۸	۵۰۰۰۴۵۸	قوس
۳۵۷۹۱۲۸	۹۹۰	۱۰۰	۲۸۹	۲۶۸	۳۵۷۷۴۸۱	جدی
۶۶۳۹۶۱۴	۶۸۸	—	۱۹۱	۳۰۰۰۰	۶۶۰۸۷۳۵	دلو
						حوت

د ملی دوائر و اجرا آت

احصائیه خریداری شر کتھای سهامی در یازده ماهه اول ۱۳۲۰

انواع جنس خرید شده								شر کتھا
باقی اشیاء	تریاک	پنبه غیر مخلوج	پسته	پوست بزی و گوسفندی	قره کلی و دو بر و بغه	پشم اشتري	پشم گوسفندی	
—	—	۲۴۱۹۰۰۴۴	—	—	—	۳۹۰۲	—	شرکت پخته و « اتحادیه شمالی
—	—	—	—	۲۶۴۷	۱۲۲۲۸۱	—	۱۴۸۹۹۰	« اتحادیه اندخوی
۷۶۳۳۳	—	—	—	۲۲۸۰	۲۲۳۰۴	۷۰۰	۱۲۰۴۸۲	« قناعت تاشقرغان
۳۹۹۸۳	—	—	—	۷۰۰۰	۳۳۴۹۰	—	۳۳۰۰۰۹	« اقدام سر پل
۱۹۱۸	—	—	—	۷۸۲۱	۱۳۹۰۶	—	—	« نهضت
۸۰۰۴	—	—	—	۶۱۰۰	۲۶۰۳۰	—	۱۱۲۳۷۸	« رفعت
—	—	—	—	—	۲۶۹۰۳	—	—	« اخوت
—	—	۳۷۷۰۶	—	—	—	—	۲۰۱۶۷۹	« اتحادیه هرات
۲۰۴۲۰	—	—	۳۰۶۲۳	۱۰۳	۳۰۳۸۲	۴۹۹۴	۶۴۰۶۸۲	« اعتماد بادغیسات
—	—	—	—	—	۳۹۸۱۷	۴۸۶۷۱	۷۰۲۳۶۳	« توفیق
—	۱۱۷۸۰	—	—	—	۳۰۱۸۸	—	—	« تریاک
—	—	—	—	—	۴۶۳۹۰	۱۰۱۳۶	۴۹۶۳۰۸	« توکل
۵۵۸۷۴	—	—	—	۱۷۲۴۲	۷۱۰۲۴	۹۴۹۶	—	« کلیمیان
—	—	—	۳۰۱۱۸۸	—	—	—	—	« خندان
—	—	—	—	—	۹۱۲۸۸۴	—	—	« قره قل
—	—	—	—	—	—	۴۹۳	۱۳۱۶۹۰۵	« وطن
۲۰۳۰۲۲	۱۱۷۸۰	۲۴۲۳۲۸۰۰	۳۳۶۸۱۱	۴۰۷۹۸	۱۳۸۶۰۹۹	۷۸۴۴۲	۴۰۷۴۸۰۱	جمع کل

(پشم و پنبه و تریاک و پسته به کیلو پوست باب جلدانه باقی اشیاء به افغانی)

د کابل کالنی

احصائیه صادرات قره قلی افغانستان در سال ۱۳۱۹ و ۱۳۲۰ بطرف امریکابه حساب جلد

۱۳۲۰				۱۳۱۹				تاریخ
میزان	بغنه	دوبر	اصل	میزان	بغنه	دوبر	اصل	
۵۷۹۲۸	۱۷۴	۱۰۱۱۲	۴۷۶۴۲	---	---	---	---	حمل
---	---	---	---	---	---	---	---	ثور
۱۲۳۴۹۹	۳۷۰۷	۱۶۲۷۰	۱۰۳۲۲۲	---	---	---	---	جوزا
۲۶۲۳۱۵	۴۰۸۹	۲۶۱۰۲	۲۳۲۰۲۴	۱۸۵۱۰۵	۲۱۷۰۶	۲۶۴۲۵	۱۳۶۹۷۴	سرطان
۱۸۰۱۹۲	۳۹۰۲	۲۲۰۴۴	۱۵۴۲۴۶	۵۴۴۴۶	۲۷۳۲	۱۶۲۹۰	۳۵۴۲۴	اسد
۳۲۲۷۷۸	۱۲۳۲	۱۱۲۷۵۵	۲۰۸۷۹۱	۲۲۱۰۲۶	۸۷۸۳	۳۷۳۶۴	۱۷۴۸۷۹	سنبله
۳۴۳۱۵۰	۸۱۴۱	۶۷۹۸۱	۲۶۷۰۲۸	۲۱۶۶۶۹	۱۷۴۲۵	۳۸۵۹۸	۱۶۰۶۴۶	میزان
۳۳۳۴۴۵	۷۶۷۹	۱۰۸۱۳۸	۲۱۷۶۲۸	۲۶۴۲۷۵	۱۸۱۵۴	۵۵۹۶۶	۱۹۰۱۵۵	عقرب
۳۵۰۸۲	۸۴۳۲	۳۸۶۰	۲۲۷۹۲	۲۰۰۹۶۲	۳۶۲۰	۲۰۵۴۸	۱۷۶۷۹۴	قوس
۱۰۰۰۴۴	۱۱۶۴	۲۶۳۵۶	۷۲۵۲۴	۱۰۰۸۴۲	۴۱۳۰	۴۶۶۳۱	۵۰۰۸۱	جدی
۸۵۳۸۲	۲۱۹۲	۵۳۱۲۲	۳۰۰۶۸	۱۶۲۵۶۰	۴۴۷۰	۳۳۷۴۰	۱۲۴۳۵۰	دلو
۳۷۷۵۲	۱۸۸۲	۱۲۵۱۶	۲۳۳۵۴	۳۳۰۱۳۸	۲۷۵۱۶	۱۰۱۳۳۵	۲۰۱۲۸۷	حوت
۱۸۸۱۴۶۹	۴۲۵۹۴	۴۵۹۴۵۶	۱۳۷۹۴۱۹	۱۷۳۶۰۲۳	۱۰۸۵۳۶	۳۷۶۸۹۷	۱۲۵۰۵۹۰	جمع کل

محدوحین شاهنامه ها

یا

شاهن اولیه آریانا

احمد هلی « کهزاد »

شعرا عموماً در یک نقطه به مورخین و تاریخ کک شایانی نموده اند و آن عبارت از تذکار نام شاهان وقت در قصیده ها و نشیده های آنها است. اگر چه در یک دوره معین این کار مخصوص شعرای قصیده سرا بود و شاعر در انشای قصیده بیشتر چشم امید به صلت شاه داشت ولی در عین زمان این طور هم بود که شاه با احتیاجی که در بلند بردن شهرت و نام و نشان خود داشت شاعر تریه میکرد، شاعر سراغ می نمود و برجسته ترین آنها را به دور خود جمع میکرد. خلاصه دوره های تاریخ از قدیم ترین زمانه ها با اینطرف نشان میدهد که در همه جا و هر کشوری شاه و شاعر علی العموم بهم رابطه داشته و حتی محرم راز یکدیگر بودند یکی جلال و عظمت و کشور گیری را دوست داشت و دیگری بر عالم سخن و قلم رو دل حکمفرمائی میکرد، یکی شمشیر بران داشت و دیگری زبان تیز. در جنگ یکی فتح میکرد و دیگری ستایش می نمود. در صلح هر دو زانو به زانو در مجلس طرب نشسته و شاعر سحر کار یا اشعار رنگین خود افکار و احساسات رفیق مقتدر خود را در عالمی که دلش میخواست سیر میداد و او را ساعتی مشغول و مسرور میساخت.

گفتیم شاه و شاعر همیشه و همه وقت و همه جایهم رابطه داشتند تذکار نام شاه و کار نامه های بلند و مخصوصاً مظاهرات فتح و فیر و زنی او کار شرق و منحصر به قصیده های عربی و فارسی نیست. شاید در زبان های عربی و فارسی این مطلب در قالب قصیده گنجانیده شده باشد ولی اصل مقصد که عبارت از تذکار نام شاه و مختصر کار های او میباشد چیزی است که از قدیم ترین زمانه ها نزد همه ملل دیده شده و شعرا به اسم و رسم مختلف و قالب های جدا گانه سخن، این مرام را عملی کرده اند.

شعرا و شعر و ارتباط شاه با شاعر نزد کتله آریائی اهمیت خاصی داشت تا جائی که ملومات امروزی کمک میکنند و تاحدی که نمونه کلام قدیم این توده بشر بدست رسیده.

واضح معلوم ميشود که « شعرای اريائی » یا « ريشی‌ها » چه رول بزرگی در راه بلند بردن نام و شهرت شاهان معاصر خود بازی کرده اند حتی بدون مبالغه ميتوان گفت که در اثر مساعی و قدرت کلام خود نه تنها برای شهرت و زنده نگه داشتن نام و نشان شاهان معاصر خود خدمت کردند بلکه روی هم رفته تمام تاريخ ملي و قومی خود را با تمام عنعنات و اختصاصات و احساسات چون تابلوئی رسم کردند که امروز يکدسته علماء مشغول مطالعات آن اند و هر يك در دائره صلاحيت و اختصاص خود ازان بهره اندوز ميگردند . مقصود از ذکر اين مطلب اين است که « شاعر » در کتله اريائی از قديم ترين زمانه ئی که سراغ داريم با ينطرف در روشن کردن نام شاهان و کار نامه های آنها مقام بزرگی گرفته و مراتب سهم شعراء در اين راه در افغانستان و جنبش ها ئیکه ازان برای اعتلای قوم و مات در نظر داشتند چیزی است که در قسمت های بعد مقاله شرح داده شده است .

در دوره تاريخ اولی زمانه های اسلامي افغانستان يکی دو قرنی است که در آن بعثتی که چند مرتبه در روز گار پيشين اين سرزمين هم تکرار شده شعرا نه تنها به انشای قصيده ها اکتفا کرده اند بلکه آثار منظوم مستقلي بميان آورده اند که موضوع آن روشن کردن نام شاهان و پهلوانان سلف بوده و معمولاً بنام شاهنامه ها یاد شده اند . مسلم است که دقيقی بلخی اولين کسی است که در اين راه قدم برداشته و يکعهده علماء و شعراى بلخ و طوس او را تعقيب کرده اند معذالك مقصود اصلی من در اینجا شرح اين مطلب نيست بلکه بصورت عمو می ميخواهم به اين به يردا زم که مقصد از اين شاهنامه نویسی ها چه بود ؟ چرا يکعهده فضلا و دانشمندان بزرگ بلخ و سائر نقاط خراسان در صدد تصنيف شاهنامه ها و گشتاسب نامه ها بر آمدند ؟ چرا ياد شاهان و وزراء و يکعهده دانشمندان و شعراى زبر دست عصر دست بهم داده و بهر وسيله و قيمتی که امکان داشت به ظهور چنين آثاری ميگو شيدند و سؤال از همه بزرگتر که روح اين مقاله را تشکيل ميدهد اين است که اين ياد شاهان که بودند ؟ محض تمد و حینی بودند که شعرا برای بدست آوردن صله به وصف و تمجيد آنها بريدیگر سبقت ميکردند يا چيز ديگر ؟ اين سوالات يك سلسله جوا بانی ميخواهد که همه آن از توضيح و ضعيت اداري - سياسي - تاريخی - جغرافيايي سال های بين ۱۳۰۰ و ۹۰۰ بيش مملکت ما بدست می آيد .

داخل جزئیات نمیشوم، مسايل زياد و جواب آنها متعدد است و با اهميتی که دارد هر کدام درخور مقاله جدا گانه و مستقلي است. در حدود تمهیدی که گذاشته ام بعرض ميرسانم :

بعد از اینکه دين مقدس اسلام در افغانستان يا خراسان اين زمان انتشار يافت مملکت نظر به ضعيت جغرافيايي و مشکلات نقاط خود چیزی آزاد و چیزی بدست حکمرانان خلفای اموی

اداره میشد. دین مقدس اسلام با خصوصیات فطری و مزایای طبیعی که داشت به طیب خاطر طرف قبول و پستدعامه مردم واقع شد ولی چون اهالی این سامان به آزادی و استقلال کشور خویش علاقه مند بودند میخواستند بر طبق فرمایشات دین اسلام و عنعنات قومی خود مسلمان آزاد و مستقل باشند ازین رو اولین هنگامه آزادی از گوشه شمال غرب خراسان از حوضه مرجیان و هری رود شروع شد با جنبش ابومسلم و کومک های اهالی خراسان حکومت به خاندان عباسی منتقل گردید و یکی از کهن ترین خانواده های با علم و فضل باختر خانواده کسب محمد «نیو و بهارای» بلخ موبد بود بر سر اقتدار آمد و در دربار خلفای عباسی به مقام وزارت رسید. سوز، کار خراسانی ها بالا گرفت و مناصب عمده حتی حکومت ولایت های بزرگ بدست ایشان افتاد ولی چون مقصد اساسی ایشان حکومت بر ولایات و احراز مقام و مناصب عالی نبود و میخواستند کشور خود را آزاد سازند از راه اقتاد و اقتدار به تشکیل سلطنت های مستقل پرداختند از آن جمله است طاهری ها - صفاری ها - سامانی ها در نقاط مختلفه خراسان.

تشکیل حکومت آزاد و احراز استقلال کشور کماز عمای ملی و مردان سیاسی ما بود که به بهترین وجهی آزادی آن برآمدند ولی دانشمندان و اهل فضل تنها احراز حکومت را برای استواری بنیان حیات ملی کافی نمی دانستند ایشان میخواستند با افکار دوزانی پیش، قریحه توانا و قلم رسای خویش، بنیاد حیات و تریه ملی را طوری محکم کنند که در مرور زمان از هر گونه گزند مصون باشد حتی میتوان گفت که این گونه افکار دانشمندان سبب شد تا حکومت های که ذکر کردیم بمیان آید بهر حال این مرام از مدتی بگذرد تا نرفته بود تادوره علم پروری خاندان منور سامانی رسید و زمینه برای پرورش چنین امیدی از هر حیث مستعد شد. یاد شاه - وزیر - حکومت - محیط موافق افتاد و مخصوصاً در بار احمد بن اسمعیل و نصر بن احمد و نوح بن نصر که رویهمرفته سال های بین ۲۹۵ - ۳۴۳ هجری را دربر میگیرد مساعده ترین همه زمانه ها بود. یکمده فضاء و دانشمندان و گویندگان بزرگ از نقاط مختلف خراسان قدام کرده و درین زمینه قلم برداشتند ولی باز مرکز این همه احساسات و وطن خواهی، مبداء جنبش روحیات ملی و کانون پرورش افکار شاه دوستی و محل احیای نام و نشان شاهان بزرگ، سرزمین مردم خیز «باختر» بود که اولین پایتخت و اولین کانون مدنیت، اولین رهايشگاه نسل و نژاد ما و شاهان بزرگ ما بشمار میرود درین جنبش وطن خواهی و زنده کردن نام و عظمت باستانی، دانشمندان بلخی از همه بیشتر سهم گرفتند و گویندگان زبردست و نامی ما بهترین دوائی برای این منظور ملی تجدید نام و نشان و تدکار کارنامه های پادشاهان مقتدر و با عظمت ما به دانسته و با شوقاتی که از طرف شاهان و وزرای

وقت بعمل می آمد ابوعلی بلخی، ابوالموید بلخی - ابومنصور محمد ذقیقی بلخی - ابوشکور بلخی و یکمده فضلا و دانشمندان دیگر بلخ در راه فراهم آوردن مبلدی این امر بزرگ، اقدامات اساسی نموده تهاداب هتینی گذاشتند و راه را برای آیتدگان باز کردند .

این استادان دانشمند باختر که بعلاوه فریحه شاعری جنبه علم و فلسفه و حکمت و دانش هر کدام آن بمراتب بزرگ است بنظر من پهلوهای مقایسه با (ریشی ها) یعنی شعرای عصر «ویدی» و گویندگان دوره اوستائی دارند .

پادشاهانی که مصنفین شاهنامه ها، نامه های خسروان، کشتاسب نامه ها و گرشاسب نامه ها میخواستند، نام و عظمت دیرینه آنها را تازه کنند معاصرین و با متقدمین قریب آنها مثل شاهان سلاله طاهری و صفاری و سامانی و غزنوی نیست البته بمدوحینی داشتند و بیشتر سامانی ها و مخصوصاً پادشاهانی که نام گرفتیم در صف بمدوحین قرار گرفته اند ولی بمدوحین مذکور پهلووانان این شاهنامه ها نیستند و این همه شاهنامه ها برای تذکار نام و کار روایی های آنها تصنیف نشده بلکه خود آنها و وسایل شاهانه شان و شعرا و دانشمندان وقت شان برای مطلب واحدی همدست شده بودند که عبارت از زنده کردن نام و مفاخر تاریخی قدیمترین سلاله های شاهی آریانای قدیم بود .

فراموش نباید کرد که جنبش قرن چهارم هجری در زنده کردن نام شاهان قدیم کشور و کارنامه های با افتخار آنها در تاریخ قدیم افغانستان بی سابقه نیست کار مصنفین شاهنامه ها در مملکت ما چندین مرتبه تکرار شده و هدف آن همیشه یک چیز بوده .

بیشتر اشاره نمودم که به پیش من مصنفین باختری شاهنامه ها عیناً مقام (ریشی ها) یعنی شعرای عصر ویدی و اوستائی را مالک اند همین طور که ایشان در قرن چهارم هجری برای اصلاح جامعه و وحدت قوم و تنبیه روح ملی به زنده کردن نام نیاکان بزرگ و ترویج مبادی اخلاق و فلسفه و حکمت پرداختند عیناً نظیر این کار مقارن هزار سال ق م بدست شعرا و علمای عصر اوستائی صورت گرفت . وضعیت سیاسی و اداری و مدنی آنوقت مانند قرن چهارم متقاضی بود که روحیات ملی و قومی تقویت شود و وسیله آن یاد آوری خاطره های قدیمی و تذکار کارنامه های پادشاهان بزرگ این سرزمین بود که خوشبختانه اوستاتیلوی صحیحی از آن بدست میدهد ازین پیشتر بین ۱۹۰۰ و ۱۴۰۰ ق م در یک دوره دیگر تاریخ مملکت که آنرا عصر ویدی گویند عین همین رویه بار دیگر تکرار شده و یکدفعه دیگر «ریشی های» دانای این خطه درین راه قدم برداشته اند و با عبارت دیگر از زمان باستان اگر بگیریم باراولی است که ریشی ها برای جاوید ساختن نام پادشاهان بزرگ ها صرف مساعی نموده اند .

این سه دوره در تاریخ کشور ما سه دوره جنبش است که هدف آن اصلاح اخلاق، تحکیم روحیات

ملی ، تقویه مفکوره شاه دوستی و احترام پادشاهان بزرگ ما است هر سه دفعه نتایج مطلوب بدست آمده و بهمین رویه فرخنده بود که خاطره های قدیم چندین هزار ساله بکلی محو نشد و زمزمه که از حنجره پدران ما بر خواسته بود دهن به دهن بگوش ما رسید .

پیشدادی و کیان :

در میان خوانندگان گمان کمتر کسی خواهد بود که این دو اسم و نام شاهان این دو خاندان را نشنیده باشند این مسئله از بس به گوشها آشنا و بمانندیک است در خاطره ها دچار هرج و مرج شده و حتی اشخاص دانسته هم در تشخیص آنها دچار اشتباه میشوند .

اغیار همان طوریکه در سایر قسمت های تاریخ ما قلم فرسایی کرده و هر چه دلشان بخواهد به منافع خود تمام میکنند درین زمینه هم از صرف مساعی خود داری نکرده مقاله ، رساله ، و کتاب های مخصوص و مستقلی درین مورد نوشته و درصدد برآمده اند بهر وسیله و اختراعی که میشود برای دودمان پیشدادی و کیانی هم در خاک های خود جایی و از میان اسلاف خود اشخاصی تهیه نمایند و اگر هیچ نمیشود افلاک کارنامه های آنها را گرفته و به دیگران پیوند زنند ولی چون در اصل مورد صحیح دودمان پیشدادی و کیانی آثار بزرگی مانند سرودهای ویدو اوستا در دست است و نام و نشان و کارنامه هایی اشخاصی را که آنها وارد میدان میکنند در کتیبه های خودشان و ملل سامی مخصوصاً اشوری ها ذکر است عاجز میمانند و این مطلب به مرام شان برآورده نمیشود .

باشاهنامه خوانی و خصوصاً تعبیر آن بصورت غلط و نداشتن تطبیق صحنه و پهلوانان حقیقی آن از یکطرف و نگارشات بر غلط از طرف دیگر اشتباه بزرگی در اذهان تولید شد که کیانی را عبارت از (هخامنشی فارسی) دانند و پیشدادی را که از روی تر تیب پیش از کیانی وجود داشت به خاندانی پیش از هخامنشی فارسی در فارس دهند و چون تا همین اواخر امید انستند که پیش از هخامنشی که سلطنت کرده است و حتی اوایل خود هخامنشی نزدشان تاریخ بود مردمان نده بودند و اینجا است که ما شین اختراع بند میشود . میتوانستند بگویند پیشدادیان شاهان « ماد » اند ولی افلاک دفعه احتیاط میکنند و جلو اختراع را طرف دیگر دور داده میگویند پیشدادی دودمان خیلی قدیمی است که پیش از جدائی اریائی ها و رفتن آنها به هند و ایران بر کتله مشترک اریائی سلطنت داشتند ، درست و معقول ولی در کجا؟ اینجا باز سکوت میکنند زیرا به نقض شان تمام میشود و گرنه این مسئله مانند افتاب روشن است که کتله اریائی پیش از مهاجرت بعضی قبایل شان به هند و فارس در باختر حیات بسر میبردند و ازین چشمه فیض و مد نیت بهره میگرفتند . این مسائل دنباله طولانی دارد اساس آن ذکر شد میرویم به مطلب :

پیشدادی نام دودمان اولین سلسله یاد شاهان باختر است که در حوالی ۵ هزار سال قبل از امروز بار اول در نقش شاهنشاهی اریائی را در « بخدیم سریرام » بلند کرده و پیش ازینکه

بعضی قبایل آن بفرض مها جرت بهند و فارس از کانون مدنی باختر کوچ کنند بر تمام شان حکومت داشتند.

خود اسم پیشدادی واضح مبسازد که شاهان این دودمان اولین کسانی اند که بنای داد و عدل و انصاف و حکومت و پادشاهی و مدنیت را گذاشته اند. در جنبش قرن چهارم هجری ایشان را بنام پیشدادی ذکر کرده اند و این اسم هو به هو ترجمه تحت اللفظی نام قدیم عصر اوستای (پاراداتا) است که مرکب از دو کلمه (پارا) و (دات) میباشد. «پارا» به معنی «پیش» و «داتا» یا «دات» خود کلمه «داد» است بنا علیه دودمان (پاراداتا) اوستایی همین پیشدا دیان یا اولین پادشاهان آریائی باختراند که اوستا از بیرق های بلند آنها تذکر میدهند و تذکر کار ایشان را در سرود های ویدی هم بیان میکنیم:

موسس این خاندان بزرگ یا کسی که بار اول بیرق حا کیمت و سلطنت و مدنیت آریائی را در «باختر زیبا» بلند میکند با شهادت و اتفاق منابع سه دوره که ذکر شد یا ما - جم و جمشید است «یا ما» در سرود های ویدی - «یا» در نص اوستا - جم و جمشید در شاهنامه های قرن چهارم هجری که همه اش همان یک نام قدیم چندین هزار ساله است که قرار اصول صوتی و تحولات فقه اللفظ در هر عصر جزئی تغییری کرده و اساس آن بیک نگاه شناخته میشود.

من در اینجا به نظریات پاره کسان که موسس سلسله پیشدادی کیومرث و یا هوشنگ و یا کس دیگر را تصور کرده اند کاری ندارم و به تشریح وردان در اینجا پرداخته نمیتوانم سخن دراز میشود و از مطلب دور می شویم.

حالا که سر رشته بدست آمد و معلوم شد به ماخذ قدیم و معتبری که در باب پیشدادی و کیان سخن ها گفته اند مراجعه میکنم:

سرود های ریگ وید و اوستا راجع به دودمان پیشدادی و کیان توافق نظر کامل دارند منتهی اولی که ازان زمانه های بیشتری گذشته و یک خصه بزرگ و اصلی آن که امروز سرود های مجهول میخوانیم محو شده و بدست نرسیده با لنسبه کمتر و دومی که عبارت از متن اوستا باشد مفصل تر صحبت میکند.

«یا ما» اولین پادشاه بزرگ ماست. بعد از اینکه از طرف قوم ونجا به پادشاهی انتخاب شد اولین کار او بنای شهر بزرگ و مستحکم بود که از پایتخت خود ساخت و اسمش را «بخدی» گذاشت. بخدی اولین پایتخت پادشاهان بزرگ ما شهری بود مربع که هر ضلع ان برابر یک دوش اسپ طول داشت. دورادور شهر حصار بود ضخیم و بلند با برج های متعدد. قلعه یا ارگ شاهی در وسط شهر افتاده و بیرق های بلند آن از فاصله های بسیار دور معلوم میشد این شهر خیلی فشنگ و دارای عظمت و جلال مخصوصی بود چنانچه اوستا همه عظمت و زیبایی آنرا به

جمله (بخدی زیبادارای بیرق های بلند) خلاصه میکند .
 یامایادشاه یک عصاداشت و یک گاو اهن طلائی یکی علامه سلطنت او بود ، و باد دیگری مردم را به کشت
 و کار و زراعت ترغیب میکرد « یاما » حا کمیت و نفوذ خود را به تدریج و سعت داده و دایره
 قلمرو سلطنت خود را خیلی ها فراخ ساخت .

یامانه تنها شاه دبالکه مانند یک رهنما و مربی بزرگ راهای نوزند گانی را برای رعیت خود باز
 کرد . اصول زراعت ، بافتن پارچه - ساختن عمارت - استعمال فلزات استخراج عطر و خوشبوئی ها
 ساختن دواهای عقاقیری ، تشکیل اردو - استعمال اسلحه - و بسیار چیزهای دیگر را به جامعه باختری
 آورد روز جشن اول سال از یاد کارهای عصر درخشان اوست .

آنچه که دوره سلطنت یامایادشاه را اختصاص می بخشد امن و امنیت کامله ، خوشی و مسرت اهالی
 فراوانی ، خوشبختی و سعادت است که از پیر تو افکار او نصیب جامعه باختری شده بود و این خوشبختی
 در سرودهای ریگ وید بقدری تاثیر انداخته که سرزمین یامارا فردوس خوانده اند .

بعد از یامایک سلسله پادشاهان دیگری در بخدی به سلطنت رسیده اند که معروفترین آنها « تریتون »
 پسر « اتویا » است که در افسانه های تازه تر از تریтона (فریدون) و از (اتویا) ابتن **Abtin** پسر جمشید
 ساخته اند . در اوستا مقابله « تری تونا » با « ازهی دها کا » شرح یافته و این « ازهی دها کا » همان
 ضحاک است که همه قصه های او را شنیده ایم .

بعد ازین پادشاه « تری تا » - ایریو - مانوچیترا می آید که اصطلاحات افسانه های
 جدید ازان تور - و ایرج و منوچهر ساخته است و بواسطه کمی وقت و عدم گنایش مقاله از ذکر
 معلومات مزید درین زمینه صرف نظر میکنم .

کیانی :

مانند پیشدادی « کیانی » هم یکی از خاندان های سلطنتی باختر است که اصلاً یکی از
 خانواده های نجیب بخدی بوده و بادودمان پیشدادی ارتباط و قرابت نزدیک داشت و بعد از منوچیترا
 آخرین شاه پیشدادی ، در بلخ به سلطنت رسیده اند . در باب کیانی هم منابع سه گانه فوق یعنی
 دانشمندان قرن چهارم هجری و اوستا و « ودا » یکسان و بیک زبان شهادت میدهند . این دودمان
 یادومین خانواده سلطنتی باختر در تند کرات نویسنده گان و شعرای قرن چهارم هجری کی
 و کیانی - در اوستا (کاوه) یا (کوا) و در سرود های ریگ وید (کاوی) یا (کوی) یاد شده
 و قدیم ترین شکل و تلفظ آن بهمین صورت اخیر است که معنی آن (دانا) و (پیشوا) است همان طوریکه
 پادشاهان اولین خانواده سلطنتی باختر به صفت پادشاهان داد گستر و عادل و اولین بانی عدالت
 و انصاف یاد شده اند پادشاهان دومین خواننده سلطنتی ما را قدیم ترین ماخذ آریائی به صفت
 دانا و پیشوا اسم برده اند و این پادشاهان را میتوان پیشوای قوم و دودمان دانا و فرزانه

خواند . چون آخرین صورت کلمه (کی) و اشکال آن در دوره های مختلف بعرض رسانیده شد گمان میکنم لزومی ندارد که در اینجا موضوع تغییرات کلمه من حیث صوت و منتهی شمن آن به شکل کیانی مورد بحث قرار گیرد .

کی قباد - کی کوات - کوا کواتا :

به شهادت منابع سه گانه فوق موسس خاندان کیان (کی قباد) (کی کوات) و (کوا کواتا) است این اسم مرکب از دو حصه است یکی (کی) و دیگری (قباد) . کی همان صفت خانوادگی یا بهتر بگویم اسم خانوادگی است که بدان اشاره شد و قباد اسم خاص موسس این دودمان است که مطابق اصول صوتی (ك) قدیم ان به (ق) (و) به (ب) (ت) به (د) تبدیل یافته و (کوات) (قباد) گردیده است و ترجمه اسم او (قباد دانا) میشود . کواتا پیش ازینکه به سلطنت رسید با خانواده خویش در دامنه های کوه البرز که بجنوب بغدی افتاده زندگانی میکرد و زمین کشتندی ورمه های گاو و گوسفند زیاد داشت و چون خودش شخصاً به تربیه حیوانات و مالداري شوق زیاد داشت روزها با چوپان های خویش ورمه های حیوانات به دامنه های کوه ها بالا میشد و در حالیکه چوپان های جوان و بزرگ برای اوتوله میزدند و میخواندند از قله های کوه زمین های سبز اطراف بغدی و دیوارها و برج های کهن و بزرگ های بلند شاهی را تماشا میکرد روزی از روزها بالای سنگی نشسته و چریدن گوسفندان خود را نگاه میکرد ، ناگاه در هوادوبازی سفیدی را دید که چرخ زده بطرف او فرودمی آید تا اینکه آهسته آهسته نزدیک رسیده و تاج طلائی را که در نول خود گرفته بودند بر سر او نهاده و پس به هوا پرواز کردند ، کواتا از این پیش آمد درهراس بود ولی چوپان ها گرد او جمع شده و پادشاهی را به او تبریک گفتند و به این ترتیب کواتا بر تخت نشست .

کواتا پادشاه دانا ملند یا ما پادشاه درخشان مرد خوش خلق و رعیت پرور بود و مانند پادشاهان پیشد او بنای عدل و داد گستری را نهاد و با اداره صحیح خود مملکت را آباد ساخت .

کواتا پادشاه با مردمان بیگانه ماورای امو که آنها را (توریا) میگفتند مقابله ها کرد زیرا ایشان میخواستند که به خاک ما تهاجم کنند و در نتیجه کاری از دست آنها ساخته نشده . پادشاه شان «فراکراسیانا» یا (افراسیاب) با سپاه خودشکت خورد و عقب نشینی اختیار کرد .

کی کاوس - کاوه یوسا - کاوی یوسانا

بعد از وفات (کواتا) پسرش «یوسا» بر تخت (بغدی) نشست . اسم او در نگارشات

و اشعار دانشمندان و شعرای قرن چهارم هجری کاوس - دراوستا (یوسا) و در سرود های ریگ وید (یوسانا) تلفظ شد - و هر سه منبع متفق اند ، وی ، یسر و جانشین (کواتا) می باشد (یوسا) جوان بسیار مقبول و شجاع و دلاور بود و پیش از اینکه به پادشاهی رسد به سوار کاری و نبرد شوق زیاد داشت چون کارهای داخلی کشور قرار سیاست متین و اداره سنجیده بدر او به بهترین نهجی پیش میرفت «کاووه یوسا» پادشاه ، در زمان خود مناسب دید که به بعضی کارهای خارجی توجه کند و بعضی دشمنان بیگانه را گوشمالی دهد . به این مقصد پهلوانان و لشکر زیاد با خود گرفته بطرف غرب آریانا روان شده و در جنگل های مازنیبران دشمنان را سرزنش کرد . چنین معلوم میشود که بیگانگان غیر آریایی در اول وهله چرب دستی میکردند «کاووه یوسا» قشون دیگری از آریانا خواسته ، با قوت الظهر کار مازندرانها را یکسر ساخت . خاک ایشان را گرفت و جزء قلمر و آریانا کرد و حکمرانان بر آنها مقرر نمود و صفحات شمال ایران کنونی را زیر تسلط خود در آورد .

سیاهوش - سیاورشا - سیاورشنا :

سومین پادشاه دودمان کاوه یا کیان سیاهوش است که در اوستا سیاورشا و سیاورشنا ذکر شده و به اصول تلفظی که در باب اسم «یوسا» و (یوسانا) دیدیم سیاورشا تلفظ صحیح عصر اوستایی و سیاورشنا تلفظ قدیم تر عصر ویدی آنست که حتماً بواسطه از بین رفتن کدام سرود اثر آنرا در منظومه های «وید» تاحال نیافته اند «سیاورشا» . باتوریاها جنگ های سختی نموده و آخر به مرگ دردناکی حیات را بدرود میگوید .

کی خسرو - کاوه هوسراوا :

کی خسرو و کاوه هوسراوا به تلفظ نهضت قرن چهار هجری و عصر اوستایی از پادشاهان بسیار مشهور خاندان کیانی آریانا است . مشارالیه یسر «سیاورشا» است که بعد از مرگ پدر بر تخت بخدی جلوس کرده و کارنامه های اوچه دراوستا و چه در نگارشات مؤلفین عصر اسلامی و داستان های آنها خیلی معروف است زیرا او حدت خاک آریانی و حفاظت آن از دشمنان توریایی و تشکیل اساس سلطنت مقتدر پادشاهان توانای اوصورت میگیرد بعد از اصلاحات و رفع براگندگی هایی که در اثر قتل کاوه سیاورشا و مداخله توریایی ها تولید شده بود امن و امنیت کامله را در داخل مملکت قایم نموده دولت مقتدری روی کار آورد . مخصوصین خود را از پادرا فنگند به آبادی و وسعت شهر بخدی و احداث شهر های نو و دیگر اقدامات مفید سال های اخیر عمر خود را گذرانید .

لهر اسپ - لهر اسپه - او روت اسپه :

بعد از کی خسرو از یک شاخه دیگر خاندان کیان دسته می درباختر به سلطنت رسیده اند

که آخر نام‌های آنها به کلمه (اسپه) یعنی اسپ منتهی می‌شود. اگر چه ایشان هم ازدودمان کیان اند و حتی به سه پشت، نوتار - منوچیترا - وایریو به پیشدادی‌ها هم متصل می‌شوند ولی چون از سلسله مستقیم شاهان سابق کیان، نی و از شاخه دیگر این خاندان محسوب می‌شوند اتصال آنها به سلاله کیان و یا جدا کردن آنها به اسم خاندان «اسپه» هر دو صحیح است چنانچه هر دوی این کار را مدققین کرده‌اند و می‌شود با ترکیب هر دو نظریه آنها را پادشاهان «کیانی اسپه» خوانند. اولین پادشاه کیانی اسپه یا به سلسله شاهان سابق کیان بگیریم، لهر اسپ است که در اوستا «اوروت اسپه» یاد شده اسم او مرکب از دو کلمه است یکی اسپه یعنی اسپ که اینجاشکل اسم خانوادگی گرفته و دیگر اصل نام «اوروت» که (تندوقوی) معنی دارد و می‌تواند او را «صاحب اسپان تندرو و قوی» خوانند، اوروت اسپه دو پسر داشت یکی «یست اسپه» و دیگری «زری وازی» که شعرای عصر اسلامی از آن کشتاسپه یا کشتاسپ (زیریر) ساخته‌اند. از اوروت اسپه معلومات مزیدی در دست نیست هر چه است پسرش و یست اسپه یا کشتاسپه است که در تاریخ کشور ما اهمیت زیاد دارد و می‌توان کارنامه‌های بزرگ او را در حفاظة مملکت و گوشمالی مخاصین به کی خسرو «پیشدادی» مقایسه کرد زیرا همان توریایی هائی را که از چپاول و یغما گری دست نمی برداشتند پادشاه شان شکست داد.

عامل بزرگ دیگری که اسباب شهرت نام این پادشاه شد ظهور زرتشترا اسپنتمان بلخی است که در عصر زمامداری او اتفاق افتاد و بایبوند خویشاوندی خاندان شاهی و دودمان علم، فلسفه و اقتدار با ختر دست بهم داده در اعتلای مدنیت آریانا و انبساط مبادی معاشرت صرف مجاهدت نمودند و در پرتو این همکاری حصه از جهان تاریخ انوقت روشن شد.

سلسله کیانی اسپه با ویست اسپه منتهی نمی‌شود. دسته‌ائی بعد از او به سلطنت رسیده‌اند که تعداد آنها را بعضی ۲۹ نفر قلمداد می‌کنند. ازین جمله اوستا فقط «سپینتوداتا» را یاد کرده که از آن اسفندیار ساخته شد و ترجمه صحیح تحت الفظی آن (سفیدداد) و اصطلاحی آن (پاک‌داد) است باقی اولاده کیان که در اوستا نیامده و نویسندگان و شعرای و مصنفین شاهنامه‌ها و کوشاسب نامه‌ها از ایشان ذکر کرده‌اند مبحث علیحده است که ذکر آن از حدود این مقاله خارج است.

چون درین مقاله چندین جا از منابع سه گانه نهضت قرن چهارم هجری و دوره اوستائی و ویدی ذکر می‌آید و آنچه نوشته شده به استناد منابع همین سه دوره است می‌خواهم یک نمونه کوچک ازین دوره‌ها مربوط به موضوع مقاله خود عرض کنم. فضا - ذهنیت، تعبیرات - معلومات - هر دوره جدا گانه و اشتراک مساعی آنها در روشن کردن یک موضوع بخوبی مجسم می‌شود، نمونه قرن چهارم هجری: پادشاهی کشتاسب بنظر و فم دقیق بلخی:

فرد آمد از تخت و بر بست رخت
که یزدان پرستان بدان روزگار

چو کشتاسب را داد لهر اسپ تخت
بیلخ گزین شد بدان نوبهار

که مر مکه رانا زیان این زمان
 فرود آمد آنجا و هیکل بیست
 برستش همی کرد رخ بر زمین
 در داد و دانش بدو باز کرد
 نهشت اندران خانه بیگانه را
 خرد رابر این گونه باید سیاس
 سوی داور داد گر کرد روی
 بد نیسان پرستید باید خدای
 همی جست امرزش کرد گیار

مر آن خانه را داشتندی چنان
 بدان خانه شد شاه پردان پرست
 نشست اندر آن خانه بافرین
 خدا را پرستیدن آغاز کرد
 بیست آن در بافرین خانه را
 پیوشید جامه پرستش بیلاس
 بیفگند یاره فروهشت موی
 همی بود سی سال پیشش بیای
 ز روز گذشته شه نامدار
 نمونه دوره اوستائی .

درباب بلخ «وندید او» در فر گاداول فقره هفت میگوید :

(بخدیم سریرام اردو و درفشام) یعنی بلخ زیبا دارای بیرق های بلند «بلخ گزین» دقیقی
 عیناً ترجمه تحت اللفظی (بخدیم سریرام) است .

فر گادوم و ندیداد سراسر وقف «یا» و مذاکرات او با اهورامزدا و پادشاه شدن اوست
 چون موضوع طولانی است چندسطر مطلوب را ازان استخراج میکنم :
 من اهورامزدا بایمای قشنگک پاسبان خوب حرف زدم و آئین خود را به او یاد دادم او خود را
 مستعد انتشار آئین من ندید او را پادشاه ساختم .
 مجلسی در «آریاناویجوی» معروف کنار رود «وانگپودی تیا» دایر کردم . یافشنگک ،
 و پاسبان خوب بهترین مردمان را درین محل در آریانا و بجوی معروف کنار رود وانگپودی تیا
 جمع کرد

نمونه اشعار ویدی که یکی از ریشی هاموسوم به یاوامانا Pavamana در باب سرزمین «یاما» که
 آنرا فردوس هم خوانده اند سروده است : کتاب نهم منظومه ۱۱۳ قطعات ۷ تا ۱۰ :

در آنجائی که روشنی و تابش آن جاویدان است . در عالمی که آفتاب در آن قرار گرفته
 دردنیای جاویدانی که فنا و مرگ در آن راه ندارد «یاوامانا» را جای پده ، ای اندرا !
 سو ما مانند رودخانه اندوس برای تو چاری باد .

در آن جایی که پسر «ویواجویات» پادشاه است . در آن جایی که آفتاب حجله دازد .

در آن جائی که آب های بزرگ در جریان است مرا جاویدان ساز ای اندرا ؛ سوما
مانند رود خانه اندوس برای تو جاری باد .

در آن جائی که آرزو و خواهشات بر آورده میشود . در آن جائی که مقرر آفتاب است.
در آنجائی که غذا ولذایذ یافت میشود مرا جاویدان ساز. ای اندرا ؛ سوما مانند رود خانه
اندوس برای تو جاری باد .

در آنجائی که سعادت و خوشبختی ، مسرت و خوشی وجود دارد. در آنجائی که آرزوی
آرزومندان بر آورده میشود مرا جاویدان ساز ای اندرا ؛ سوما مانند رود خانه اندوس
برای تو جاری باد .

قطعه ئی از سرود های « ریگ وید » در مدح « یاما » پادشاه بزرگ :

سزاوار ستایش است « یاما » پادشاه بزرگ که اول تر از همه
نوع بشر وفات کرد ، فضای بی پایانی را عبور نمود و راه اسمانی را
برای مردم کشود .

راهی را که او برای ما باز گذاشته هیچ قوه ئی نمی تواند به بند
بعد از گردش های دور و دراز ، آخر ازین راه انسان به منزلگاه
عالیشان خواهد رسید .

پدران ما همه ازین راه گذشتند ، ما هم این معبر را تعقیب خواهیم کرد
و تا وقتیکه زمانه ادامه دارد ، هر يك از نسل جدید آنرا پیروی
خواهد نمود .

هغه ذوات چه د کابل کالنۍ سره ئې

قلمی مرسته کړې ده

شاغلی ، محمد قدیر « تره کی »
د اصلاح د روز نامې مدیر ،
د کارخانې در افغانستان ()
د مقالې لیکونکی (۱۴۴ مخ)

شاغلی ، عبدالرحمن « بزواک »
د پښتو ټولني عمومي مدیر ،
د گلپای کوهي (د مقالې لیکونکی
(۱۳۳ مخ)

شاغلی ، احمد علی « کهزاد »
د تاریخ عمومي مدیر ، د (مجموعین
شاهنا مها) د مقالې لیکونکی
(۱۲۱ مخ)

هغه ذوات چه د کابل کا لنه سره ئي
قلمی مرسته کي بده

شفاغلي ، عبدالرؤف « يتو ا »
د صحافت مدير ډ (مر ايايي بديوي
پښتو) د مقالې ليكو نكي
(۱۸۸ مخ)

شفاغلي ، گل باچا « الفت » د پښتو
تولني مبصر ، د (ننگه چنډ د ر
کر امر و لغت پښتو) دمقالې ليكو نكي
(۱۸۲ مخ)

شفاغلي ، علي احمد « نيمی »
د تاريخ د خانگي عضو ، د (آبدات
و مرارات غزني) دمقالې ليكو نكي
(۱۶۲ مخ)

گل‌های کوهی

نویسنده « پُر واک »

شرابیکه ازین سنگک ها فرو میریزد دردها و آلام، معایب و نقصیه هارا ازما دور میکند طوریکه در دوره های باستان مردم را شاداب و بشر را کامل و غنی ساخته بود .
(ریگ ویدا)

درین مقاله طوریکه شاید خوانندگان محترم ما از دیدن عنوان حدس زده باشند از گل‌هایی صحبت میکنیم . که درین سنگک ها روئیده اند . سنگها ئیکه سومارا فشرده اند تا از عصاره آن برای اندرا شراب بسازند . این اشعار نیز مانند شراب میوه های کوهی هستند ولی شرابیکه میگساران بزم جمال و زیبایی آن را بسلامتی احساس لطیف و عا طفه نیک می نوشند و به صحت و صفای قلب بزرگی که خدای توانا و بیگانه در سینه آدمی گذاشته و به این عطای الهی خود به انسان کرامت و صفتی بخشوده است که بدارائی آن گرامی ترین تحفه عشق و محبت را می تواند قدر کنند آن را سر میکنند . شرابیکه غیر از شراب های دیگر است .

شرابیکه مستی آن مارا از جهان ماده دور میکند و بسر زمین معنی و حقیقت رهنمون می نماید . شرابیکه فطرات آن مانند امواج بزرگ مارا تکان می دهد و خمار آن روح مارا زنده و بیدار میسازد . این گل ها که رنگ و بوی آنها مظهر طبیعت بزرگ آریانا، سر زمین پاک روه و خاک باستانی و بیاعظمت وطن محبوب و نماینده روح و خلق و ذات و طند ایران نجیب ماست . این گلها ئیکه حیاط زندگانی روحی مارا تزئین کرده و فضای روان مارا معطر ساخته اند جز اشعار ملی مانیستند که ما میخواهیم در سطر آئینده به معرفی آنها پرداخته و با وجود آنکه تا کنون طوریکه می شاید نتوانسته ایم از عهده تجلیل و حتی معرفت آنها برائیم باز هم قد می درین راه گذاشته و از خدای بزرگ التجا و آرزو میکنیم که به ماتوفیق عنایت فرماید تا در آئینده بتوانیم از یکطرف جق زبان مقدس ملی خود را ادا و از طرف دیگر به روح از خود و بیگانه خدمت می نمایم .

طوریکه در مورد اکثر اشیا راست است مخصوصاً شعر از عینک هر فرد طوری جاوه میکند . اشخاصیکه بتوانند جمال شعر را از هر پهلوی آن تملشا کنند خیلی کم هستند و یا اینکه کمتر

اتفاق می افتد که دیده ها و انظار در تشخیص حقیقت و جمال شعر یا همان چیزیکه از زمان نگارش رساله یونیتیک تاجدیدترین تعریفی که شاید بخاطر یکی از خوانندگان این مقاله بگذرد مورد بحث و اختلافات نظر بوده است بیک فوکس دوخته شود و یکسان بنظر آید. اشعار ملی مانیز به تعبیر استاد بزرگ صلاح الدینخان رئیس مطبوعات الماس هائی هستند که از پهلوهای مختلف میدرخشند و تا کنون هر کسیکه برای معرفی آنها قلم برداشته است آنها را از یک پهلو نگریسته و از همان پهلو بدیگران جلوه و نمایش داده است. ازینرواگر درین مقاله بنظر خوانندگان چیزی بخورد که برخلاف آنچه قبل ازین نوشته اند باشد ما را عفو خواهند کرد. نگارنده که درین جامحض نظریات خود را می نگارد ادعا نمیکند که دیگران بخطارفته اند بلکه از اظهار نظریات خود می خواهد در قسمت های موافق بانظریات دیگران اظهار وحدت نظر و در قسمت های اختلاف جلب التفات نماید تا اگر خدا بخواهد از اجتماع و تبادل افکار و نظریات بر نقاط تاریک روشنی آفتیده و مطلب واحد که عبارت از خدمت بنوع و زبان است حاصل آید و کام همگان که آرزوی دیرین اوست بر آورده شود.

بیشتر از آنکه در قلب موضوع داخل شویم باید متذکر گردیم که ما درین مقاله صرف راجع به اشعار ملی یعنی همان اشعاریکه گویندگان آن را نه می شناسیم و یا اگر می شناسیم عبارت از اشخاصی هستند که به تمام معنی شعرای ملی بوده و اشعارشان تنها نماینده احساسات و عواطف شخص شان نبوده بلکه ممثل احساسات و عواطف تمام قوم و ملت شمرده می شوند، و در اشعار خویش تحت تاثیر غیر نرفته و پیروان حقیقی و ثابت قدم ادب ملی بوده هیچ وجه به تقلید از غیر قوم نیرداخته اند حرف میزنیم. مطلب نگارنده از اختیار این شیوه یکی آنست که تا کنون متاسفانه یک قسمت از زبان مورد بحث فرار داده نشده است تا به تفصیل و دقت لازمه در ادبیات زبان ملی موقع دست داده باشد و هر چه نوشته شده است بصورت عمومی در اطراف همه اقسام شعر پرداخته شده است و این خود آشکار است که هیچ نویسنده فرصت نیافته است که طوریکه دلش می خواهد و نحویکه می شاید حق موضوع را ادا کرده بتواند.

طوریکه من گمان میکنم باید ما که متاسفانه در دوره معرفت ادبیات زبان خود می باشیم باید خیلی به تفصیل وارد بحث شویم تا از یک طرف حق موضوع ادا و از طرف دیگر حتی الوسع تمام چیز های قابل معرفت را شناختانده بتوانیم. بر اساس آنچه بعرض رسانیده شد نخست از همه صرف قسمت اشعار ملی را موضوع این مقاله قرار دادیم.

اشعار ملی پینتو طوریکه قبلا هم بان اشاره کردیم بیشتر از هر تقسیمی بد و قسمت منقسم میگرددند:

اول اشعاریکه گوینده و شاعر آن ها معلوم نیست و وقتی کسی از ما راجع به شاعر آن

سوالی بکنند جز اینکه يك قوم كامل را بنام پښتون باو معرفي نماييم جوابی نداريم .
 دوم اشعاری که ذکرى از نام شاعر در آن شده است ولی طوری که گفته شد
 اگر همان مصرعی را که نام شاعر در آن ذکر شده است از بین برداريم ديگر از حيث
 اسلوب ، کلمات ، الفاظ ، وزن ، ساختمان و ديگر خصوصيات اشعارملى که چند سطر بعد تر
 خوانندگان محترم آن هارا خواهند شناخت با اشعاريکه ما آن را اشعاري شاعر نام نهاديم ندارند
 ما اين اشعار را صرف از همین سبب اشعارملى ميگوئيم که نماينده احساسات تمام قوم هستند ولی
 گوینده آنها يك فرد و شخصى معين است . اينکه نام شاعر در آن ها حفظ شده است مربوط به نوعیت
 شعراست . زیرا طوری که بعدها واضح خواهد شد مادر زبان خود اشعاری هم داریم که در آن
 برای نام یا تخلص شاعر جائي نیست .
 وقتى از این تقسيم عمومى گذشتيم ميخواهيم سطرى چند را به خصوصيات و مميزات اشعار
 ملى نگاهشته شود ،

خصوصيات و مميزات :

وقتى ما ميخواهيم در تحت این عنوان چیزی بنگاريم بگانه مراد ما پیدا کردن يك راه برای
 شناختن اشعار ملى است و علاوه باین وسیله ميخواهيم اشعارملى خود را از اشعار زبان های ديگر
 و از اشعار پښتوى شعراى صاحب دیوان تفریق کنیم . علاوه به شرح این خصوصيات و مميزات
 ميخواهيم يك مطلب ديگر خود را بدست آوريم که آن عبارت از عرض نظر به مراجع به اینکه شعراى
 امروزی ما باید بر چه اساس شعر بگویند می باشد . البته واضح است که این سوال در نزد ما دارای اهمیت
 زیاد است . ما باید توجه فضلارا باین نقطه جلب نماييم . عبارت ديگر ميخواهيم در تحت این عنوان
 نه تنها خصوصيات و مميزات اشعار ملى را متذکر شويم بلکه در نظر است که راه های استفاده از این
 خصوصيات و مميزات را نشان داده و به ثبوت اینکه مزایایى درین اشعار موجود است پرداخته و برای
 وحدت و حفظ شئون و استقلال زبان ملى خدمتى بنماييم .

اشعارملى پښتواز نقطه نظر عروض و ساختمان مصرع ها تابع بحور عربی نیست عبارت ديگر
 اوزان و بحور مخصوصی دارد که بکلی از اوزان عربی و آن اوزان و بحوریکه فارسى آن هارا از عربی
 استعاره کرده است فرق دارد .

شاید این خصوصيت از نقطه نظر بعضى مردم دارای اهمیت فوق العاده نباشد ولی از دو نقطه نظر
 در نزد نگارنده دارای اهمیت و مقام بزرگ است . اول اینکه داشتن اوزان و بحور مخصوص در زبان
 استقلال زبان و داشتن يك رکن اعظم ادب منظوم را تأیید و تثبیت میکند . دوم آنکه اگر در زبان
 پښتو مطالعه دقیق شود آنگاه معلوم می شود که داشتن این اوزان و بحور مخصوص ، خدمت
 بزرگی به رکن های اساسی و لازمی زبان می نمایند و ميتوان در راه سلاست

وروانی، فصاحت و بلاغت که از شرایط بزرگ شعر خوب است از آن‌ها استفاده نمود. بلاشبهه اوزان و بحور شکل قالب کلمات یک‌وزان را دارند عبارت واضح‌تر اوزان و بحور ظرفی هستند که کلمات بحیث یک‌مظروف در آن‌ها ریخته می‌شود و خیلی لازم است که ظرف مطابق مظروف باشد یعنی وقتی که کلمات در یک وزن انداخته می‌شوند و یا به تعبیر دیگر چند کلمه پهلوی هم گذاشته می‌شوند و از آنها مصرع موزونی ساخته می‌شود باید این کلمات طوری باشند که مصرع اگر از نقطه نظر سنجش سخن مورد انتقاد قرار بگیرد از تمام معایب لفظی و معنوی مبری بوده و طوریکه از شعر انتظار می‌رود دارای همه صفات نیکوی سخن باشد. یکی از این صفات عبارت از آهنگ زیبا عدم تعقید و سهولت تلفظ است.

اکنون اگر به ساختمان کلمات پشیتو نظر انداخته شود معلوم می‌گردد که درین کلمات پشیتو و کلمات فارسی و عربی فرق موجود است. این فرق در اوزان و بحور تاثیر می‌کنند. بطور مثال در پشیتو کلماتی موجود است که حرف اول آن ساکن است و اینگونه کلمات بکثرت دیده می‌شوند. وقتیکه این کلمات درین اوزان و بحور عربی و فارسی انداخته می‌شوند در تلفظ اشکال پیش کرده و این اشکال به روانی و آهنگ مصرع صدمه وارد می‌کنند. ولی اوزان و بحور مخصوص پشیتو شکلی دارند که ازین اشکال و تقیصه‌ها رانجات می‌دهد. باینصورت اگر ما اوزان و بحور مخصوص خود را که برای کلمات ما کاملاً موافق و با زبان ما کاملاً مطابق هستند مورد استفاده قرار می‌دهیم سود بزرگ و نفع بیشماری از آن بدست می‌آوریم. بهترین سندی که برای اثبات این امر در دست داریم مقایسه اشعار ملی در اوزان و بحور مخصوص پشیتو با آن اشعار پشیتو است که در اوزان و بحور عربی و فارسی ساخته شده‌اند. البته طوریکه از گفتار بالا هم تا حدی واضح می‌شود این مقایسه صرف راجع به سلاست و روانی است. سلاست و روانی اشعار ملی قابل حیرت است و علاوه بر این سلاست و روانی در اشعار ملی بصورت عام و بلا استثنی است. البته در اشعاریکه در بحور و اوزان غیر پشیتو ساخته شده‌اند هم مزایای شعری و روانی و سلاست موجود است ولی آنجا طوریکه در اشعار فارسی است گنجاندن این صفات در شعر مربوط به اقتدار شاعر است.

این مسله در نزد کسانی که در زبان مطالعات دقیق دارند بقدری واضح است که حاجت به تفصیل ندارد. البته ما حاضر بودیم که برای مزید وضاحت مطلب امثله هم ذکر کنیم ولی چون برای ثبوت مدعی لازم بود که از اشعار ملی چندین مثال متذکر شویم برای آنکه واضح شود که در همه اشعار سلاست و روانی موجود است و در مقابل از شعرای صاحب دیوان صرف چند مثال را انتخاب کنیم لذا از آن صرف نظر نمودیم تا از انصاف دور نشده باشیم باقی قضاوت و اعتراض را به مطالعین محترم می‌گذاریم تا خود در اثر رجوع به دیوان‌ها و اشعار ملی ملاحظه فرمایند آنجا

یقین داریم که به حقیقت امر خواهند رسید. مطلب عمده از خاطر نشان کردن این موضوع این نیست که شعرای ملی را که اکثراً بیسواد بوده اند بر شعرای عالم و فاضل و صاحب دیوان ترجیح بدهیم بلکه مراد ما آنست که شعرای ملی با وجود بیسوادی و عدم معلومات وسیعه چون خط و راه طبیعی ادب رایجی کرده و با وزانی که برای جای دادن کلمات و الفاظ ما ظروف طبیعی و موافق شمرده می شوند اشعار خود را سروده اند شعر آنها دارای مزیت‌های مخصوص است. البته مایک انتقاد به شعرای صاحب دیوان خود داریم که باید بکمال احترام آنرا عرض کنیم و آن اینست که اینها با وجود داشتن بجزر واوزان درخود زبان نه تنها بدون ضرورت از اوزان و بحر غیر پشوو بیروی بلکه اکثر آنها متأسفانه درین اوزان مخصوص زبان اصلا یک شعر هم ندارند. این عیباً همان کار است که دیگر بزرگان ما آثارشان را در زبان عربی و فارسی نگاشته اند. در اینجا نباید فراموش کرد که حوادث و زمان در حیات آنها مؤثر بوده و عواملی که واضح است ایشان را باینکار مجبور کرده است. آنها این کار را در اثر مجبورت‌هایی کرده اند که ازان ناگزیر بودند. ولی اکنون باید ما ایجابات عصر و زمان خود را فکری کنیم و از گذشته صرف نظر کرده غم حال و آینده خود را بخوریم.

بعقیده این عاجز مادر عصری زندگی میکنیم که خیلی محتاج هستیم به ملیت خود پاینده بوده و بخود ملتفت گردیم. مخصوصاً در قسمت شعر و ادب که با دنیای روح و جهان روان ما مربوط است باید بیشتر اصول‌های را که امروز در اجتماعات بشری حاکم است می‌کنند مراعات نماییم امروز ما باید همانطور یکی در پرورش زبان ملی خود می‌کشیم و دنیارا به خوبی‌هایی که در آن است و برای ما قابل افتخار شمرده می‌شود متوجه می‌سازیم باید از خصوصیات و کمالات خود صرف نظر نه کرده و در راه ترقی و پرورش آن جدوجهد نماییم. مخصوصاً در موقعیکه این احساسات و تعصب‌های نیکوی ملیت مطابق علم و حقیقت و نیکویی هم باشد. برای آنکه از موضوع خارج نشده باشیم بطور مختصر می‌گوئیم که امروز نوبت آنست که ازین بحور و اوزان استفاده نماییم و اشعاری که می‌سازیم در همین اوزان و بحر بسازیم. درینجا ایقندر باید علاوه کرد که در دیگر زبانها هم مطالبی بوجود آمده اند که زاده عصر جدید و زمان امروزی می‌باشند و اینها عواملی را تشکیل میدهند که باید علاوه بر بحور و اوزان محدود عربی اشعار صورت و ساختمانهای جدیدی هم بخود پیدا بکنند. چنانچه امروز دیده می‌شود که قیده‌های بحور و اوزان عربی برای افاده مطالب تنگ می‌کنند و در زبان فارسی یک دسته شعراء بفکر افتیده اند که بنام شعر آزاد خود را ازین قیود آزاد و این زنجیرها برآید که جلو احساسات تند و آزاد شعری امروزی را میگیرند بگسلند. این بدان می‌ماند که برای می‌گساری کشتی کفاف ندهد و دریا طلبد. ما هم که در همین عصر زندگی میکنیم بعضیها این احتیاج را حس کرده و دیگران هم حس خواهیم کرد پس چرا از اوزان و بحر و طرز ساختمان و اصول مخصوص ادب و شعر ملی خود استفاده ننمائیم

در حالیکه این اشعار نه تنها فواید متذکره را بدست ما میدهد بلکه اشعار آزاد را که جدید ترین انتخاب و اختراع شعرای عصر جدید است نیز بما تقدیم میکند و میدان وسیعی برای مستی روح ، جولان احساسات و اظهار عواطف ، افکار و مطالب ما تهیه می نماید .

علاوۀاً یکی از فواید دیگری که از استعمال و استفاده اوزان بحور مخصوص زبان بما دست میدهد عبارت از آنست که در عین حالیکه ما به شعر ملی خود خدمت میکنیم به موسیقی خود نیز می توانیم از رهگذر آن خدمت نمائیم .

طوریکه در اکثر زبانها مخصوصاً زبانهای غربی دیده میشود همه اشعار برای سرودن موافق نیستند . یعنی اشعاریکه با ساز سروده می شوند دارای ساختمان مخصوصی می باشند عبارت دیگر وزن و بحر آنها طوری انتخاب شده است که سرائنده آن را در وقت سرودن بانفس می تواند هم آهنگ بسازد . در اشعار ملی اوزان و بحر ما اصلاً بر اساس سرودن صورت گرفته است یعنی چون از قدیم عادت بوده است که شعر در بین ملت ما به آواز خوانده شود این اوزان طبعاً به مقصد سرودن موافق بوده اند و موافق هستند .

باین ترتیب اگر اشعار ما درین اوزان و بحر که در حقیقت نوبت های قشنگ موسیقی هستند سروده میشوند سه فایده از آن بدست می آید . نخست حفظ خصوصیت زبان و استقلال در بحر و اوزان ، دوم خدمت به موسیقی و سوم فایده که بیشتر بحال شاعر و جامعه تمام میشود و عبارت ازینست که با این صورت طبعاً شعر مورد دلچسپی عامه واقع شده شاعر شعر خود را در سینه های مردم می گنجاند و مقصد بزرگ خود را که عبارت از تعمیم آثار اوست بدست می آورد و مردم وتوده ازینکه مضامینی که شاعر میخواهد بواسطه آن در راه پرورش روح و اصلاحات اجتماعی خدمت کند بیشتر مستفید می گردد .

اشعار ملی ما دارای یکی از خصوصیت هائست که آن را از بساز زبانها مخصوصاً از زبانهاییکه در آن فرق قد کبر و تائیت اصلا وجود ندارد جدا میسازد این خاصه عبارت از آنست که در اشعار ملی از زبان زن حرف زده می شود . بعقیده این عاجز این تمیزه در راه لطافت و ظرافت اشعار ملی خدمت بزرگی میکند . زیرا موضوع اصلی شعر جمال و زیبایی ، فرحت و خوشی ، اندوه و الم ، احساسات و عواطف است . و این خود واضح است که روح زن باروح مرد فرق داشته ، خنده زن با خنده مرد و گریه زن با گریه مرد متفاوت است . که میتواند انکار کند که تبسم زن که قشنگ تر از سبیده صبحگاهان است زیباتر از تبسم مرد نیست ؟ که می تواند تردید نماید که اشک زن که زیاتر از ستاره شامگاهان است درخشنده تر و قشنگ تر و موثر تر از سرشک مرد نخواهد بود . آیا فریادی که از سینه زن بیرون می شود شگافنده تر از فریاد مرد و مرغوب تر و طبیعی تر از مردان نیست . آیا احساسات زن رقیق تر ، آرزوهای زن حسنی تر ، ارمانهای زن سوزنده تر ، آهنگ زن گیرنده تر از مرد نیست ؟

البته بعضی مردانیکه خود خواه تر از کدام زن باشند در سر این امر با ما خواهند پیچید و یا کدام زنیکه به شکسته نفسی عادت کرده باشد با ما اظهار موافقت نخواهد کرد ولی اگر به حقیقت ننگریسته شود در مورد شعر نوای زن انگیزنده تر از مرد است زیرا بعقیده این عاجز در وجود زن بیشتر از مرد آرت و شعر سرشته شده است .

باین تقریب استفاده که از این خاصه می‌توان کرد همانا بدست آوردن چیز است که از شعر من حیث شعر یعنی شعر حقیقی انتظار می‌رود . چیز یکه از شعر انتظار می‌رود جز ایجاد تاثیر نیست . و تاثیر در صورتیکه از طرف زن انداخته شود بیشتر از آنست که از طرف مرد باشد طوریکه از مطالعه در انعار ملی برون می‌آید این ممیزه مخصوصاً از نقطه نظر تاثیر خدمات بزرگی بما کرده است . این خدمت مخصوصاً در قسمت اشعار رزمی بوده است . زیرا در اشعار رزمی برون آمدن کلمات طوریکه از زبان زن برون می‌آید و مرد مخاطب آن قرار می‌یابد طبعاً خیلی موثر است تلقین زن و تشجیع زن در حالیکه خون مرد در میدان جنگ در جوش بوده است در بسا وقایع تاریخی وظیفه خود را مطابق آرزو انجام داده است از همین است که در بسا ملل سلجشور این وظیفه را برای تحریک مردان و جوانان زنها بدوش گرفته اند و هم این ترتیب خیلی کامیاب ثابت شده است .

پیش از آنکه زبان پشتو در اثر حوادث و زمان با زبان فارسی و عربی و دیگر زبانها امتزاج پیدا کند در تمام اشعار زبان پشتو این خصوصیت موجود بوده است ولی کمی بعد تر صاحبان دیوان متأسفانه این را هم از دست داده اند . در اشعار ملی ما در همه انواع این خاصه حفظ شده است و میتوان گفت که از همین سبب است که محبوب ترین و موثرترین اقسام شعر زبان مقتدر و موثر ما همین اشعار ملی بشمار می‌روند و با هیچ یکی از ذوق ها و احساسات ملی ما مخالفت ندارند .

بعقیده این عاجز اینهم از وظیفه شعرای جوان و عصری زبان ملیست که این اصل را در اشعار شان فراموش ننمایند . نمیدانم چرا شعرای صاحب دیوان مادر صورتیکه بحور و اوزان مخصوص شان را می‌گذاشتند این چیز را هم با آن یکجا از دست دادند در حالیکه با از دست دادن آن دارائی می‌توانستند اقلأ این یک را حفظ کنند .

شاید درین باره نیز مجبوریتی داشتند که ما امروز نمیتوانیم آن را حس نمائیم . یکی از چیز های که باید در ضمن بحث خصوصیت های اشعار ملی ذکر آن فراموش نگردد وحدت کلمات و ادا کردن و استعمال آن طور نیست که سلاست و روانی و فصاحت و بلاغت آن هارا طوریکه درین مقاله و در دیگر نشریات خویش بارها خاطر نشان کرده ایم قابل حیرت و تعجب ميسازد . البته در هر زبان درین استعمال کلمات در ولایت های مختلفه و با قبایل مختلفه فرق های جزئی موجود میباشد و بعضی لغات و کلمات مخصوص يك قبیله و یا يك ولایت می‌باشند که در دیگر

جایها آن لغات مورد استعمال نیستند. این چیز در زبان پشتو هم تا حدی موجود است و در اثر کثرت لغات و وسعت زبان پشتو فرق های مذکور درین زبان هم دیده میشود ولی در اشعار ملی این چیز بکلی دیده نمیشود. لغاتیکه در اشعار ملی استعمال شده اند همه لغاتی هستند که در هر گوشه مملکت مردم به آن آشنا هستند. اینجا یک سوال پیدا میشود که این استعمال لغات عام چگونه صورت گرفته است جواب اولی که برای این سوال میتوان داد همانا قدامت اشعار ملی است چنانچه در مرحله های اول این چنین فرق ها طبعاً کمتر میباشند. ولی چون همه اشعار ملی در یک دوره سروده نشده اند باز هم سوال پوره حل نمیشود. درین صورت راه حل دیگری بفکر نگارنده. نه می رسد جز اینکه گفته شود که چون موضوع این اشعار احساسات و عواطف است و احساسات و عواطف در بین قبایل و ولایات مختلفه فرق نمیکند زیرا همه از یک قوم و تقریباً به دارائی یک نوع محیط طبیعی و یکسان ترتیب زندگی بسر می برند و علاوه بر آن فرقی که درین لغات دیده میشود عموماً در مورد اسمای چیز های که مخصوص یک سمت و یک ولایت میباشد پیدا میشود و آنها هم اشیای مادی میباشند ولی در زمینه احساسات و روح همه لغات مشترک هستند. نظریه دو می که میتوان درین زمینه اظهار نمود عبارت ازینست که اشعار ملی اکثرأ محصول طوفان های روحی و جنبش احساسات و عواطف قبایل کوچیکست و چون این قبایل همواره در سفر و گردش هستند زبان آنها نمیتواند بازبان یک سمت و یک ولایت هم آهنگ بماند بلکه آنها عموماً لغات را از هر جایی گرفته و بهمه لغات قوم آشنا می کردند و بهمین ترتیب لغات را از یک ولایت بولایت دیگر باخود نقل مبدهند.

بهر کیف و صورتی که باشد مراد ما از آن است که این خصوصیت اشعار ملی خیلی شایان اهمیت است و در راه وحدت زبان کمک و معاونت بزرگی شمرده می شود که باید آن را بدون استفاده نگذاشت و از آن پیروی نمود.

از خصوصیات اشعار ملی است که موضوع شعر از حدود آنچه موضوع شعر من حیث شعر خارج نه می شود. یعنی نمیتوان در اشعار ملی شعری سراغ نمود که در آن مطالب صحی، مطالب اجتماعی و یا بند و موعظه و یا فلسفه های پیچیده و از قبیل آن دیگر موضوعات درشت و کلفت که مربوط به حیات مادی باشد سراغ نمود. بعقیده بنده این دارائی اشعار ملی از دارائی های بزرگ و صفات برجسته و عمده اشعار ملی بشمار می رود.

درین قسمت باید متذکر شد که شعر چگونه و برای چه دنیا آمد. البته طوریکه قسمت بزرگ صاحبان نظریه در باره شعر تسلیم کرده اند و طوریکه ثابت است که بشر دارای دو حیات، زندگی مادی و زندگی روحی است می توان به این سوال همان جوابی را صحیح دانست که کثرت بدن فیصله کرده است.

هم چنانیکه انسان در حیات مادی استیاجاتی را محسوس نمود و برفع آن پرداخت و این

حس احتیاج و اقدام برفع، باعث شد که روز بروز در جهان چیزهای نو پیدا شود بشر در زندگی روحی خود نیز محتاج چیزی بود و در پی رفع آن بر آمد و آن را به ایجاد شعر رفع نمود. باری فضای روح بشر مکدر شد. ابرهای سیاهی در افق زندگی او نمودار گردید در قلب او آتشی روشن شد، سینه او سوخت، رگ های چشم او سرخ و خونین گردید. دل او تنگ شد. هر قدر عمیق تنفس کرد، هر قدر آب نوشید هر قدر غذا خورد نتوانست خود را از چنگ این تکالیف نجات بدهد ناگزیر فریاد کرد، آه کشید قطره چند از چشمان او سرازیر گشت و بر آتش او آب زد. یعنی شعری سرود و خود را بدان متسلی ساخت. بار دیگری خود را در مقابل عظمت کاینات و جمال طبیعت دریافت زیبایی جهان در او تاثیر کرد و قلب او را حرکت داد. دمیدن سینه بامداد، روشن شدن افق سحر گاه، رنگین شدن شفق، طلوع آفتاب، برتوماه، جریان دریاها، طراوت بهاران، شکفتن گلها او را بوجد آورد. و یا اینکه محبوبی را در آغوش کشید و خواست حق این نعمت را ادا کند سرودی ایجاد و نغمه ساز نمود، آوازی کشید، خنده کرد و فقهه سرداد یعنی شعری سرود و خود را بدان متسلی ساخت.

شعر در اول به همین صورت های که ذکر و یا دیگر عواملی که روحی بودند و از همین قبیل هستند پیدا شد. بعد ازان چون در شعر خاصه تاثیر شدید را یافتند علما و فلاسفه و دیگر مردم که همه در راه خدمت به آمال خود محتاج به وارد کردن تاثیر بودند آن را برای مقاصد و مطالب خود استخدام نمودند. حتی سخن بجائی رسید که در شعر هجو هم يك قسمت بزرگ را تشکیل داد و باین صورت این جوهر يك به هر گونه آهني داده شد تا آنرا بر بند و موثر، زنند و قوی بسازد.

در زبان پستو نیز صاحبان دیوان که طبعاً مردمان اجتماعی و فلسفی بودند هر گونه مطالب را در قالب شعر ریختند تا آنکه اکنون خاصیت اصلی شعر مخصوص اشعار ملی باقی ماند. اشعار ملی ماطوریکه بعدها در قسمت تقسیمات معنوی این اشعار نیز راجع به این موضوع صحبت خواهیم کرد هیچکدامی از دایره احساسات و عواطف، تأثیرات روحی، تبسم و اشک و یا خنده و فغان خارج نیستند. و این چیز طوری در اشعار ملی وجود دارد که میتوان آن را بیکانه وسیله شناختن اشعار ملی قرارداد.

درین اواخر يك دسته از فضایی ما کوشش کرده اند که يك حقیقت زیبارا برای يك مقصدی که در آن افتخاری هم موجود نیست قربان کنند و باین ترتیب کوشش کردند که يك سلسله مثلها در بین اشعار ملی جستجو نمایند که حاوی اندر زها و موعظه های اجتماعی، افکار فلسفی و یا هدایت های صحی و علاوه بازی بر الفاظ باشد. شاید این سهو اجتهادی در اثر اینست که آنها تصور میکردند صنایع لفظی و افکار پر از بند و نصیحت دلیل بر خوبی شعر است بوجد آمده باشد.

چون مادرین نقطه بایشان موافق نیستیم گستاخی کرده و متذکر می شویم که اینگونه مثالها همه جعلی است و نمیتوان به اینگونه اشعار نام اشعار ملی داد. البته نمیتوان انکار کرد که درین اواخر میتوان درلندی ها و چار بیته ها بعضی ازین قبیل اشعار یافت ولی این اشعار محصول افکار و تصورات طالب العلم ها و ازین قبیل اشخاص دیگر است که افکار مستعار خود را در اوزان و بحر اشعار ملی ماریخته اند نویسندگان ما چون آنها را به مطلب و مقصد خود موافق یافته اند در چند مثالی که آنها هم خیلی محدود است بروی مردم کشیده اند.

شعر طبیعی: شعر ملی شعر طبیعی و تشبیهات و استعارات نیز در اشعار ملی دارای خصوصیت است و این خصوصیت عبارت از آنست که تشبیهات و استعارات از طبیعت سرزمین پهنون و دایره جرات و خلق و ذات مردم آن خارج نه می شود. این تشبیهات و استعارات طوری درین اشعار دیده می شوند که در وقت خواندن انسان می تواند در سایه اقتداری که صرف بیان شده است عیناً وضع طبیعت و سراینده آن را در مقابل خود مجسم بینید.

در زیر این عنوان دو چیز مهم را که میتوان در حقیقت اشعار ملی را همه محصول همین دو چیز تصور نمود ذکر کردیم لذا بدینست اگر به معرفی اشعار پهنون بطور ذیل در زیر این دو عنوان پرداخته شود.

طبیعت سرزمین پهنون: طبیعت کوه، دریا، چشمه های صاف، دریاچه ها، باران های طراوت بخش، برف های فراوان، ژاله، صاعقه، ابرهای انبوه سیاه، ابرهای تنگ و سپید، آسمان صاف و لاجوردین، میدان ها و جلگه های زمردین، وادی های سرسبز و شاداب، جنگل های کوهی، گلپای رنگارنگ، صحراهای یراز سبز، سحرهای قشنگ و شام های زیبا، آفتاب های درخشان و ماهتاب های قشنگ، طبیعت سرزمین پهنون است و باز بدارائی این همه مظاهر طبیعت آنچه نیکو و زیبا است بیشتر و آنچه سیاه است کمتر دیده می شود. اگر چه بعقیده این عاجز طبیعت بهر وضع و جامه قشنگ و زیبا است و از نقطه نظر شعر و شاعر یک آسمان طوفانی و ابر آلود همان قدر قابل استفاده و متمتع است که یک افق صاف و آفتابی ظریف و قشنگ است. چیزیکه از همه مهمتر است دیدن این همه مظاهر و مناظر از طرف یک پهنون است یعنی ترتیب زندگی این قوم طور است که هیچ سنگی در مملکت پیدا نمیشود که یک پهنون روی آن نشسته باشد و هیچ گلی در دشت هائی این سرزمین نشکفته است که باری یک جوان و یک دوشیزه آن را تماشا نکرده و از آن تمتع ننموده باشد.

ازین گفته ها مراد ما دو چیز است یکی آنکه طبیعت این سرزمین دارای همه جلوه ها و از طرف دیگر همه جلوه ها مورد استفاده روح و احساس واقع شده اند در حقیقت طبیعت خود شعر و خود شاعر است و اینکه شاعری اشعار نیکو و طبیعی را مال و محصول خود میدانند برای آنست که بیشتر مردم را فهمانیده است که خود او که جز قریحه و استعداد شعری خود نیست در زندگی روح و احساسات و عواطف محصول طبیعت خود است. باین ترتیب طبیعت سرزمین پهنون که شکوه و عظمت، هیمنه

وجلال آن واضح و ظرافت و قشنگی جمال و زیبایی آن شاهد حسن جلوه و کمال آن است زیاترین و کامل‌ترین اشعار را بوجود آورده است. حالا می‌آئیم باینکه این طبیعت قشنگ زیبایی خود را به چسان کسی اهدا کرده است.

روح پینتون: روح که که نجابت نژادی، قدامت تهذیب و کلتور، (درین باید تذکار نمود که پس ماندگی حیات مادی دلیل بر پس ماندگی روح نیست و حرف ما درد نای دیگری غیر ازین دنیا نیست که کمان را از تفنگ فرق می‌کند) سلحشوری و حادثه جوئی، عشق و احساسات عالی، پاکی نهاد و صفای ضمیر، سجایای حسنه و خلق و ذات حسین، عاطفه و بالاخره هر نوع آزادی که برای یریدن بعالم عالی و بلند و فضاها ی پاک و ارجمند لازم است در او موجود است.

این همه صفاتی که صورت خارجی ندارند با ساختمان ظاهری این قوم و حسن و زیبایی که در جوانان و دوشیزگان دیده می‌شود باهم آمیخته و بر اساس جلالیکه از صفا و سادگی، زهت و کمال عظمت و بزرگی، علو و تقدس آمیخته و در آغوش طبیعتی که ستودیم پرورده شده و اشعاری ساخته اند از یک طرف جمالی که مظهر قوت و نجابت است از قلب یک جوان برخاسته و از طرف دیگر زیبایی که از حسن ترکیب و کمال تناسب و عفت و شرافت نمایندگی میکند از دوشیزه ظهور کرده و درین، بالا و پایین و اطراف آن طبیعتی بکمال جمالی افتیده است. این شعرها چنین طریقی بوجود آمده اند که بعقیده من صرف بوجود همه شرایط میتوان به مصرع های رنگین نام شعر گذاشت وقتی در اشعار ملی داخل می شویم عطر لاجی و لوننگ آن عطرهای طبیعی که نسیم آن دشت و کوه را پر کرده است به مشام میرسد. درین شعله های عشق آتش غزلیها زبانه می کشد. وهم چنین همه اجزای این نمیتوان چیزی در آن یافت. و این چیزها از میراث بزرگ است که اشعار مارا از اشعار اکثر زبانها مخصوصاً اشعار خود پینتون که از طرف شعرای مقلد نوشته شده اند جدای سازد. یکی از میراث این اشعار است که آنها طوری که در بالا ذکر شد نماینده روح مطمئن و خوش بین، متین و معتمد قوم است. هر قدر درین اشعار جستجو شود نمیتوان اظهار عجز در مقابل آن چیزها بلکه درسی اشعار دیگر زبانها آمده اند از قبیل شکایت از چرخ، ناله از دست زمان، و گله از آسمان و ستاره ها و غیره دیده نمیشود، همین چیز ثابت میکند که روح این قوم از قدیم آفلین رادوست نداشته و به آن ها قوه قابل نشده است در مقابل این همواره یک خدای مقدس تکیه گاه قلب این قوم بوده در سخت ترین دقایق بجای متوسل شده اند که قدرت آن بالای قدرت ها و بندگی او که یگانه تسلی دهنده قلوب مجروح است بالاتر از همه چیزها است. (نا تمام)

چون متاسفانه امسال در اثر قلت کاغذ صفحات سالنامه برای مضامین طویل گنجایش نداشت و از طرف دیگر نه می توانستیم از مطالب خود صرف نظر نمایم لذا بامید سال نکوتر آینده بقیه مطالب را به سالنامه دیگر حواله میدهیم ومن الله التوفیق. «پژواک»

کارخانه‌ها در افغانستان

نگارنده: شاعلی محمد قدیر « تره کی »

شعبه صحافت مدیریت عمومی پشتو ټولنه به مناسبت توجه و حسن نظری که به دوستدار دارند تقاضاً فرمودند برای (دکابل کابل) سنه ۱۳۲۰ شان مطالعاتی نموده مقاله به عنوان فوق در سه فصل عمده: گذشته، حال و آینده حاضر دارم.

اینک منم به تاسی فرمایش شان تاحدیکه توانستم درین زمینه مأخذی جمع و اوراق ذیل را باین مقصد به نهایت اختصار نوشته تقدیم میداریم. امید وارم طوریکه آرزو دارند مورد استفاده واقع گردد.

در گذشته:

اولین فابریکه که در افغانستان تاسیس شد ماشین خانه ایست که در دامنه کوه آسمانی و در قسمت غربی علم گنج واقع میباشد و هنوز هم آباد و مورد استفاده است. این ماشین خانه در سنه ۱۳۰۴ هجری قمری در زمان سلطنت اعلیحضرت امیر عبدالرحمن خان تعمیر و در همان سنه یک عده ماشین ها که عبارت از ماشین های خراطی آهن، ریخته گری، برمه و غیره بوده از هند وارد کابل نموده شده بدستکاری یک نفر متخصص انگلیسی و بعضی عمال و ماشین کاران هندی بکار افتاد.

بعد از چندی درین ماشین خانه ماشین های دیگری را که عبارت از ماشین های تفنگ سازی و کارطوس سازی بود وارد و بکار انداختند.

غیر از ماشین های فوق الذکر درین فابریکه ماشین های اهره کشی و نجاری برای اقسام کارهای نجاری ساخته شده و مورد استفاده قرار داده شد.

روپهرفته متدرجاً ماشین خانه وسعت یافت و دران هرگونه ماشین ها بیکه بکار اعمال لوازم حربی میخورد از قبیل ماشین های کارطوس سازی و ماشین های بزرگ خراطی آهن و سوراخ نمودن و رخ کشی توپ و ذخیره نمودن بخار بادبک های آن و چکش های بزرگیکه

بدریعه فوه بخار حرکت میگردند ، ماشین های کفش دوزی و سراجی و ماشین های ضرب سکه و ماشین های دباغی و ماشین های اعمال لوازم و آلات زراعت و باغبانی و کور های گداز فلزات و ماشین های ساختن شمشیر و پر کردن کار طوس و ریختن و ساختن نارنجک و غیره وجود داشته مصروف کار و تولید بودند .

طرز کار :

در بین فابریکه در ابتدای تاسیس متخصص و استادان کار اشخاص انگلیسی و هندی بودند که اعلیحضرت امیر عبدالرحمن خان ایشان را از هند در موافق مسافرت خود د بهند وارد کابل نمود و یا بعد از عودت طلبید . حین ورود اینها و آغاز بکار يك عده اشخاص افغانی هم با ایشان بکار افتادند و در مدت کمی اشخاص مذکور درین راه تجربه و مهارت خوبی بدست آوردند بجدی که اکثراً استادان کار و کار فرمایان ماشین خانه گردیدند .

اصول اداره :

اداره این ماشین خانه مستقیماً از طرف دولت بوسیله يك نفر آمر به عمل میامد متخصص ، استادان و عمال هم دارای معاش و مواجب بودند تهیه مواد ابتدائی ماشین و اشخاص بدوش دولت بود ازین جهت عواید و مصنوعات فابریکه مذکور کمالاً بدولت عائد میشد ، این فابریکه در عین اینکه نخستین نشان اندو ستی در مملکت بوده محیط اجتماعی و اقتصادی ملک بدان معتاد نبود معهداً ازان فواید خوبی گرفته شد و در امور حری افغانستان خدمات ذی قیمتی انجام داد .

فابریکه چرم گری :

دومین فابریکه بزرگی که بعد از ماشین خانه در تاریخ صنعت (اندو ستی) مملکت جلب دقت میکند فابریکه چرم گری و بوت دوزی است ، این فابریکه در سنه ۱۲۸۶ شمسی هجری در زمان سلطنت امیر حبیب الله خان شهید تاسیس و بکار آغاز نمود .

این فابریکه در بدو تاسیس به مصنوعات چرم لوازم عسکری میپرداخت و بعد از آن که کارش پیش رفت کرد و عمال و کارگران آن در پیشه خویش مهارت و تجربه حاصل کردند به ساختن اشیای دیگری هم از قبیل : انواع بوت ها و سلپرها برای عامه پرداخت . این فابریکه از ناحیه خدمت در لوازم چرم مثل زین ، فیضه و ساغر اسباب عسکری سوار و توپچی خدمت خوبی کرد ،

طرز کار :

درین فابریکه هم مثل ماشین خانه لوازم حربی اولاً متخصصین خارجی و سپس متخصصین واستادان کار داخلی کار را بدست گرفته خدمت نمودند .

اصول اداره :

این فابریکه هم از جانب دولت تاسیس و بوسیله دولت بکار انداخته شد و زیاده تر برای لوازم و ما یحتاج دولت کار میکرد ؛ کارگران و عمال و متخصصین آن تنخواه خورد دولت بودند .

فابریکه پشمینه بافی :

فابریکه مهم و بزرگ دیگر یکه در عصر سلطنت امیر حبیب الله خان شهید در کابل در سنه ۱۳۳۳ افتتاح شد همین فابریکه پشمینه بافی بود .
این فابریکه در عصر خود از بهترین و جدیدترین فابریکه نساجی دنیا بوده و دران اقسام کشمیره ها و پارچه های پشمی برای افراد ملکی و نظامی بافته میشد .

طرز اداره :

این فابریکه در پهلوی فابریکه فوق الذکر حربی بنا یافته فابریکه مذکور از طرف دولت اداره میگردد و مامورین و ساگر افراد عمال و کارگران آن از طرف دولت مواجب داشتند .
درین فابریکه دستگاهای مخصوصی برای رقم کردن پشم و بینه و دستگاهای شست و شو و ماشین های خشکاندن و ماشین ندافی و ماشین فلیته و ماشین های نختایی و ماشین های بافت و ماشین مالش و ماشین رنگ دادن و خشکاندن تان ها و ساگر آلات لازمه موجود بود .
اینک فابریکه های افغانستان در گذشته عبارت از همین فابریکاتی بود که بطور مختصر عرض شد .

فابریکه ها در عصر حاضر :

خوشبختانه همان طور یکه در عصر حاضر در هر زمینه از امور مملکت توجهات زیادی مبذول میگردد در زمینه اقتصادیات و ترقیات صنعت در مملکت هم توجه و مساعی بیشتری انجام داده می شود چنانچه از ابتدای سلطنت اعلیحضرت شهید سعید (مخدندادشاه افغان غفرالله) تا کتون در اکثری از رشته های صنعتی ماشین ها و دستگاهای مهم و بزرگی وارد و بکار انداخته شده و باعتبار وارد و بکار انداخته خواهد شد و این است که فابریکه های موجوده را تا جائیکه توانستیم بطور مختصر معرفی و از فابریکه های فیکه در آینده در نظر است تاسیس و بکار انداخته شود ذکر مختصری مینماییم :

فابریکه نساجی چیل السراج :

این فابریکه از فابریکه های جدید و عصری است که در اثر مساعی حکومت خیر و مصالح مادر ۱۳۱۶ یعنی در عصر زمامداری اعلیحضرت معظم همایونی بکار انداخته شده است .
این فابریکه همان طوریکه يك فابریکه عصری است هم چنان چه در طرز ساختمان و چه در ترتیبات تسخین و اطفا فیه و چه در قسمت لوازم رفاه عمال و گاراگران و سایر قسمت های خود از بهترین و عصری ترین فابریکه های نساجی میباشد .

این فابریکه دارای تمام ماشین ها و دستگاه هایست که يك فابریکه عصری بدان مجهز میباشد چه ماشین های حلاجی ، ندافی و خاک تکانی ، ماشین های هواگرد ، ماشین نختابی ، نخ ریزی ، دستگاه های دوتاره ، دستگاه های تابیدن تار ، دستگاه آهار نخ و دستگاه بافت ، دستگاه رنگ ریزی ، دستگاه اصلاحات پارچه ، تحویل خانه پارچه ، تحویل خانه پرزه ، برق قوه بخار ، مرکز تسخین موتورهای برقی و ماشین های جگیر و رنگ ریزی را با جدیدترین سیستم و قوی ترین جنسیت دارا میباشد .
مقدار پنبه صافیکه سالانه درین فابریکه کار می شود دو صد خروار و منسوجات جیم و ترس آن سالانه دو صد و هفتاد هزار متر است .

فابریکه نساجی پیل خمیری :

این فابریکه از حیث عظمت و کمال نه در حال نه در گذشته در مملکت ما نظیر ندارد .
در نظر من این فابریکه از کارنامه و اصلاحات بسیار بزرگ و قیمت داریست که در عصر حاضر در زمینه ترقی اقتصادیات مملکت در تحت اوامر و هدایات ارباب دولت بوجود آمده و از ناحیه اهمیت و کمیت خدمتیکه درین جامعه انجام خواهد داد موجب نیک نامی ر جال امر و زه دولت خواهد گردید .

عمارت این فابریکه بطول و عرض ۱۷۰ + ۱۱۰ و ارتفاع ۶ متر تعمیر گردیده و قسمت های مختلفه آن برای هر شعبه از امورات مخصوصه فابریکه تخصیص داده شده است و درین فابریکه تنها درد یوارها و سقف ها ۸۰۰ تن آهن مصرف شده است .

عده دستگاه های فابریکه :

در نظر است که در آغاز جریان فابریکه ۵۵۰ دستگاه بافت ۱۵ هزار دوک نخ تابنی بکار انداخته خواهد شد .

اگر فابریکه به همین صورت و با همین مقدار ماشین های بافت و دوک ها کار کند در ۱۶ ساعت ۳۱۵۰ متر تکه میبافد و مقدار دوهزار تن پنبه در هر سال مصرف خواهد داشت .
این عدد رفته رفته زیاد خواهد شد تا اینکه دستگاه های بافت به ۲۲۰۰ پایه و دوک ها به

۶۰ هزار خواهد رسید زیرا عمارت فابریکه برای همین مقدار ساخته شده و ظرفیت دارد .
این فابریکه از طرف شرکتی که موسوم به شرکت نساجی است بوجود آمده و این شرکت
درسته ۱۳۱۵ با سرمایه ۵۱ ملیون افغانی درپل خمزی تاسیس شد شرکت مذکور برای تهیه
مزدور و عمال فابریکه و اسکان متخصصین و ارباب امور آن به سرمایه خود يك شهر صنعتی
ويك فابریکه برق و بند برق اعمار و مورد استفاده گردانیده است .

فابریکه نساجی قندهار :

این فابریکه فابریکه نساجی پشم یابه تعمیر دیگر فابریکه پشمیه بافی است درین فابریکه
۸۹ دستگاه ماشین های متنوعه نصب شده است عمارت فابریکه مذکور در زمان سلطنت اعلیحضرت
محمد نادر شاه شهید تعمیر شده است درین فابریکه ۸۹ دستگاه که هر کدام برای يك پشه
و خدمت تخصیص یافته وجود دارد تادر نتیجه اعمال ماشین های مذکور از فابریکه موصوف
تادرجه که امکان دارد استفاده گردد و این دستگاهها عبارت انداز :

ماشین پشم تکانی ، ماشین شستن پشم ، ماشین فشار پشم ، ماشین خشکاندن پشم ، خاک تکانی
بعد از شستن ، ندافی ریشتن نخ خام ، تابیدن نخ ، گوت ، کلاوه ، اندازه کردن طول و عرض
پارچه ، سرش و تهیه تار ، بافت ، مالش ، شستن پارچه ، فشار پارچه ، ماشین یت کشی تر و خشک ،
تنظیف ، خشکاندن پارچه ، معاينه ، متر کردن ، بخار دادن و برس کردن ، قطع نمودن پارچه ،
اتو ، رنگ کردن پشم و نخ ، رنگ کردن پارچه ، فشار پارچه جات رنگه و عدل بندی
بصورت اتو ماتیک .

وقتی این فابریکه ابتداءً آغاز بکار نماید مجموع مقدار منسوجات او سالانه ۷۵ هزار متر
پارچه بوده و تدریجاً به يك لک و پنجاه هزار متر بالغ خواهد گردید .

فابریکه نجاری :

این فابریکه در اوائل سلطنت اعلیحضرت شهید تاسیس شده ماشین های مذکور از جدید
ترین سیستم بوده و با برق کار میکند .

چون مملکت ییو سته در تمام شعب حیات مدنی پیش میرود و احتیاج مردم به فرنیچر
و لوازم خانه که بصورت نفیس و زیبا تهیه شده باشد زیادت میکند لذا وجود چنین يك فابریکه
در مملکت از ضروریات اولیه شمرده میشود پس بنا بر همین احتیاج و ضروریات فابریکه مذکور
در عصر سلطنت اعلیحضرت محمد نادر شاه شهید بوجود آمد و از آن وقت تا امروز به اعمال
هر گونه لوازم و ضروریات منازل شخصی ، ادارات دولتی و غیره میردازد و مصنوعات آن
از حیث نفاست و ممانت امروز از نفیس ترین و بهترین مصنوعات است و ازین دوحیث با مصنوعات

خارج می‌تواند برابری کند و مخصوصاً سامانیکه از چوب جوز و جاغور درین فابریکه ساخته می‌شود بسیار نفیس و گران بها است .

درین فابریکه ماشین های از فیبل : چهار اره ، اره گول ، رنده ، رنده صفا کاری ، اره تسمه ، ماشین تیز کاری ، ماشین های اسکنه ، ماشین چول کشی ، ماشین رنگمالی ، ماشین افزار ، و ماشین پر کاری موجود بوده هر کدام بوظیفه مؤظفۀ خود میبردازد و درین فابریکه ماشین جلا دادن هم وجود دارد .

فابریکه ترمیم موتر مربوطه شرکت سهامی :

این فابریکه باراده و تصویب هیئت مدیره شرکت سهامی تاسیس و در علم گنج بنای آن گذاشته شده و در سنه ۱۳۱۶ شروع بکار کرد و از روزیکه این فابریکه کار میکند تاکنون از حیث خوبی ترمیم و صفائی و متانت کار از هر حیث موجبات رضایت مراجعین را فراهم کرده است .

ماشین ها ایکنه درین فابریکه مورد عمل و کار قرار داده شده از بهترین و جدید ترین سیستم بوده ساخت سکودا می‌باشد .

این فابریکه دارای شعب ذیل است :

شعبه ماشین کاری ، شعبه فتن کاری ، شعبه الکتریک موتر ، شعبه آهنگری ، شعبه حلبی سازی ، شعبه رنگمالی و شعبه شستشوی موترها .
هر کدامی ازین شعبات بکمال موفقیت تاکنون بوظیفه خود ادامه داده است .

فابریکه ترمیم موتر مدیریت عمومی حمل و نقل :

این فابریکه در سنه ۱۳۱۰ در علم گنج تاسیس شد و بعد از مربوط شدن به چند وزارت بالاخره ب مدیریت عمومی حمل و نقل مربوط گردید .

این فابریکه سه شعبه دارد : شعبه ترمیم ماشین و شعبه ترمیم دستی و شعبه بادی سازی .

این سه شعبه هر کدام بتعب فرعی دیگری هم منقسم می‌باشد که هر واحدی از ان بیک وظیفه معین و مشخصی مشاغلت دارند .

این فابریکه بذریعه قوه برقی جریان دارد که مقدار قوه مذکور ۷۵ کیلووات دریک ترانسفر مر است .
روپهمرفته این فابریکه هم از حیث نفاست و متانت مصنوعات خود خدمت خوبی نمود .

فابریکه سمنت :

این فابریکه در سنه ۱۳۰۶ در شمال غربی تپه مرجان تعمیر و ماشین های آن توريد و نصب

گرديداما بواسطه عدم مواد ضروريه ابتدائي تا کنون ازان استفاده به عمل نيامده وماوقتي ازين فابريکه استفاده کرده خواهيم توانست که از معادن ذغال خود استفاده نماييم زيرا ماده مهم ابتدائيه آن ذغال است و متأسفانه تا کنون به آن مقدار يکه فابريکه مذکور ذغال کاردارد بدست نداريم جدبت و فعاليت هاي که اخيراً وزارت معادن روی دست گرفته اين اميد را بيايي بخشد .

درين فابريکه دستگاہای متعددی از قبيل : ماشين جفله ماشين لفت جفله ، ماشين تعين مقدار جفله ماشين گراد ، ماشين حمل و نقل ، مواد معمولی و خام ، ماشين لفت مواد خام خاک شده ، ماشين مخلوط ، ماشين آميختن آب با مواد خام ، ماشين خشت ريزی ، ماشين لفت سمنت و ذغال ، ماشين دم آتش ، وجود دارد که بذريعه اين دستگاہا ميتوان به خوبی و موفقيت سمنت بدست آورد و بکار عمرانات مملکت برد .

فابريکه د کمه سازی :

اين فابريکه هم در عصر سلطنت اعلیحضرت شهيد تاسيس شده و ازان وقت تا کنون پيوسته کار ميکنند و هر روز يک مقدار زيادد کمه از شاخ و استخوان و گلريت ساخته و به نفاست کاملی مورد استفاده قرار ميدهد .

درين فابريکه ماشين هاي جديدي وارد و بکار انداخته شده است و ماشين هاي مذکور عبارتند از : ماشين نرم کردن شاخ و استخوان ، و ماشين فشار استخوان نرم شده ، ماشين مدور ساختن د کمه ها ، ماشين خراطي ، ماشين برمه ، ماشين صفا کاري د کمه و ماشين جلا .
ازين فابريکه هم از روز جريان آن تا کنون استفاده خوبی به عمل آمده .

مطابع :

نخستين مطبعه در افغانستان مطبعه ليتوگرافي است که در عصر سلطنت اعلیحضرت امير شير عليخان تاسيس شده که نام آن شمس النهار بود نخستين جريده افغاني هم بنام شمس الاخبار از همان مطبعه نشر شده است بعد ازان در زمان امير عبدالرحمن خان هم يک مطبعه ديگري بصورت ليتوگرافي تاسيس شد .

در زمان سلطنت امير حبيب الله خان هم همين مطبعه موجود بود و بعد از چندي مطبعه حروفی هم تاسيس و بنام مطبعه عنايت شروع بکار کرد و سال دوم سراج الاخبار به ماشين حروفی طبع شد درين مطبعه از فن زنگوگرافي هم کار گرفته ميشد و چند نفر از اولاد افغان ماهر فن مذکور گرديدند .

در زمان سلطنت امان الله خان مطبعه امان افغان به حروفی و مطبعه شرکت رفیق به حروفی و سنگی و مطبعه انيس و مطبعه اتفاق اسلام هرات به حروفی و بعضی مطابع سنگی

دیگری هم در برخی از ولایت ها موجود بود .
در زمان اعلیحضرت نادر شاه بالاخره فکر تمرکز مطابع احداث و مطابع کابل در مطبعه عمومی تمرکز یافت و همان است که امروز در تحت اثر ریاست مطبوعات بحال فابریکه بزرگی کار میکنند و مطابع ولایات جزئی از آن است .

طرز اداره :

تمام این مطابع از ابتدای تاسیس تا کتون بجز مطبعه انیس در دوره اول انیس و مطبعه رفیق مطابع سرکاری بوده به بودجه دولت از طرف مامورین دولت اداره میگردد و عوائد و مصارف آن راجع به دولت بود و امروز همه مربوط به مدیریت عمومی مطابع و تحت اثر ریاست مطبوعات است .

فابریکه برق :

افغانستان یکی از ممالکی است که دران قوه برق بقدر کافی وجود داشته منتظر ترقی فن و بلند شدن کولتور ملت میباشد چه اگر ما روزی توانستیم یک عده کافی از باب فن و انجنیر های ماهر در افغانستان بوجود آریم در همان روز ما از قوای برق که آن را در دنیای فن ذغال سفید میگویند استفاده کاملی نموده و صنایع خود را حسب مطلوب ترقی خواهیم داد .

چون افغانستان یک مملکت مستعد برای تولید قوه برق است لذا اقدام اولین برای اخذ قوه از برق در عصر سلطنت امیر عبدالرحمن خان در افغانستان به عمل آمدات چه درسته ۱۳۱۱ قمری در افغانستان ماشین اخذ قوه برق را وارد و از ان برای تنویرات مقامات شاهی استفاده کردند .

بعد از ان درسته ۱۲۹۰ در عصر سلطنت امیر حبیب الله خاں شهید اساس فابریکه برق جبل السراج گذاشته شده و در سنه ۱۲۹۸ مورد استفاده قرار یافت .
این فابریکه در ابتدای تاسیس دارای سه پایه ماشین جنرتیر بود که از کامیانی جنرال الکتتریک امریکا خریداری و نصب شده بود .

در زمان اعلیحضرت محمد نادر شاه شهید غفر الله له اصلاحات زیادی در این فابریکه به عمل آمد ماشین ها سابق فابریکه در حدود ۱۲۰۰ قوه اسپ بوده و بعد در عصر اعلیحضرت همایونی محمد ظاهر شاه یک پایه ماشین دیگری که دارای ۱۲۰۰ قوه اسپ است از فابریکه زمینس خریداری و بکار انداخته شده است سان گذشته باراده دولت تمام فابریکه های برق تمرکز داده شده و به شرکت برینما مربوط گردید و امروز وضعیت آن ها چنین است :

مختصر معلومات راجع بفابریکات تولید برق مربوطه دبرسینالوی شرکت :

الف فابریکه تولید برق وردگک :

فابریکه تولید برق وردگک بحیث عمومی یکفابریکه جامع وعصری بوده وواجد همه وسایل تخنیکي والکتريکي امثال بندبخته وخامه نهر فوربن پرچاودبخ پاپلین ستیشن هوای وغیره میباشد. فابریکه تولید برق وردگک دارای (سه) جنریتر و هر کدام بقوه (۱۱۰۰) کیلووات بوده ومجموعاً ساعت (۳۳۰۰) کیلووات اوربرق انتهایی تولید کرده میتواند . پس ازان که جنریترها توسط آب گردش و برق تولید مینماید توسط لینهای (۴۴۰۰۰) ولت به سب استیشن دهنرنگ واصل وتوسط ترانسفار مرها ئیکه انتصاب یافته بقوه (۲۲۰۰) و(۳۸۰) ولت تعديل وقسیم میگردد .

نوت :

جنریترها وغیره آلات واپارات های فابریکه تولید برق وردگک يك قسمت آن که دران (سه) جنریتر مکمل است با سوچ بورد ستیشن درهواي آزاد) شامل میباشد از فابریکه زیمنس شوکرت المان ویکجسه آن که دران (سه) توربین این رقم فرانس شیرال میباشد) از فابریکه هایمن المان میباشد .

ب فابریکه تولید برق جبل السراج :

فابریکه تولید برق جبل السراج که درعصر خود از جدیدترین فابریکات تولید برق بوده دارای (چهار) جنریتر که سه آن بقوه (۵۰۰) کیلووات ویک دیگر آن به (۹۰۰) کیلووات ومجموعاً ساعت (۱۲۰۰) کیلووات برق تولید مینماید . قوه برق جبل السراج نیز توسط لین (۴۴۰۰۰) ولت به سب استیشن ماشین خانه توصل کرده وذریعه ترانسفار مرها بولت (۲۳۰۰) و(۲۲۰/۲۸۰) ولت تعديل میگردد .

ج ماشین تولید برق دیزلی احتیاطی :

ماشین تولید برق دیزلی دارای (۳۰۰) اسب قوه بوده وعندالاقضاء بکارانداخته میشود .

فابریکه برق قندهار :

فابریکه برق قندهار نیز دارای يك جنریتر (۳۰۰) کیلووات بوده که بقوه آب گردش میکند وتوسط لین هوایی (۲۰۰۰۰) ولت ازخود بابا ولی صاحب تاشهر قندهار برق آورده ودر آنجا توسط سب استیشن به برق (۲۲۰۰) ولت و(۲۲۰/۳۸۰) تبدیل میشود .

فابریکه گوگرد سازی :

این فابریکه در ۱۳۰۶ تاسیس و ماشین های آن از جرمنی وارد و بکار انداخته شده است :
این فابریکه دارای ماشین هایی از قبیل ماشین اره ، ماشین ورق کشی ، ماشین تقطیع ، ماشین
برش ورق ، ماشین سرپوش سازی ، ماشین ساختن قطی ، ماشین سرش کردن کاغذ مارک قطی ،
ماشین وصل کردن قطی ، ماشین مالش چوب گوگرد ، ماشین غربال چوب گوگرد ، ماشین ترتیب
دادن چوب ، ماشین پر کردن قطی ، ماشین بیرافین ، ماشین مصالغ زدن سرچوب ، ماشین ترتیب
دادن چوب ، ماشین برکاری ، ماشین مصالغ زدن دو طرف قطی ، ماشین مخلوط کردن مصالغ ،
ماشین بایلر بخار ، ماشین درجن کردن ، موترهای برقی ، و ماشین بسته کاری .
این فابریکه از ابتدای تاسیس تا زمانیکه ملی شده بدست شرکت داده شد از طرف دولت
و به نفع و ضرر دولت کار کرده مامورین و عمال آن مواجب خور بودند ولی اکنون ملی شده است .

جریان جدید در فابریکات دولت :

از دو سال باین طرف در قسمت صنایع مخصوصاً صنایع اندوسترى مملکت جریان تازه دیده می شود
که این جریان عبارت از ملی گرداندن (ناسیونالیزه) فابریکه هائی است که سابقاً مال دولت بوده
از طرف دولت بوسیله مامورین دولتی اداره میشد .

تا جائیکه نگارنده خبر دارد این اقدام دولت يك اقدام بس حکیمانه و مولودنیات و افکار
عالی و حسن نیت کامل اولیای اموراتصادی و سیاسی و اداری مملکت میباشد زیرا :
در تمام معاملات و امورات اقتصادی وضعیتی از دوسه قرن باین طرف دو جریان فکری یا به
تعبیر دیگر دو فلسفه اقتصادی موجود است که یکی آن طرفدار آزادی مطلق اعمال و امورات
اقتصادی وضعیتی بوده میگویند دول نباید به هیچ صورتی از صور به اعمال اقتصادی مداخله کند
زیرا مداخله دولت در امورات اقتصادی جریان طبیعی امور را برهم میزند مدافعين نظریه دوم عقیده
دارند که دولت باید بنا بر خیر و مفاد عامه و جلوگیری از بی انصافی و فشار اقویا بر ضعیفا در معاملات
تا درجه مداخله نماید که اجرای آن از عهده افراد ساخته نباشد و یا در اجرای آن بیم
بی عدالتی برود .

این دو فکر که اولی را مکتب آزاد انگلیس و دومی را مکتب اتانیست (دولتی) آلمان تمثیل
میکردند مدت زیادی در عالم علم مصروف بحث و فحص بودند و سیاسیون و ارباب امور اقتصادی
دول بعضاً یا بند نظریه اول و برخی طرفدار دوم شدند و این مناقشه هنوز هم ادامه دارد جز اینکه
امروزه فاقیت ازان اتانیست ها است .

رویه مملکت ما هم خوش بختانه از روی علم و اطلاع طرح شده زیر ادولت میخواهد در اعمال

اقتصادی تاحدی مداخله وباموری دست بگذارد که اجرای آن امور از طرف افراد ممکن نباشد و بای انصافی وی عدالتی دران متصور باشد ومیل دارد که هر شعبه صنعت زاتا اندازه که آن شعبه خود میتواند بیا استاده شود دولت اداره کند وهمینکه شعبه مذکور مستعد حیات وبقای مستقلانه گردید آنراطوریکه درذیل مطالعه میفرمائید ودولت از سنه ۱۳۱۹ باین طرف باین اقدام فرموده است بدست مؤسسات خصوصی می سیارد .

در سنه ۱۳۱۹ همینکه دولت دید بعضی از مؤسسات جان گرفته و پس ازین میتواند بکارهای خود مستقلانه به پردازد بعضی از فابریکه هارا به اشخاص وشرکت های ملی وخصوصی وا گذاشت . مؤسساتیکه باین صورت به اشخاص ومؤسسات خصوصی داده شده حسب ذیل است :

۱ - فابریکه برق جبل السراج

۲ - « « یغان وجلال آباد

۳ - « « قندهار

۴ - « « دیزل

۵ - « « چک وردک به شرکت سهامی برق وفابریکه نساجی جبل السراج به فابریکه نساجی بل خمیری وفابریکه بوت دوزی وچرم گری وفابریکه صابون سازی وفابریکه گوگرد فروخته شد وفابریکه پشمینه بافی وشرکت نساجی برای پنج سال اجاره داده شد وفابریکه های نجاری دارالفنون وفابریکه خواجه ملا بالای شرکت حجاری ونجاری فروخته شد .

فروش واجاره دادن فابریکه های فوق الذکر نشان میدهد که دولت امروز در زمینه فابریکه ها وسائر صنایع ماشینی رویه بس مفید وحکیمانة را تعقیب مینماید وامید است ازین اقدامات خود فوائد خوبی که در تمام دنیا ازچنین اقدامات گرفته می شود بگیرد . غیر از اقدامات جدیانه فوقیکه خوشبختانه حکومت بهرمان ما در زمینه ترقی صنعت ماشینی در افغانستان فرموده وآنرا در فوق بطور بسیار مختصر مطالعه کردید در مرکز وزارت اقتصاد ملی يك اداره تشویق وترویج صنایع ماشینی هم روی کار آورده است که این اداره برای فابریکه های موجوده وآینده مملکت خدمات ذیل را به عهده دارد .

۱- تسهیلات لازمه برای فراهم نمودن موادخام خارجی واگر ضرورت اقتد موادخام داخلی .

۲ - تسهیلات لازمه برای فراهم نمودن لوازم فابریکات از قبیل ماشین ها ، پرزه ها

وآلات وغیره .

۳ - تسهیلات برای استخدام متخصصین خارجی .

۴ - تسهیلات برای تهیه بازار فروش ونقاط مختلفه مملکت ورهنمائی نمایند گیها ئیکه در

خارج مملکت می باشند .

۵ : - اخذ تدابیر لازمه برای ترقی تدریجی فابریکات و صنعت تجدید اصول کار ، تشنات لازمه از طرز اصول کار ممالک همجوار و خارجی ، تطبیق و عملی ساختن آن در حدود ممکنه و تقاضای محیط در داخل مملکت .

۶ : - سنجش و در یافت و مسائل ممکنه بغرض تجدید تدریجی واردات خارجی و توسعه دادن صنایع داخلی .

۷ : - معاونت های فنی ، اداری و حساسی مؤسسات صنایع ملی .

فابریکه شکر بغلان :

یکی از فابریکه های مهمیکه از طرف بانک ملی درین اواخر تاسیس شده و بار سال بکار انداخته شد فابریکه شکر بغلان می باشد .
این فابریکه که در سنه ۱۳۱۷ اساس گذاشته شده و در سنه ۱۳۱۹ افتتاح گردید به نتیجه متصوره و مطلوب منجر شده است .

این فابریکه دارای هزار جریب زمین برای زراعت لبلبو که ماده مهم ابتدائیه شکر است میباشد و محصولات لبلبوی این اراضی ما سنجیده شده است که برای دوماه فابریکه کفایت نماید و در ظرف ۲۴ ساعت درین فابریکه شش صد تن لبلبو مصرف میشود .
این فابریکه هر ساله دوماه فعالیت خود را در پائیز سال که وقت محصول لبلبو است آغاز میکند .
این فابریکه بغلان را یک شهر صنعتی مهم و بزرگی قرار داده و امید است ازین فابریکه بلندتر از آنچه اولیای مصلح دولت تصور کرده اند نتیجه گرفته شود .

طرز کار :

درین فابریکه مامورین ، متخصصین و عمالیکه کار میکنند به حساب نفع و ضرر شرکت سهامی ملی افتان بوده دولت داران زائد از سهم قانونی خود که در شرکت دارد دخلی ندارد .
از طرف شرکت بمامورین ، متخصصین و عمال مذکور هر گونه سهولت و وسائل رفاه آماده کرده شده است .

مامورین و عمال عموماً داخلی و متخصصین بعضاً خارجی بوده است .
باین طرز مقبول و معقول اداره امید است ازین فابریکه فواید زیادی بدست آورده شود .

دینتو قومی فابریکه :

این فابریکه در سنه ۱۳۱۷ تاسیس شده است این فابریکه یک فابریکه نساجی و ماشین های آن عبارت است از ماشین های بافت ، چرخ های نخ بازن ، ماشین های یت کشی برای منسوجات پشمی ، ماشین دکمه سازی و ماشین های خیاطی است .

درین فابریکه هر گونه البسه مردانه ، زنانه و بچه گانه با جدیدترین و بهترین طرز از یشم بافته شده به معرض فروش گذاشته میشود .

طرز کار درین فابریکه :

اساتید کار ، عمال و ما مورین این فابریکه عموماً موا جب خور صاحب مؤسسه بوده دولت دران مداخله ندارد .

شرکت امید :

این شرکت در سنه ۱۳۱۱ تاسیس ومظهر معاونت خاص اعلیحضرت شهید محمد نادر شاه افغان گردیده بوسیله تشویقات شاهانه این مؤسسه را قوت بخشیدند .

سر مایه ابتدایه این شرکت هفتاد هزار افغانی بوده وبصورت سهم بیشکل یک شرکت کوماندیت دایر گردیده است .

این شرکت هم اساساً یک شرکت نساجی ودارای فابریکه نساجی میباشد ومنسوجات آن عبارت از پارچه های هررقم از یشم ، نخ و ابریشم می باشد .

چیزیکه از همه مهم است که ماشین های این فابریکه همه چوبی واز ساخت وطن است .

طرز کار :

مامورین ، عمال وتمام اعضا واجزای این فابریکه وشرکت هم تنخواه خور شرکت امید وبه نفع وضرر مؤسسه مذکور کار میکنند .

فابریکه نساجی شرکت نجات :

این فابریکه که یک فابریکه نساجی است در سنه ۱۳۱۱ تاسیس ومظهر الطاف شاهانه اعلیحضرت شهید شده به شرکت مساعدت بزرگی فرمودند تا باعث بقای موسسه نوزاد مذکور گردد .

درین فابریکه هم انواع و اقسام کشمیره های خط دار و ساده و چهارخانه ، تسم و جیم و غیره بافته می شود .

طرز کار :

درین فابریکه هم طرز کار ملی و غیر دولتی بوده مامورین عمال وسائر اهل یشه آن تنخواه خور مؤسسه مذکور میباشد .

فابریکه میوه شرکت پښتون :

این فابریکه در سنه ۱۳۱۶ بسر مایه شرکت پښتون قندهار تاسیس شد .

این فابریکه با عمل انواع مصنوعات میوه و شربنی پرداخته و آن ها را به بسیار نفاست و سترگی بدست رس عامه میگذارد و چون حیات مدنی روز بروز کسب نفاست مینماید میتوان گفت که خدمت این موسسه در اقتصادیات مملکت بسیار مهم و بزرگ میباشد. طوریکه گفته شد این فابریکه بهمت شرکت پشتون و سرمایه آن بوجود آورده شده است ازین جهت تمام مامورین، استادان و عمال آن از طرف شرکت موجب خور بوده دولت در آن مداخله ندارد.

اهمیت این فابریکه زیاد است و امیدواریم زیاده تر بزرگ و وسیع شده آنچه ازین انتظار برده می شود انجام بدهد.

در آینده :

البته افغانستان میخواهد در آینده تا حدی که سرمایه و فوه کار او کفایت میکند فابریکات و بالتبینه صنایع خود را ترقی بدهد و ما برای ارائه این آرزوی دولت بهتر از پروگرام صنعتی مملکت نمونه نداریم ازین جهت در ذیل قسمت پلان صنعتی را از پلان عمومی اقتصادیات دولت درین جا عیناً اقتباس میکنیم :

پلان عنایتمی برای پنجسال آینده که از خاتمه محاربه اروپا شروع میشود:

- اول - توسعه کارخانه جات نساجی تا به سه هزار دستگاه و تکمیل آن .
- دوم - توسعه کارخانه جات یشینه بافی الی صد دستگاه .
- سوم - توسعه گوگرد سازی برای رفع احتیاجات تمام افغانستان .
- چهارم - توسعه چرگری برای پخته و تهیه نمودن چهار لک پوست سالیانه .
- پنجم - توسعه پرزه سازی که حصه زیاد و مهم پرزه جات کار آمد ماشین خانه های افغانستان و حصه زیاد پرزه موتر را تهیه نموده بتواند .
- ششم - توسعه تیل کشی برای هشت هزار خروار تیل که کلیه صابون کالا شوئی و یک حصه تیل خورا که را تهیه نماید .
- هفتم - سمت سازی .
- هشتم - کارخانه سودا کاستک .
- نهم - دو کارخانه جدید قند سازی .
- دهم - کارخانه های برق در کابل و خان آباد و قندهار ، تهیه پول برای صنایع فوق .

اول شرکت نساجی :- سرمایه آن از پنجاه و پنج ملیون بدو صد ملیون توسعه داده شود

به تفصیل ذیل : شروع از سنه ۱۳۱۹ اسهام شرکت نساجی را خریداری نمایند .

بانک حکومتی	۴ ملیون افغانی
بانک ملی	۳ ملیون افغانی
شرکت پنبه	۲ ملیون افغانی
از قره کلی جلدانه	۳۵ ملیون افغانی

شروع از سنه ۱۳۱۹ هر تاجر یکه مال صادر میکند و مال مذکور تحت تادیه محصول می آید از هر دو افغانی محصول . یک افغانی سهم نساجی را خریداری کند . توضیح : شرکت قره قل و شرکت پنبه و شرکت قند و شکر و موتر که تادیات جدا گانه دارند ازین اشتراک مستثنی فرار داده میشوند .

شروع از ختم محاربه اروپا که قیمت اموال وارداتی تشرل خواهد نمود هر تاجر یکه بابت مال وارداتی (باستثنای قند و شکر و پترول موتر) ده افغانی محصول گمرک تادیه مینماید یک افغانی سهم نساجی میخرد بانک حکومت یک کریدت بانکت بولی پانزده ساهه در حین پنجسال اول به اساس فرار متخذ بانک : سالانه چهار ملیون افغانی برای شرکت نساجی مفتوح میکند و در وقت ضرورت شرکت در تصرف آن میگذارد که مجموع آن بیست ملیون شود . دوم - سرمایه شرکت قند سازی به پنجکرور افغانی (۵۰ ملیون) ترقی داده میشود به تفصیل ذیل :

سرمایه موجوده تخمیناً	۳۰ ملیون افغانی
شرکت پنبه در پنجسال	
آینده فی سال دو ملیون	۱۰ ملیون افغانی
در پنجسال سهم فروخته میشود	۱۰ ملیون افغانی
جمله	۵۰ ملیون افغانی

در وقت احتیاج با ساس ماده متذکره از بانک (دفاعستان) سالانه الی (پنجسال) دو ملیون افغانی هر ساله - قرضه پانزده ساهه اخذ کرده میتواند که مجموع آن ده ملیون میشود . سوم - شرکت پرزه فروشی بردوش شرکت موتر گذاشته شود زیر سرمایه شرکت موتر به ده ملیون افغانی ترقی مینماید .

چهارم - شرکت چرمگری بردوش حاجی غلام حیدر خان وغیره . شرکت گوگرد سازی بردوش عبدالعزیز خان تاجر وغیره .

شرکت فابریکه سودا کاستک . شرکت پنبه ، شرکت سمت سازی بعد از بدست آمدن ذغال سنگک در آینده تاسیس میشود .

پنجم - برای پشمینه بافی دو شرکت تاسیس میگردد یکی در کابل و دیگر در قندهار شرکت کابل بردوش حاجی محمد رفیق خان وملا پیر محمد خان وحاجی عبدالرحمن خان وغیره گذاشته میشود که يك کارخانه مکمل شامل چهل دستگاه میخانیکي پشمینه بافی دایر نمایند شرکت قندهار بذریعۀ شرکت وطن وحاجی عبدالخالق خان اداره میشود .

ششم - برای امور صناعت چرمگری - گوگرد سازی پشمینه بافی وغیره صنائع ، بانک « دافغانستان » يك کریدت پنج الی هفت ساله که سالانه الی ۲۵۰ میلیون افغانی باشد مفتوح میکند ودر پنجسال اول باساس تصویب وزارت اقتصاد کارخانه داران فوق باساس ماده (۴) تکت پولی و (ج) اصول فرضۀ پروژه از آن استفاده کرده میتواند مجموع ۱۲۵ میلیون افغانی ،

هفتم - وزارت معارف درسنه ۱۳۱۹-۶ نفر ودرسنه ۱۳۲۰-۱۰ نفر ودرسنه ۱۳۲۱-۱۵ نفر بعداً همه ساله ۲۵ نفر شعب متفرقه شق صنائع متعلمین اعدادیه را به مشورۀ وزارت اقتصاد جهت تعلیمات عالی به اروپا اعزام میدارد .
پلان تولید قوه حرارت و برق :

اول ذغال سنگ :

ذغال سنگ بهر قیمت وزحمتیکه باشد بایست معدن ذغال شه شولنگک وباقراب وجوار آن را بکار بیندازیم واین نکته قابل ذکر است که ما به يك نقطۀ رسیده ایم که هیچ يك قدمی بطرف پیشرف وسیع عمرانات وصنائع بر داشته نمی توانیم تا دارای ذغال سنگ نگر دیم وذغال سنگ نه اینکه آنها برای عمرانات وصنائع ضرورت دارد بلکه امروز از نقطۀ نظر زراعتی وسرسبزی مملکت نیز دارای اهمیت گردیده وبدین جهت بایست وزارت محترم معدن را مکلف ساخت که الی اواسط سنه ۱۳۲۱ کارمعدن ذغال وسرک دوآب را الی معدن خاتمه داده ودرسنه ۱۳۲۱ ده هزارتن حاصل وسالهای مابعد هر ساله ده هزارتن برتولیدات ذغال بیفزاید ووزارت معدن به اختیارات کامله ولا محدودی هر اقداماتی را که لازم دارد اجرا بدارد که امور کار گرفتن معدن ذغال وسرک الی دوآب الی ماه اسد ۱۳۲۱ خاتمه یافته مسئول تهیه ده هزارتن ذغال درسنه مذکور بگردد . مصارفیکه برای این کار لازم میشود از مدارک ذیل تادیه شود .

وزارت مالیه تهیه نماید

درسنه ۱۳۱۹	۱	ملیون
درسنه ۱۳۲۰	۵	ملیون
درسنه ۱۳۲۱	۵	ملیون

وزارت واید عا، از مدارك جدیده تهیه کنند .

۱	ملیون	مجموع	۲	ملیون
۱	ملیون	۵	۲	ملیون
۱	ملیون	۳		ملیون
جمله	۷/۵			ملیون

و بر علاوه مبلغ فوق آنچه ماشین برای استخراج ذغال لازم شود وزارت اقتصاد در تهیه يك كريت خارجی یا داخلی برای وزارت معدن داخل اقدامات خواهد گردید. که بموعدينچسال آن ماشین ها بقرضه خریداری شود و وزارت از مدارك فروش ذغال در مدت پنجسال قروض خود را واپس تادیه خواهد نمود .

دوم - برق :

برق امروزه اینكه از نقطه نظر تئوريات جزو زندگانی مدنی يك ملت محسوب میشود بلکه برق آله محرکه تولیدات صناعت مملکت است که بدون دارائی قوه برق یا بخار نمیتوان هیچیک چرخ کدام ماشین را دور داده و اگر ملاحظه مائیم که همچنان که در قرون وسطی اقتصاد یرن زراعت را تنها وسیله زندگانی بشر میدانستند چه اینکه زندگانی بشر بدین خوراك مداومت نمیتوانست و خوراك هم بدون زراعت بدست نمی آمد امروز اقتصاد یون زندگانی مرفه يك ملت را وابسته صناعت میداند . چه اینکه ملل بی صناعت دارای استقلال اقتصادی نبوده محتاج ممالك صنعتی اند اگر ما این نقطه نظر را اهمیت بدیم البته اهمیت صنائع در حیات ملت بما واضح خواهد گردید و صناعت را (بعد از اینکه پول و افراد کارگر و متخصصین و مواد خام پیدا نمودیم) بازم نمیتوان بدون قوه برق یا بخار عملی نمود . ازین نقطه نظر لازم است که ما به برق خاص از نقطه نظر اهمیت صنعتی بان نگاه کنیم و تشکیلات آنرا از روی همین احتیاج توسعه بدیم اینك وزارت اقتصاد بموجب دلائل فوق برای تشکیلات و توسعه این شعبه اهمیت درجه اول را فائز گردیده پیشنهاد ذیل را تقدیم میدارد .

۱ - دائرة برق بیک شرکت سهامی تبدیل و بریاست آن آقای غلام محمد خان انجنیر انتخاب شود .

۲ - سرمایه این شرکت چهل ملیون افغانی تعیین گردد .

۳ - حکومت کارخانه های موجوده برق خود را با دیزل ها و جمیع سامان دیگر قیمت نموده عوض سهم سالهای آینده خود به (دافغانستان بانک) بدهند « دافغانستان بانک » هفتاد و پنج فیصد اسهام شرکت برق را خریداری نماید و بقیه اسهام را در معرض فروش بگذارد .

۴ - شرکت تنویرات نیز بشرکت برق مربوط گردید و به انداز سرمایه مذکور اسهام شرکت برق و صاحبان اسهام تنویرات داده شود و هر گاه بعضی از شرکاراضی به معاوضه

- اسهام جدید نباشد اسهام شان با اساس امتیازنامه شرکت تنویرات نقد مسترد گردد .
- ه - : انحصار برق در کل افغانستان بشرکت برق وا گذاشته شود با استثنای موارد ذیل هر شخص جهت محصول برق یا قوه بخار در افغانستان جهت مصرف کارخانه خود آزادانه اقدامات نموده و آنرا حاصل نموده میتواند با اساس شرائطیکه در ذیل ذکر میشود :
- الف - : پلان و پروژة خود را بشرکت برق جهت اطلاع میفرستد .
- ب - : هرگاه يك حصه قوت برق مذکور غیر از مصرف کارخانه بکارخانه داران دیگر و یا تنویرات غیر کارخانه و ملحقات آن بفروش میرسد درینصورت پنج فیصد از چهل پولیکه ازین درک عاید میشود حق الامتیاز بشرکت برق تادیه خواهد نمود .
- ج - : قیمت فروش برق برای تنویر و یا کارخانه داران با اساس قیمت های تصویب و اعلان شده شرکت برق برای همان موضع افغانستان خواهد بود .
- ۶ - شرکت برق میتواند برای هر شخص و شرکت که خواسته باشد از نقطه نظر تجارتي کارخانه برق را دایر بدارد اما اینکار تحت شرایط مخصوصی صورت خواهد گرفت که مربوط بصدور جوازنامه خواهد بود .
- ۷ - شرکت برق مکلف خواهد بود که در کلیه شهرها و ولایات و حکومتی های اعلی و یا مواضعیکه موقعیت صنعتی دارد انتظام تولید برق را بدارد و حتی الامکان ذریعه آب و درجه هائیکه ممکن نشود ذریعه دیزل و بخار خواهد بود .
- ۸ - قیمت برق در موضعیکه الی هشت فیصد تولید برق ذریعه آب باشد قرار ذیل تعیین میگردد و این قسمتها تغییر نه مینماید مگر به تصویب مجلس عالی وزراء :
- الف - برای تنویرات و یا صناعت هر خانه و یا اداره و یا کارخانه که مصرف ماهانه آن الی سه صد کیلووات باشد فی کیلووات (۶۰) پول خواهد بود .
- ب - برای هر خانه و دایره و یا کارخانه که مصرف ماهانه آن از (۳۰۵) کیلووات تجاوز نماید قیمت ۳۰۰ کیلووات اول فی کیلووات ۶۰ پول و اضافه بران فی کیلووات ۲۵ پول تعیین میگردد .
- ج - کارخانه هائیکه جدیداً دایر میگردد از روز چالان شدن الی ختم سه سال اول ۲۵ فیصد تخفیف قیمت را از قیمت های معینه الف - ب این ماده مستحق میباشد .
- این مختصری از تاریخچه کارخانه هائیکه در مملکت بوجود آمده و بعد ازین خواهد آمد و امید است افغانستان عزیز در زیر سایه اعلیحضرت معظم همایونی بتواند به مرامیکه درین زمینه دردل دارد واصل شود .

آبدات و مزارات

غزنی

شیاغلی علی احمد «نعیمی»

طوریکه از عنوان مقاله هم واضح است موضوع بحث ما اما کن تاریخی غزنی است ولی برای آنکه مطلب بخوبی ادا شده باشد اولتر از همه نگاهی به تاریخچه خود غزنی انداخته سپس به اصل موضوع می پردازیم :

غزنی : تقریباً دره ۱۳ کیلو متری سمت جنوب غربی شهر کابل بین راه کابل - قندهار شهر نسبتاً کوچکی بنام غزنی وجود دارد این شهر که امروز ما آنرا نسبتاً کوچک می گوئیم همان شهر است که آوازه مدینت و شکوه و عظمت تاریخی آن از قرنهای بگوش همگان رسیده است این شهر علاوه بر آنکه یکی از بلاد تاریخی مملکت می باشد از زمانهای بسیار قدیم از نقطه نظر تجارت، لشکر کشی و موقعیت جغرافیائی اهمیت بزرگی را حائز بوده است . چون نظری بگذشته این بلده با عظمت و جلال باستانی و صن می افکنیم آنرا صحنه گذارشات گوناگون می یابیم یعنی گاهی مرکز امپراطوریهای بزرگ و زمانی آشیانه بوم و زآغان بوده است .

اگرچه تاریخ قدیم غزنه بکلی تاریک است ولی با آنهم در اکثر کتب و ماخذ جغرافیائی و سفرنامه های سیاحین از منته خیلی دور نامی از آن دیده می شود . قدیم ترین مدرک که برای اولین مرتبه ذکر از غزنین در آن رفته «اوستا» است که آنرا بنام «کخره» Kakhra یاد میکنند سرزمین «کخره» سیزدهمین زمین خوب و مقدس اوستائی است که آنرا بعضی از مدققین عبارت از کرکک غزنی میدانند . دار مستتر مستشرق فرانسوی اینجا را در خراسان و یا در غزنی قرار میدهد (۱)

بعضی ها آنرا «گازا کای» بطیمونس و برخی دیگر گو زاس Gozas جغرافیه نگاران قدیم یونانی میدانند . ولی این حدسیات هنوز بخود حقیقت قطعی پیدا نکرده اند (۲) «هوان تسانگ» زائر معروف چینی که بقصد زیارت اما کن و دیرهای بزرگ و تحصیل کتب و آثار باقیه بودائی یکه و تنها بعزم دیار غربی یعنی آریانا و هنداز چین حرکت کرده (۶۲۹-۶۴۵ عیسوی) از راه تاشکند و سمرقند و ایالات

(۱) مدینت اوستائی اثر شیاغلی احمد علیخان «کهنزاد» .

(۲) شهرهای افغانستان . گرد آورده شیاغلی غفورخان «امینی» که هنوز به طبع نرسیده

امیراطوری طخار، و بامیان و کوه‌های هندو کش و کابل و جلال آباد و پشاور داخل خاک‌هند گردید و پس از تحصیل زبان سانسکریت و فلسفه بودائی و معاینه معابد مجدداً از راه هند و افغانستان بوطن خود باز گشت نمود، در حین مراجعت از راه سمت جنوبی یعنی از راه «وانو» Vano و گومل یا از راه «بنو» «وطوخی» (۱) به غزنی وارد گردیده از اینجا به کابل آمده و از راه دره پنجشیر و کوه‌های پامیر مجدداً راه چین را پیش گرفت. این زائر چینی در سیاحت نامه معروف خویش که یکی از بهترین مآخذ برای جغرافیای قدیم افغانستان می‌باشد از غزنی بصورت مفصل سخن زده و آنرا بنام «هوسی‌نا» یاد میکند. زائر مذکور از قلمروی موسوم به «تسو کوچا» Tsu-ku-cha (تساو کونا Tsaukutala (۲)) سخن رانده میگوید: «مساحت این مملکت قریب هفت هزار لی و از پای تخت آن که به «هوسی‌نا» موسوم است تخمیناً ۳۰ لی می‌باشد. این مملکت پای تخت دیگری هم دارد که «هوسالا» نام داشته و محیط آن تقریباً ۳۰ لی است، (۳) این هر دو پای تخت طبعاً مستحکم و متحصن اند، کوه‌ها و ادیهای آن متوالی بوده و درین آنها میادینی افتاده که برای زراعت موافق می‌باشد. زمین در موقوفش کشت و زراعت می‌شود گندم زمستانی بمقدار فراوان می‌روید. بته و درخت متنوعه دارد و گل و میوه آن وافر است.»

غزنه یا غزنین که عبارت از غزنی امروزه باشد با وجود موجودیت باستانی خویش تا زمان امیراطوری بزرگ غزنویان چندان شهرت بزرگی در تاریخ نداشته و از ابتدای تاسیس این سلاله بزرگ افغان سر و صدائی پیدا کرد. اینکه کلمه غزنه یا غزنین چه وقت و چطور بروی کار آمد بکلی تاریک و مجهول ماده است. مگر چیزیکه به یقین میتوان گفت اینست که کلمه غزنه یا غزنین در عهد اسلام معروف گشته است. معنی لغوی آنرا بعضی‌ها «اول هر چیز» و برخی «چیز خوب و پاکیزه» نگاشته‌اند در میان نویسندگان و شعرا عصر محمود کبیر اول کسیکه واضحاً کلمه غزنین را در اشعار خود یاد کرده فرخی سیستانی است چنانچه در مطلع مرثیه خود که در فوت محمود کبیر سروده میگوید:

شهر غزنین نه همانست که من دیدم پار چه افتاده است که امسال دگر گون شده یار
ولی کثراً شعر او مداحان، آن عصر سلطان را به نام سلطان محمود زابلی خوانده اند یعنی

- (۱) شهرهای قدیم افغانستان، گرد آورده بناغلی غفور امینی که هنوز به طبع نرسیده و نسخه آن به مدیریت عمومی تاریخ محفوظ است.
- (۲) کنگهم مملکت تساو کوتاراعیناً همان سرزمین ارا کوزی (قندهار) نویسنده گان کلاسیک میدانند. (جغرافیای هند قدیم صفحه ۴۰)
- (۳) اولین کسیکه موقعیت «هوسی‌نا» را در غزنی و «هوسالا» را به هزاره جات تعیین نمود موسیوسن مارتن می‌باشد.

در عرض آنکه مستقیم از شهر غزنی نام ببرند از ولایتی که در آن غزنی واقع بود یعنی از «زابل» یاد کرده اند ،

مجاهدین اعراب و مسلمین که از قسمت شمال غرب مملکت داخل افغانستان گردیده و بسوی کابل پیش آمدند از راه غزنین به اینجا واصل شدند . خلاصه در سنه ۳۵۱ هجری هنگامیکه الپتگین ملوک احمد بن اسماعیل سامانی دوازده هزار عساکر سواره امیر منصور برادر عبد الملك سامانی را در موقع بازگشت از بلخ در حدود دره بلخ شکست داد . بجانب غزنه حرکت کرد « ابوبکر لاویک » حاکم آنجا را منہزم ساخت و حصار غزنی را پس از محاصره تسخیر نموده و اعلان پادشاهی کرد و شهر غزنین برای اولین مرتبه مرکز حکومت مستقل گردیده . در همین آوان الپتگین « بست » و قسمتی از سلطنت کابل را فتح نموده ضمیمه حکومت غزنی ساخت بعد از الپتگین چندین سلاطین دیگر غزنوی مانند ابو اسحاق ابراهیم و یلکاتین و یرتگین که اول الذکر و دو نفر اخیر امرا و فرماندهان عساکر الپتگین بودند ، بر تخت سلطنت غزنه حکومت مستقل راندند . تا آنکه در زمان حکومت سبکتگین که یکی از کارمندان مقرر بامیر الپتگین بوده و بعد از مرگ یرتگین بروز جمعه ۲۷ شعبان ۳۶۶ بر تخت سلطنت غزنه جلوس نمود ، کار این شهر بالا گرفت و آوازه عظمت آن تا دور دست ترین نقاط آنها انتشار یافت . مگر یگانه کدیکه به نام او تاریخ این بلد باستانی تا ابد افتخار دارد همانا امیر اطور بزرگ غزنوی محمود کبیر پسر دوم سبکتگین است . این شهنشاه نامور که در موقع مرگ پدر تازه از رفع اغتشاشات نیشاپور فراغت حاصل نموده و با قوا و عساکر مظفر خویش در خراسان توقف داشت ، خبر بر تخت نشستن برادر خویش اسماعیل را گرفته از آنجا بسمت غزنی حرکت کرد و در سنه ۳۸۸ بدشت غزنی رسیده سیاه برادر خود را که برای مقابله صف آراسته بودند ، مغلوب نموده شهر را تسخیر و برمسند امیر اطوری جلوس نمود . این تاریخ را می توان از برجسته ترین روزهای درخشان کشور افغان و مخصوصاً خطه غزنی نامید . محمود جهانکشای در مدت ۳۳ سال سلطنت خویش نه تنها غزنین را بزرگترین مرکز امپراطوری های آسیا ساخت بلکه این شهر تاریخی در عهد او مهم ترین کانون صنایع و ادبیات ، و تمرکز گاه ارباب علم و فضیلت بود . چون سلطان یک مرد علم پرور و ادب دوست هم بود فضلا و دانشمندان از هر گوشه و کنار دنیا بدربارش می شتافتند و از تشویقات و عنایات تمتع و بهره می گرفتند . چنانچه برجسته ترین علمای و شعرای عالم شرق مانند عنصری و فرخی عسجدی ، عضائری ، البرونی ، فردوسی ، دقیقی و رودکی بدورا و جمع بودند . در عصر همین شهنشاه بزرگ منش بود که بزرگترین دار الفنون در غزنه تأسیس گشت و یک عدد کتب قیمت بها و نادر کتب خانه های بلاد مفتوحه در آن نقل داده شد .

عصر محمود کبیر نه تنها از حیث علم و ادب و جهان‌کشائی در تاریخ ما موقعیت ارجمندی را احراز کرده بلکه از نقطه نظر بناها و عمارات عالی عام المنفعه نیز یکی از دوره های فرخنده تاریخی افغانستان بشمار میرود. از بناهای عصر محمود متأسفانه جز چیز کمی باقی نمانده است زیرا بعد از او شهر غزنین چندین مرتبه مورد تاخت و تازها واقع و بکلی خراب و منهدم گشت در عرصه تقریباً دو صد و چند سال سلطنت غزنویان شهر غزنین از هر حیث معمور و آباد بود و بعد از محمود هر پادشاهی بنوبه خود دران تعمیر و آبادی کرده در تنویر اذهان و افکار عامه میکوشید از جمله ظهیرالدوله سلطان ابراهیم برادر فرخ زاد بن مسعود بن سلطان محمود، پادشاهی بود نهایت عادل و علم دوست در عصر او حوزه های زیاد علمی و بناهای مهم تاریخی تعمیر گردید. چنانچه اکثر سنگهای محراب مساجد بنام او در غزنین دیده شده و معلوم می شود که در عهد وی این شهر خیلی آباد و معمور گردیده بود. مگر چنانچه بیشتر هم اشاره شد اینهمه معموریها و بناها مورد تاخت و تازها قرار گرفت و بکلی از بین رفت. در زمان حکمداران متاخر غزنوی، غزنین دستخوش یک سلسله آفات و بلیات واقع گردید. از جمله ارسلان شاه بن مسعود، شیرزاد و ماقی برادران خود را به استثنای بهرامشاه که سلطان سنجر سلجوقی پناه برد، بقتل رسانید و میگوید در عهد او صاعقه بزرگی شهر غزنین را طعمه آتش ساخت. در همان وقت بهرامشاه بکمک سلطان سنجر غزنه را دوباره از دست برادر خود ارسلان شاه متصرف شد و در جنگهایی که بین او و زعمای غوری بظهور پیوست چندین مرتبه غزنین دست بدست گردیده بطرف خرابی پیش میرفت. تا آنکه در سال ۵۴۷ هجری علاالدین حسین غوری بهرامشاه را بکلی هزیمت داده غزنین را تصرف کرد و مقبره ها، عمارات و آبدات سلاطین غزنوی را به استثنای آرا مگه ابدی محمود کبیر و دومینار موجوده عرصه تاخت و تاز خود قرار داده شهر را آتش زد و باین عمل خود لقب جهان سوز را حاصل کرد. به ایستقرار سلطنت غزنی تا سنه ۶۱۱ بدست غوریها بوده و در عهد ایشان شهر غزنی پای تخت مهم بشمار میرفت. در سنه ۶۱۲ علاالدین سلطان محمد خوارزمشاه بعد از مرگ تاج الدین یلدرز که از امرا و آخرین سلطان غوریها بشمار میرود، در غزنین آمده آنرا متصرف شد و تخت و تاج غزنی تامدتی بدست خوارزم شاهیان درآمد. در سنه ۶۲۰ چنگیز خان غزنین را به سر کرده گئی، روگوتای، بسر خود تملیک نموده در آن خرابیهای وارد کرد و در سنه ۶۲۴ پادشاهی غزنین و کابل و ماوراءالنهر و غیره و لایات تاحدود رودسند به چغتای خان پسر دوم اورسید و تازمان آبا قاخان (در سنه ۶۸۰ شصت و هشتاد فوت کرده) مغلها بر غزنین تسلط داشتند، قتل و قتال و غارتگریهای چنگیز در غزنه صدمه بزرگ بر حیات مدنی شهر وارد نمود و غزنی نتوانست بعد ازین تاریخ چندان خرابیهای وارد بخود را جبران

نماید چنانچه ابن بطوہ که در حدود سنه ۷۳۲ یعنی متجاوز از یک قرن بعد از استیلای چنگیز به غزنه سیاحت نمود آنرا هنوز بحالت خرابه زاری یافت .

در سنه ۶۶۶ آباقا خان چنگیز خانی ایالت هرات وغور وغزنه و کابل را بملک شمس الدین محمد بن ابی بکر کرت که دختر زاده ملک رکن الدین غوری بود داده و بدین ترتیب بعد از آباقا خان سلطنت غزنی تا حدود سنه ۷۸۵ در تحت تسلط سلسله کرت باقی ماند . در سنه ۷۸۵ امیر تیمور گورگان بر ایالات خراسان و هرات دست یافته به سلسله کرت خاتمه داد و بعد از وی پسرش شاهرخ میرزا پادشاه شد (سنه ۸۰۷) . خراسان غزنه و کابل وقتندهار و بلکه حصه از هند هم در تصرف او در آمد . بعد از مرگ شاه رخ پسرش میرزا الغ بیگ که مانند پدر از علم و دانش بهره کامل داشت از سمرقند لشکر کشیده خراسان وغزنین را از علاء الدوله بن میرزا بایسنغر بن شاهرخ میرزا گرفت و بالاخره بدست پسر خود میرزا عبدالطیف بقتل رسید بعد از عبدالطیف که مدت سلطنتش بیش از هفت ماه دوام نکرد ابو القاسم بابر بن بایسنغر پادشاه شد و در سنه ۸۶۰ درگذشت . آنگاه سلطان ابو سعید میرزا بن سلطان محمد بن میران شاه بن تیمور از سمرقند آمده خراسان وغزنین را تا حدود هند بتصرف خویش در آورد و در سنه ۸۷۵ سلطان حسین بایقرا به میرزا یادگار محمد بن میرزا محمد بن بایسنغر که پس از سلطان ابو سعید به سلطنت رسیده بود تاخته مملکت او را مالک گردید و خورد بالاخره در سنه ۹۱۱ وفات کرد .

اگرچه بعد از حسین بایقرا دو پسرش بدیع الزمان ومظفر حسین میرزا برای مدت کفی حکومت کردند ولی ظهیر الدین محمد بابر شاه بن عمر شیخ بن ابو سعید در سنه ۹۱۰ کابل وغزنین و بعد از آن قندهار و هند وستان را فتح کرده دارالسلطنت خود را به دهلی قرارداد . خلاصه بهمین نهج غزنین دست بدست گردیده مورد تاخت و تازهای زیاد واقع گردید و آخرین پافشاری که در مقابل زد و خورد های زیاد و حوادث زمانه از خود نشان داد همانا در حد و سنه ۱۲۵۵ است .

موقعیکه وزیر فتح خان بن سردار پاینده محمدخان مرحوم که یکی از مردان بزرگ تاریخ این مملکت کهسار است بدست شاه محمود بن تیمور بن احمد شاه بابای درانی در سعید آباد غزنی بقتل رسیده و در خود شهر غزنی دفن شد در بین شاه محمود وشجاع الملک برادرش و سایر سرداران مجاربه بسیار واقع گردیده و بالاخره سلطنت هرات به شاه محمود و حکومت کابل وغزنین بشاه شجاع تعلق گرفت چون شاه محمود در سنه ۱۲۴۴ درگذشت پسرش کامران در هرات پادشاه شد وامیر دوست محمد خان بن سردار پاینده خان مرحوم بر شاه شجاع مستولی گردیده اخیرالذکر به هندوستان فرار کرد و در سنه ۱۲۵۵ با فوج انگلیس مجدداً با فغانستان

آمده غزنین و کابل را متصرف شد. در همین وقت است که شهر غزنین در مقابل انگلیس چنان جنگ سخت و خونین نمود که در نزد انگلیسها تا به امروز بجنگ سنه ۱۸۳۹ معروف است. چون زاده گان آزاده این کشور کوهستانی که در سلجشوری و شہامت در بین تمام مال دنیا شهرت بی پایان دارند عرصه را از هر طرف به انگلیسها تنگ نمودند، سپاه انگلیس ناچار پس از چندی عقب نشینی اختیار کرده بارسائیدن خرابی های زیاد و بردن دروازه روضه محمود کبیر که از چوب صندل و بانقش و نگار بود، غزنین را ترك گفتند و واپس بهند مراجعت نمودند. «ریتری» Rattray یکی از نویسنده گان انگلیس راجع به واقعات آنوقت کتابی نوشته و در آن میگوید که هنوز هم در آن زمان در غزنه آثار و علائم عظمت باستانی با بعضی خانه های نفیس وجود داشت. بنا علی غفور خان امینی در کتاب «شهر های تاریخی افغانستان» از کدام دائرة المعارف انگلیسی در باب این جنگ چنین نقل میکند: «قشون انگلیس از نوامبر سنه ۱۸۴۱ تا مارچ ۱۸۴۲ در غزنه تمرکز داشت تا آنکه قوای بارکزائی ایشانرا محاصره نموده بالاخره شهر را مستخر کردند. «نات» Nott در دسمبر همان سال آنرا دوباره بدست آورد و در موقع بازگشت بهند به امر «لارندواسن بورو» دروازه های آرامگاه سلطان را به اشتباه دروازه های سومنات با خود به هند برد.»

این بود خلاصه تاریخ شهر غزنه یا مرکز آن امپراطوری بزرگ اسلامی که در وقت محمود کبیر از عراق و بحیره خزر تا دریای گنگسک و از بحیره اورال و ماوراء النهر تا او قیانوس هند و صحرای راجیوتانه انبساط داشت. اینک مایاد آنهمه عظمت و شکوه نظری بر خرابه های آن افکنده در دل خاک مدفن شاهان بزرگ، روضه علمای نامور، و آثار بزرگواری نیاکان خود را جستجو می نمائیم.

مینار های غزنی:

از جمله آثار مهم دربار باعظمت و شکوه غزنویان که تا حال نسبتاً از دست برد زمانه یغماگر محفوظ مانده و یکی ازین نرفته دومینار بزرگ غزنی است که در محل شهر عصر غزنویان یعنی بجانب شرق شهر موجوده غزنی در مدخل دره دهته شیر تقریباً بقاصله چهار صد قدم از یکدیگر واقع می باشند. تعمیر این دومینار در افواه به محمود کبیر و مسعود پسر وی نسبت داده شده است ولی این امر از روی کتیبه ها و نوشته جاتیکه بخطوط کوفی در خود مینار های مذکور تا امروز باقی است بکلی غلط ثابت می شود.

در مینار اول یا آن میناریکه بشهر موجوده غزنی نزدیکتر است نوشته شده:

«بسم الله الرحمن الرحيم، السلطان الاعظم ملك الاسلام يعين الدولة و امين الملة ابوالمظفر

بهرامشاه خلدالله تعالی ملکه . »

این مینار طوریکه از نوشته فوق هم روشن است بتوسط معزالدوله بهرامشاه که می توان اورا آخرین پادشاه سلاله غزنوی خواند ، آباد شده ، میگویند این مینار را بهرامشاه بیاد بود لشکر کشی ها و فتوحات خویش بهند (تقریباً در حدود سنه ۵۱۵ - ۵۲۵) تعمیر نموده است. اینکه در افواه تعمیر این مینار به سلطان محمود کبیر نسبت داده شده شاید بنسبت همین کلمه یمین الدوله باشد که در کتیبه مینار اول ثبت است . اگر چه قرار بعضی کتب و مدارک مانند روضه الصفا و تاریخ فرشته و همچنان مسکوکات خود بهرامشاه معلوم است که لقب بهرامشاه ، معزالدین بوده ولی حمدالله مستوفی صاحب تاریخ گزیده اورا بلقب یمین الدوله یاد کرده است . لهندا میتوان گفت که در ابتدا لقب بهرامشاه یمین الدوله و بعدها به نسبت احترام از سلطان محمود که درین اوو بهرامشاه به نزد مورخین و وقایع نگاران اشتباه و مغالطه پیش نشود ، معزالدوله بوده است . در مینار دوم یا آنکه بمحاذی مینار اول دورتر از شهر موجوده غزنی واقع است چنین نوشته شده .

« بسم الله الرحمن الرحيم ، السلطان الاعظم ملك الاسلام علاؤالدوله والدين ابو مسعود بن ظهير الدين امير المؤمنين ابراهيم خلدالله ملکه » .

این مینار چنانچه از نوشته فوق هم واضح است بتوسط علاؤالدوله ابوسعید مسعود بن ابراهیم غزنوی تعمیر گردیده ، و میگویند که سلطان مسعود آنرا به یاد گار فتوحات خویش در هند (حدود سنه ۵۰۰ هجری) آباد کرده است .

برخی از مورخین مانند صاحب مفتاح التواریخ و حیات افغانی و غیره در باب این دو مینار غزنی شرحی نگاشته اند ولی در باب ارتفاع اصلی مینارها بعضی اختلافات موجود است (۱) . چنانچه بعضی ها آنرا صد و برخی دیگر ۱۴۴ فوت مینگارند . (۲) قسمت سفلی مینارها که قریب ثلث بلندی آنها بوده و از بین رفته است ، بشکل هشت پهلو می باشد . هر دو مینار مجوف بوده و بواسطه نزد بان مارپیچی که امروز خیلی خراب شده ، بر فراز آنها می بر آیند . در روی مینارها تزیینات قشنگ و خطوط کوفی در حصص مختلفه آنها دیده می شود .

کتیبه ها نیز که فوق آنها را نقل بال نقل نشان دادیم تقریباً نزدیک به بلندترین ارتفاع موجوده مینارها بر روی گنچ نقش شده و بخوبی خوانده می شود . باقی حصص مینار با گنچ نقش و نگار شده و در بعضی جاهای آن آیات کلام الله شریف و کلمات تسبیح و تمجید بخط کوفی مرقوم است لیکن آن

(۱) قسمت بالائی مینارها که بقول صاحب کتاب سلطان محمود مدور بشکل طبقه چهارم قطب

مینار دهلی بوده از بین رفته است .

(۲) صفحه ۱۷۵ کتاب سلطان محمود مؤلفه دا کتر ناظم ترجمه عبدالغفور خان امینی طبع کابل .

خط‌هاربخته و خراب‌شده اند. (۱) خود‌مینار هاهم با گچ‌چونه در نهایت استحکام تعبیر گردیده اند چنانچه از زمان مسعود و بهرام‌شاه که تقریباً نهصدسال گذشته هنوز محکم و استوار مانده اند. این‌هم باید نا گفته نماند که از روی بعضی علل و دلائل مینارهای فوق‌الذکر مناره‌های فتح و پیروزی بنظر نمی‌خورند چنانچه شیخ محمد رضا خان صاحب کتاب ریاض‌الاولاح میگوید که قرار گفته اهل غزنین این مینارها بجهت دیوان خانه عدالت بصورت نشانه ساخته شده بود که مردم دادخواه از دور دست‌ترین نقاط آن‌را دیده بدیوان عدالت پی‌برده و جهت داد خواهی خود بدان‌جا بشتابند. اما از آیات و کلماتیکه مشحون بر تسبیح و تقدیس باری تعالی بر اطراف آنها بخط کوفی مرقوم است معلوم می‌شود که مینارهای مذکور مینارهای مسجدی بوده اند. و هیچ يك چنان آیه شریفه که دلالت به فتح و پیروزی نماید موجود نیست.

نوباغ و کاخ فیروزه یا آرامگاه ابدی محمود:

در دامنه کوه سمت مشرقی شهر موجوده غزنی بفاصله تقریباً يك میل قصبه سرسبز و زیبائی بنام روضه موجود است که در آن يك عالم عظمت و افتخار باستانی، مدفون می‌باشد. سلطان محمود کبیر در هنگام حیات پدر خویش سبکتگین باغی بنام نوباغ و کاخی به اسم فیروزه آباد کرد که موقعیت اصلی آن همین دهکده روضه است. ولی امروز درین دهکده تاریخی جز مقبره محمود مقتدر دگر اثری از نوباغ و قصر فیروزه بنظر نمی‌رسد.

سلطان محمود درین باغ ذوق و قریحه زیبای خود را بکمال مهارت و استادی نشان داده و در آن اقسام درختان میوه دار و بی‌میوه غرس کرده بود. آبشارهای متعددیکه با سنگ مرمر تعبیر شده بودند، در اطراف آن جاری بوده و فواره‌های زیاد و گلپه‌های متنوع و معطر زیبائی و رونق آنرا دو بالا می‌کردند. در هر گوشه باغ صفا هائی از سنگ رخام تعبیر و برای اقسام طیور و پرندگانه در آن به پرواز و نغمه‌سرایی بودند، آشیانه‌های قشنگ و مقبول ساخته شده بود.

درین باغ که قصر فیروزه نیز در آن کائن بود شعرای دربار محمودی گاهگاهی حضور بهم رسانیده نغمه‌ها می‌سراییدند و شعرها می‌گفتند. چنانچه بعضی از آنها در توصیف خود نوباغ و کاخ فیروزه هم قصاید غزالی سرانیده اند که می‌توان بصورت مفصل از چگونگی آن حدیقه و کاخ آگاه شد از جمله شاعر معروف وطن فرخی سیستانی گوید:

بفر خنده. فال و بفر خنده اختر به نوباغ بشتت شاه مظفر

(۱) صفحه ۶۲ ریاض‌الاولاح مولفه شیخ محمد رضا خان سهیل (نسخه قلمی موزه کابل).

به عزم موافق به رأی منور
 بهار بهشت است مولا و چاکر
 بیای کز و بلخ را عز و مفخر
 بیای غی ریا چین او بسته تر
 بیای چو رخساره دوست دلبر
 بیای که تن گوید ایدل درین چر
 بیای در او چشمه آب کوثر
 نسیم گلاب و دم مشک اذفر
 بهار اندرو باز بینی به آذر
 ز شکل مدور چو چرخ مدور
 دلیل آنکه رضواش بنشسته بر در
 در او خانه شیر گیران لشکر
 در او بزم را چند جای مشهر
 کجا جای صید است مرغان بیهر
 تذر وان آموخته ماده و نر
 در او باز کرده بیایانش اندر
 چو لفظ مطابق چو شعر مکرر
 سر کنگره بر کران دو پیکر
 در صفتها ساخته سوی منظر
 یکی همچو ارژنگ مانی مصور
 شه شرق را انداران کاخ پیکر
 بیک جای در بزم و درد دست ساغر
 یکی رود آب اندر و همچو شکر
 بخوردن ز خوشی چو عیش توانگر
 نه ابراست و آوای او همچو تندر
 بیالاید اندر هو امرغ را پر
 یکی ژرف دریا مر او را بر

بروز مبارک به بخت همایون
 بیای خرامید خسر و که او را
 بیای کز و ملک را زیب و زینت
 بیای در ختان او عود و صندل
 بیای چو پیوستن مهر خرم
 بیای که دل گویدای تن درین چرم
 بیای در او سایه شاخ طوبی
 بیای کز آب و گلش باز یابی
 بهشت اندرو باز یابی به آبان
 ز سر و بریده چو زلف بریده
 بهشت است این باغ سلطان اعظم
 در او از آن مهر خواندست مشرق
 در او مسکن ماه رویان مجلس
 در او صید را چند جای ستوده
 کجا جای بزمست گلهای بیجد
 روان گردد بر گرد اسپر غمی را
 زخر گناه چون بر کشاده جهانی
 همه باغ پر سندس و بر صناعت
 یکی کاخ شاهانه اندر میانش
 یکاخ اندرون صفت های منزخرف
 یکی همچو دیبای چینی منقش
 نگاریده بر چند جای مبارک (۱)
 بیک جای در بزم و درد دست زوبین
 وزان کاخ فرخ چو اندر گذشتی
 بر فتن ز تیزی چو فرمان سلطان
 نه چرخ است و اجزای او چون ستاره
 اگر بگذرد بر سرش مرغ موحش
 بدینسان بیای اندرون با ز بینی

(۱) در بعضی نسخه ها چنین نیز آمده : نگاریده بر چند جامر مصرر .

ز پهنای آن دیده آشنا و	روان اندران کشتی و خیره ماندی
کران تا کرانش بکر دار مر مر	ز مینش بکر دار بیشینه کرده
بگوش اندرون حلقه پر درو گوهر	بدو اندرون ماهیان چون عروسان
بدان تا بدان می خورد شاه صغدر	د کانی بر آورده پهلوی دریا (۱)
.

بالاخره فرخی این قصیده خود را بعد از مدح و تمجید سلطان چنین پایان مبرساند :

خوشا کاخ و باغی که داری بشادی درین کاخ میخوروزین کاخ بر خور

در اکثر ماخذ مانند تاریخ یمینی و غیره از دریاچه که فرخی درین باغ سخن رانده ، ذکر مینمایند . ولی وجود چنین یک دریاچه پهناور در دامنه کوهی به موقعیت دهکده روضه جندان طرف قبول واقع نمی شد . اخیراً بناغلی علی احمد خان شالیزی که یکی از فضلاء مرفق وطن هستند و علاقه مخصوصی به تدقیق و روشن کردن تاریخ غزنه دارند در مقاله خود موسوم به نوباغ و قصر فیروزه که بمدیریت عمومی تاریخ موجود است ، درین باب چنین گذارش میدهند : « دریاچه که مورخین در نوباغ نوشته اند شاخه از همین دریای موجوده غزنی بوده که از سربند فر به کشک نهری به پیمانۀ وسیع جدایی شده است . این نهر در چندین جا از زیر کوهی گذشته و بالاخره از کنار « تپه سنجری » که بنام « گردنه سنجری » مشهور است عبور نموده به روضه منتهی میگردد . نهر مذکور در عصر سلطان محمود تماماً از خشت بخته بطور گنبدی یا ماهی پشت پوشیده شده بود ولی حالا بعض حصص آن غلطیده و اثر آن مفقود شده است . در بعض حصص دیگر که مردمان متوطن آن خشت های آنرا برای عمارت خود برده اند اثر نهر مذکور بخوبی دیده می شود . اثبات دیگری هم برای عبور نهر مذکور ازین حدود موجود است بدین قرار که از روضه الی حصه اندری به یک خط واضح و روشن ریگ در باغی افتاده و فرش است . »

بناغلی شالیزی در حصه دیگر مقاله خود از وسعت نوباغ سخن زده میگوید : « وسعت این باغ یک میل مربع بوده چنانچه مؤلف خزینة الاصفیاء مدفن رضی الدین علی لالاراجواله کتب موقوف در نوباغ می نویسد (علی لالادرحدود سنه ۶۴۲ هجری فوت کرده و در آنوقت کاخ فیروزه و نوباغ به نسبت دست اندازی های غوریها و تطاول جنگیزی زیب و زینت خود را از دست داده بودند) . کسانیکه غزنین و آن حدود را بنظر عمیق دیده اند بخوبی از مسافه که در بین مزار علی لالابارگاه محمود موجود است ، پهنای نوباغ را بی برده اند . »

چون سلطان محمود کبیر نوباغ و کاخ فیروزه را بسیار دوست میداشت امر و توصیه کرده بود

(۱) در بعض نسخه ها چنین هم آمده : مکانی بر آورده پهلوی دریا .

تادريان باغ دفن شود (۱). چنانچه شايد بهمين جهت هنگاميكه جهان فاني را يدرو د گفـت درنوباغ وقصر فيروزه دفن گرديد: (۲)

مقبره سلطان از طرف يسرش سلطان مسعود و ديگر سلاطين غزنوي آباد و ترميم گرديد . ولي بعد از سقوط غزنويان الي زمان امير حبيب الله خان شهيد دگراصلاح و ترميمي در آن بعمل نيامده بود . در سنه ۱۳۲۴ هجري هنگاميكه امير موصوف به غزني مسافرت نموده بارگاه ابدي آن سلطان كبير را فرسوده و ريخته يافت امري جهت ترميم و اصلاح آن صادر كرد . يكي از اشياي گرانبهائي كه در روضه محمود موجود بود دروازه چوب صندل است كه ما در مقدمه مقاله انتقال آنرا بدست انگليس از غزني به حصار آگره ذكر نموديم . عباراتيكه در لوح دو پهلو ي مرقد سلطان نوشته شده اينست :

در يك طرف لوح بالاي قبر بخط كوفي :

غفر اذاً من الله للمير الاجل السيد نظام الدين ابي القاسم محمود بن سبكتگين غفر له .

در طرف ديگر لوح مذکور بخط رفاع :

توفي رحمه الله عليه و نور حضرته و بيض وجهه عشيبه يوم الخميس لسمع بقين من شهر

ربيع الاخر سنه احدى و عشرين و اربع مائه ۴۲۱

در همين سنگ دو دايره يكي در طرف پايان و ديگري در طرف بالاي سر كنده شده

كه در آنها بخط كوفي مرقوم است :

دايره اول يعني دايره بالاي سر :

بسم الله الرحمن الرحيم ربنا اتمم لنا نورنا و اغفر لنا بالنبى و آله .

در دايره پايان يا :

بسم الله الرحمن الرحيم غفرانك ربنا و اليك المصير

در حاشيه مرتبه دوم قبر بخط كوفي نوشته شده :

بسم الله الرحمن الرحيم تبارك الذي بيده الملك و هو على كل شى قدير الذي

خلق الموت و الحيات ليلوكم ايكم احسن عملا و هو العزيز الغفور الذي خلق سبع سموات

طباة ماترى فى خلق الرحمن من تفاوت فارجع البصر هل ترى من فطور ثم ارجع البصر كرتين

ينقلب اليك البصر خاسئاً و هو خسر و لقد زيننا سماء الدنيا بمصابيح و جعلناها رجوماً للشياطين

منها خلقناكم و منها نعيدكم و منها نخرجكم تاراً اخرى .

در چهار طرف ديوار مرتبه كه متصل بزمين است چهار محراب كو چك بسنگ كند .

(۱) صفحه ۳۰ حكيم ثنائى طبع كابل .

(۲) صفحه ۱۳۲ سلطان محمود مؤلفه ناظم ترجمه غفورامى .

شده که در هر کدام آن بخط کوفی این آیات شریفه مرقوم است :

در محراب اول که بطرف دروازه مدخل بقعه واقع است :

در حواشی محراب : حاشیه اول : بسم الله الرحمن الرحيم تبارك الذي بيده الملك
و هو على كل شى قدير الذى خلق الموت والحيات
حاشیه دوم : بسم الله الرحمن الرحيم شهد الله انه لا اله الا هو .
میان محراب : حسبى الله و كفى .
در محراب دوم :

حاشیه اول : بسم الله الرحمن الرحيم كل نفس ذائقة الموت و انما توفون اجور كم
يوم القيامة .

حاشیه دوم : بسم الله الرحمن الرحيم ذوالعرش يلقى الروح من امر ربي .
میان محراب : لا اله الا الله محمد رسول الله .
در محراب سوم :

حاشیه اول : قل اللهم مالك الملك توتى الملك من تشاء وتنزع الملك من تشاء وتوزع
و تدل من تشاء بيدك الخير انك على كل شى قدير . حاشیه دوم : بسم الله الرحمن الرحيم
قل يا عبادى الذى اسرفو على انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله ان الله يغفر الذنوب جميعا انه
هو الغفور الرحيم . در میان محراب : الله كافي .
در محراب چهارم :

حاشیه اول : بسم الله الرحمن الرحيم كل نفس ذائقة الموت و انما توفون اجور كم
يوم القيامة . حاشیه دوم : آلا اله الا هو الحى القيوم الى اخير آيه شريفه . در میان محراب :
حسبى الله و كفى .

قبر امير سبکتگين :

امير سبکتگين پدر محمود کبير در سنه ۳۶۷ هجرى بر سرير پادشاهى غزنه جلوس کرده
و بعد از فتوحات بعضى از بلاد هند پس از بيست سال سلطنت پرافتخار در شعبان سنه ۳۸۷
در حين مراجعت از بلخ به غزنه در عرض راه به قره « مادر موى » واقع به سرحد بلخ پدرود
حیات گفت (۱) و از اينکه قبر او به غزنه کشف شده معلوم میگردد که جسد او را بعد از فوتش
به غزنین نقل داده اند .

قبر امير سبکتگين در معازى منيارهاى مشهور غزنه در دامنه کوه واقع است چون بقعه
و گنبدى نداشت از طرف امير حبيب الله خان شهيد در سنه ۱۳۲۴ هجرى بصورت بسيار ساده

(۱) صفحه ۳۴ سلطان محمود مؤلفه ناظم ترجمه غفور امينى طبع کابل .

یوشیده شد تا از خرابی های برف و باران وغیره محفوظ بماند اکنون امید است که در ضمن پلان ترمیم واصلاح اماکن تاریخی وطن از طرف حکومت معارف پرور اعلیحضرت جوان جوان بخت ، المتوکل علی الله که توجه مخصوصی به تاریخ وافتخارات گذشته مملکت دارند ، کدام گنبد وبقعه باشکوهی بر روی آن تعمیر گردد . در روی لوح سنگی قبر امیر سبکتگین بخط کوفی مرقوم است :

لا اله الا الله محمد رسول الله العظمت لله لا اله الا الله محمد رسول الله الكبرياء الله بسم الله الرحمن الرحيم كل نفس ذائقة الموت ثم الينا ترجعون من عمل صالحاً فلنفسه و من اساء فعليها الا مير الحارث الاجل ابو منصور سبکتگین رحمته الله عليه .

بقعه سلطان ابراهيم غزنوي :

ظهير الدوله والمملكه سلطان ابراهيم بن سلطان مسعود که یکی از ياد شاهان با علم و کمال غزنين بوده پيوسته به علما وفقها ودانشمندان وشعراً نظراً لطف ومرحمت داشت بعد از فرخ زاد به سنه ۴۵۰ در غزني بر تخت سلطنت جلوس نموده و پس از سی سال ياد شاهی وفتوحات زياد در سنه ۴۸۱ (۲) وفات يافت بقعه بسمت شمال شرقی شهر موجوده غزنين نزديک به بقعه شيخ رضی الدين علی لا لا قدس سره واقع است. در دیوار دروازه بقعه ياره های سنگی نصب است که بعضی منقوش وبرخی با آیات شریفه قرآن مجید مزین اند . لیکن کلمات آن آیات شریفه بهم ربطی نمیگردند ومعلوم میشود که این ياره سنگها از سنگهای دیوار کدام مسجد بوده و بعد ها درین بقعه نقل داده شده اند .

بقعه سلطان مسعود بن ابراهيم غزنوي :

ناصرالدین مسعود بن سلطان ابراهيم بعد از پدر در سنه ۴۸۱ ودر روایات دیگر در سنه ۴۹۲ بر تخت سلطنت نشسته ودر سنه ۵۰۱ وفات کرده است . بقعه او به نزديک مناره ها بطرف شمال شرق شهر غزني واقع است در لوح بالای قبر او این آیات بخط کوفی مرقوم ودگر هیچ يك کتیبه که دلالت به نام سلطان یا تاریخ فوت او بنماید موجود نیست. آیات شریفه اینست : بسم الله الرحمن الرحيم كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذو الجلال والاكرام كل نفس ذائقة الموت والينا ترجعون . ودر يابان لوح آیت الکرسی شریف نیز بخط کوفی مرقوم است .

بقعه سلطان الغ بيك وعبدالرزاق :

سلطان الغ بيك بن سلطان ابوسعید ميرزا بن سلطان محمد بن ميرانشاه بن امير تیمور پس (۲) در بعضی روایات دیگر سلطان ابراهيم در سنه ۴۹۲ وفات کرده است .

از آنکه پدرش سلطان ابوسعید در سنه ۸۶۱ هجری غزنین و بعضی ولایات هند را متصرف شد از طرف پدر حا کم غزنی مقرر گردیده و در سنه ۹۰۷ فوت کرد، امرایسرش عبد الرزاق را که هنوز طفل بود بر تخت امارت نشاندند ولی بعد از چندی آن طفل هم مقتول گردید مدفن این هردو امیر در غزنین تا امروز باقیمانده است .

بقعه سلطان الغ بیگ و عبدالرزاق در نزدیک روضه سلطان محمود کبیر واقع و در میان آن سه قبر موجود است . در دیوار درون بقعه لوح سنگی منصوب است که متضمن تاریخ و فات الغ بیگ و عبدالرزاق میباشد .
بین عبارات لوح اینست :

اول : آنکس که بود و را بصارت
تاریخ و فوات شاه الغ بیگ
زین رفته بیا بد او بشارت
« خشباد » بگفتم این بشارت
سنه ۹۰۷

۲- لوح سنگ تاریخ و فوات عبدالرزاق .

شاهی که ز فرقتش فلک گشته خراب
تاریخ و فوات آن شهنشاہ شهید
شمس و قمر از هجر شده در تب و تاب
بر لوح فلک نوشته « باخیر و صواب »
۹۱۸

خطیره اولاد طوغانشاہ :

این خطیره بقرب قریه شاه لیز تقریباً به سه گروهی سمت شرقی شهر موجوده غزنه واقع و مشهور به خطیره باغ حرم سلطان محمود می باشد . اولاد طوغانشاہ از جمله امرای مغول و معاصر باملوك كرت (۶۶۶-۷۸۵) بوده اند ، درین خطیره صورت چهار قبر که عبارات الواح آنها فرارذیل است :

عبارت لوح اول :

هذا قبر امیرزاده معظم مکرم مظفر امیرزاده میر احمد بن امیر معظم امیر طوغانشاہ فی التاريخ
خمس شهر ذی قعدة سنه سبع و سبعین و سبعماتہ سنه ۷۷۷ .

عبارت لوح دوم :

هذا قبر امیرزاده معظم و مکرم مشهور الافاق امیرزاده محمد برهان بن امیر معظم امیر طوغان
شاه نورالله مرقد فی التاريخ سنه سبع و سبعین و سبعماتہ .

عبارت لوح سوم :

غفراناً من الله لامیر السعید حبیب الله بن سلطان خلیل خان فی التاريخ یوم الجمعه خمس عشر من

شهر جمادی الثاني سنه اثني عشر وتسعمائة سنه ٩١٢ .

عبارت لوح چهارم :

هذا المرقد الامير الافاق الفيك بن سلطان محمد بن طوغان شاه خان نور الله مرقد في التاريخ
خمسه عشر شهر جمادی الثاني سنه اثني عشر وتسعمائة سنه ٩٢٢ .
قبر دیگری نیز از اولاد طوغان شاه دریا نصد قدم جنوبی همین خطیره موجود است که مشهور
به زیارتست . عبارت لوح آن قرار ذیل است : غفر ادا من الله الصمد للشاه حسن بن السلطان بن نیک محمد
بن طوغان شاه حقه بالطاف الله وطیب متواه وجعل الحجه مقام فی سنه اربعین وثمانمائه سنه ٨٤٠ .

بقعه محمد شریف خان :

بسمت شمال شهر موجوده غزنین به آن طرف مینارها در دامنه کوه گنبدی معروف به بقعه
محمد شریف خان کائن است که اندرون آن منقش و مذهب بوده در کمر گاه دیوار درونی بقعه سوره
شریفه « انا فتحنا » بخط زیبا و خوش ثلث نوشته شده است . مگر بعضی از خطوط و نقوش آن ریخته
است . رویه بیرونی دیوار گنبد نیز شاریده و از هم پاشیده شده است ، صاحب این بقعه حقیقتاً
محمد شریف نام دارد دوی بن امیر محمد غزنوی است که از جمله اعززه و اشراف این شهر باستانی و از اجداد امرا
و وزراء جلال الدین اکبر پادشاه هندوستان بوده است . محمد شریف در سنه ١٠١٢ وفات کرده
و معلوم می شود که این بقعه را در زمان امارت خویش برای خود و مدفن پدر و دیگر متعلقات خود
آباد ساخته است . در میان بقعه شش قبر دیده می شود که در اینجا فقط عبارات الواح دو قبر پرا که
اهمیت تاریخی دارند نقل مینمائیم :

عبارات لوح اول :

غفرانا من الله للامام الاجل يار محمد بن الامير الكبير المختص برحمة الملك القوي امير
يار محمد الغزنوي شهر ذيقعدة الحرام سنه ٩٦٦ :

عبارات لوح دوم :

غفرانا من الله للسلطان الاعظم ناصر لواء المعجده والكرم صاحب السيف والقلم مهدي
احكام السلطنة مشيدار كان المملكة عضد الدولة القاهره يمين الملة الباهرة حامى الشرع والدين
قدوة الامراء والسلاطين عمدة الوزراء والسلاطين والخوانين المختص بالغفران الملك المنان
محمد شريف خان بن المغفور العبرور المختص بعنايت الملك الغفور المويده بعنايت الله الصمد مولانا
يار محمد الغزنوي كان وفاته في شهر ربيع الثاني سنه اثني عشر و الف سنه ١٠١٢ .

مرقد وزیر فتح خان :

هیچ افغانی نیست که بنام نامی وزیر دلیر و قائد ملی وطن فتح خان بن سردار یابنده خان محمدزائی آشنائی نداشته و به آن افتخاری نکنند . این رادمرد دغیور یکی از آن سرداران و سپه‌داران باشاهمت افغانستان عزیز است که تا بد تاریخ کشور نام آنهارا در دل خود ثبت نموده است . وزیر فتح خان طوریکه همگان میدانند ، در زمان شاه محمود بن تیمور شاه بن احمد شاه بابای درانی وزیر مقتدری بوده و لشکر کشی های زیاد کرد از جمله در سنه ۱۲۳۱ بهرات رفته با ایرانیان در آ و یخت و ایشانرا مغلوب ساخت . وزیر فتح خان قراریکه در مقدمه مقاله هم ذکر یافته در سنه ۱۲۳۴ از دست شاه محمود به نزدیک سعید آباد مقتول و در غزنین مدفون گشت ، مرقد وزیر در پهلوی بقعه شیخ رضی الدین علی لالا واقع است ، چون کتیبه بالای قبر او طویل بود بر ای آنکه مقاله طویل نشود از نقل آن در اینجا صرف نظر شد .

مزار حکیم سنائی (۱):

مزار حکیم سنائی علیه الرحمه که یکی از برجسته ترین عرفای اسلام و یکی از زنده ترین

(۱) اسم شریف او به اتفاق عامه تذکره نویسان و بقول خودش مجددالدین بن آدم سنائی و مولدش شهر غزنین است . سنائی یک از بزرگترین علمای عصر خود بوده و در حکمت و فلسفه و شعر بر همه حق استادی داشت در علوم ادبیه از قبیل صرف و نحو و عروض دارای مطالعات و معلومات وسیع بود و در اشعارش روی هر فته اقسام صنایع شعری یافت می شود . علم کلام را نگو میدانست و در اخبار و احادیث نبوی (ص) نیز معلومات کافی داشت . علاوه بر آن سنائی یکی از اطبای بزرگک عصر خود هم محسوب می شد و در این علم فوق العاده ماهر بود . چون در علم نجوم و ستاره شناسی نیز معلومات کافی داشت می توان او را یکی از علمای نجوم نیز شمار کرد . سنائی از آن علمای جهان دیده است که مسافرت های زیاد کرده و تجربه های مفید حاصل کرده اند . از جمله حکیم به مکّه معظمه و هرات و بلخ و غیره جاهای وطن گشت و گذار کرده و خاطره های خود را درین مسافرتها به رشته نظم در آورده است . سنائی در عهدی یا بعرضه وجود گذاشت که از هر حیث غزنه بخود رونقی گرفته بود . حکیم قرار اکثریت آرا بمصر سلطان ابراهیم بن سلطان مسعود غزنوی تولد یافته و بعضی هم مانند صاحب مجمع الفصحی تولد او را در اواخر عهد سلطان محمود یمن الدوله تعیین مینماید . عمر شاعری سنائی بدوره پادشاهی مسعود بن ابراهیم غزنوی آغاز یافته و به اواخر سلطنت بهرامشاه منتهی میگردد .

از جمله شعرای معاصر او چند شاعر ذیل را میتوان نام برد : مختاری غزنوی ، سید حسن

(بقیه در صفحه ۱۷۸)

شعراى مقتدر دنیای شرق بشمار میرود ، در گوشه شمال غربی نهر موجوده غزنی در کنار جاده عمومی کابل - غزنی واقع است :

بقعه اصلی واولی مزار یاک سنائی که زیارتگاه تماماً ارباب علم است ، معلوم نیست که از طرف که در کدام سنه بنا یافته است ، تنها از وضع ساختمان و ساده گى ارکان آن معلوم می شد که آنقدر از زمانه های دورتر ازمانیت ، (۱) در عصر امیر حبیب الله خان شهید بر بقعه قدیمی آن ترمیماتی بعمل آمده بود ولی از آنجا که آن بناوتر میمات شایسته مقام بزرگواری آن حکیم دانشمند نبود در عصر فرخنده اعلیحضرت شهریار جوان ما المتوکل علی الله بتوجه مخصوص والا حضرت اشرف سردار محمد هاشم خان صدراعظم که ذوق مخصوص به حفظ آثار و افتخارات باستانی وطن دارند ، بقعه جدیدی با سبک فوق العاده قشنگ و زیبا بنا گردیده است که از هر حیث قابل توصیف میباشد .

در الواح قبر حکیم عبارات ذیل خوانده می شود .

۱ : - لوح که بصورت عمودی بالای قبر گذاشته شده :

هذا القبر الفقير الى رحمة الله مجدد الدين اسنائي غفر الله له . در پایان این سنگ آیت الکرسی

شریف نیز نقر شده است .

بناغلی خلیلی در کتاب حکیم سنائی خرد را جم به لوح این سنگ میگوید که

جنسیت و رسم الخط آن بسایر الواحیکه بدوره سنائی نوشته شده اند مشابهت دارد .

۲ : - در لوح دیگریکه بر روی قبر خوابانیده است نوشته شده :

« العالم الفاضل شمس العارفين قطب المحققين طوطى شکر ستان فصاحت بلبل بوستان بلاغت

مظهر اسرار معانی بگریه مطلع انوار الفاظ فکر به یعنی مجددالدین سنائی خمس و عشر و ن

و خمسائة ۵۲۵ . »

« بقیه صفحه گذشته »

غزنوی ، سید محمد غزنوی ، جلیلی غرشتانی (غر جستانی) ، عمادی ، بو حنیفه ، اسکانی غزنوی

سوزنی ، معزی ، و مسعود سعد سلمان . در سال وفات سنائی در بین تذکره نویسان ، مورخین

اختلافاتی موجود است بعضی آنرا در ۵۲۵ و برخی در سنه ۵۷۶ و بعضی دیگر در سنه ۵۹۰ می نویسند .

ولی اغلب مدققین معاصر به اتفاق هم تاریخ وفات حکیم را در سنه ۵۴۵ تعیین کرده اند . آثار

سنائی رحمه الله علیه قرار ذیل است :

۱ - : حقایق الحقیقت ، ۲ - سیر العیاد ، ۳ - طریق التحقيق ، ۴ - عقل نامه ۵ - عشق نامه

۶ - کارنامه بلخ ، ۷ - بهرام و بهروز .

(۱) صفحه ۷۱ حکیم سنائی مؤلفه بناغلی خلیلی افغان .

در اطراف همین لوح عبارات زیر مرقوم است :

« اللهم صل على سيدنا ونبينا وحبيب ربنا وشفيع ذنوبنا وشفاء صدورنا وقرّة اعيننا مولينا محمد وعلى ال محمد بلغ العلي بكما له كشف الدجى بكما له حسنت جميع خصاله صلوا عليه وآله . الف الف تحبته والف الف سلام بعدد انفاس الانام وقطرات الغمام على الدوام الى يوم القيام و صلى على خير خلقه ونور عرشه ومهبطوحيه و مظهر لطفه محمد عليه الصلوة والسلام سلام على خيرا لانام و سيدى حبيب الله العالمين محمد بشير نذير هاشمى مكرم عطوف رؤوف من يسمى باحمد سلام على تراب الذى اظهر جسمه فياخير سيد و يا خير مشهد »

باز بناغلى خليلي در كتاب فوق الذكر خود در مورد سنه وفات سنائى ميگويد : معلوم مى شود كه اين لوح سنگى بسيار بعد از وفات حكيم تهيه شده است و از اين رو قابل اعتماد نمى باشد . زيرا اولاً جنسيت اين لوح سنگى با الواح مزارات آن دوره بكملى متباين است ثانياً رسم الخط آن عيناً شبیه به رسم الخط همین زمانه ماست . ثالثاً براين سنگ بيت معروف گلستان سعدى (بلغ العلى بكما له) نوشته شده است و فاصله در بين سعدى و سنائى ۱۴۶ سال مى باشد يعنى سعدى يكصد و چهل شش سال بعد تر از سنائى وفات يافته است . « در ميان بقعه حكيم سنائى قبر ديگرى هم هست كه مشهور به قبر پادشاه روم مى باشد عبارت لوح اين قبر قرار ذيل است :

« بسم الله الرحمن الرحيم شهد الله ان لا اله الا هو والملئكه و اولوا العلم قائموا با لقسط لا اله الا هو العزيز الحكيم ان الدين عند الله الاسلام هذاه الروضة المبار كته رمضان بن يوسف غفر الله له ولجميع امت محمد عليه السلام بتاريخ غره محرم سنه تسع و خمسمائة در ديوار ميان بقعه حكيم تخته سنگى منصوب است كه دور آن نوشته شده :

« هذا المنبر الشيخ العزيز الشهيد الزاهد ابو محمد ابوبكر البلخي رحمه الله عليه خدای عز و جل بر آن بنده رحمت كنداد كه عم حكيم را بدعا ياد آورد . « صاحب رياض الالواح ميگويد كه اين سنگ يكي از احجار منبر سنگى بوده كه شايد عم حكيم سنائى از براى خواجه ابوبكر بلخي ساخته . مدفن خواجه ابوبكر در نزديك روضه سلطان محمود كبير بدامن كوه واقع است و اكنون بزيارت خواجه بلغار اشتها دارد .

لوح ديگرى در بيرون بقعه حكيم عليه ارحمه موجود است كه در آن نوشته شده :

« كل نفس ذائقة الموت الشيخ الجليل مظفر الحسان العزيز بن السنائى . »

مزار خواجه ابوبكر بلغار :

قرار گفته صاحب رياض الالواح وى از فرزندان حضرت صديق رضى الله عنه و در طريق معرفت صاحب تحقيق بوده است . پيوسته ابواب معارف بر روى طالبان ميكشوده و معاصر

باحکیم سنائی رحمه الله عليه وسلطان بهرام شاه غزنوی بوده است. مزار خواجه موصوف به مسافه تقریباً یک کروه بطرف شمال شهر موجوده غزنین در دامنه کوه واقع و معروف بروضه شیر است. ومنظره فوق العاده قشنگی دارد باغ، آلو و بادام در پای آن ترتیب یافته و آب جاری با شلاله های زیبا از کنار آن جریان دارد محمد دارا شکوه صاحب سفینه الاولیا در باره آن چنین می نویسد:

« در غزنین بشرف زیارت هر یک اولیای کرام رسیدم یرفیض تر از مزار خواجه بلغار علیه الرحمه ندیدم. »

مزار خواجه ابوبکر علیه الرحمه لوح سنگی ندارد لیکن در پهلو ی قبر سنگ سفیدی موجود است که در آن نوشته شده: « بعون عنایات الهی وبه ین دولت یاد شاهی شاهنشاه ملک مرتبت فک منرات گردون بسطت کیوان رفعت بهرام صولت، سرینجه شیر شکارش مفتاح امن وامان ولعمه شمشیر آبدارش سرانجام اسباب نصر تراضمان ستان جانستانش باملاء نصر من الله زبان تیرو پرچم لوای کشور کشایش بنسایم فتح ودولت آویز ندل کاماش کافل تمهید مبانی دین ودولت وحزم شاملش ضامن تشید قواعد ملک وملت المود بالجهادات ابوالغازی ابو الفتح جلال الدین محمد کبر یادشاه غازی خلد الله تعالی ملکه ابدأ طالب بهبود جلال الدین محمود ساعی تعمیر این بقعه خیر شد. فی شهور سنه اربع وستین وستماؤه. بیت:

این منزل دل کشای گر دون قسمت کز نور وصفا آمده رشک جنت

بر لوح زمانه از پی تا ریخش بنو شته فلك منزل کیوان رفعت

از عبارات فوق معلوم میشود که در عهد جلال الدین پادشاه هند در سنه ۹۶۴ بسعی واهتمام جلال الدین محمود که یکی از امرای او بوده بقعه تعمیر و در آن لوح سنگ فوق الد کرمصوب بوده است. ولی امروز بر روی مزار شریفه خواجه بلغار کدام بقعه و گنبدی موجود نیست. امیر حبیب الله خان شهید این بقعه راهم زیارت کرده بردروازه آن دستخط فرموده اند و ترمیماتی راهم امر داده اند.

بقعه شریفه علی لالا:

صاحب ریاض الالواح درباره شیخ رضی الدین علی لالا مینویسد: «وی پسر شیخ سعید است و شیخ سعید پسر عم حکیم سنائی است و شیخ رضی الدین علی لالا از جمله مشایخ کبار است و او بلا زمت شیخ نجم الدین کبری و بسیاری از بزرگان رسیده در تفحات مسطور است که از یکصد و بیست و چهار شیخ کامل خر فقه داشته و بعد از وفات وی یکصد و سیزده خر فقه باقی مانده و هم در هندوستان رفته بصحبت ابوالرضاء رتن مشرف شده. . . و آن شیخ بزرگوار در سیم ماه ربیع الاول سنه ۶۴۲ در غزنین وفات نمودند. این رباعی از منظومات ایشان است:

هم جان بهزار دل گرفتار تو هست
اندر طلبت نه خواب دارد نه فرار
هم دل بهزار جان خریدار تو هست
آنکس که در آرزوی دیدارتو هست

شباغلی نژیبی در سالنامه سال ۱۳۱۵ در باب علی لالا چنین می نویسد: «دیگر از عرفای قرن هفتم هجری که هم شاعر بوده رضی الدین علی بن سعید معروف بعلی لالای غزنوی است که دولت شاه مرحوم علی قلی خان داغستانی در ریاض الشعرا او را عمزاده عارف شهیر حکیم سنائی غزنوی نوشته اند و میگویند که پدر او هم راه حکیم عزیمت کعبه کرد و در عرض راه در خسرو شهر از اعمال جوین متأهل گشته و علی لالا هم در آنجا تولد یافت مشارالیه از اجله عرفا و متصوفین عصر مغل و از میردان شیخ نجم الدینم است در شعر نیز طبعی موزون و فریحه توانائی داشته اکثر به سبک خواجه عبدالله انصاری هروی رباعیات میسروده است که بر علاوه مزایای شعرا ز چاشنی تصوف نیز بی بهره نبوده است. وفاتش از نزدیکان او است. و بروایتی بسال ۶۴۳ و بروایتی در سنه ۶۴۲ با اتفاق پیوسته . . .»

بقعه شریفه علی لالا قدس سره در طرف شمال شرقی شهر غزنین تقریباً به فاصله یک کره و در دامنه کوهن ضرفه واقع است. به قرب بقعه سلطان ابراهیم غزنوی واقع است.

مزار سید حسن:

مولانا سید حسن یکی از اجله شعرای غزنی و معاصر با سنائی و بهرام شاه بوده است نام و کنیت او را سید اشرف الدین حسن بن محمد ناصر حسینی خوانده اند. سید حسن هم از سلجوقیان و هم از غزنویان مدح نموده و از فراین باید تسلط غوریها را در غزنی دیده باشد. (۱) وی در میان مردمان هم عصر خود رسوخ و اعتبار زیاد حاصل کرده بود. فریضه سفر حج را بجا آورده و بقول بعضی ها در حدود جوین وفات یافته (۵۶۵) و نعش او را به غزنه آوردند. مزار سید حسن در بیرون شهر بجانب شرق متصل به سرک عمومی واقع است. و در عهد امیر حبیب لله خان شهید به آن ترمیماتی بعمل آوردند.

خاتمه

نو ت:

در خاتمه این مقاله باید خاطر نشان نمود که گفتنی های زیادی در باب آبدات، مزارات و عمارات تاریخی غزنه باقی مانده و در اینجانبست به کثرت مقالات و مضامین سالنامه فعلا از آنها صرف نظر شد. و هم باید نویسنده مراتب امتنان خود را از مدیریت موزه کابل که نسخه قلمی ریاض الالواح خود را جهت استفاده به او عاریت داده بود ابراز نماید زیرا در نگارش این مقاله و مخصوصاً در قسمت متن کتیبه های الواح از کتاب موصوف استفاده شایانی شده است.

(۱) حکیم سنائی مؤلفه شباغلی خلیلی افغان

نوت: خلاصه کتاب را
موضوع هم علی احمد لغنی را
با تمام دوستان خود
میتوانید از نزدیکان او
مستقیم یا از طریق
معاونان او دریافت کنید.
مزارات غزنی
موضوع هم علی احمد لغنی را
با تمام دوستان خود
میتوانید از نزدیکان او
مستقیم یا از طریق
معاونان او دریافت کنید.

استاد باغبان
موضوع هم علی احمد لغنی را
با تمام دوستان خود
میتوانید از نزدیکان او
مستقیم یا از طریق
معاونان او دریافت کنید.

نکته چند در گرامر

و لغت پښتو

شاعلی گیل یاچا « الفت »

زبانها در تقسیم اولین خود به دودسته تقسیم میشوند: زبان باقاعده و زبان بیقاعده - زبانهای بیقاعده عبارت از همان الفاظ و کلماتی است که حالا نیز در بعضی مناطق دنیا در بین قبایل به آن تکلم میشود و بمنزله همان رموز و اشاراتی است که در ازمنه خیلی قدیم انسانها از ذهنیت محدود و قلب ساده خویش بواسطه آن ترجمانی مکرر داند اینچنین زبانها تا حال در قالب قواعد و قوانین نیامده و در فطرت زبانهای زنده و مکمل دنیا شمرده نمیشوند .

زبانهای باقاعده السنه ایست که از خود گرامر مکمل داشته و در تحت نظام قانونی و اصول گرامری از آن کار گرفته میشود - اینچنین زبانها طبعاً دارای وسعت ، فدا مت و عمومیت میباشند .

زبانهای با قاعده نیز باعتبار قواعد و قوانین موضوعه خویش باهم تفاوت دارند که برخی را باید دارای گرامر مکمل و بعضی را غیر مکمل بگوئیم زیرا گرامر هر زبان مطابق استعداد و دارائی همان زبان بوده که در چوکات زبان دیگر راست نماید و مجبور میشویم که در حین تدوین گرامر یک زبان خصوصیت و نبض خود همان زبانرا در نظر بگیریم نه اینکه به تکلف یک زبانرا در قید تشکیل کدام زبان دیگر بیاریم - زیرا زبان هر قوم مولود احساس و شعور تصور و تفکر ، تعقل و تخیل همان قوم است و مثلیکه هر قوم در قسمت های فوق از دیگران امتیاز دارد طبعاً زبان هر قوم نیز از دیگر زبانها امتیاز پیدا میکنند که اگر ما این امتیاز را مراعات نه نماییم و زبان خود را در قالب زبان دیگری می ریزیم حتماً مزایا و محاسن آن از دست میرود و اصل آن عوض میشود و علاوه بر اینکه این کاربرد ناقص و ضرر ما تمام میگردد ما را از امکان سهل به اشکال می برد .

در همین موضوع روزی با یکی از فضیای بزرگ و مبرز وطن صحبت داشتم و پرسیدم که آیا ما میتوانیم در تقسیمات گرامری خویش اصطلاحات عربی را تعقیب نماییم و جمله را به فعلیه و اسمیه تقسیم کنیم آنها در جواب من فرمودند که این تقسیم را در صورتی میتوانیم قبول کنید که در جمله های اسمی کلمات و ، دی - آورده نشود زیرا این کلمات که معنی

فعلی را داراست در جمله های اسمی عربی و جود ندارد و شاید بهمین کیف مقدر و منوی هم نباشد .

لذا خیلی ضرور است که در حین تدوین گرامر استعداد زبان خویش را در نظر گرفت بلی ما باید استعداد و توانایی زبان خویش را کشف نمایم زبان ما هر قدر مستعد و مکمل است بهمان اندازه عمومیت و قدامت زبان ، قوت و نیروی فکری و عقلی ما ثابت میشود اگر زبان ما بلحاظ استعداد یک زبان مکمل و وسیع است طبیعی است که تکامل یک زبان زمانه خیلی طولانی و دور و دراز بکار دارد که اگر ما عمر یک زبانرا به عمر اشخاص مقایسه نمایم و تکامل انرا باین مقیاس می سنجیم باید قرنها را بحساب روزها در شمار بگیریم و بگوئیم که زبان پښتو بهمین حساب یک زبان بزرگ و مکمل دنیا است - لذا تا حدیکه میتوانیم زبان پښتو را بلحاظ استعداد گرامری و لغوی از نظر میگردانیم و بخوانندگان محترم خاطر نشان مینمایم که ما درین مقاله چند نمونه را از وسعت و استعداد این زبان نشان میدهیم نه اینکه حق این موضوع را ادا مینمایم زیرا این امر باندازه مشکل است که از توان و اقتدار یک فر مقاله نویس براتب بلند است و این موضوع اقلا آنقدر وقت بکار دارد که برای یک مؤلف ضرور است لذا قارئین محترم درین مورد از ما آنقدر توقع داشته باشند که حدود مقاله نویسی اجازه میدهد . بنده از روی تحقیق و تتبع خیلی کمی که درین زبان دارم گفته میتوانم که پښتو بلحاظ استعداد گرامری و لغوی بطور عمومی و مجموعی با زبانهای زنده و مترقی دنیا برابر و برتری بیشتری است در بعضی قسمت ها اگر زبان ما اندکی قصور داشته باشد بالضرور در قسمت های دیگر تلافی آن شده خواهد بود اینک راجع به استعداد و بعضی امتیازات این زبان صحبت مینمایم .

استعداد گرامری :

منگامیکه در قسمت گرامری استعداد این زبانرا در نظر میگیریم و در مصادر آن غور مینمایم می بینیم که مصادر پښتو مثل دیگر زبانها آنها به لازمی و متعدی تقسیم نمیشود بلکه یک نوع مصادر دیگر نیز موجود است که درین لازمی و متعدی یک قسم دیگر برانیز بما معرفی مینماید : مثل لڅنگل لڅنگول ، لڅنگېدل - لڅنه کول ، لڅنهول ، لڅنه بدل - لمبل ، لمبول ، لمپېدل درین قسم افعال زبان پښتو دارای سه مصدر است که یکی از آن متعدی و دوی دیگر لازمی گفته میشوند مگر در لازمی بودن خویش بلحاظ لفظ و معنی از هم خیلی تفاوت دارند زیرا مفهوم لڅنگل به اختیار و اراده خویش گراز خوردن است مگر در مفهوم لڅنگېدل عدم اختیار و اراده معتبر است و شخصیکه بدون اراده بجرکت بادگاز میخورد به کلمه لڅنگېدل از آن تعبیر میشود لذا باید یکی را لازمی اختیاری و دیگری را غیر اختیاری بنامیم و لڅنگول را مصدر متعدی بگوئیم .

در پښتو يك نوع کلمات ديگری نیز وجود دارد که بعضیها آنرا کلمات ربط و بعضی معاون فعل میگویند مثل : و ، دی ، شته - که در فارسی بعوض آن، بود، است، مستعمل است و در عربی بعوض آن کان ، یکون موجود است و بنام افعال ناقصه یاد شده - این کلمات برای اثبات وجود استعمال میشود مگر چیزیکه در اینجا استعداد پښتورا ظاهر میسازد اینست که در پښتو ، دی - برای اثبات ذات يك چیز و برای اثبات صفات آن یکسان استعمال میشود مثلا میگوئیم : احمد دی - احمد ملادی - و کلمه (شته) تنها برای اثبات ذات می آید از همین جهت (احمد شته) گفته میشود و احمد ملا شته گفته نمیشود - هکذا کلمه شو ، وشو - که هر دوی آن در فارسی بکلمه شد مترجمه میشود یکی ازان فعل ناقص است که به اصطلاح عربی اسم و خبر میخواهد مثل : احمد و یده شو و دیگران فعل تام است که تنها به فاعل تمام میشود و بدیگر اسم ضرورت نمیافند مثل : کار وشو که این دو کلمه را نیز به اثبات ذات و صفت تفریق کرده میتوانیم زیرا هنگامیکه ما تنها اجماع به شدن کار اطلاع میدهیم میگوئیم (کار وشو) و حینیکه از خراب شدن و یا خوب شدن يك کار حکایه میکنیم میگوئیم : کار خراب شو - کار یشه شو . و همچنین اگر میخواهیم از پیدا شدن يك طفل اخبار نماند میگوئیم (دا احمد نحوی وشو) مگر در صورتیکه از کلان شدن پسر احمد صحبت مینمائیم ضرور میگوئیم (دا احمد نحوی لوی شو) یعنی (شو) را در موقع اثبات صفت (لوی) میگوئیم و (وشو) را در حین اثبات تولد او میگوئیم .

در پښتو ضمائر نیز نسبت به بعضی زبانها زیاد است که از استعداد کامل این زبان نمایندگی می نمایند زیرا در مقابل هشت ضمیر فارسی که عبارت از کلمات ذیل است : من ، ما ، تو ، شما ، این ، اینها ، آن ، آنها در پښتو چهار ده کلمه موجود است و آن اینست : زه ، زما ، ته ، تا ، مونز ، تاسې ، دی ، ده ، دا ، دې ، دوی ، هغه ، هغې هغوی - درین جمله گرچه بعضی کلمات باعتبار اشخاص فرق نمیکند و هر دو ضمیر که یکی زه و دیگری (ما) است يك شخص یعنی متکلم عاید است مگر باعتبار وصف و حال متکلم فرق میکند و هنگامیکه متکلم فاعل ماضی متعدی واقع میشود در انصورت ضمیر (ما) استعمال میشود و (زه) در حالت مفعولی گفته میشود پس این قسم تکرار در جمله زواید نماید بل بر تکمیل زبان دلالت میکند لذا ضمائر پښتو گرچه نسبت به عربی بلحاظ اینکه برای تسنیه ضمیر مستقل موجود نیست ناقص بنظر میآید باز هم در اصل تعداد نسبت به عربی فوق و برتری دارد زیرا اعداد مجموعی ضمائر عربی به ۱۲ می رسد . پښتو بلحاظ تند کبر و تانیث نیز از زبانهای وسیع و خیلی مستعد است که نسبت به بعضی زبانها خیلی برتری دارد . زیرا مسئله تند کبر و تانیث گرچه ظاهر ا بسیط بنظر میآید مگر در صورتیکه درین موضوع داخل میشویم می بینیم که در وسعت زبان رول مهمی را بازی نموده و از افعال و صفات مشتقی و غیر مشتقی گرفته تا اسمای معنی و اسمای جاه و ادعای جمیع کلمات جمع و مفرد را تقریباً مضاعف گردانیده است .

اینچنین ممیزات علاوه برین که بروسعت واستعداد کامل این زبان دلالت مینماید این رانیز ثابت میکند که پنتو علاوه ازان که یک زبان باقاعده است در باقاعده بودن خود نسبت به بعضی زبانها برتری هم دارد .

در پنتو اقسام جمع نیز خیلی زیاد است که بعضی ازان اغلباً برای ذی روح و برخی برای غیر ذی روح میاید و این فرقی است که علاوه بر فرق تک کیر و تانیث در صیغه های جمع پنتو دیده میشود وثابت مینماید که پنتو در تشکیل گرامری خود از کمال وسعت واستعداد کبار گرفته است و بهمین سبب که در پنتو اینچنین فرقهادر نظر گرفته شده بعضی مصادر بامشتقات خویش در پنتو دیده میشود که در بعضی زبانها آنرا یافته نمیتوانیم مثلاً بعوض بردن و آوردن در پنتو چهار مصدر است: وړل ، بیول ، راوړل ، راوستل - که دوی آن برای بردن و آوردن آن قبیل چیزها استعمال میشود که بذریعه تحمیل صورت میگیر و دوی دیگر آن برای حیوانات و چیزهای استعمال میشود که بدون تحمیل برده و آورده میشود مثل موتر و غیره .

در پنتو بعضی علامات الحاقیه نیز موجود است که در آخر اسم زیاد میشود و آنرا از اسم بودن بطرف صفت بودن میکشاند مثل : توره ، تور یالی - خیری ، خیرن - پخوا ، پخوانی - بنگری ، بنگر یوال - کور ، کوربه - کابل - کابلی - زیم ، زیمناک - غم ، غمجن - دروغ ، دروغزن - ساره سرپچن - غود ، غود بیخی - اوبه - اولن - ازره - ازرکی - این علامات گرچه بعضی ازانها عمومیت و شمول نخواهد داشت مگر با آن نسبت به اکثر زبانها برتری دارد و میتوانیم که خواص هر یکی را شناخته و در ساختن اسمای صفتی تحت اصول و قوانین ازان کار بگیریم . بالعکس این علامات بعضی علامات دیگری هم هست که اسمای صفتی را اسمای معانی میسازد مثل : شکلی ، شکلیتوب - روغ ، روغتیبا - زوړ ، زوړیت - پنتون ، پنتواله - سور ، سوروالی - هوشیار ، هوشیاری - ورور ، ورور گلو ی - بیل ، بیلتن - خیل ، خیلوی میله - مېلمستیبا - درین علامات نیز پنتو نسبت به بعضی زبانهای باقاعده و زنده دنیا فوق و برتری دارد - خوانندگان محترم ما ازین قبیل چیزها فهمیده میتوانند که پنتو از باقاعده ترین زبانهای دنیا است و بلحاظ استعداد ، گرامر مکمل و قوانین منظمی را داراست و بطور یقین ثابت میشود که این زبان نظر به تشکیلات وسیع خویش زبانی است که پوره تکامل نموده و این تکامل قدامت خیلی زیاد را مستلزم است - اگر کسی باین موضوع علاقه بیشتری داشته باشد و میخواهد مفصلاً از استعداد زبان خویش اطلاع حاصل نماید لطفاً به گرامر های پنتو گرچه خیلی ابتدائی است مراجعه نماید .

استعداد لغوی :

راجع به استعداد گرامری پنتو بطور اختصار و اشاره بحث نمودیم حالا می خواهیم راجع به استعداد لغوی آن نیز چیزی بگوئیم و به بینیم که زبان ما درین ناحیه چه مزیتها دارد .

اولاً باید خاطر نشان نمائیم که بحث ما درینمورد دران قبیل لغات نیست که نامهای حیوانات و نباتات مخصوصی این مملکت را تشکیل میدهد زیرا اینچنین لغات مولود محیط طبیعی و جغرافیوی بوده و در ممالک و مناطق خیلی تفاوت پیدا میکنند و طبیعی است چیزیکه در یک مملکت وجود ندارد بنام آن هم ضرورتی نیست و مانمی توانیم یک زبانرا به نداشتن این قسم لغات فقیر وی استعداد بگوئیم لذا میخواهیم استعداد لغوی پښتو را از لغاتی در یابیم که نسبت به محیط طبیعی دخالت محیط ذهنی و عقلی دران بیشتر باشد و در هر جا به آن ضرورت حس شود مثل مصدر ویشتل و مصدر خنل که حالا بنابر ضرورت به زدن و بر آمدن ازان تعبیر مینمائیم نه اینکه معنی آنرا به این دو کلمه پوره افاده میکنیم زیرا در پښتو بعوض این دو کلمه دو مصدر دیگر وجود دارد که وهل و وتل است و این دو مصدر یعنی ویشتل و خنل مصادری است که در عربی بعوض آن مصدر (رمی) و (صعود) یا (طلوع) موجود است - همچنان مصدر راوستل و بیول که ضرورتاً از معنی آن به کلمه بردن و آوردن تعبیر مینمائیم حالانکه در پښتو بعوض بردن و آوردن و دل، راو دل گفته می شود و بعوض راوستل و بیول در فارسی و عربی کدام کلمه نداریم - هکذا کلمه تخلمی و تخلمیتوب نسبت به کلمه جوان و جوانی خصوصیتی دارد که در اثر آن بجز از انسان بدیگری اطلاق نمی شود مثلاً مایک اسپراخوان که بمعنی جوان است گفته می توانیم مگر تخلمی گفته نمی توانیم ازین معلوم می شود که در زبان پښتو فرق ذوی العقول و غیر ذوی العقول نیز مراعات شده است و از همین جهت ما یک حیوان خورد را (وود) یا (کوچنی) گفته میتوانیم مگر اطلاق کشر را به آن کرده نمی توانیم - زیرا کلمه کشر علاوه ازان که از کلمه وود خصوصیت دارد و باعتبار سن و رتبه اطلاق میشود و کلمه وود باعتبار جسامت، سن و رتبه یکسان استعمال میشود، در کلمه کشر امتیاز و خصوصیت دیگری نیز هست که تنها بانسان اختصاص یافته و برای حیوانات استعمال نمی شود .

همچنین کلمه مشر و مشرتوب از کلمه لوی و لویوالی که بمعنی کلان و کلانی است عیناً همین فرق را داراست که در کشر و کشرتوب توضیح شد .

در پښتو کلمه لور نیز در مفهوم خود خصوصیتی دارد که نظر به آن نمی توانیم به کلمه دختر که معنی جلی را افاده می نماید آنرا ترجمه کنیم زیرا کلمه لور و جلی عیناً همان فرق را داراست که در بین پسر و بچه در فارسی موجود است و یاد ر بین نحوی و هلك در پښتو دیده می شود یعنی در کلمه لور نسبت و منسوبیت به پدر ملحوظ و معتبر است و در کلمه جلی هیچ قسم منسوبیت نیست از همین جهت ما میگوئیم دا جلی دا احمد لرده مگر نمیگوئیم دا لور دا احمد جلی ده .

اگر ما در الفاظ و کلمات پښتو خوب دقیق شویم و باریکهای این زبانرا از عینک دقت و تعمق بنگریم می بینیم که در وضع لغات پښتو از کمال دقت کار گرفته شده و همان فرقه های بار یکیکه در مفهومات و معانی متقار به و مشا به موجود است در الفاظ نیز رعایت شده. اینچنین تدقیقات ثابت مینماید که سویه ذهنی و فکری این قوم بکدام

اندازه قوی و موشگاف بوده و در الفاظ و کلمات پښتو تا کدام اندازه از موشگافی کار گرفته شده است به بینید کلمه مخبز و لواړه که از هر دوی آن به کلمه در شت تعبیر میشود از هم چه قدر تفاوت دارد که در حین استعمال واضح و علانیه دیده میشود مثلاً ما گفته میتوانیم داتیزه مخیزه ده مگر گفته نمیتوانیم داتیزه لواړه ده - در بعضی موارد مثل اوړه هر دو کلمه استعمال شده میتواند و گفته میشود: دا اوړه مخیزه یا لواړدی .

ازین دو قبیل استعمال ثابت میشود که در بین این دو کلمه باصطلاح منطقی عموم و خصوص من وجه موجود است . همچنین کلمه پوست و خوردین که از روی ضرورت هر دوی آنرا به کلمه نرم ترجمه مینمائیم و در نرمی پوست و خوردین خیلی تفاوت موجود است که باید در الفاظ و کلمات رعایت شود مثلیکه در پښتو شده و بعوض پوست لاس ، خوردین لاس گفته نمیشود .

کلمه راسره ، راخخه که در بعضی موارد یکی بجای دیگری استعمال میشود و فتنیکه نبض این دو کلمه را خوب می بینیم معلوم میشود که در مفهوم راخخه معنی مالکیت غالب است و در معنی راسره مفهوم معیت بارزتر است از همین جهت اگر گفته شود احمد راخخه و غرض معیت و تصاحب احمد باشد البته این جمله اگر غلط نباشد مسلم است که جمله فصیح و بلیغ نیست .

همچنین مصدر گنل و انگپرل که بصدر پنداشتن از آن تعبیر میشود در بین آن يك فرق خفی موجود است که درین تعبیر از دست میرود زیرا انگپرل پنداشتن نقص و ضرر را میگویند و گنل عامتر است که برای پنداشتن خیر و شر ، نفع و ضرر هر دو استعمال میشود علاوه برین

در مفهوم گنل يك نوع تعمیم دیگری هم هست که انگپرل در جمیع موارد بعوض آن استعمال شده نمیتواند مثلاً گفته نمیشود ، زه داخبره ښه یابده انگپرل - اگر ماسلسله این قبیل مزیتهای پښتو را تعقیب نمائیم در لغات این زبان استعداد و وسعت زیاد را مشاهده میکنیم به بینید

بعوض کلمه شاخ در پښتو دو کلمه موجود است که یکی ښکر و دیگری منده است که برای شاخ درخت تخصیص یافته و هیچگاه برای شاخ حیوان استعمال نمیشود مثلیکه ښکر بعوض منده گفته نمیشود - در پښتو کلمه گرم و پر نیز از همین قبیل کلمات است که در بین خود یکی از دیگری

امتیاز دارد مگر احاطاً لا ضرورتاً از هر دوی آن به کلمه ملامت تعبیر مینمائیم نه اینکه هر دوی آن مرادف یک دیگر است و یکی با دیگری پوره تطبیق میشود زیرا کسیکه به نبض زبان پوره آشنا است میداند که پر بران شخص مقصر و ملامت اطلاق میشود که قصور او بدلیل و بر همین

ثبوت رسیده باشد و شخصیکه مقصرت او هنوز بعلا نیت نرسیده گرم گفته میشود از همین جهت میگوئیم احمد به محمود پره و اچوا، مگر هیچگاه گفته نمیشود گرمه ئی پری و اچوله و فتنیکه ما در اینچنین کیفیات لغوی غور و تعمق مینمائیم واضح میگردد که پښتو بلحاظ استعداد گرامری و لغوی خویش از السنه خیلی مقتدر و معظم دنیا بوده که عظمت و بزرگی خود را برای کنجکاوان محققین بصورته واضح و بارز نشان میدهد و ایقدر بزرگی يك زبان طبعاً قدامت این زبان را استلزام مینماید .

مزایای بدیعی پشتو

شاهلی عبدالرؤف «بینوا»

یک قسمت مزایای بدیعی پشتو (صنائع لفظی) در سالنامه ۱۳۱۹ عرض شد و قسمت دیگر آن (صنائع معنوی) که در این سالنامه بدرج آن وعده داده بودم ، این است تا جائیکه به تطبیق آن موفق گشته ام بحضور قارئین تقدیم است .

صنائع معنوی

تشبیهات - استعاره - ایهام - متضاد - مراعات النظیر - براءت استهلال ، حسن طلب
حسن تعلیل ، حسن مطلع ، حسن مقطع ، اغراق - اعداد - تنسیق الصفات - التفات - حشو
تجاهل العارف - قلب مطلب - مدح شبيه به ذم - ارسال المثل - ارسال المثلین - سوال و جواب
رجوع - زشت و زیبا

تشبیهات

تشبیه مانند کردن چیزی به چیزی و این صنعت بقدری طبیعی است که در تمام السنه دیده می شود - اقسام تشبیه زیاد است مگر معروف و معمولتر آن هفت قسم اند .
۱ - تشبیه مطلق : که اصلا شرط وفیدی ندارد فقط تشبیه یک چیز بچیزی دیگر است

د امید غوغی می واړه شگفته سی

چه دی و وینم پر ما لکه صبا بی

(خوشحال)

۲ - تشبیه مشروط : - که مقید بقیدی و مشروط بشرطی باشد .

مثال :

مخ که دی گلشن دی یاخراغ دی یا سور گل

زه بانندی بورایم یا پتنگ یم یا بلبل

(پیر محمد)

اینجا شرط وجود دارد میگوید :

اگر رویت گلشن است ، من بوراوا گر چراغست من پروانه و اگر گل است من بلبل ویم -
حرف (ا گر) در یارسی و (که) در پنتو حرف شرط است .

۳ : - تشبیه تفضیل : - که چیزی را بچیزی تشبیه کرده بعد میگوید چنین نیست مشبه از مشبه به
بالا تر است و افضلیت مشبه به را ظاهر سازد .
مثال :

چه مخ و ته دی گو ر م لکه نمر هسی لیلپزی
فر بان دی تر جمال شم به معنا تر نمر ه غت یی
(خوشحال)

شاعر یکدفعه معشوق را با افتاب تشبیه کرده در مصرع دوم پس تفضیل او را بر آفتاب
ظاهر می سازد .

۴ : - تشبیه تسویت : - که گوینده صفت خود را با صفت مطلوب مساوی نماید چنانچه گوید :

لکه خنی چه دی ستا یر مخ یر یسانی هسی شان می د خاطر یر یسانی ده
(گل محمد)

۵ : - تشبیه اضمار : در ضمیر گرفتن تشبیه و اظهار نکردن آن را تشبیه اضمار گوید .
مثلا :

محبوبا یر یا لنگک را وینته به خوب کین
که هوسی وه د بها ر یر گلو ر غینته
(یر محمد)

یا مثلا :

تسم ئی له د شنا مه سر ه خوند کا قدر زیبات لری ترخه چه شی شراب
(حنان)

۶ : - تشبیه کنایه : که ادات تشبیه را انداخته و از مشبه بلفظ مشبه به کنایه شود .
مثلا :

سینی مرغاری د کلاب یر گل بهیزی روغ زده می غو خیزی چه اور پزی له نرگسه
(عبد العظیم)

درین بیت مرغاری و کلاب و نرگس ذکر یافته که مرغاری کنایه از اشک و کلاب
کنایه از روی و نرگس کنایه از چشم است .

۷ : - تشبیه عکس : - که دو چیز را گرفته این را با آن و آن را با این تشبیه کنند .

مثال :

پر سارا لکه مجنون شوم - ستاد مینې لیوانی
مجنون ما غونډی مین و ، فریادی و ، لکه نی

تشبیه به اعتبار طرفین :

۱ - تشبیه مفرد به مفرد .

مثال :

دره غوړ کښ دمهور یوهسی زیب کما لکه بر پښی په سچار کښ ستاره
(حنان)

در مفرد وستاره هم مفرد است .

۲ - تشبیه مرکب به مرکب .

مثال :

سره لبان دی په خندا کښ هسی زیب کما لکه گیل چه په گلزار کښ وغوړ پزی
(عبدالعظیم)

لبان سرخ و حال ترکیبی خنده مشبه گیل و حال ترکیبی شگفتن مشبه به است .

۳ - تشبیه متعدد بامتعدد از قسم مفروق :

مثال :

خوله غنچه سترگی زرگس زلفی سنبل دی خط ریجان دی خه گلزار په لاسرا کښیوت
(حنان)

مقصد از تشبیه متذکره این است که در یک بیت چند مشبه و چند مشبه به به ترتیب آورده شود ،

۴ - تشبیه متعدد بامتعدد از قسم ملفوف .

مثال :

داخه زلفی خه رخسار او خه ذقن دی خه سنبل او خه گلاب خه نسترن دی
(حنان)

در یک مصرع مشبه متعدد و در دیگر مشبه به متعدد تذکار یافته .

۵ - تشبیه واحد بامتعدد .

مثال :

زه خو جوهری یاشین طوطی یامی پرستیم لب که دی یاقوت دی یاشکری دی یامل
(پیر محمد)

لب مفرد یاقوت ، شکر ، مل متعدد است .

یا این :

چه هم شمس دی هم قمر
 چه هم مشك دی هم عنبر
 چه هم سیف دی هم خنجر
 (رحمان با با)

داخه مسخ دی منور
 داخه زانی دی مشکینی
 داخه سترگی دی فالتی

دیگر :

چه هم لمر دی هم دپوه
 چه هم می دی هم بیاله
 (گل محمد)

داخه مسخ دی بنا گسته
 داخه شونهای دی شیرینی

۶ :- تشبیه متعدد با واحد . مثال :

به معنی کبش یو دپوال سوری سوری دی
 (رحمان با با)

نه دی پوزه ، سترگی ، غوزدکم شناسو

پوزه ، سترگی ، غوز متعدد و دپوال واحد است .

۷ :- تشبیه غیر محسوس با محسوس .
 مثلاً :

لکه خپورشی به جگره د ستار دچا
 (شمس الدین)

دریا عمل می طوق شو را به غاره

عمل غیر محسوس و دستار محسوس است .

۸ :- تشبیه محسوس با غیر محسوس .

لکه خاندی پر تقدیر بانندی تقدیر
 (شمس الدین)

بار پر جستجوی زما هسی خندا که

بار محسوس و تقدیر غیر محسوس است .

۹ :- تشبیه محسوس با محسوس .

مثال :

عندلیب غوندی بی گلو قرار نه کا
 (شمس الدین)

زده می بی دیار له نخه مدار نه کا

زده و عندلیب هر دو محسوس اند .

۱۰ :- تشبیه معقول با محسوس .

مثال :

د گلرڅو په هوس شپې رونهو مه آموخته لکه شبنم په دا شېخون يم
(شمس الدين)

شبنم محسوس وشاعر معقول است .

ادات تشبيه:

ادات تشبيه چند قسم اند ، بعضی حروف برخی اسما وديگر افعال اند .

حروف:

مانندیکه درعربی (کاف) و (کان) ودر فارسی (چو ، چون ، همچو) است در پښتو
حروف ذیل وجود دارد .

لکه - غوندی - دود - هسی - ورته

مثال حرف لکه :

ګوندي بخت می ددلبر دزلفوز منځ کا که فلک تو کړې تو کړې لکه شمشاد کرم
(عبدالقادر خان)

مثال حرف غوندی .

که زمانه مرګدی زړه دی تېغ راواخله دقصا ب غوندی می بند په بند جلا کړه
(خوشحال)

دیگر :

که مو عمر دچمن تر گلو کم دی دلاله غوندی سور مخ دزړه په داغ یو
(عبدالقادر)

مثال حرف دود :

د غنچې په دود می لږوند سر نیولی لاس می واخست ددنیاله سودوزیان بیا
(عبدالعظیم)

مثال حرف هسی :

داغزل چه په پښتو ژبه بیان عبدالقادر کړه دروغجن يم که بی خانہ وائی بل یو پښتون هسی
(عبدالقادر)

حرف ورته :- البته این حرف در ادبیات خواهد بود ، مگر بنظر من نغورده لذا برای

مثال يك محاوره را انتخاب میکنم .

« ستا قلم زما قلم ته ورته دی »

اسماء :

طوریکه درعربی (نحو ، شبه ، مشابه ، مماثل) ودر فارسی (مانند ، همتا ، سان) وجود دارد ،
درپښتو (شان - څپر - سیال - وغیره) است .

مثال حرف شان :

دستی په شان به سو لخم سر تر یا په چه تازه می کرو خپل لخان و ته یران بیا
(عبدالعظیم)

مثال حرف څپر :

وړاندنی هم ټوله - تا په څپر سړی وه ته هم یا څه دهغو په څپر همت کړه
(رحمان بابا)

مثال حرف سیال :

نمر له تا نه منوره شو داله نمره څوک به میاشت کاستاله نڅه سره سیاله
(عبدالقادر)

افعال :

به عوض (تماثل ، تشابه ، یحکی ، یضاهی) عربی و (گویی ، پنداری) پارسی درپښتو افعال
ذیل وجود دارد :

(تهوا - ته به وایې - ته چه وایې - تا به ویل وغیره)

مثال تهوا :

رامونه وده دیر دوله کوره گټه یو دبل له جیبې کازو ته واغله یو
(مخلص)

مثال ته به وایې :

ته به وایې پر گیلانو شبنم پر بووت چهله قهره ئې خولې شی رخسارونه
(عبدالقادر)

مثال ته چه وایې :

زلمی داسی توری وهی ته چه وایې اکبر خان راژوندی سوی دی -

مثال تا به ویل :

زلمی په جنگک که داسی مرانه ښکاره کړه تا به ویل زمری دی -

استعاره

استعاره در لغت به معنای بهار به خواستن چیزی است از کسی و در اصطلاح استعمال لفظی در غیر معنی

حقیقی است .

مثال :

زده بی له غیر ته به کو گل دننه دو دشی

زمنخ چه دی بی فهمه وهی گوئی په کا کل

(حمید)

دل شانه دو د شدن و انگشت به ناپه می در کا کل زدن تماماً استعاره شده است .
اقسام استعاره و مجازات دامنه خیلی وسیعی دارد ، مگر ما نسبت به ضیق صحایف سالنامه از آن صرف نظر نمودیم .

ایهام

معنی ایهام بگمان انداختن است و این صنعت چنان باشد که گوینده و نویسنده در شریانی نظم لفظی

استعمال کرده که دارای دو معنی باشد ، یکی نزدیک و دیگری دور ، ابتدا ذهن شنونده بطرف معنی

نزدیک رود بعد منتقل شود که مراد معنی دور است .

مثال :

سر په لاس در پسی دورم نه قبله بزی نصیب مه شه د چا داسر گر دانی

(عبدالقادر)

سر گردانی دو معنی دارد -

مثال دیگر :-

جدائی به غم شریک کرم د غمجنو دهر چا به غاره ژا دم لکه نی

(بیر محمد)

مقصد لفظ غاره است که خواننده در اول مطلب از غاره (گردن) گرفته مگر مقصد شاعر

معنی دوم لفظ (طرز ، ادا ، روش) است .

متضاد

متضاد استعمال کردن الفاظ و کلمات ضد یکدیگر است ، چه در نظم و چه در نثر -

مثل نور و ظلمت ، سیاه و سفید ، تر و خشک ، گرم و سرد و غیره :

مثال :

اوس بی درومم به ژدا ژدا مزارته
(عبدالقادر)

چه ئی تللم به خندا خندا دیدن ته

خنده و گریه باهم متضاداند .

مثال دیگر :

بی کس زما زده تنها زما زده
مجنون زما زده لیلی زما زده
بد بخت زما زده حاشا زما زده
دریا زما زده صحرا زما زده
(شمس الدین)

آخر به و مری په دیر غربت کین
خراب له عشقه آباد له حسنه
ظاهر اقرار کا باطن منکر دی
په اوښو غرق شوله صبره وچ دی

مطابقته متضاد

که دریاک بیت امر ونهی یا اثبات ونفی باهم بیابند -

مثال :

گدل ته نظر نه کرم ، نظر کرم هغه رخسارته
کوی ته به بی درومم ، نه به درومم و گلزارته
هیچ بی رایری نه نبود ، غم بی پری نبود ما خوارته
(عبدالقادر)

نبروته نه گورم ، گورم زه و خیل نگارته
باغوته می بولی ، نه می بولی دیار کوی ته
نوربه یاری نه کرم ، کرم اخته به غم یارانو

مثال دیگر :

له مرگه مه تپسته ، تپسته له قرضه
(خوشحال)

دبد خواه و منه ، دینخوا مه منه

مثال دیگر :

مه درومه چه نه درومی له ما خچه آهونه
مه گوره چه نه گورم بی تازه نور نخونه
مه وهه چه نه وهی بلبای چقا رونه

رایشه چه راشی تللی بخت به سلامونه
وگوره چه وگورم به بحیر داستاومخ ته
وخوانده چه وخواندی غیچی له خوشالیه

مراعات النظير

مراعات النظير اين است که اقلأً دو چیز باهم مناسب در کلام آورده شود -
مثلاً يك لنهۍ است :

سینه می دیگ زد گی می غوشی او شکی او به دی پلټون اور پسی کوبنه
دیگ و گوشت و آب و آتش در حالت بخت باهم خیلی تناسب دارند -

براعت استهلال

معنی لغوی براعت استهلال تفوق و برتری ابتدائی باشد ، در اصطلاح مناسب بودن ابتدای کتاب با موضوع آن - مثلاً کتابی در نحو تألیف می شود در دیباچه آن ذکر رفع ، نصب ، جر ، فاعل ، مبتدا و غیره بیاید ، اگر مرد فاضلی دیباچه آن بخواند بدون اینکه دیگر ورق بزند می فهمد که کتاب در علم نحو است یا دیگر علوم -

مثال - حمید شاعر آتش زبان ما کتاب (نیر نگک عشق) خویش را به ایسات
ذیل شروع کرده ، که خواننده می داند که این کتاب اشعار سوزنده اوست :

شعر نه دی داخوناب دزخمی زره دی	یا دستی وتلی دم له خولې دهره دی
یا نغمه د نیم بسممل مرغه د خولې ده	یا مجنون ته معما نیکې لیلې ده
یا د وینو ابا سیند و هلی موج دی	یا له بناره دحیرت و تلی فوج دی

(حمید)

حسن الطلب

طوری خواهش است که مخاطب آزرده خاطر نگشته یعنی خواهش زیننده و خوب ،
مثال لنهۍ :

په د پوال هسکه شه خوله را که	یو همز ولتیا ده بل منت درته کومه
که خوله دی را که شه به و شی ؟	زره به می نیشه خوله به بیاد سره وینه

مثال دیگر

باران اورېزی ، څخو اکی څا څی	نسیم را والوت ، سنبل پرې ناڅی
اسباب د عیش و اده موجود دی	ساقی ته گورو چه دی را پا څی

(عبدالقادر)

چه قدر خواهش زیننده - که بر ساقی امر نکرده بلکه انتظار می کشد .

حسن تعلیل

این صنعت ایست که گوینده برای کدام وصف يك علت بیان کرده که در حقیقت علت نباشد مگر از حیث لطافت و مناسبت علت خوبی شمرده شود .

مثال :

چه نظری د گلدن خ ساقی به مخ شو در گس له لاسه جام بر پوت نسکور شو
(حمید)

مثال دیگر ،

ورغروه سترگی زلفی لبری له رخسار که ستالیدوته ریزدی امر به پانوی کین د گلو
(زاخیلی)

مثال دیگر :

لحکه شوه تر زنگانه به و بنو دو به چه غی زر که سمپده له پیتسانه
(حمید)

حسن مطامع

حسن مطمع آنست که الفاظ بیت اول مأنوس و نزدیک به ذهن بوده، بگوش خوش آید . خواننده یا شنونده را مجبور سازد تا آئنده آن را خوانده و یابشود. شنیدن آن باعث شفتگی و انبساط خاطر گردد :

مثال :

به مجا لس کی بهر ون له همه دا آواز و خوت د خم له فمه :
« چه زه هم ستاسی میخور ز لمی وم لحما له حاله می شئی بی غمه »
(عبدالقادر)

مثال دیگر :-

خه خورا شه نن د عشق د مر و په خلو ورته وایه ای د هجر تیغ و ژلو :
« چه د عشق د لخنکندن بیالی مونوش کړې شهادت مو مبارک شه خدای بیلو
(علی خان)

حسن مقطع

مقصود از مقطع قطع کردن کلام یعنی ختم کردن فصیده و غیره به کلامی مطبوع و دلکش است بدون کدام شرط مثلا عبدالقادر خان ختک دریک موقع اشعار خود را به بیت ذیل قطع کرده .

ستا په حسن سوگند خورم په خپله مینه
تر بخان عبدالقادر مین په تاسم

اغراق

اغراق یوې ازصنعتهای خپلی معمول کلام است که مبالغه هم گوید - مگر اغراق شرایطی دارد که با آن شرایط از محسنات سخن شمرده می شود .
مثلاً شرط اول فصاحت و بلاغت کلام است دوم اینکه اغراق خوبی و بدی چیز و یا تصدیق و تکذیب آن را قوت و شدت میدهند - نه اینکه هیچ نباشد و گفته شود که هست. چنانکه بخیل را بکرم ستایند - پس این اغراق نیست دروغ است .
مثال :-

زده می داسی اند پښو دهجران ډک کی
بخای د و صل پکښ نشی یو خاش خاش
(شمس الدین)

اعداد

که صفات متعدد ممدوح یکی بعد دیگری آورده شود طوری که خوشحال خان گفته :
ناز ، نخری ، مهر ، خندا ، فتني ، جنگونه
د خپل یار سره هم تاز ده دار نگونه
مثال دیگر :
گل ، شبنم ، سبا ، بلبلۍ
ثنا وائی هر سحر ستا
(عبدالقادر)

تنسيق الصفات

ذکر صفات است بطور توالی :
مثال :

په لاری تلمه ، په نخه راغله ، یوه دلبره ، پری رخساره
دنمر په شانه ، لاترې روښانه ، په ښکلی مخ وه ، هغه نگاره
غاړه بلنده ، خاطر پسنده ، عنبرین بویه ، یا سمین مویه
په شونډو لعله ، په زده الماسه ، په سپینو غاښو در شهواره

ز نه ځي سيبه ، بيله آسببه ، په ملاتړ خپلو ، ويشنو نريه
 شيرين كلامه ، نازك اندامه ، ولول ځي زلفي ، لاله عذاره
 بې ميوسته ، خوله نېست وهسته ، ډكه له نازه ، خالي له نيازه
 سر تر قدمه ، ثابته روغه ، له هره عيبه پا كه و پزار .
 (عبدالقادر)

التفات

این چنین است که گوینده در کلام ، سیاق عبارت را تغییر داده از غیبت بخطاب و تکلم
 و غیره التفات شود -

مثالها :-

التفات از غیبت به تکلم :

ظاهر بین ځي په ظاهر صورت غلط شو به باطن په خاوره بته خزانه يم
 در مصرع اول غیبوت و در ثانی تکلم است .
 (عبدالقادر)

التفات از خطاب به تکلم :

باديې بوی عبدالقادره سحر راوود شکفته لکه غنچه په دغه باد شوم
 (عبدالقادر)

التفات از غیبت به خطاب :

په ښکځل بې سرفراز عبدالقادر کړي دژوندون له باغه خوره دصنو پر بر
 (عبدالقادر)

مثال دیگر:

چه دلبره دلرباده هغه ته بي چه خودرايه خودستاده هغه ته بي
 چه نازك ځي دی اندام دگل تر پانی په قدسبه ترعرعر لاده هغه ته بي
 (خوشحال)

التفات از تکلم به غیبته :

چه دی ښه له خو په بویه خبر دار شوم دخوشحال سره یاری کړي په دروغ
 (خوشحال)

حشو

حشو در نظم وثر جمله معترضه ایست ، که درینتو آنرا (تکبیه کلام) هم گویند - یا کلامیست زاید که در بین جمله واقع شود -

مثال :

اوس می خه زده « باقی دا » چه له خه راغی لخی به چیر ته سور یا یلی لهما روح
(علی خان)

(باقی دا) حشو است -

تجاهل العارف

این صنعتیست که گوینده در کلام خویش خود را نادان قلم داد کند. گر چه واقعه به او معلوم باشد مگر بقرض کدام ننگه یا نراکت اظهار نادانی نماید -

مثال :

داد دلبړ مخ دی چه له شاله نیم لیده شی یا زیروقی نمردی چه بیکار بزی نیم له غره
(علی خان)

مثال دیگر:

کوم بوله دې دووبه دی دیار مخ که شکوفه
کوم بوله دې دووبه دی توری زلفی که نافه
(شمس الدین)

مثال دیگر:

یه صحت یې نارضا یه درد یې صبره ددې هسی رنگک زحمت داروبه خه وی؟
(عبد القادر)

قلب مطلب

قلب نمودن عبارت را بطوری که مطبوع و خوش آینده باشد قلب مطلب گویند -

مثال :

ما به سل کرته یاد کړې ته را نغلي زه به سل کرته درشم که تا یاد کړم
(گل محمد هلمندی)

مدح شیبیه به ذم

طوری مدح گفته شود که شباهت به ذم داشته باشد -

مثال :

عاشقانو به فر یاد به شانه نکر و معشوقه که به یوشان وای ناانصافی
(علی خان)

مثال دیگر که شمس الدین درصفت اسپ خود گوید :
ترولادو او بوتزدی به رفتار کین دگاتې مزل به میاشت و هی تنها

ارسال المثل

که ضرب المثل ویا جمله مشهور درنظم آورده شود -

مثال :

هغه هم پکین پر پوزی دامتل دی «چه وبل وته کوهی کینی وبال کا»
(حمید)

مثال دیگر:

«دگورشپه چیری دچانه په کور کپزی» غم دچا په خوشحالی کنه بدلپزی
(عظیم)

ارسال المثلین

که دو ضرب المثل دریک بیت آورده شود -

مثال :

واگی چه «له نخانه په اولادوی پپر زوینه» خدای به کا «روانی په اصلی ولو او به»
(خوشحال)

سوال و جواب

معنی این صنعت ظاهر است -

مثال :

ماوی بیادی پر مخ زلفی راخوری کړې ده ویل ستا په خوله می بیا خاوری ایرې کړې
ماوی وایه خه ارمان لری په زده کین ده ویل منگلی که می ستا په وینوسرې کړې
(حنان)

مثال دیگر:

ماوی تاته به فریب په کوم سبب شم ده وی ترک کړه ماسوی ماوی په سترگو

ماوې ستا دمخ وگڼل ته می لار نشته ده وې کړه پشیه ژړا ماوې په سترگو
(شمس الدین)

رجوع

یک مطلب را گفته پس ازان به ابطال آن رجوع شود -

مثال :

که بته وایم وچاته هم ئې بدنسی په زده کښ
یا بخت دی د مغلو یا لحما څه عقل کم دی
په بخت دی دمغلو نه لحما څه عقل کم دی
داکڼل واده پېری ده چه می کار برهم درهم دی

زشت و زیبا

صنعتیست که در مصرع اول دشنام و در مصرع ثانی پس مدح شود -

مثال :-

زیبا

زشت

چه می رنگت کړای په نکر یخو گل انار
باری ستا په باب دعا هز ار هزار
رنخ دهجر به شی دفع د بیمار
مخ پو تی په نقاب نه بنا ئی د یار
په رفیب کښن لحما غشی د آزار
د بانو په سنتی ستا د پوندی خار
ستاله غمه تر خوله دود نارې کو کار

یو وار ماو اخیستای ینی د خپل نگار
ته ویده وې ما درسته شیه کولې
که ئې یوخله ، پر سرور باندی کښېښې
بنده ئې خلاص که پورتې ونیسه یخپله
که هر خو پر موته زور کړم درست په نه ئی
په مدار مدار بې کاژم چه خوړز نشې
دم په دم ئې هم وهمه هم ئې کاژم

خوپر سپور ئې باندى ښوره شمس الدینه

د عشق اوښ په لاری کله ئی هموار

(شمس الدین)

هغه ذوات چهه کابل کالني سره ئي
قلمی مرسته کړېده

ښاغلی ، امین الله «زمریالی»
د پښتو ټولني معاون ، د
(پښتون) د مقالې لیکونکی
(مخ ۲۳۸)

ښاغلی ، عثمان «صدقي» دراديو
د نشریاتو ملدي ، د (فهرست
شهر های افغانستان) د مقالې
لیکونکی (مخ ۲۱۷)

ښاغلی قیام الدین «خادم» داتحاد
مشرقي د جسر يدي ملدي ،
د (دريښه برخه : میارووشان) د مقالې
لیکونکی (مخ ۲۰۳)

هفته‌ذوات چپه د کابل کالنجر سره ئې
قلمی مرسته کړېله

بناغلی ، سید قاسم « رشتیا »
د نشر یا تو جو می مه یس ،
د دنیاواوقات (دهقالي لیکونکی
(۲۹۶ مخ)

بناغلی ، یار محمد « نظا می »
د صحافت معاون ، د (داخلي
مهم وقایع) د مقالې لیکونکی
(۲۸۰ مخ)

بناغلی ، صدیق الله « رشتین »
د قواعدو مدیر ، د (پښتو تر)
د مقالې لیکونکی
(۲۵۱ مخ)

دریمه برخه : میاروشان

(۲)

لیکونکی: قیام الدین « خادم »

د مشرفی اتحاد مدیر

میاروشان د لودیانو د سلطنت په اواخرو کښ د پنجاب په جلندر ښار کښ وزېږېد . دده د زېږېدونو په کال پس ته با بر په پښتنو مسلط شو ؛ او هندي مسخر کېدمغولو په تاریخ کښ راغلی دی چه په ۹۳۲ هجری کال با بر په ابراهیم خان لودی بری وموند . (۱) په دې حساب سره گو یا میاروشان په ۹۳۱ هجری او (۱۵۱۲) میلادی کال لخوا کپړی دی ؛ چه تراوسه ځی ۴۲۸ کاله کپړی

د میاروشان د پلار نوم شیخ عبدالله ؤ ، چه په اوه پښته کښ شیخ سراج الدین انصاری ته رسېږی . د مور نوم ځی (بنین) دی . بنین د محمد امین لور وه . د عبدالله د پلار او نېکه نوم ندی معلوم . هو ، دا خبره معلومه ده چه د عبدالله نېکه او د بنین پلار (محمد امین) سره وروڼه وو . او په جالندر کښ اوسېدل وائې چه دوی د پښتنو (لودیانو) په نهضت کښ هند ته راغلی وو . د عبدالله پلار د خپل تره (محمد امین) څخه ، دده لور (بنین) خپل لخوا (عبدالله) د پاره وغوښته . نو بنین ځی عبدالله ته ورکړه ، په دې وخت کښ عبدالله (د میاروشان پلار) په کانهی کورم یا کانهی گرم ، (وزیرستان) کښ ؤ ؛ دی خبر شو او جالندر ته راغی . دلته میاروشان تولد شو ، او هر کله چه په پښتنو دمغولو تسلط او تشدد زیاد شو ، بنین د خپل لخوا (روښان) سره چه د غېږی طفل ؤ ؛ کانهی کورم ته راغله . (۲) وایی چه عبدالله عالم صالح او د خپل رخت مدرس ؤ (۳) هر کله چه دده فرزند (روښان) پیدا شو ؛ نودبوی هجرت دنهه سو وکالو

(۱) دبستان مذاهب د میاروشان د حالنامې په حواله .

(۲) دبستان مذاهب د میاروشان د حالنامې په حواله .

(۳) مخزن داخون دروېزه .

څخه څه کلونه تېر شوی وو؛ نو په دغه لحاظ ښې وړباندې (بازید- یا - بازید) نوم کښېښود (۱) میاروشان علاوه د بازید او بازید دنومونو څخه په پیرروشان ، پیرروشن او شیخ سراج الدین رویشان په نومونو هم یاد شوی دی . مخا لښو په پیر تاريک سره هم یاد کړیدی . په بازید انصاری او بازید انصاری او بازید مسکین سره هم ذکر شوی دی . مگر په ټولو نومونو کې ښې میاروشان زیات شهرت لري . نو ځکه مونږدی په همدغه مشهور نوم سره ستایو .

میاروشان په قام څوک دی ؟ اخون دروېزه په تذکره کې وائی چې د وزیرستان په کالنۍ کورم ځای کې د پښتنو څو قبیلې سکونت لري . چې اورمې او انصاری هم له دغه قبیلو څخه گڼل کېږي . میاروشان د انصاری قبیلې څخه دی . وایي چې انصاریان د علم او صلاح خاوندان دي . په مخزن کې وائی « بدن ای فرزند که در موضع کالنۍ کورم در میان افغانان ورم عبدالله نام مردی بود با علم و صلاح و از اولاد علماء و صلحا بوده ؛ تا بقضای قدر از وفرو زندگی بزاد بازید نام » د مخزن په بل ځای کې لیکي : « د بازید پلار ښکته دواړه عالمان وو دورم هم رښتیني وویدین کښ « داهم د مختلفو تذکرو څخه ثابت ده چې میاروشان په خپل مېر کې « بازید انصاری » لیکلي ؤ .

دولت په خپل دیوان کې یو ځای وائی :

هر طالب که عمل کا مقصود به مومی چه مرید دور مې با یزید مسکین شه

د دولت د دیوان په قلمی نسخه کې چې ډېره پخوانی لیکلی شویده ؛ په دې بیت باندې کوم نامعلوم سړی دا حاشیه لیکلې ده « برای رفع تهمت خود ها را انصاری مېگفتند و گرنه بتحقیق افغان ورمیراند . چنانچه از افغانهای وزیري شنیده شده »

ددې روایاتو غلبه دېته ده چې رویشان په قام ورمې او پښتون دي . د انصاری لفظ ددې غالبه روایاتو سره داسې تطبیقي شوی چې انصاری په پښتنو (اورمې) کې یوه قبیله دی لکه چې مخکښ ورته اشارت وشو . یا داچې ده دا لفظ په ځان او خاندان باندې د کوم مصلحت د پاره اطلاق کړی دی ، لکه چې د دولت د دیوان څخه معلومېږي .

د رویشان دوو کښې په باب کې وایي چې دده مور دده پلار ته نه وه گرانه ؛ نو پرې ښې ښوده دی دمیرې اونا سکه وروټولاس ته پاتې شو ؛ (۲)

وائی چې د رویشان د پلار په شاگردانو کې ملا یاننده نامی کمال ته ورسېد . د رویشان پلار د درس وظيفه ده ته پرېښوده ؛ او خپل ځوی رویشان ښې هم ده ته وسپارلو . څه موده ملا یاننده

(۱) تذکرة الابرار والاشرار

(۲) دبستان مذاهب د حالنامې په حواله .

زیار و کیش او رویشان ئی دعلومو معتد لې درجې ته ورساوه . وایی چه رویشان تېزذ کاوت درلود ؛ او په ود کو قوالی کئیس به ئی په اعلی مبادی و کئیس خبرې کولی . (۱)
 دروشیان دکوچنیوالی دعاداتو څخه دانقل کوی چه کوم وخت به دی دخپل فصل د ساتلو دپاره تلو ، نوچه خپل فصل به ئی ساته ؛ نودشاوخوا پتپوڅخه به ئی هم مرغی اومال شړلو . او دخپل پتی اوفصل غوندې به ئی ساتل . (۲)

میاروشیان وودکی و چه دمسلمانی په پښوونناؤ کئیس داخل شو ؛ اوپه مواظبت سره به ئی کلمه ویله ؛ نمونڅونه به ئی کول ؛ روژې به ئی نیولی ؛ اما زکوة ورباندې نه ؤ واجب شوی ؛ دحج میل ئی درلود ، خولا کمکی و . وائی چه په دغه کمکینې کئیس په ریاضت ولگید ؛ او د حقیقت سره آشنا شو . (۳)

دبستان مذاهب داخبره چه « رویشان نالوستی و ؛ لیکن دفر آن اوحدیو په معانیو پوهید و اوتطبیقات به ئی پکئیس کول . » صحیح نه معلومېزی . لکه . دده دتعلیم په باب نورو ډېر وتذکرو لیکلی دی . لکه چه مخکئیس مو وویل چه بلار ئی خپل رسېدلی شاگرد ملا یا ئنده ته د تحصیل دپاره وسپارلو ؛ اوله هغه څخه ئی تر ډېره حده زده کړه وکړه . همدارنگه په مخزن کئیس هم لیکلی دی چه : « پدرش بازید را در تحصیل علم گماشته ؛ تا بقدر وسع حاصل آورده ؛ و در طاعت و عبادت جدوجهدی نموده ؛ و از منتهیات شریعت محترز و محتجب حتی الامکان میگشته . » د مخزن په پښتو برخه کئیس داسی لیکلی : « دبازید بلارنگه دواړه عالمان وو دورمز . هم رښتینی وو په دین کئیس ؛ ولی بازید لکه ملاشه . دده فهم په سودا شه . »

وایی چه رویشان بیرتاوه . نودده په خپلوانو کئیس پوسړی وچه خواجه اسماعیل ئی باله ؛ اودریاضت خاوندؤ . چه ډېر مریدان اومعتقدان ئی لرل ، اوخلقو ورلخني منفعت هم لیدلی و . رویشان وغوښتل چه مرید ئی شی . مگر یلار ئی منع کړ . ویل ئی دامناسب نده چه په خپلوانو کئیس دیوقیت سړی مرید شي ؛ نو ئی دشېخ بهاوالدین ذکر یا تخامنو ته بوت . مگر رویشان وویل : « شیخی به ارث نده » اودضمیم په اواز پخپله په ریاضت مشغول شو . خوچه دیو فکر اومسلك خاوند شو ؛ خلق پر راغونډ شول . اوپه تبلیغ ئی شروع وکړه . (۴) لیکن دده دسر کردگی اوتبلیغ وار پس له سفرونو څخه راځی ، چه بیان ئی دادی .

هر کله چه رویشان مېړانې ته ورسېد ؛ دسودا گرانوسره دتجارت په عزم سر فند ته لاړ .

- (۱) تذکره داخون دروېزه اودبستان مذاهب .
- (۲) دبستان مذاهب د حالنامې په حواله .
- (۳) دبستان مذاهب .
- (۴) دبستان مذاهب .

له هغه لخواه څخه ئې د سوداګرۍ اسونه راوستل . اوهندته ئې بوتل . واږې چه جا لنډر ته ورسېد ؛ د پښتنو د لودی کورنی څخه ئې یوه بڼځه په نکاح واخسته ؛ چه نوم ئې (شمسی) و . دلته د فکر او علم خاوندانوسره ملاقی شو . چه له هغو څخه ملا سلیمان ټولو تذکر و یاد کړیدی . (۱) واږې چه ددغه کسانوسره ئې په ډېرو موضوعاتو بحث اومباحثی و کړې ؛ اوتر دې وروسته دروښان په حیات کښی لوی تغیر پیدا شو . کوم وخت چه دروښان مشر لخوای شیخ عمر وزېږېد ؛ نو خپل وطن ته راغی . دلته ئې دخپل پلار اوتره سره په څه مسالو کښی اختلاف پیدا شو . وایی چه دیلاره لاسه زخمی هم شو . کوم وخت چه جوړ شو ؛ د کابل په لار ننگرهار ته راغی . دلته د ملک سلطان مهمند کره په مهمندو کښی د مېلمستیا په ډول پاتې شو . څه موده وروسته پر شور (پېښور) ته لاړ . هلته دخپلو په غورځیلو قبیله کښی ډېره شو ؛ اود پېری او ازه ئې خوره شوه . (۲) تردې وروسته دی نور ټول کارونه پرېږدی ؛ د پېری مریدی په لاره دخپل مسلک تبلیغ اواشاعت ته ملاتړی .

تر هغه په خپلو کښی وتر څو چه دخپلو ټپه اکثره دده مریدان شول . څه موده وروسته داشغفر مهمندزی ورغلل اودی ئې اشغفر ته راووست ؛ او کله ډېر کښی ئې لخوای ور کړ .

له دی لخواه ده هرې خواته کسانونه خواره کړه ؛ اوارې اوتر دې خلق ئې خپل مسلک ته راوبلل . دادعوت سید علی تر میدی (پیر بابا) اودده شاگردا خون در وېزه ته هم و شو . اودوی دروښان مخې ته راپا خپل . پس له دی روښان دخپلو مخالفانوسره ډېرې معارضی او مناظرې و کړې . دروښان له یوی خوا موافقان اود بلې خوا مخالفان ډېر شول . خبره غټه شوه . څو چه دهغه وخت حکومت ، په معامله کښی مداخله و کړه . اور وښان دهغه وخت د مقتدر حکومت په مخالفت تورې ته لاس کړ اومریدان ئې ورپسې ټینگ ودرېدل . او کلونه کلونه پښتانه د مغولو په مقابل کښی و جنگېدل . او زرگونه او کروډونه سرو نه له تنې پر پکړی شول ښه نو ، ددې تاریخی غوټې سپړل څنگه دی ؟ په وروسته لخوای کښی د دې غوټې د سپړلو کونښی کېږی .

د دبستان مذاهب مؤلف وایی ؛ شاه بیګ خان ارغون چه په خان دوران مخا طب و . ده میان بایزید لیدلی و . ده ویل ؛ کوم وخت چه میان بایزید لاتوره نه وه ایستلې ، نودی دهمایون بادشاه د لخوای مرزا محمد حکیم مجلس ته حاضر کړی شو ، او علماء ئې د مناظرې څخه عاجز شول . نو نا علاجه یې پرېښود .

- (۱) وگوری تذکره الا براروالا شرار او مخزن اودبستان
(۲) وگوری تذکره الا براروالا شرار . تاریخ مرصع او مخزن .

وایی چه رویشان په حجت او استدلال کښ دومره قوی و ، چه هیچانه شوپړ کو لای .
 اخون در و بزه هم په خپلو عباراتو کښ داسې ټکي دده په حق کښ ډېر تکرار وی چه
 دده فراست او عقل ترې معلومېږي لکه داچه « بازید ډېر په عقل پور و ، د د نیا عقل یې
 ډېرو ، هوشیاری او زیرکی یې ډېره زده وه » یا لکه داچه « سکه بازید یو حکمتی و »
 یا لکه داچه « دا بازید په عقل پور و »

وایی چه په (۹۴۹) ه کښ میاروینان قوی شو . او افکار وېي رواج وموند (۱) دلته
 دده او دده د حریفانو په منځکښ د مبارزې میدان ښه تود شو . کپدی شی چه د حکومت
 په لمن تثبیت شوی وی . او دا هم احتمال لری چه رښتیاوی چه دروینان دعوتنامه کابل ته
 هم ورسېده په کابل کښ هغه وخت محسن خان صوبه دار ، یادن ورځې په اصطلاح نایب الحکومه
 و ، او دده بدنه ومنله . او و دې شی چه د بل کوم سیاسي مصلحت په ملاحظه وی ، خود دده
 پسې ځي راو ډنگوله . دی یې ونیو . او کابل ته یې بوت ، دلته څه دده په خپله هو ښیاری
 او څه د نورو علماؤ او ملگرو په مرسته او شفاعت څه موده پس له بنده را خلاص شو .

دنگرهار لاچه پور ته راغی . ددې ځای ټول خلق ځي خپل طرفدار کړل او خپل یاران او مریدان
 یې راغونډ کړل او د قوتی غره ته چه د پېښور شمال ته واقع دی ، لاړ . له دې ځایه یې برالا
 د حکومت په مخالفت ملاوترله (۲) خپل مخالفین به یې تالا کول . او په مال و سر به یې نه اړ کېدو .
 اخون درويزه په مخن کښ لیکي چه ده به دخپلو ملگرو سره د باچښي داخستلو تجویزونه کول .
 دی په مسخرو سره وایی چه دوی په خپل مینځکښ ملکونه وېشلی وو . یوه ملگری ته یې
 ډېلی ورکاوه هغه وویل زه ډېلی نه اخلم ؛ ډېلی په دې ورځو کښ خراب دی .

پس له څه مودې ، تیراته لاړ . په دې ځای کښ یې افرېدی او وړک زی ، هم مریدان شول .
 وایی به هغه وخت کښ اتمان خیل هم د تیرا په خواوشا کښ پراته وو .

رویشان چه تیرا ته راته . اول چوری ته راغی . په دې وخت کښ مغولی افواج د دوی
 پسې راغلل . په دغه وخت کښ دغره دخلکو سره وسله نه وه . د چورې درمې په سختی مشهورې دی .
 رویشان مریدانو ته وویل چه دا درمې پرېکوی سرونه یې تېره کوی ، داستاسو وسله ده . نقل کا
 چه دغه درمو به په جنگ کښ د نيزو کار کاوه (۳) او مغلو ته یې پرې شکست ورکړ (۴)
 په تیرا کښ ځي دمغولو برخلاف سخت تبلیغ کاوه چه دوي ظالمان دی ؛ او پښتنو باندي ظلمونه
 او تیري کوی . ددوی دجغ نه باید ځان خلاص کړو .

(۱) د بستان مذاهب .

(۲) مخن ، تاریخ مرصع ، تذکره الابرار والاشرار .

(۳) تاریخ مرصع (۴) تذکره داخون درويزه .

تیرایې عالم شاید په ظا هره دده سره وو ، اوباطن یې دمغولو سره رویه درسته وه ، هغونه یې وویل : چه تاسویه باطن دمغولو سره ئې . زماله طریقی مردودشوی . اوس بو په چه واده خپل لاسونه پخپله وتری ، راشی ؛ ستاسوتوبه همدغه ده هغوی له اعتقاده یاله و برې ؛ دیارلس سووکسو لاسونه وتړل وراره راغلل . وایې چه ټول یې جدا جدا ووژل ، او تیرایې له تیرایې خالی کړه . اودغره پښتوته یې ورکړه ، افریدی او ورکزی یې ټول خپل مرید کړ . القصة افریدی او ورکزی یې تمام مطیع اوفرمان بردار شو . (۱)

د تذکرې په روایت سره : هر کله چه روښان دچورې په جنگ کښن دمغول فوجونه مات کړل او تیراته ولاړه ! په آخره کښن دده طرفدارانو پښتو اتفاق پدې راغی چه تیرایې خلک ووژنو او یائی له تیراخڅه خارج کړو ؛ محکمه چه ددوی په واسطه مغول تیراته راغی . وائی پدې واسطه سره تیرایې خلک دده سره مخالف شول . ده وویل خوچه لاس تړلی ماته رانشی غنوبه مونکړم : دغسی یی وکړه . اودوه سوه شل کسه ورته راغلل . ده هغه ووژل ؛ اولڅخه چه خلاص شول ننگرهار ته وتښتیدل . او په دغه سبب سره تیراله تیرایې خلاصه شوه . تردې وروسته یې خوزره پیاده او خوزره سواره د تخان سره واخستل او په مغولو یی فوج کشی وکړه . اوننگرهار ته ئې مخه وکړه . په پرو مقام کښن دبره شو پدې وخت محسن خان له جلال آباده د دوی په مقابل کښن را وخوئید . په تور راغه باندې سخته جگړه و شوه . دلته روښان شکست وکړ . فوج یې تار پتار شو . پخپله په عین گرمی کښن په غرو اورغو کښن پلې ترشاشو . په لاره کښن جل وواوه . چه اشغرت ته ورسید . په کالایانی لځای او په (۱۵۸۵) میلادی کال کښن مړ شو . (۲) او همدلته په اشغرت کښن ئې شیخ کړ . چه وروسته ئې لځامنو هېوکی را وایستل په صندوق کښن یې دتبرک دیاره دلخانه سره گر لځول . وائی چه دیو سفرو په جنگ کښن هغه صندوق اباسیندته واچول شو . احتمال لری چه وزیرستان ته یی ودی وی لکه چه هلته دده په نامه قبر شته .

پس دروښان له مرگه گوندي دشر کتوی ماته شوه ؟ - نه ، روښان په خپل اساس کښن داسې تېزې اوبخې خښتې لنگولې وې چه ترده وروسته دخو پښتو پورې دده اولاد او احفاد اودده پیروانو کلونه کلونه دده دمسلك دحمایت دپاره سرو نه په لاس کښن نیولی وو . ددې تفصیل دادی :

روښان پنځه لځامن لرل ؛ شیخ عمر ، نورالدین ، خیرالدین ، کمال الدین ، جلال الدین . په ټولو کښن مشر شیخ عمرو ؛ دروښان له مرگه پس شیخ عمر دده په مصله کښن بااست . شیخ عمر دخپل

(۱) تاریخ مرصع .

(۲) وگوری دجارج مارگین سترن مضمون په (دهند اثار عتیقه) مجله کښن .

پلار هېو کي له قبره راوایستل په صندوق کښ به یې د تبرک د پاره د لڅانه سره گرځول . شیخ عمر به خپل لڅان د پښتنو باچا گانه . په خپله دغه دعوه کښ تر یوه حده کامیاب شوی هم ؤ ؛ لڅکه چه یوسفز یو دده لڅینی او امر قبول کړی هم وو . داسی چه لڅینی خلکو به عشر او خراج ور کاوه . مگر ملک همزه خان ا کوزی یې مخالف شو . شیخ عمر ، دی تالا کړ . او په دې سره د دواړو خواؤ تر منځه جنګ جوړ شو . اول جنګ په سور کاوی کښ وشو ، اوروښانیان غالب شول . دویم جنګ په مینی کښ وشو ، دلته همزه خان بری و کړ . په دې جنګ شیخ عمر او خیر الدین د دلازا کوله لاسه مړه شول . نور الدین و تبتید ، او مهمندزو وواژه . جلال الدین زخمی شو ؛ اوسینده یې لڅان وغورزاوه لیکن له سینده یې نجات وموند او په مندر و کښ دامازو قیلې لاس ته ورغی . په دغه وخت کښ دی هلك ؤ ، نو لڅکه دوی ونه واژه په شکست کښ دروښانیانو لښکر دېرومړ . ښځی او کوچیان یې بندیان شول . پدې جنګ دروښان هېو کي ابا سینده چه دمینی په خوا کښ بهېزی و اچول شول ، وایې چه شیخ عمر او خیر الدین په تور پله مقام کښ چه د ابا سیند ، هغه خوادی . ښځ دی لڅکه چه دوی هغه غاړه د دلازا کوا له لاسه پس له شکسته قتل شوی دی .

نور الدین په اشغر کښ مهمندزو او په یو روایت گوچرو وژلی دی . نو لڅکه مدفن یې هم دغلته دی . په دې جنګ کښ معلومېزی چه د حکومت لاس ؤ . لکه چه د تذکری د لاندې عبارت څخه خر گندېزی :

« پس له څه مودې څخه یو دروښان د خلیفه گانو څخه لاړ . اودا کبر باچاه څخه یې د بندیانو د خلاصون خواهش و کړ . باچا ومانه . او بندیان ټی ابله کړل ؛ مگر جلال الدین یې خپل حضور ته وغوښت . او په خپل حضور کښ یې ساته په آخره کښ جلال الدین دا کبر له درباره و تبتید . تیراته راغی اود خپل پلار د مریدانو سره یو لڅای شو . اود خپل پلار او ورور منصب یې ټینگ کړ . دا کبر له سختو دښمنانو څخه شو . اول به یې چوراو چپاو کاوه . تر څو چه یو وخت یې په غزنی چپاوو کړ دلته د هزاره گانو له لاسه محاصره اومړ شو . وایې چه سریې هندوستان ته ولېږه ، او نیمه تنه یې د کابل اونیڼه یې د غزنی په دروازه زوړنده کړه . وایې چه تر دې دغه کمال الدین دا کبر په بند کښ مړ شوی ؤ .

پس د جلال الدین له فوته د شیخ عمر لڅوی اود میاروښان نمسی چه احداثو میدو . د خپل پلار او نېکه په لاره روان شو . د پښتنو مشرشو اود مغولو سره یې دېرې جگړې جنگونه و کړل . چه دی هم ووژل شو ، دده ښځه چه الائې نومېده اولڅوی یې چه عبدالقادر یې نوم ؤ ؛ بر خلاف د مغولو د سیطرې و جنگېدل . عبدالقادری د خپلی مور سره په چل ونیو ، اود مغولو په لاس کښ مړ شو .

د عبدالقادر له مرگه یس ته په تیرا کښ یوسف نامی ایر پدی اوازار میرور کړی درویشیانو په مسلک
څه موده دمغولو سره په اخستو ایښودو کښ وو . په تیرا دېر جنگونه جدلونه وشوه په آخره کښ
مغولو دواړه په عهدو قول سره راوستل شاه جهان بادشاه بخان ته وغوښتل هزاری منصب یې ورکړ
اوله وطنه یې پوښه کړل . په یانی یت کښ یې محکمه ورکړه .

افضل خان داشرف خان محوی د خوشحال خان نمسی ؛ د تاریخ مرصع لیکونکی وایی « اوس
سن مجری زرسل درویش دی چه هغه وطن ددوی داوولاد په تصرف کښ دی . »

نوچه اوس حساب کوو ، درویشان په ایښی اساس دده د کړوسی پورې ، د ده اولاد
اوپروان ، تقریباً یوسل وشپته کاله دمغولو دزبردست قوت بر خلاف وجنگېدل . بیانو هغه
اورچه رویشان بل کړی و ، او په لاسونو کښ یې تورې چلولې ، په خوگلمن بدل شو . او په
زدونو کښ یې لحای ونیو ، هیڅ شک نشته چه نن دې یې هم چېرته چېرته اثار خړ گند پزی .
داخو یو مجمل حساب و چه مونږ ستاسو په لاس درکړ . ددې واقعاتو څخه د لحینو تفصیل
چه په تذکرو کښ ټکی ټکی زمونږ تر نظر تېر شوی دی . غواړو چه دلته یې غونډه و لیکو ؛
په طبقات اکبری کښ یې راوړی دی چه ددوشنې په ورځ شپږم د جمادی الثاني چه د
هجرت زرم کال و ، اکبر باچا ته خبر ورسېد چه جلال الدین چه په تېښنه عبد الله خان وزبک
ته لاړو ، بیاراغی . او بنیاد یې د فساد او فتنې آغاز کړ . نو د نوروز په ورځ یې جعفر بیک
چه بخشی و ، رخصت کړ . چه د کابل دوالی ؛ محمد قاسم په اتفاق د جلال الدین مهم تر سر کا
او د شعبان په آخره په همدغه کال کښ یې زین خان کو که د سوات او با جوړد ابادانی
او د جلال الدین دو هلو او د پښتنو د تنبیه او استئصال د پاره ولېږه . (۱)

په طبقات اکبری کښ یې را وړی دی چه جلال الدین په هغه وخت چه عمر یې د
خورلسو کالوو ، په سن دته سوه اته اتیا چه اکبر له کابله راو جارووت په ملازمت د بادشاه
راغی مهربانی یې ډېره ورسره وکړه . یس له خوورخو ترې وتښتید . پښتنو ته راغی . فسادی
آغاز کړ . لاره یې د کابل او د هندوستان بنده کړه .

اکبر په رفع دفع د دوی کنور مان سنگه تعین کړ او کابل یې دده په جا گیر کښ
ورکړ . هر کله چه خبر را ورسېد چه زین خان کو که د پښتنو سره په جنگ جدل گرفتار
دی د صفري په دویمه او هماغه کال یې سعید خان گگر ، اوراچه بیر بر ، او شیخ فیضی ،

او فتح الله خان شیرازی ، اوتاش بیگ او صالح عاقل ، او نور دېر لښکر په کومک او مدد د زین خان کوکه رخصت کړ ، او پس له خو وړخوئې حکیم ابو الفتح له نوره جماعته سره هم په کومک د زین خان روان کړ . کوم وخت چه زین خان ته دا امیران را ورسېدل ، نو د پښتنو په تاخت او تاراج یې لاس پورې کړ . او وړاندی به تلل . وایی چه راجه بیر برېی د زین خان له اتفاقه کوچ وکړ . مازیگرو چه د بلندی غاشی ته راغلل . پښتانه پرې راواو وښتل په غشو په تو یکو ، په کانیو یې ویشتل . لار باریکه ، شپه تاریکه ، مغول نابده . لاره یې غلطه کړه دېر په هلاکت ورسېدل . او فاحش شکست یې وخوړ . او اوه اته زره خلق ډوب شول . په دې جنگ کښ راجه بیر بر ، و مړ . راجه ننی او راجه چند او خواجه عرب ، چه د دغه فوج بخشې و ، او ملا شیرین شاعر ، او نوریه نامداره خلک په دغه شپه په جنگ کښ مړه شول زین خان کوکه او حکیم ابو الفتح په بد حال په دېر محنت اټک ته راو رسېدل . په دې واقعه اکبر خورا دېر خفه شو او دوی یې له سلامه منع کړل . پس له دې یې راجه تو درمل د دې واقعه د تدارک او تلافی د پاره د دېر لښکره سره دغه کار ته تعین کړ . دی راغی او یو سفری یې فاخت و تاراج کړل . او ملک یې پرتنگ کړ . په دغه وخت کښ اکبر ته خبر را ورسېد . چه د ملوړ او النهر د بادشاه عبدالله خان اېلچی د دېرو سوغانوسره راغی . او نور معتبر مېلمانه هم ور سره دی . اکبر شیخ فرید بخشې او احمد بیگ کابلی سره له لښکره د دوی استقبال ته ولېږل چه له خیبره یې را تیر کا . دا لښکر چه ورغی . جلال الدین د خیبر لاره نیولې وه . دېر جنگ وشو . او دواړو خواؤ یکنې دېر تلفات ورکړل . په دې جنگ کښ راجه مان سنگه چه د کابل په حکومت مقرر شوی و او د لښکره سره کابل ته

ته ، هم شریک و . (۱)

په طبقات اکبری کښ راوړی دی چه د هجرت په نه سوه شپږ نوی کمال اکبر ته خبر راوړسېد چه جلال الدین بنگیو ته لار . نوا کبر عبد المطلب خان چه دا کبر د لویو امراؤ څخه و ، او محمد قلی بیگ افشار ، او حمزه بیگ افشار ، او دارنگه خوا مراگان په استیصال د جلال الدین و بگښ ته تعین کړل . هر کله چه د لښکر بنگیو ته را ورسېد جلال الدین د دېرو سوړو او بیاده و سره جنگ ته راغی . شدید جنگ وشو پښتانه او مغول دېر مړه شول . له دې پس جلال الدین په غزنی یرغل وکاوه . او د هزاره و له لاسه مړ شو .

(۱) تاریخ مرصع .

دهجرت په یوزروشلیم کمال احداد بروزو کړ . اوبشکاره شو . (۱) هغه پښتانه وغیره چه درویشان مریدان وو ؛ واده زیات تر روښانه په ده وگروهېدل . دی اول په تیرا کښی ؤ . په دغه وخت کښی د پښور صوبه دار مهابت خان ؤ . مهابت خان احداد له بیروانو څخه « تیر صو ؛ شاید درې سوه گڼې مرادوی » دولت زی په تمه توقع او په قول او امیدواری لمان ته راوېلل . په دغه وخت کښی د دولت زی وملك ، ملك ، اصغر ؤ ؛ چه دملك تور تره ؤ . ددې ډلې مشر ملك تور ؤ . اود ملك اصغر دوه لمان چه شمسی اورسول نومېدل هم پکښی وو . مهابت خان ته چه د دولت زیو داجر گه راغله . ده دا خوښه کړی چه دا سرې ټول ووژنی اود احداد پسی لښکرو کړی . مهابت خان په دې اراده ملك تور پوه شو . لمان گڼې په چلول د پښور وایست . نورو پښتنو ته گڼې هم مهابت خان له ارادې څخه خبر ورکړ . لیکن هغو باورونکې . خو چه مهابت خان په حبله سره له پښتنو نه وسلې واخستې اودوی گڼې یو یووژل . بیانودغیرت خان په سر کړ دگي دوه ویشتمی امیران په مهم دتیر او کوهات په لاره تعین شول . داسماعیل زیو په وطن کښی دسنگ پاڅه تر غاښې لاندې گڼې وادول . دولت زیو دملك تور په مشرۍ دروښانی احداد د حکم لاندې د غاښی سرورته ونيو . په سبامغول سواره شول اوجنگ ته راغلل . غیرت خان د مغولو د فوج مشر دملك تور مورچې ته ورسېد . اوراجیوت دروښانیانو مورچې ته ورغی . جنگ جوړ شو . په دولت زیو کښی پنجونامی فیروز خان خیل د غیرت خان سره غښ په غښ شو . دواړه یوله بله پر یوتل پنجو نارۍ کړی چه ماهم ورسره ووی خودی درنه لاندنی خوبی دواړه ډبله ووژل . چه غیرت خان مړ شو . مغولوماتې وکړه پچسا به مړه شول . دنورولوټ نه پرته یوازې اسونه پنځه زره د پښتنو په لاس کښیوتل . په دی شکست مهابت خان سخت متأثر شو .

چه دملك اصغر شمسې اورسول لمان مړه شول (لکه مخکښی مووویل) نوده خپله ملکي ملك تور عبدالعزيز خیل ته وسپارله . محکه چه بل فرزند گڼې نه ؤ . له دې پس ملك تور له احداد په څه وجوهاتو آزرده شو . ددوی په مینځکښی نزاع پیدا شوه . ملك تور مغولی شو . اود مغولو لښکریې تیراته بوت . دی وړاندې شو احداد یې له تیرا څخه وایست . احداد په لواغره کښی دخټکو په چوتره نوماندې لمان کښی ډېره شو . له دغه لمانه به یې همیشه په هر اوری داری او پر غلونه کول . لښکرو سره ډېره ؤ . اود هر قام سرې دده د حکم لاندې و . د احداد د پښتني الا گڼې نوم ؤ . دا ډېره ښایسته اود عقل او فراست خاونده ښځه وه . د احداد لمخوی عبدالقادر نومېد .

احداد په دې دواړوله حده زیات مین ؤ. هر کار به یې ددوی بې مصلحته نه کاوه. یوزل احداد دخدری ا کور خیل به لار شونده دیحیی خان د سرداری په وخت کښ په خیر آباد چپا وو کړ. خیر آباد یې تالا کړ. د چاروتوبه وخت کښ خضر خان ا کور خیل د چوړ پانوی په وره کښ پسې ورغی. جنگ یې وکړ. خضر خان مړ شو. (۱)

دجهانگیر دجلوس په شپږم کال به یوزروسل هجری سنه کښ چه په دې وخت خان دوران په داوخت له ډبره سپاهه سره په حدود د ننگرهار او بنګین ؤ، او معز الملک بخشی د لنډ جمعیته سره په کابل ؤ. احداد فرصت غنیمت وگانه. د ډبرو سورو او پلوسره کابل ته ورغی. معز الملک د کابل کوڅې بندې کړې. او جنگ ته مخامخ شو. بښتانه ډبرو او اه هر ی خوا په کوڅه او بازار یې پر هله وکړه.

معز الملک د مقاومت تاب رانه وو. په کوټ ننوت د مغولو طرفدارانو لښکر کړ. له دواړو خواؤ څخه ډېر خلک مړه شول. بښتانه زیات وکم سل کسه ومړل. او احداد پیر ته وچارووت. په دې ورځو کښ نادعلی میدانی په لوگر کښ ؤ، خبرور ورسېد له هغه لخوا په راروان شو. خو بښتانه تللی وو. وایې چه په دغه ورځو کښ فتح خان دجهانگیر له حضوره د کابل په حکومت اود احداد په تنبیه اود بښتنو په ضبط تعین شو. (۲)

وایې هر کله چه مظفر خان دخواجه ابوالحسن محوی کابل ته راغی خبر ورته راو رسېد چه یلنگتوش وزبک د فتنې او شورش په عزم غزنی ته راغی. نو نا عیلاجه مظفر خان د خپلو تعیناتو سره د یلنگتوش پسې روان شو. په دې مینځ کښ احداد قابو لیده. یلنگتوش په اشارت تیراته راغی. اود مغولو سره یې جگړه شروع کړه. یلنگتوش په خپل عزم پښپمانه شو. او له خپلو عزیزانو څخه یې یوسری مظفر خان ته واستاوه. اود صلح خواهش یې وکړ. یلنگتوش له مقدمې څخه مخ په شامو. اومظفر خان د احدادو خواته مخه ونیوه. چه احداده له واقعاتو څخه خبر شو. نو یوازې یې جنگ ته تیارانقله اود لواغره ته وچارووت هلته یې لځای په لځای مورچې و تړلې یې، محکمې یې ډبره وکړه. ذخیره او توبه یې غونډه کړه. او ډېر د جنگ اسباب یې تیار او آماده کړ. مظفر خان هلته ورغی پنځه شپږ میاشتې جنگ ؤ. ددوی په مینځ کښ ډېر جنگ او جگړه اوزدو خور دوشو. په آخره کښ د جمادی الاول په اووم تاریخ ددوشنبې په ورځ، پس له دې چه درې ډبره جنگ وشو؛ کوم وخت چه احداد دمورچه بندی په خیال له یوې مورچې څخه بلې ته تلو؛ په ټوپک ولگېد، او مړ شو. بښتانه

(۱) تاریخ مرصع

(۲) تاریخ مرصع.

پس لدې تنگه شول. اومورچې يې برېښودلې. بدې مينځکښ دا حداد د لښکر يوسرى دانعام په نيت دا حداد توره او چاره او گوتې يې مظفر خان ته راوړې. دده يقين وشو. دسرى سره روان شو. ويې ليدل چه ا حداد مړ پروت دى. مظفر خان په دې برى ډېر انعامونه واخستل. منصب او اضافه يې بيا مونده. دا حداد له مرگه پس يې لښکر سره گډون شو. او خپله کورمه يې د لواغره يو سخت لځاى ته وختل. دمغولو لښکر راوجار ووت.

خه موده پس دا حداد خپلخانه دالايي او عبدالقادرسره تيراته راغله وائى د جهانگير د جلوس په شلم کال د جمادى الثاني په اتم کوم وخت چه جهانگير د ښکار په نيت کابل ته را روان شو. اود ښار په گردونواح کښ يې څو ورځى ښکار وکړ. نو د جمعې په ورځ اود روښتم د جمادى الثاني يې کوچ وفرمايه. يدې وخت کښ افتخار خان داسد بيگ خان کابلى لخوا د ا حداد سر جهانگير ته راوړ. بادشاه دشکر سجده وکړه. ښادنامې يې وغږولې. حکم يې وکړ چه لاهور په دروازه يې لځوړند کړى. (۱)

کوم وخت چه جهانگير مړ شو اوشاه جهان يې په لځاى کښېناست. هغه وخت چه لښکر خان د کابل صوبه دار ؤ؛ په دغه وخت کښ عبدالقادر له تيرانه لښکر کشى وکړه؛ او پېښور يې محاصره کړ. د لښکر خان نائب يې وواژه. اطراف او جوانب اود پښتنو قول اولوسونه دمغولو په بدى متفق شول. پېښور يې محاصره کړ. شهباز خان چه دمغولو سره ودى يې په اټک لى محاصره کړ. د ښکښو صوبه دار چه سعید خان نومېده، راوړسېد او د پېښور په محاصره کښ ننوت. اول او ابتدا محاصره عبدالقادر کړى وه. په آخره نور پښتانه هم پکښ شريک شول ر شک يې پيدا شو؛ چه نوم د عبدالقادر کړى. د عبدالقادرسره يې مخالفت راواخست عبدالقادر وپوهېد چه دوى به دمغولو سره سازوکار، اوما به نيولى ورکا. له دې وېرې يې شپه په شپه کوچ وکړ. اود خپل لښکر سره تيرانه ولاړ. مغول په دې حال خبر شول. له کلانه راووت د پسمانده پښتنو سره يې جگړه وکړه. ډېر يوسفزى او گيگيا نى پکښ مړه شول؛ اوشکست يې وخوړ. دا واقعه چه د شاه جهان غوزو ته ورسېده، په يوزل يې سعید خان ته پنجهزارى منصب اود کابل صوبه دارى ورکړه. اود کابل په صوبه کښ بيا مغولى عمل وچلېد. مغولو عبدالقادر او الايي په عهد او قول سره پېښور ته راوستل. په څو شپو کښ عبدالقادر وفات شو. مغولو بيا تيراته په ا حداديانو پسې لښکر کشى وکړه. په دې وخت يوسف افريدى او ازار مير، ورکړى چه ا حداديانو د لښکر سرداران وه؛ دمغولو د افواجو سره ډېر جنگونه وکړل. وایى چه يوسف افريدى داسى بهادر لخوا وؤ، چه

دا حدادیانو په لیکر کښ په مزانه دده ثانی نه و . په دې مهم کښ ده داسی تورې ووهلې چه عالم ورته حیران شو . په آخره کښ یی دوی دواړه هم په چلول راوستل او پانی پت ته ئې فرار کړل . هلته یې محکمه ورکړه . (۱)

روشان دېر تصنیفونه او تالیفونه لری . اخون دروېزه دېر لجا یونه وائی چه رویشان دېرې رسالې او کتابونه لیکلی دی . په دبستان مذاهب کښ لیکي چه میاروشیان په عربی ، فارسی ، هندی او افغانی کښ زیات تصانیف لری . له دغه جملې څخه « مقصود المؤمنین » یو کتاب دی چه په عربی لیکلی شوی دی بل کتاب یې « حالنامه » ده .

بل درویشان د تصنیفونو څخه خیر البیان دی . چه درویشان په ټولو تصانیفو کښ زیات شهرت لری زموږ هم . د همدغه کتاب سره کار دی . لڅکه چه له دی کتابه څخه د پښتو د ثر نمونه زموږ لاسوته را رسېدلې ده . خیر البیان په څلور ژبو : عربی ، پارسی ، هندی او پښتو لیکلی شوی دی . خیر البیان د څه شی بحث کوی ؟ د دې پوښتنې مجمل جواب دادی چه خیر البیان د شریعت او طریقت (تصوف) بحث کوی . دولت به خپل دېوان کښ وائی :

« په څلور لفظه ئې جوړد خیر البیان کړ » موافق شو په آیات به حد یشونه »

اوس غواړو چه د خیر البیان د متن څو ټوټی چه زموږ په لاس کښ دی دلته ولیکو .

۱- « نبی ویلی دی ، رحمت دې وی په ده : مرگت به ورشی وسپری و ته نا گهان ! - نشته دسپری په دنیا کښ تل د تل مقام ! - گوره ، ددغی زمانې ادیان ! - غواړی دنیا او هر چه پکښ دی مشغول دی دېر ادیان ! - یخینی په کرلو ، یا په بازار گانې ، یا په پوند گلی ، یا په تور کښ باندي ، یخینی په نور نور چار مشغولی کا آدمیان ! - »

۲- « دکې مياشت که یو کس وویښی روژه دې نه ماته وی گوښی ، که علت وی په آسمان . گواهی دې نه قبولوی ، امام ، بیرون د دوه مېړه ، او یا یو مېړه دوی اروتې وی - که علت نه وی په آسمان . گواهی دی نه قبولوی امام ، بیرون د دېرو ادیانو . »

۳- ویلی دی سبحان : کب چه په اوبو کښې گریزی مخې او بوو ته شی ، هسې هر لور و ته چه وجار وزی مخ ئې و ماو ته شی دادمیانو . »

درویشان د ثر لیکلو خصوصیات : مارگین سپرن ناروېزی مستشرق چه خیر البیان ئې لیدلی دی ده ور څخه لاندې مواد یادداشت کړیدی :

(۱) خیر البیان دنورو دېرو پښتو قدیمو کتابو په شان چه تر ده وروسته لیکل شوی دی وی ، ه تردې چه ظاهره (ه) هم نه لیکي .

(۱) تاریخ مرصع :

(۲) دخیرالبيان داملائی خصوصیاتو څخه داده چه څو کلمی سره نیتې او یو لځای لیکي .
مثلا (خوږه ویدی) د (خوی هوی دی) پر لځای . په شپې ډېر گړزی داسی لیکي : (پشپه ډیر گړزی)
پکښې مې مرکب لیکي یعنی (پکښه مې).

(۳) د پښتو خاص حرفونه لکه ت، خ، ډ، ښ او همدارنگه ږندن ور مخې درسم الخط په
شان لیکي . شاید (ښ) په حلقه او (خ) په درې ټکو د یاسه لیکي .

(۴) بايزيد امر او د وزیر ستان دی . مگر دده د لیکلو معیار خپله لهجه نده ؛ دده د لیکلو څه به
اکثره دنورو کلاسیکی ادب د کتابو سره چه ظاهرأ دهغو اساس دیوسفزیو په لهجه ایښودل
شویدی مطابقت لری . مثلا د لیار (راه) گینې (عسل) ویاڼی (میگوید) مېر (اقتاب) اېتو (ازتو)
څلور (چار) په لځای چه د وزیر ستان لهجه ده ؛ لار، گینه، وائی، نر، ستا څلور، لیکي .

دا څو څیزه نور هم دخیرالبيان د سبک خواص دی :

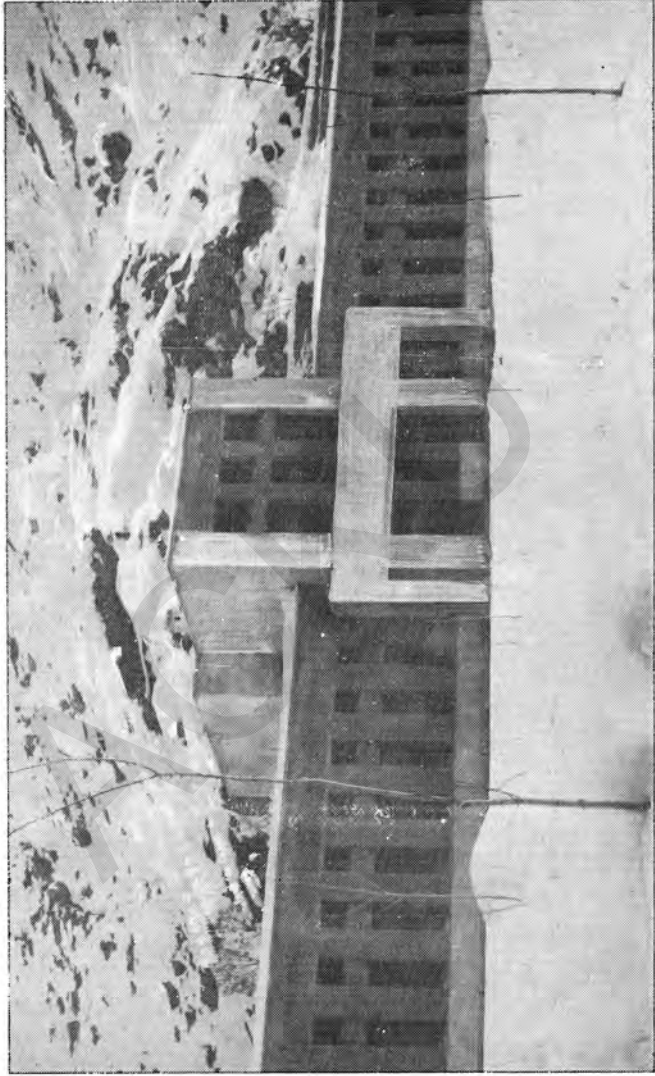
(۵) دخیرالبيان په شرکین د عربي رنگ ښکاره او ظاهر دی . جمله بندی ئې عینا د عربي
په سبک تطبیقیزی .

(۶) دمقفی تر اولینه نمونه دخیرالبيان څخه لاس ته راځي . مخکښ ترده مونږ د دې رقم
تر سراغ نه لرو .

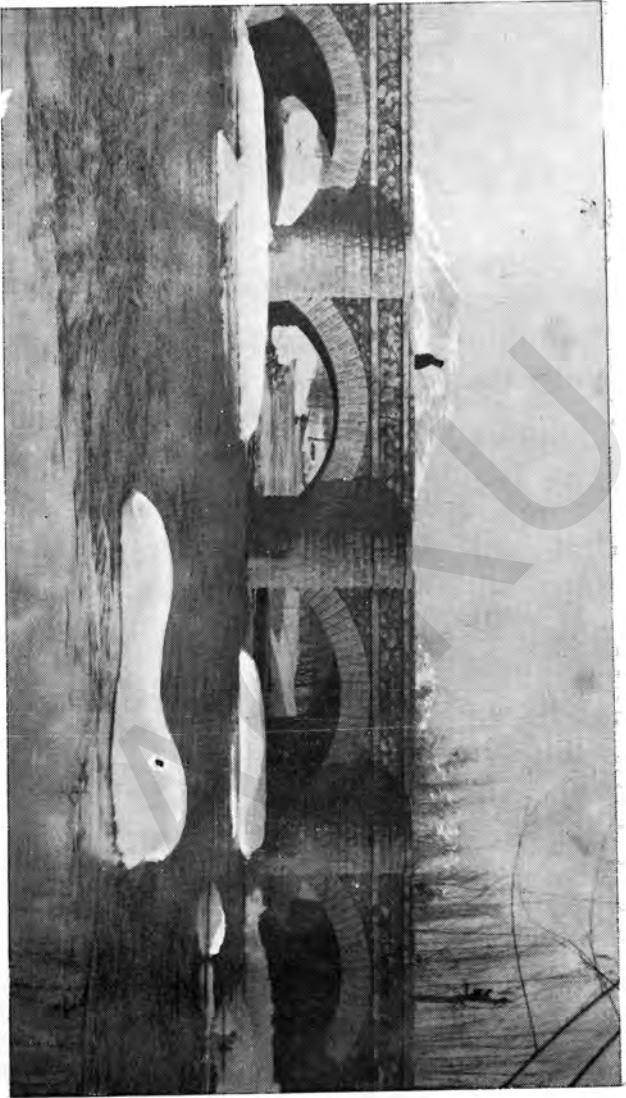
(۷) په پښتو کښ ډومېښی کتاب چه د تصوف داساسی نظر ئې (وحدة الوجود) بیان
پکښی وی خیرالبيان دی .

(۸) په پښتو کښ اخلاقی، دینی، مذهبی مضامین لیکل او د آیاتو او واحدونو تر جمی کول هم لکه
چه تر نورو دغه خیرالبيان شروع کړی وی . وروسته یان ډېرو پښتنو په دی بابکښ څه لیکلی دی
چه مکمله نمونه ئې تفسیر یسیر دی .

جارج مارگین سټرن ښه حدس وهلی دی چه ویلی ئې دی : « داخبره چه دخیرالبيان
د پښتو ټول صحیح حرفونه جدا علامې لری . . اودارنگه داچه لځینی له دغو څخه دهغه حرفو
سره چه اخون درویره مستعمل کړیدی مطابقت لری په یو پخوانی ادبی روایت دلالت کوی .
لځکه خیال ته نه راځی چه دې مدافع او حامی دایمان به داملا په طرز کښ هم دخپل حقیر د ښمن
تعقیب او پیروی کړې وې ! » لکه چه د سلیمان ما کودتد کرة الاولیاد نمونې څخه مونږ ته معلومه
شوه چه عینا دغه خط اودغه املا، بلکه تردې وخت مکمل تره لا دهجرت په شپږمی پېری کښ
موجوده وه !

د چنډاول معاینه خانه

سوی پل (پل سوخته)

فهرست شهرهای افغانستان

سیناغلی عثمانخان « صدقی »

باین عنوان میخواهم بعض از شهرهای سابقه و حالیه سرزمین باستانی آریانا را از نظر خواننده گرامی بگذرانم. آریانای قدیم از آن وقتیکه جایگاه نژاد آریائی شد بسی مراحل زندگی را طی کرد. بسی شهرها را مردم آباد کردند اما دست روزگار آنها را طوری از میان برد که حتی تاریخ هم نتوانست بحافظه نگاهدارد. کی میدانند که چه شهرها آباد شد چه نامها گرفت و باچه علل از میان رفت. بهر حال تا جائیکه صفحات تاریخ زمان کهن و کتابهاییکه ما به آن دست رس داریم مساعده کرده اسمای چندی را گرد آورده خواننده عزیز را به آن متوجه میکنم تا اگر روزی اودسترسی پیدا کرد دقتی به آن کند و این سطور مجمل و مختصر را که هسته آن خواهد شد بحال رشد و نمودر آورد. من درین صفحات اندک چیزی که میتوانم بکنم ازین شهرها نام می برم و تفصیلات مزید آنها را تا جائیکه جمع شده در خود رساله کو چکی می بینم که بهمین زودی تقدیم محیط مطبوعات خواهد گردید. درین مقاله خواننده عزیز شهرهای را که در زمان قدیم بوده و حال وجود ندارد، شهرهای که در زمان قدیم بوده و حالا بصورت قصبه موجودست و آن شهرهای که پسان آبادان گردیده و هنوز هست و آن شهرهای که از زمان قدیم تا کنون همچنان باقی است خواهد دید. البته یکی دوسطر تفصیلاتی که را جمع بهر شهر داده میشود به تناسب اهمیت و یادسترس ما به آن است، اینک بمطلب آغاز کرده به ترتیب الفبا شهرها را مینویسم.

آرتا کوانا:

(آرتا کوانا) یا (آرتا کانا) شهرشاهی مردم آریه و در جوار شهر حالیه هرات واقع بود و نشیمنگاه حکمران ولایت هرات شمرده میشد. این شهر در جای ارگ کتونی هرات بوده.

آریاسپ:

شهر بزرگ مردمان آری سواها یعنی سواران اسپ های اعلی که در ولایت درنجیان واقع بود.

آزولا:

یکی از شهرهای معروف ولایت ارا کوزیه بوده و غالباً کنر یا گذارستان واقع در هلمند علیا باشد.

آ قچه :

شهری است در ولایت باختر (ولایت مزار شریف) بقاصله ۲۴ میل بغرب بلخ .

آهنگران :

شهری در ولایت غور و پایتخت آخرین پادشاه محلی غور بود که در قرن یازده از دست غزنویان منقرض گردید و امروز بحال قریه درآمده .

آرا کوتی :

مرکز ناحیه کنار رودخانه آرا کوتس (ارغنداب) بوده .

ارمن :

در ولایت هرات شهری در جنوب غربی قلعه نو بود که حالا خرابه می باشد .

اسپی :

شهر بزرگ در مناطق شرقی افغانستان و متعلق بقوم اسپسیان ها غالباً در کنار یکی از معاونین رود کنر واقع بوده .

اسفزار :

اسفزار یا سبزووار یا شین دند شهری دارای فضیل مستحکم و چار دروازه در ولایت هرات واقع و در مرکز منطقه شادابی افتاده . موهن لال سیاح این منطقه را با بهترین قسمت زر خیز هندوستان برابر می داند . این شهر مولد بسا علما و فضالی نامدار ماست . در کشاکش مهاجمین مانند سکندر ، چنگیز و تیمور خیای صدمات برداشت . اکنون هم موجود است .

اسکندریه آریا :

قلعه نظامی که اسکندر مقدونی برای رهائش سپاهیان یونانی در هرات بساخت .

اسکندریه اورنوس :

قلعه نظامی دیگری که علما آنرا درخلم و یا شهر اوکراتیدس می داند .

اسکندریه قفقاز :

قلعه نظامی ساخته اسکندر که غالباً در پروان حالیه بوده .

اشکمش :

شهری در ولایت تخارستان (قطغن و بدخشان) نام قدیم آن وزوالین بوده و بسی علما ازان برخاسته .

العسکر :

شهر کوچک شاهی در جوار بست .

انبار :

شهری بود در ولایت باختر که در قرون وسطی مرکز مهم تحریکات بر خلاف امویان گردید غالباً یکی از شهرهای عمده جورجان بوده .

انداکا :

شهری قدیم در صفحات لغمان بود احتمال می رود که ادرك باشد .

اندخوی :

در شمال غرب بلخ در مجاورت سرحد افغان و شوروی بر کنار رود سنگلاک واقع است اکنون از مراکز عمده تجارت شمرده میشود .

اندراك :

شهری قدیم در دره کنر بود که حالا معلوم نیست .

اوبه :

شهری است بسمت شرقی هرات بفاصله (۵۰) میل بسی علما و فضلا بدان آن پرورده شده .

اورنوس :

از شهرهای قدیم افغانستان بوده که موضع آن بموقعیت شهر قدیم و مستحکم سمنگان نزدیک ایبک کنار رود خلم موافقت می کند .
بعضی آنرا خلم دانند علاوه برین به این نام قلعه مستحکمی در نواحی شرقی آریانا در کنار ا کسوس وجود داشت .

اون پایکال :

در ولایت باختر واقع در شمال غرب شهر نملیک که امروز بحال خرابه در آمده . بارتولد احتمال می دهد که ایو کر اتیدیا باشد .

ایبک :

شهریست در ولایت مزار شریف که در افسانه‌ها بی‌شهرت دارد . در زمان قدیم یکی از مراکز دین بودایی بوده تخت رستم که از آبدات تاریخی است در جوار آن واقع است .

ایو کراتیدیا :

شهریست که ایو کراتیدس شاه یونانی - باختر آنرا در کنار رود خلم بنا کرده بود . و روی خرابه‌های آن خلم آباد گردید .

بامیان :

درین کوه‌های هندوکش و بابا دریک وادی کوهستانی واقع است . در زمان‌های قدیم مرکزیت تجارتی داشت دور اعتلا و ارتقای آن دوره‌های قبل از اسلام بود هیون تسیانگ آنرا (فان - بن - نا) یاد کرده . بامیان در زمان قدیم بزرگترین مرکز آژین بودا بود . بت‌های بامیان که از عتایق بی نظیر جهان است از یاد گذارهای آن زمان است . در اطراف این بت‌ها افسانه‌های زیاد وجود دارد . مجسمه‌خواییده بودا که ازین عصر یاد گذار مانده بود در قرون وسطی از بین رفت و بمعابد بت‌های بامیان بسیار صدمات رسید . یعقوب لیث در ۲۵۶ هجری آخرین معبد آنرا ویران نمود .

شهر اده بامیان را شیر یاشار که معنی یاد شاه داشت می‌گفتند . شهر ادگان بامیان در زمان المهدی مسلمان شدند و از دست غزنویان منقرض گردیدند .

بامئین :

در ایالت بادغیس ولایت هرات شهر مهم و مرکز بادغیس بود .

بدخشان :

شهر قدیم و پای تخت ولایت بدخشان بود که حالا جایش معلوم نیست احتمال می‌دهند که برجای فیض آباد حالیه کائن بوده .

بروقان :

شهری در جوار بلخ بوده .

بسغور قند :

از شهرهای عمده حوالی بامیان بوده .

بست :

آثار شهر کهن و تاریخی بست بر ساحل چپ رود هلمند واقع است . بست یکی از مراکز مهم تمدن باستانی بود . در اوائل قرن ششم مسیحی بدست افغانی ها افتاد . بعدها در اثنای قشون کشی های اعراب عبدالرحمن بن سموره بر آن دست یافت . چون شهر بست موقعیت مهم داشت از طرف مسلمانان عرب مرکز قوای عسکری قرار یافت و برخلاف شاهان کابل استعمال گردید . از وقت تصرف مسلمانان تادورسلطان های غزنی بست شهرت سابقه خود را از دست داده بود . در سال ۳۶۶ بست بدست غزنویان افتاد . در قرون وسطی دور مجد و اعتلای بست دوره غزنی است . بست را مورخین مکرراً بنام دار السلطنه یاد کرده اند یکصد سال بعد از آن علاء الدین جهانسوز این شهر فشننگ را ویران نمود . در حقیقت بست از همین روز خراب شد . در اواخر قرن هشت هجری سیلاب تیمور لنگک در مملکت ما سرازیر شد و بست صدمه شدید دید . تیمور بد رستم را که منشأ آب اراضی بست بود خراب کرد پس از تیمور تند باد فتنه نادر افشار بکلی آنرا از یاد برداخت . اکنون این شهر تاریخی متروک و فقط من حیث شواهد تاریخ باقی مانده .

بشت :

شهری در ایالت بادغیس که حالا مجهول است .

بغلان :

مرکز امروزی ولایت تخارستان است . بغلان در ۴۱ میلی جنوب قندوز در یک میدان وسیع وقوع دارد بغلان در دوره های تاریخی نیز اهمیت داشت نام تاریخی آن (بوهای) است که بغلان تحریفی از آن میباشد . بغلان را هیون تسیاننگ (فو - کیا - لانگک) نوشته در زمان های گذشته نیز آبادان بود . زمین مستعد دوباره آنرا طرف توجه قرار داد و فابریکه شکر ریزی در همین جا تاسیس گردید . آینده آن روشن است .

بغنین :

شهری بود در زمین داور و مسکن اصلی خلجی ها اکنون مجهول است .

بلخ :

قدیمترین شهر های مملکت مابلخ است . این شهر از اولین تاسیسات آریائی هایست که در ولایت باختر قدم گذاشتند . از همین جهت قدامت آنست که آنرا ام البلاد خوانند . بلخ را یونانیان (باکتر)

ودرفاسۍ قدیم (باخترش) ودرزمانهای مابعد (باخل) و (بهل) خوانده وبرآن صفت (آی بامیک) یعنی درخشان راعلاوه می نمودند. موسس اصلی آن معلوم نیست. آنچه معلوم است اینست که بلخ شهر بسیار قدیم ومنبع جمیع مدنیت های آریائی بود. سلسله های سلاطینی که این شهر پایتخت شان بود بدست تاریخ نیست ولی درافسانه ها خیلی شهرت دارد که بعضی مورخین امروزی اشتباه کارا نه اسمای آنها را بدیگران نسبت میدهند مثلاً از آن جمله کیکاوس پادشاه باختری را باسیروس پادشاه هخامنشی یکی میدانند حالانکه فاصله زیادى دربین این دو پادشاه بوده. سلسله های پیشدادی، کیانی و غیر ذلک همه افسانه های است که بتاریخ سلاطین سابقه بلخ اشاره می کند. تاریخ بلخ تا پنجم قرن قبل از میلاد عجله تاریخ است ولی بعد از قشون کشی اسکندر قدری روشن میشود.

زردشت یکی از شهزادگان بلخ بود. وقتی که او می زیست (ویستاسپا) پادشاه بود. در برابر بلخ علمای زیادی وجود داشت از اوستا معلوم میشود که باخدی قدیم محیط علمی، فلسفی و اخلاقی داشته است در تاریخ ملل دیگر از مقاومت باختر در مقابل عسا کر رامسس فرعون مصری نینوس و سیمی رامیس ذکرى بمیان آمده. عسا کر کروش پادشاه هخامنشی در جنگ های باختر بسا سختی دیدند و خود کروش در جنگ های ایالات غربی افغانستان کشته شد. در دوره قشون کشی اسکندر این شهر بدست او افتاد بعد از اسکندر در باختر دولت یونانی-باختر بوجود آمد.

از نقطه نظر صنایع و آرت این دوره یکی از دوره های مهم تاریخ آرت می باشد. این دوره موجود فن گریک-بودیک شد که نماینده اختلاط مدنیت شرق و غرب می باشد. بعد از ان کوشانی ها اقتدار بهم رسانند مذهب بودا ترقی شایانی نمود. هیون تسپانگ بلخ را (پوهو) می خواند.

بعد از ان هیاطله به آن دست یافتند و از ان بعد بدست مسلمانان عرب گذشت. صفاریها و سامانیان بعد از ان حکمرمای بلخ شدند در دوره غزنوی بلخ یکی از پایتخت های سلطان محمود گردید و اهمیت مخصوصی کسب کرد. بعد از ان بلخ صدمه دیده رفت تا بالاخره در حمله چنگیز خراب گردید و از ان بعد بحال شهر کوچکی درآمد در سال ۱۸۶۶ م مرکز ولایت باختریانه از بلخ بزارشریف انتقال یافت اکنون در نظر است که تجدید این شهر تاریخی کرده شود.

فجهیر:

شهری در دوره پنجشیر بوده.

بوئن:

یکی از شهر های معروف ایالت بادغیس بوده.

بهارستان :

بهارستان از شهر های تاریخی تخارستان است در دوران امپراطوری کوشانی (لان شی) نام داشت . بعداً بهارستان و امروز بهارک شده . این شهر ۲۸ میل بجنوب شرق فیض آباد واقع است .

بهلول :

شهری در علاقه یوسف زئی .

بیوار :

از شهر های قدیم غرجستان که اکنون مجهول است .

پروان :

شهر کوچکی بردریای پنجشیر بشمال کابل و جنوب دره پروان، پروان دارالضرب غزنویان بود اسکندر مقدونی اسکندریه قفقاز را غالباً در همین جا ساخت . در عصر امیر حبیب الله خان نام آنرا جبل السراج گذاشتند و فابریکه بزرگ برق را در آن تاسیس کردند .

پروقتازیا :

شهر قدیمی در ولایت سگستان . پروقتازیا باپشاورن تطبیق شده .

بغمان :

شهر کوچک ایلاقی بفاصله ۱۸ میل بفریب کابل که هوای خوب و صحت افزا و مناظر و عمارات فشنک دارد .

پل خمیری :

پل خمیری جائست که فابریکه بزرگ نساجی افغانستان در آن تاسیس شده . قبلاً آباد نبود در آینده امید میرود که شهر بزرگ صنعتی شود .

پنج وای :

شهری در ولایت اراکوزیه که از قندهار چندان دور نبوده حصار خوب و مستحکمی داشت .

پیشین :

شهری در مشرق سجستان که جوز جانی آنرا افشین خوانده .

تاشقرغان :

این شهر کوچک بین قندوز و بلخ واقع است در حوالی آن شهر قدیم خلم افتاده . شهر خلم در قرن ۱۸ خراب شد و اعلیحضرت احمد شاه درانی تاشقرغان را با فاصله ۳ میل بجنوب شهر اصلی خلم بنا نهاد . هیون تسیانگک خلم را هولین خوانده . آئین بودا در اینجا ترقی زیاد داشت .

تاق :

شهری نظامی در نزدیکی زرنج .

تالقان :

شهر تالقان در قسمت شرقی حوزه مرغاب واقع و در قرن سوم هجری شهر بااهمیتی بوده . در سنه ۶۱۷ هجری تالقان شش ماه از طرف عساکر چنگیز محاصره و بالاخره غارت و تاراج گردید . ارگ تالقان که نصرت کوه نام داشت شش ماه تمام در برابر قشون چنگیز مقاومت کرد . موقعیت قطعی آن معلوم نیست ممکن است در نزدیکی قلعه تخت خاتون و یا در محل قلعه قدیمی قورماخ و جنب صفحه جنوبی وادی ولی بوده باشد .

تالیقان :

در ولایت تخارستان یکی از شهرها تالیقان یا تایکان است که در قرن چهارم هجری یکی از پرنفوس ترین شهر های این منطقه بوده . این شهر در قرون وسطی تجارت خانه بزرگی داشت . صنعت بافت در آن خیلی ترقی داشت ، شهر قدیم تالقان نیم میل جانب شمال شهر موجوده آبادان بوده . این شهر در اثر تهاجمات چنگیز صدمات بزرگ برداشت و اهمیت سابقه را از دست داد .

تکین آباد :

در محل شهر حالیه قندهار آباد بود .

تولک :

از شهر های قدیم ولایت غور که اکنون قریه شده .

جبل الفضة :

شهری بود در ایالت بدغیس .

جدهاوا :

شهری بود در ایالت بادغیس .

جرم:

شهری در ولایت بدخشان که این زمان هم برقرار است .

جلال آباد:

یکی از شهر های مهم امروزی و مرکز ولایت گندهاره (سمت مشرقی) است . این شهر از نقطه نظر باغها و عمارات بسی شهرت دارد . این شهر برمدخل وادی لغمان و کنرواقع است راه مهم تجارتي که از کابل به هندوستان میرود از اینجا می گردد . آب و هوای آن گرم است .

جوین:

شهری در ایالت سیستان و مولد جوینی مورخ مشهور قرون وسطی .

چاریکار:

فاصله قریباً ۴۵ کیلو متر بشمال شهر کابل افتاده و مرکز حکومت کلان شمالی می باشد . چاریکار در دامنه های جنوب هندو کش بزرگترین مرکز تجارتي بازار تبادل اجناس و نقطه حرکت بطرف دره های مختلف هندو کش میباشد . آینده این شهر روشن است .

حضرت امام:

در نیمه جنوب دریای آمو واقع و از آبادترین مناطق تخارستان شمرده می شد اسکندر مقدونی در اینجا اسکندریه آباد کرده اود . در دوران تسلط اسلام بنام (آرهنگک) موسوم گردید میگویند که روضه حضرت امام حسین رض در اینجاست و ازین سبب حضرت امام شده . آثار عمرانات تاریخی در آن مشاهده میشود .

خوآش:

شهری بود در زمیندار کنار دریای هلمند .

خوست:

شهری در ولایت پکتیا (سمت جنوبی) که قبل از گردیز مرکز ولایت بود .

خوست:

یکی از شهر های بزرگ غور بوده شاید با (خاست) نام موضعی که بقرب سرچشمه هریرود واقع بود مطابقت پیدا کند .

خلیل:

درمنطقه کشک هرات بقا یای آن موجود است .

دار تال:

ازمهمترین شهر های زمینداور بود وار گک مستحکمی داشت . درقرن چارم هجری این موضع بمثابه يك نقطه عیگری برسر کیکه بطرف کوههای غورمیرفت شمرده می شد تخمین می کنند که دار تال با گرشک حالیه یکی بوده .

دار غاش:

شهری بود درزمینداور . فعلاً اثری ازان نیست .

درپسا کا:

(درپسا کا) یا (ادرپسا) که موقعیت آنرا با اندراب تطبیق داده اند شهری بود در ولایت باختر یانه .

دهستان:

دومین شهر بزرگ ایالت بادغیس ازقرن چارم هجری .

دیمتر یاس:

شهری درارا کوزی بود که دمتریوس پسر اوتی دیم درسال ۱۹۰ ق م آنرا بنا نهاد . موقعیت آن تعیین نشده .

رام شارستان:

این شهر درولایت درنجیانا و قبل از زرنج باقیبخت ولایت بود. این شهر را (ابر شهر یار) هم می خواندند . درقرن چارم از دست برد ریگهای بیا بان معدوم و محو و ب شد .

زاریسیمه:

شهر معروفی درلایت باختر یانه بود. آراین مورخ آنرا زار یسپس خوانده در وقت قشون کشی اسکندر این شهر مرکز ولایت بوده عموماً عقیده اینست که زاریسیمه یا با کتر عبارت از بلخ موجوده است چون این شهر بر کنار دریای (زاریسیمس) واقع و اتشکده بزرگ آن آذر یسپ نامداشت یونانی ها ازان زاریسیمه ساخته . ولی در اثر تحقیقات جدید معلوم شد که این دوشهر از هم جدا و زاریسیمه بمحل شاه جوی امروزه بوده .

زرنج :

زرنج یا تیخت و شهر معتبر قدیم سیستان بوده . این شهر در قرون وسطی خیلی مهم و عمده بوده . زرنج قصر یعقوب لیث صفاری شاهنشاه بزرگ افغان و برادرش «عمر و» بود . در سال ۷۸۵ هجری تیمور لنگ زرنج را تسخیر و اهالی را قتل عام و شهر را حکم ویرانی داد . خرابی های آن میان شهر نادعلی و قریه زاهدان و شهرستان بر امتداد یکی از مجرا های قدیم انهاریکه از هلمند می آمد و حالا خشک است افتاده .

سنا کی وند :

از شهر های عمده در حوالی بامیان که امروز مجهول است .

سان :

شهر کوچک سان در حوالی بین میمنه و فاریاب واقع بود .

سرپل :

شهریست در ولایت مزاردرکنار «آب سفید» یلی که بر روی نهر مند کور بنا یافته نام سرپل را برعلاقه مند کور داده . این شهر در جنوب غرب بلخ و در شرق میمنه واقع است . بعضی احتمال میدهند که شهر انباردر همین جا بوده .

سرخو شک :

شهر عسکری بود که از دهن دره شکاری با فاصله تقریباً ۲۰ کیلومتر بطرف سواحل چپ رودخانه بامیان بالای بوزه سنگی کوه آباد بوده و مقصود از تعمیر آن حفاظت شهر غلغله و ضحاک و دیگر شهر های دره بامیان بوده .

سمنگان :

هیون تسیانگ آنرا (سی - مین - کین) نوشته محل وقوع آن اییک امروزی است که در وسیع ترین نقطه خلم افتاده . آثار بودائی در آن جا دیده میشود .

سنجه :

سنجه شهری در کوه های غرستان بود .

شاکارتا :

شهری در ولایت باختر بانه بود .

شبرغان:

این شهر بفاصله ۲۰ میل بطرف غرب آفچه واقع است که در يك زمین شاداب و سبز افتاده . شبرغان در سابق از جمله سه شهر بزرگ و معتبر جوزجان بود . قدیمترین نام شبرغان (اساپوره گان) بوده مورخین عرب آنرا شبورقان خوانده اند . در سال ۶۱۷ هجری یعنی وقت تهاجم مغول ها يك شهر پر جمعیت و آبادان بود و تجارتخانه های زیاد داشت . در تاریخ از ارگ شبرغان تذکره میبرد که عبارت از همان قلعه « سفید زر » فردوسی است .

شهر شاهي بامیان:

این شهر ازبک بزرگ ۵۳ متری بامیان و سموچ های فریب آن شروع و دامنه آن تاباغ و زیارت سید علی بیخ سوز منبسط بود . و از آن جا تا چند کیلومتر بداخل دره فولادی پیش میرفت . بقایای آن بصورت سموچ در جدار های کوه و در همواری در باغ و زیارت مذکور بصورت تپه ها باقی مانده .

شهرک:

از شهر های قدیم ولایت غور که اکنون بحال قریه در آمده ، بعضی آنرا بمنزله پایتخت غور شناخته اند .

شورمین:

شهری در مشرق غرستان .

شیر و ان:

در بین بست و دارتال واقع بوده اکنون ازان اثری نیست .

ضحاک:

آثار این شهر در محل تقاطع رود خانه کالو و بامیان بر پوزه کوهی واقع است . ضحاک محرف (از هی دها کا) است که عبارت از مار عجیب الخلقه بوده . در ادبیات تازه تر کشورما شکل پادشاه مقتدری را بخود گرفته که در جنوب باختر در دره های جنوبی هندو کش حکمفرمایی داشت و داستانهای تصادم یما یا جمشید را باو تذکره می دهد .

غزنه:

غزنه شهر تاریخی افغانستان است تاریخ قدیم آن تاریک است . بعضی ها آنرا با (گازا که)

که بطليموس ذکر نموده یکی می دانند اما دلیل قاطعی ندارند . هیون تسیانگ آنرا (هوسی نا) خوانده .

غزنه تا عهد سلاطین غزنی شهرت نداشت البتگین غزنه را از (لاویک) نامی انتزاع کرد . غزنی مخصوصاً در دوره امپراطور بزرگ سلطان محمود غزنوی بمنتهای ترقی رسید . قصرها ، مدرسه ها ، مسجد ها و تمدنی داشت که در آن ایام نظیر نداشت منارهای غزنی که بعد از آنهمه خرابی هنوز برجاست ، عظمت عمارات غزنی را نشان میدهد . این شهر قشنگ و زیبا که گویا عروس آسیا بود از دست سلطان علاءالدین جهانسوز بجاک برابر شد . هفت روز و هفت شب در شهر غزنی آتش و قتل بود . این واقعه در سال ۵۴۴ هجری اتفاق افتاد . در سال ۸۰۴ هجری تیمور بر آن دست یافت . غزنی از قدیم یک شهر تجارتمند است اکنون از جمله شهرهای درجه دوم افغانستان شمرده میشود .

غلغله :

شهر غلغله که در مقابل جدار کبیر بامیان روی بلندی قرار دارد از یادگارهای مسلمین در بامیان بوده . این شهر در وقت عروج خود یعنی زمان سلسله شنبانیه و خوارزمشاهیان خیلی پر جمعیت بود . تجارت و صنعت آن بمرتبه بلندی رسیده بود . این شهر تا ظهور فتنه مغول از مشهورترین بلاد افغانستان بشمار میرفت . در سال ۶۱۹ هجری موتوجن نواسه چنگیز در شهر ضحاک کشته شد و چنگیز بخون خواهی نواسه اش شهر غلغله را خراب کرد .

غوریان :

طرف مغرب شهر هرات با فاصله ۲۴ میل واقع و دیوارها و خندق ارگ آن تا هنوز باقی است .

فاریاب :

یکی از شهرهای مهم جوزجان فاریاب یا دولت آباد امروزه است . مال التجاره و افری همیشه ازان جمع و صادر میشد فاریاب در سنه ۶۱۷ هجری بدست مغلها افتاد و خراب گردید . صنعت قالین بافی آن خیلی شهرت دارد .

فراه :

شهر فراه در ولایت سیستان است که در کنار فراه رود افتاده . اگر چه اهمیت سابقه را از دست داده مگر هنوز بر سر راه هرات و قندهار است . شهر امروزه فراه جدیداً آباد شده خرابه های فراه سابقه قدری دورتر افتاده .

فرساگ :

شهری بوده در اراکوزیه .

فوشنج :

این شهر بیش از هرات آباد بوده و الحال زنده جان نامدارد. فوشنج مولد سر سلسله طاهریان است . این شهر که اکنون افسرده شده سابقاً عظمتی داشت .

فوکلیس :

از شهرهای معروف اراکوزیه بوده ممکن است قلات غلرائی بوده باشد .

فیروزکوه :

فیروزکوه حصار کوهی است در سر زمین غور که از طرف قطب‌الدین محمد معروف به «ملك الجبال» بنا یافته بود . فیروزکوه در تمام مدت سلطنت شاهان غوری مرکزیت داشت و پایتخت بود . فیروزکوه خیلی مستحکم بود چنانچه در دوره لشکر کشی های اعراب این منطقه تسخیر نشد . ولی سلطان محمود غزنوی آنرا فتح کرد . حملات چنگیز این جای را هم خراب کرد اکنون محل اصلی فیروزکوه مشکوک است .

فیروزوند :

در کتش حالیه واقع و حالا اثری ازان نیست .

فیض آباد :

شهری در تخارستان و مرکز حکومت کلان بدخشان است . این شهر آنقدر تاریخی نیست . بنای آن در سال ۱۱۰۳ هجری صورت گرفت . سابقاً نام آن جوزگون بوده ولی بعد از آنکه خزانه مطهره نبوی باین محال آورده شد بآن مناسبت فیض آباد گردید اکنون مقام بزرگ تجارتهی است .

فیوار :

شهر عسکری در کوهستان غورات است که بدست مغها خراب شد . حالا جای آن معلوم نیست .

قره باغ :

شهری قدیمی در ولایت غور بوده .

قلعه نو:

قلعه نو شهر بست بشمال شرقی هرات، قلعه نو از نقطه نظر اقتصاد و صنعت اهمیت دارد معدن ذغال و جنگل پسته آنرا امتیاز می بخشد .

قندوز:

در ۲۴ کیلو متری غرب خان آباد واقع است. در صفحات شمال بین تخارستان و باکتریان قندوز ایستگاه مهمی بوده که از آن راه تجارتي سه شاخه شده یکی بطرف بلخ ، دیگری بطرف تخارستان و سومی مستقیماً بطرف رود آمو میرفت . قندوز در زمان قدیم از مراکز آئین بودا بوده . هیون تسیانگ آنرا بنام (هوه) قید کرده . شهر قدیم قندوز با بالا حصار آن در قرن ۷ هجری آباد و مرکز کل تخارستان گردید. از آن بعد ویران شد . امروز فابریکه ینبه و صابون در آن شهر موجود و امیدست رو بهبود رود .

قندهار:

قندهار از کهنترین شهر های افغانستان است . نام قندهار را مهاجرین گندهاره وقتیکه باین سرزمین آمدند آوردند که عربها آنرا قندهار خواندند . در وقت لشکر کشی مسلمانان عرب قندهار شهرت نداشت آنچه بود بست بود پس از آنکه علاء الدین جهانسوز بست را ویران کرد قندهار کسب رونق نمود و پایتخت ولایت اراکوزیه قرار یافت . تیمور قندهار را فتح کرد . علیحضرت احمد شاه درانی شهر جدید قندهار را دورتر از شهر قدیم بنا نهاد و اشرف ابلاد نامید اما عوام برای تفریق قندهار احمد شاهی گفتند. امروز قندهار قدیم متروک و قندهار عبارت از شهر احمد شاهی است. درین دور قندهار پایتخت بوده بعد در عصر تیمور شاه پایتخت از آنجا بکابل نقل شده. امروز قندهار از هر حیث بزرگترین و با اهمیت ترین شهر های افغانستان است .

قیصار:

قیصار در علاقه میمنه واقع و حالا بقریه تبدیل یافته .

کابل:

بزرگترین شهر های افغانستان و پایتخت مملکت است کابل یک شهر تاریخی و بسیار کهن است که بسی حوادث روزگار را دیده و بنا بر اینکه بر چار راه تجارتي شرق ، شمال جنوب واقع شده اهمیت تجارتي داشته . این شهر از زمانهای قدیم آبادان بود و اینکه بعضی ها ادعا می کنند که در جای کابل موجوده آبادانی و شهری نبوده درست نیست . برخی از

مورخين موقعيت كابل قديم را در بگرام يا كاپيسا تعيين مي كنند ، و علت انتقال آنرا ب كابل فعلی جنگك ها و لشكر كشي ها قرار داده اند . در كتاب ويدا نام (كپها) برای كابل داده شده بعضی از مورخين عقیده دارند كه نام كابل تحريف يك كلمه سند است كه معنی آن تجارنگاه می باشد ، سبب آنهم شاید از جهتی بوده كه اكثر كار و انهای سندی مال التجاره خود را در بازار های كابل عرضه می كردند تجارت و شهرت بازرگانی كابل از قديم معروف است . بطليموس و ديگر مورخين اسكندر از كابل و ديگر شهر های كه در دره كابل واقع بوده ذكر کرده (اورتسيانا) يا كاپورا عبارت از كابل فعلی است كه باشندگان آنرا بطليموس كاپلی تی خوانده . این مورخ يونانی كابل را بنام (اورتسيانا) گفته و چاره های نوشته كه از آن راهای تجارتي بطرف بكتريان و ارا كوزيا وهند منشعب ميشد . هنگاميكه دولت كوشانی ضعيف گرديد كابل شاهان كابل را مركز قرار دادند . هنوز ايشان روابط خود را با ديگران قائم نكرده بودند كه هجوم اعراب شروع شد در سال ۲۸ يا ۳۸ هجری مسلمانان عرب از راه غزنی به كابل حمله آوردند و شهر فتح شد . پياپی آن حضرت خليفه سوم شهيد شد شاه كابل سر از اطاعت باز زد . چندین بار بر كابل لشكر كشي بعمل آمد اما نا كام شد .

در سال ۷۹ هجری سخت ترين حمله از طرف مسلمانان بر كابل شد . سردار اعراب عبد الله بن ابوبكر بود اما شكست يافته مجبور بتاديه هفت لك دينار تاوان جنگك شدند . فصيل شهر كه امروز بقايای آن بر سر كوهای شیر در وازه وآسمانی دیده ميشود از طرف كابل شاهان ، بنا شده و كوشانی های خورد آنرا در اثر فشار هياطله ساختند . در سال ۸۱ هجری مسلمانان با تلفات خیلی سنگين كابل را فتح كردند .

باتشكيل دولت طاهری و صفاری نفوذ اعراب زائل شد و كابل بدست حكمرانان مجلی اداره گرديد . مقارن ضعف صفاریان ، از كوهستان مشرقی كابل يك قوم ديگر بنای سلطنت را در كابل گزاشتند كه سر کرده شانرا (كالاله) گویند . افراد این سلسله تا دور غزنی در كابل اقتدار داشتند .

در قشون كشي چنگيز و تیمور كابل نیز خراب شد . بعد از سقوط دولت هرات كابل دوباره رونق يافت و تا سال ۹۳۲ با يتخت بود . در سال ۱۱۵۱ هجوم نادرافشار كابل را خراب ساخت . اعليحضرت درانی خواست كابل را با يتخت بسازد اما عمر وفا نكرد و پسرش اعليحضرت تیمور شاه با يتخت را از قندهار ب كابل انتقال داد (سال ۱۱۹۰ هجری) كه تا امروز با يتخت است .

كابرون :

از جمله شهرهای هفتگانه ایالت بادغيس بوده .

کابودن:

از جمله هفت شهر بادغیس که الحال مجهول است .

کایسیا:

بگرام امروزه بموقعیت شهر قدیمی است که مورخین چین (کی ییش یا کسین) و جغرافیا نگاران یونان و روم (کایسیا) یاد نموده . این شهر از سال ۱۵۰ قبل از میلاد تا ۴۷ میلادی پایتخت شاهی و امپراطوری افغانستان بوده است . بگرام از کابل ۶۰ کیلومتر و از چاریکار ۸ کیلومتر است . زمان کنشکای کبیر این نقطه پایتخت تابستانی امپراطوری آریانا محسوب میشد . از نقطه نظر اجتماعات و صنعت خیلی اهمیت داشت . دین بودا در اینجا هم مرکزیت داشت علماء و فضلاء زیاد دیده میشد امروز بگرام یا کایسیای قشنگ دوهزار سال قبل خرابه بیش نیست در اثر حفاریات تا اندازه تاریخ آن روشن شده .

کارثانا:

از جمله شهرهای نظامی که اسکندر در نزدیکی اسکندریه قفقاز بنا کرده بود .

کار دوسی:

از شهرهای نظامی اسکندر که غالباً در پنجشیر بود .

کالیون:

شهر عسکری در غرورات که به چنگیزیها بسی صدمه زد جای آن فعلاً معلوم نیست .

کرمان:

کرمان شهری بود در هزارجات حالیه .

کروچاد:

شهری بود در ارا کوزیه .

کشک:

در ایالت بادغیس شهری است که ۵۸ کیلومتر از قلعه نودورمی باشد . آثار دیوارها و خندقهای ژرف کشک قدیم که بکنار دریای کشک واقع بود تاحال موجود است .

کشم:

در فرون وسطی پایتخت ایالت بدخشان .

کهانا باد :

از شهرهای عمده ایالت بادغیس بود .

کندر م :

در ایالت جوزجان که جای رهایش حکمران جوزجان بوده .

کلو کان :

یکی از شهرهای بدخشان در فرون وسطی .

کونا :

در جمله هفت شهر بزرگ ایالت بادغیس که حالا موقعیت آن مجهول است .

کهسال :

حصار وارگ متین آن در لشکر کشی چنگیز خراب شد . نام قدیم آن (کوسویه) بود .

کیزانا :

(کیزانا) یا (کارسانا) از شهرهای معروف ولایت پارو بامیزاد (کابل) که قبلاً مجهول است .

گردیز :

گردیز مرکز ایالت یا کتیا (سمت جنوبی) است فاصله آن از کابل بصورت منحنی قریب (۱۲۰) کیلومتر است گردیز یک شهر تاریخی است و از قدیم حصار متینی داشته در مقابل حوادث بسی مقابله کرده . در اثنای که لشکر اسلام بر کابل دست یافت پادشاه کابل بگردیز که حصار محکم بود رفت و تا خیلی مدت مقاومت نمود . گردیز مرکز بود ائی بود . فعلاً گردیز مرکز جنوبی است .

گریاب :

این شهر در دره پنجشیر واقع و دو میل راه از اندراب فاصله دارد .

گوری و یل :

این شهر بساحل شرقی دریای خوئس یعنی کنر واقع بود و در مقابل اسکندر مقاومت کرد . اکنون موقعیت آن مجهول است .

گیزه:

در ولایت سیستان شهر قدیم گیزه یا جیزه وجود داشت. در قدیم آبادان بود ولی امروز بشکل قصبه درآمده.

لاش:

از شهرهای ایالت سیستان که امروز هم وجود دارد.

لخراب:

از شهرهای عمده در حوالی بامیان که امروز مجهول مانده.

مرسان:

از شهرهای قرون وسطی که در بین فاریاب و میمنه وقوع داشت و مانند میمنه آبادان بود حالا معلوم نیست.

مرورود:

از شهرهای قدیم ایالت مرگیاناست که امروز موقعیت آن بطور تحقیق تعیین نشده بنابراین تحریر بارتواد موقعیت آنرا در بالا مرغاب میتوان تعیین کرد.

مروچاق:

از شهرهای تاریخی افغانستان یکی مروچاق یا مرو کوچک است. آثار و علائم مروچاق قدیم شاهد اهمیت آن در زبانهای سابق است. اسکندر درین حوالی قلعه نظامی ساخته بود. مروچاق حالا اهمیت سابقه خود را از دست داده.

مرغاب:

شهر مرغاب یا بالامرغاب در کنار شرقی دریای مرغاب واقع و مرکز ایالت مرغاب است قلعه و حصار دارد. مرغاب را با مرورود یکی دانسته اند.

مزار شریف:

مرکز فعلی ولایت باختر که فاصله ۱۴۰ مایل بطرف مشرق بلخ واقع است. در قرون وسطی قریه «خیر» و بعدها «خواجہ خیران» خوانده شد. روضه حضرت خلیفه چارم درد و موقع در اینجا

کشف شد یکی در سال ۵۳۰ و دیگر در سال ۸۸۶ هجری . در هر دو موقع زیارتگاهی بر آن ساختند که زیارتگاه دومی که از طرف سلطان حسین میرزا شاهنشاه هرات ساخته شده تاحال موجود است. قریب هشتاد سال است که مرکز ولایت باختر از بلخ باینجا نقل کرده و روز بروز بجمعیت آن افزوده شده میرود .

منک :

شهر بزرگی درواخان بود .

میمنه :

از شهرهای عمدهٔ افغانستان و مرکز ایالت میمنه است نام قدیم آن «لیهودان» یا «الیهودیه» است ولی عربها آنرا بغال نیک میمنه خواندند که بمعنی شهر خجسته است میمنه روز بروز از نقطهٔ نظر اقتصادی کسب ترقی و اهمیت می کند .

غلیک :

شهری در هفت فرسخی بلخ بوده و امروز خرابه است .

نوبی لیس :

از شهرهای قدیم ولایت کابل که حالا مجهول است .

واروا لیز :

بمشرق خلم شهری بنام واروا لیز یا واروالیج وجود داشت که شاید رستاق باشد .

وزوالین :

از شهرهای قدیم تخارستان که در اثر تهاجمات مغول خراب شد . شهر اشکمش حالیه بجای آن آباد شد .

هده :

بفاصلهٔ هشت کیلومتر بطرف جنوب جلال آباد و از شهرهای کهن و تاریخی است . هده شهر نگاراهارای قدیم است که مرکز عمدهٔ دیانت بودایی بود ، کلمهٔ هده از هده که بمعنی کاسهٔ سرست مشتق شده چه کاسهٔ سر بودا رهنده وجود داشت . امروز این شهرویران است . در اثر حفاریات هیاکل متعدد بودا بدست آمده . هده مرکز ارتقای صنعت هیکل تراشی گندهاره بود .

هرات:

هرات يك شهر بسیار عمده و تاریخی افغانستان شمرده میشود. نام قدیم آریه که بعدها (هری و) و هری و هرات شده. هرات اولین شهر بست که آریایی هادر وقت مهاجرت از بلخ بطرف فارس آنرا ساختند و قسمتی از ایشان درین سرزمین توطن گزیدند.

در هنگام لشکر کشی های سکندر مهمترین جای هرات بود ساتی بارزن حکمران هرات چندین بار برای استیصال یونانی ها کوشید. اسکندر هرات را بنام آرتا کانا می خواند اسکندر در هرات قلعه نظامی اسکندریه آریانا را برای رهایش یونانیان آباد کرد. بعد از آن مانند سایر ایالت ها جزو سلطنت کوشانی بود. در سال ۳۱ هجری از طرف مسلمانان فتح شد و در سال ۲۰ هجری که طاهر فوشنجی سلطنت طاهری را اساس گذاشت در جمله دولت او بود در سال ۶۱۸ هجری چنگیز آنرا ویران نمود. پس از وکرت ها بنای جهان داری گذاشتند و کم کم هرات رونق گرفت در سال ۷۸۳ هجری تیمور آنرا فتح و ویران نمود. اما در سال ۷۹۹ هجری هرات مرکز خراسان (افغانستان) قرار یافت و شاهرخ پسر تیمور زیر تاثیر محیط مدنی هرات در ترقی و وسعت آن افزود. دوره تیموریان هرات از بهترین ادوار تاریخ هرات است. دور سلطنت شاهرخ و سلطان حسین از بهترین ادوار مدنیت آنها شمرده میشود. بعد از آن شیانی ها و صفوی ها بر هرات نقصان ها رساندند. آثار زمان مدنیت آن هنوز زیاد است.

هلاورد:

شهر بزرگی در ایالت واخان و مشرف بدریای و خش آب بود.

هلبوک:

در قرون وسطی پایتخت ایالت واخان یا ختل بوده. احتمال دارد که نزدیک کولاب جدید باشد.

بمکان:

شهری در ایالت بدخشان بود.

بنسگی قلعه:

در دوره های قبل از اسلام بنام (نومی) شهرت داشت و مرکز یک ولایت بزرگ افغانی بود. در صدر اسلام بدریعه احنف بن قیس مفتوح شد و بنام قلعه احنف مسمی گردید در دور تسلط موقتی مغولها باین نام موسوم شد.

پشتون

پناغلی امین الله « زمزالی »

درباب نام ، قومیت و دیگر وقایع تاریخی پشتون ها با مورخین شرق و غرب چیزها نوشته و تحقیقات کرده اند . در خود افغانستان نیز از چندی باینطرف در اثر نهضت تاریخی و علمی و تاسیس انجمن ادبی (که حالا پشتو تولنه گفته میشود) درین باره تتبعات قابل قدری شده و نویسند های فاضل مامقالات متعددی نوشته اند که در صفحات سالنامه ها و مجلات کابل مندرج است ولی این تحقیقات و تتبع فضلی ما و دیگر مورخین و محققین بیگانه بسنده و کافی نبوده و این موضوع عمیق که به سر نوشت قومیت و ملیت ماستقیماً مربوط است به تحقیق بیشتری احتیاج دارد زیرا :-

از یکطرف ما تاریخ خود را از اول ننوشتیم بدیگران گذاشتیم دیگران یا گروهی بودند که بنا بر مطلب و مقاصد نفع جوئی خود از تاریخ ما تحت سیطره و نفوذ خود یادی کرده و ما را جز و خود شمردند و یا طائفه بودند که گر چه با ما ربطی نداشتند و نمی توانستند ما را جز و خود قرار دهند مگر با ما و عناوین مختلف از ما نام برده و ما را بصدها گروه و شعب تجزیه و تقسیم نمودند .

و یا بالاخر کسانی بودند که با ما هیچ ربط سیاسی نداشته غرض و مطلبی را هم تعقیب نمیکردند و میخواستند تاریخ ما را من حیث تاریخ و معلومات بنویسند ولی این کار چون تنها از روی روایت و درایت بس دشوار بود و نتوانستند از عهده بر آیند و هم نمی توانستند چه آنها بفرضیات خود و ماخذ و مدارک طبقه اول و دوم متکی بوده از زبان ، عنعنات و وقایع تاریخی ما از روی بصیرت کامل اطلاعی در دست نداشتند . یا بعباره دیگر تاجائیکه معلومات خود شان به معلومات عمومی علمی ربط و علاقه داشت می توان از آن استفاده نمود و هم میشود راهبر و ماخذ خوبی شد و آنچه به زبان و عنعنات یا تاریخ مخصوص ما متعلق بود به نسبت کمی معلومات به نتیجه مثبتی و اصل نشدند و آنچه نوشته اند خود شان هم بر آن اطمینان نداشته و قداً فوقتاً نظر به خویش را تجدید و تبدیل نموده و می نمایند .

از طرف دیگر چون شعبه های علمی وسیع و معلومات ما روز بروز از راه علم و حفریات و دیگر ذرایع بسط و توسعه می یابد ایجاب میکند که در تاریخ و زبان و دیگر چیزهای خود که بتاریخ زبان و عنعنات ملی ما ربط دارد کنجکاوی زیادی نموده تا حد امکان به کشف حقایق نایل گردیم . پس بنا بر ضرورت فوق من خواستم که در سالنامه امسال در باب کلمه پشتون تاجائیکه

معلومات من اجازه میدهد و عقیده من به اساس علم بران مصمم است چیزی بنویسم و ممکن است این ادعا و عقیده من نیز نزد صاحبان خبرت و معلومات کافی ، صدفی صد بحقیقت مقرون نباشد چه هنوز ذرایع اطمینان بخش و کاملی برای حل مسائل غامضه در دست نبوده و تا حال هیچ کسی نتوانسته است که از روی یقین آنرا حل کند مگر تا جائیکه علم رهبری و ماخذ و مدارک کمک و دستگیری میکند آنقدر دور از حقیقت هم نبوده و میشود در جمله دیگر تحقیقات به اولاد محقق و کنج کاو آینده پشتون در شئون ملی جای یاد داشتی را اخذ نماید .

مطلب :

پشتون اسم مفرد و جمع آن پشتانه است که يك قوم شجاع و دلاور ۲۰ میلیونی باین اسم مسمی و در افغانستان و سرحدات آزاد تارود خانه سند و آنطرف آن آباد است مگر تاریخ های شرقی از قبیل یمنی، بیہقی، کتاب الہند البیرونی، شاه نامہ فردوسی، آئین اکبری، ابوالفضل، ظفر نامہ ، ملفوظات تیموری، مطلع السعدین، فرشتہ ، روضتہ الصفا، حبیب السیر، خورشید جهان وغیرہ باستانهای بعضی از قبیل خلاصتہ الانساب افغانی ۱۱۸۴ھ تاریخ مجموعی افغانستان ۹۹۱ھ مخزن افغانی ۱۰۲۰ھ نسب نامہ افغانان ۱۱۵۴ھ نسب افغانہ ۱۹۱۴ع مرآة العالم ۱۳۱۷ھ تحفته الپشتون ، ارمغان اسراگیل ۱۳۲۰ھ کہ در عصر مغلیہ ہند و بعد از ان نوشته شدہ اند (۱) این قوم را باسم اصلی آن یاد نکردہ باسمای غیر مسمی افغان و پشہان وغیرہ ذکر کردہ و تعبیرات و معنی های گوناگون غیر منطقی برای آن تراشیدہ اند ؛ ولی حقیقت این است کہ اسم افغان کہ از طرف دیگران بر این قوم تحمیل و نہادہ شدہ و امروز نزدیک است جا نشین اسم اصلی گردد (۲) بصورت صحیح و فاعت بخش معلوم نیست کہ چہ بودہ و اول از کجا و بکدام سبب نشئت کردہ و معنی آن چیست و من ہم اکنون در تحقیق این اسم غیر مسمی و تحمیل کردہ دیگران کہ درین مقالہ از موضوع بحث من خارج و ہم معلومات کافی ندارم

(۱) کتب مذکور اخیر الذ کر نامی از پشتون و پشتانه برده و بعضی از ان در اطراف ریشہ و علت پیدا شدن کلمہ پشتون چنین شرح و بسط دادہ اند : « افغانہا در فوج بنی امیہ داخل شدہ و در فتوحات سیستان و بلوچستان و سند و ملتان شامل بودند فارسی زبانہا آنہا را پشتوانی (مددگار) میگفتند و خود افغانہا خطاب پشتوانی لشکر اسلام را فخر و عرت خود دانستہ خود را پشتوان گفتند بعد از حذف الف کہ حرف غات است پشتون شد و زبان این طائفہ پشتو گردید . »

(۲) انسائیکلو پیدیای اسلامی نیز تأیید نمودہ میگوید : « هیچ جای شك و شبہ نیست کہ پشتون تسمیہ حقیقی قومی است و اصطلاح افغان يك منبع ادبی دارد و اجنبی ہا این تسمیہ اخیر الذ کر را باین مردم دادہ اند » دارمستتر فرانسوی نیز تأیید این مطلب را میکند .

نبرامده و کشف حقیقت آنرا بدیگران میگذارم درینجا صرف معلومات خودم را در باب کلمه پنتون بصورت بسیار خلص و کوتاه عرضه حضور قارئین کرام میدارم بدینوجب :

کلمه پنتون یا بصورت جمع پنتانه را فقط ما از زبان خود قوم که باین اسم مسمی است می شنویم و یا در آثار و تحقیقات محققین فرنگک به آن برمیخوریم و نیز دو آثار قدیمتر دنیا (ریگ وید ۱۹۰۰ - ۱۴۰۰ ق م و تاریخ هرو دوتس یونانی ۴۸۴ - ۴۲۵ ق م) که در دسترس ما موجود است از یک راه تقریبی که نزد ما عین حقیقت است باین اسم و موجودیت این قوم در زمانه های بسیار قدیم که امروز هم باین اسم نامزد و موجود است میرسانند .

محققین کنجکاو اروپائی در باب اصلیت و ریشه کلمه پنتون عرفی یزی های زیاد و تا اندازه معلومات و فهم خود این مسئله را خوب پشت و پهلو کرده اند که ما از آنها قدردانی نموده و متشکریم مگر متأسفانه بعضی عال و درخشندگی مادیت های قوم های همسایه بدون اراده نظر آنها را بسوی خود جلب و کشانیده و از حقیقت و رسیدن به نتیجه حقیقی دور داشته است و از ان است که خود آنها هم فایده نبرده هر وقت در تحقیقات خود تجدید نظر نمود و می نمایند که من شرح این همه مجمل را به تفصیل ذیل عرض کرده و در آخر نظریه خود را نیز بران می افزایم .

طوریکه بالا گفتم ریگ وید یکی از چهار کتابت که به حیث مجموعی حاوی سرود های مذهبی آریائی بوده و امروز برای واضح ساختن بعضی وقایع تاریخی و روشن ساختن اسمای بعضی اما کن ماخذ قابل اعتمادی شناخته میشود .

طوریکه در حصص مختلف این کتاب (وید) اسمای بعضی مقامات آریانا و ماورای اندوس (پنجاب) ذکر شده در ضمن بعضی واقعات تاریخی آنوقت از اسمای بعضی قبایل نیز یاد می کنند از انجمله است جنگ بزرگ تاریخی ده پادشاه بر کنار دریای راوی (واقع در پنجاب) که در زمان ریگ وید یا قبل از ان بوقوع پیوسته وده قبیله بزرگ و معروف آنوقت تحت قیادت رؤسا و شاهان خود درین کیرو دار شرکت ورزیده و برای تفوق و کسب برتری یک بر دیگر ، می جنگیدند و کوشش میکردند - در جمله این ده قوم یا قبیله متحارپ قبیله هم بنام « پکھت » بوده که ریگ وید در جمله این ده قبیله از ان نام می برد این کلمه پکھت در حقیقت و به تلفظ صحیح « پنت » بوده که یسان به پنتون تبدیل و محققین متاخر آنرا پکھت تصور کرده و تلفظ کرده اند و من در نظریه خود از ان بحث خواهم کرد .

بعد از رگ وید عین این کلمه یا بسیار نزدیک بان را از مؤرخ و جغرافیا نویس یونانی (هرو دوتس ۴۸۴ - ۴۲۵ ق م) می شنویم که میگوید : « مردم (یا اکتویس = پانتویس) ها در مملکت (یکتوا یکی = پنتواپینی) بر کنار دریای اندس سکونت دارند » در آخر

این دو کلمه پکېت ریگ وید و یا کتویس = پابنتویس هرودوتس جلب نظر محققین و مستشرقین فرنگ را نموده در اطراف آن شروع به تحقیقات و کنجکاوی نمودند که تحقیقات و نظریات بعضی از آنها را که انسائیکلو پیدیای اسلامی قابل اعتماد دانسته و قید نموده است من ذریعه ترجمه عین عبارت انسائیکلو پیدیای مذکور ذیلاً توضیح نموده و علاوه بر آن نظریات یک دو نفر موخرین را نیز بران ایزاد می نمایم بدینموجب :

انسائیکلو پیدیای اسلامی در صفحه ۱۵۰ چند اول خود می نویسد که : هرودوتس می نویسد که « مردم پاکتویس = پابنتویس (۱) ها در مملکت پاکتوایکی = پابنتوایینی (۲) بر کنار دریای اندس سکونت دارند - نظریه را بطه کلمه (پاکتویس = پابنتویس) و کلمه (پاکتوایکی = پابنتوایینی) هرودوتس با کلمه پښتون و پختون که نخست از طرف لسن Lassen داده شده است بعد از طرف ترمپ Trmpp و گریسون - Grier son نیز تأیید شدولی در نزد سیگل - Spiegel و جیگر المانی Geiger خیلی مشکوک است بعبارت دیگر این دو نفر اخیر الذکر یقین ندارند که درین کلمات فوق الذکر رابطه موجود باشد .

نظریه کریسون Grier son چنین است که رابطه در بین کلمه فارسی پشت و پشته و کلمه ویدی پکېت و کلمه پاکتویس که هرودوتس ذکر میکند و کلمه پرسوایتی (۳) که یوتولی ذکر می نماید اغلباً درست معلوم میشود .

نظریه دارمستتر (فرانسوی) چنین است که کلمه اخیر الذکر که از طرف یوتولی تلفظ شده باصورت ابتدائی کلمه یعنی نزدیک باصل معلوم میشود ولی کلمه پاکتویس = پابنتویس که هرودوتس ذکر کرده است باصورت ابتدائی کلمه فرق داشته و صورت تلفظ آن قریب به کلمه پارشتیس Parshtyes می باشد درینجا باید یادداشت که اگر حالت زبان امروزه در نظر گرفته شود تلفظ ین نسبت به خ دارای قدامت است .

خیلی از صحت دور معلوم میشود که صورت یک کلمه مانند پاکتوایکی = پابنتوایینی که صرف دریونانی دیده میشود باعث تولید واحداث کلمه پښت یا پخت که در زبان جدید امروزی دیده میشود بگردد .

این بود نظریات بعضی مستشرقین که انسائیکلو پیدیای اسلامی برای استناد تحقیق خود قید کرده و در آخر طور نتیجه اظهار نظر به نموده میگوید که : « حروف مرکب «رس» و «رښ» اوستا و سنسکرت در فارسی جدید به ش Sh ابدال میشود بدینطریق که کلمه فارسی پشت

(۱) اصل کلمه یونانی را در صفحه آخر ملاحظه کنید .

(۲) اصل کلمه یونانی را در صفحه آخر ملاحظه کنید .

(۳) اصل کلمه یونانی در آخر صفحه ملاحظه شود .

Pusht و کلمه پښتو « پښتی » Pushti معادل کلمه اویستایی « پرستی parsti » و کلمه سنسکرتی (پرین تهها Prstha) است و کلمه پښتو « کښل » بجای کلمه اوستایی (کیریش Keres) است و کلمه پښتو (پښتیدل) و کلمه فارسی پرسیدن مساوی کلمه اوستایی پریش میباشد. لهذا میشود که کلمه « پرستوایتی » یا پرش تی (۱) معادل کلمه پښت Pusht یا پخت Pukht باشد یوتولمی پرسوایتی (۲) یا پارشتیس را در جمله پنج قبایل ذکر نموده و میگوید که قبیله مذکور دامنه های جنوبی و شرقی هندوکش را اشغال نموده است .

یک روایت ملی و محلی دیگر اسم مذکور را از پشته اشتقاق می نماید و ممکن است که شکل اصلی آن که ازان پرسوایتی (طوریکه یونانی ها تلفظ کرده اند) گرفته شده دارای معنی (ساکنین زمین مرتفع) باشد . »

از نظریات بعضی مستشرقین که انسائیکلوپیدیای اسلامی فوقاً در ضمن تحقیقات خود از آنها نام برده و شهرت بسزائی دارند فهمیدیم حالا طوریکه بالا وعده کرده ام ایجاب میکند که نظریه یکی از مستشرقین متاخر نارویژی را که درین راه رنجی برده و شهرت علمی اش کمتر از مستشرقین فوق نیست نیز متذکر شوم و آن این است که :

جارج مورگن سترن George Morgenstierne ارویژی از مستشرقین فاضل زبان پښتو در کتاب « لغات اشتقاقی » (۳) پښتو Etymological Vocabulary of Pashto می نویسد که « جیکسن مقابله عادی پښتون رابا پاکتو = پانیتو » خیلی بنظر شک می نگردد . حقیقت این است که قسمت تاریخی و جغرافیائی این مسئله واضح و روشن است گمان نمیرود که « ښت » پښتو بذریعہ حروف (xt) یونانی (۵۰۰ ق م) اظهار شده باشد و « پتهان هندی اشکار می نماید که الحاق ابتدائی « آن an، » بوده « اون un، » .

در آخرین فاضل نارویژی اظهار نظریه نموده میگوید که « ربط آن (پښتون) با لفظ اویستایی پرشته Parshta بمعنی پشت و لفظ سنسکرت (پرشتها Prsatha) بمعنی « پشت، تالاق، بلندی » به فهم نزدیک تر است . »

مگر جارج مورگن سترن به نظریه فوق خود ثابت نمانده بمکتوب تاریخی ۱۹۳۹ / ۱۳ / ۲۰ ع خود که بانجمن ادبی کابل (پښتو قولنه) فرستاده بود چنین می نویسد : « مقاله « پښتون » آقای یعقوب حسن خان که در شماره ۱۰۲ مجله کابل نشر شده است بطور مخصوص توجه مرا جلب ومورد دلچسپی اینجانب واقع گردید این مقاله لیاقت و ذکاوت نویسنده را بخوبی نشان

- (۱) تلفظ اصلی یونانی در صفحه آخر ملاحظه شود .
- (۲) اصل کلمه یونانی در صفحه آخر دیده شود .
- (۳) طبع کتاب در اوسلو ۱۹۲۷ ع، ج ۲ ص ۶۱

میدهد نویسنده مذکور لطف فرموده نشریات بنده را نیز راجع به اصل و منشأ کلمات «پشتو» و پشتون ذکر میکند (ص ۱۳) بنده بعد از آنکه ایتما لوجی لغات خویش را نوشتم و در آن راجع به اصل و ابتدای این کلمات از کلمه که مفهوم یک تپه و زمین برجسته را نشان میداد اشتقاق ممکنه را عرضه داشتم - به معاونت عالم جیداطریشی یعنی دکتور «پال تپه سکو» راجع به موضوع مذکور به نتیجه دیگری واصل شدم چون شاید این نظریه مورد دلچسپی شما واقع شود و با اینکه یکی از نویسندگان مجله کابل به آن علاقه داشته باشد میخوامم نقاط برجسته آنرا تذکار و تقدیم کنم زیرا خودم نمی توانم جرئت کرده و آنرا بر زبان پشتو بنویسم .

بیت st پشتو نظریه یک تعداد صور و حالات یقیناً از (rs) ایرانی قدیم اشتقاق یافته است همچنانکه zd زد از rz مشتق شده است مثلاً در کلمه زدن zdan که فارسی آن ارزن Arzan یا «اوزد - Uzd» بلکه وزیری «ویزد - Vizd» به معنی دراز از کلمه اوستائی (۱) Brz و غیره .

اینک چند مثال دیگر از قبیل: (۱) ویشته - (۲) به معنی موی که اوستائی آن (۳) می باشد که ورسه Varsa تلفظ می شود .
(۲) پشتی Pustai به معنی فیر غه (اضلاع) که اوستائی آن (۴) میباشد که پارسو - Parsu تلفظ می شود .

(۳) غوشت به معنی ارزن که بازدن قبل الذکر فرق داشته و در فارسی آنرا گاورس Gâwars میگویند .

(۴) پشتیدال Pustedal به معنی پرسیدن .

(۵) تبتیدال Tastedal بمعنی گریختن و ترسیدن فارسی .

ازینرو ممکن است که کلمات «پشتو» و «پشتون» از یک شاخ قدیم پارس Pars اشتقاق و استخراج شود . میدانم که مورخین و نویسندگان یونانی یک قبیله قومی را بنام Parsioi ذکر میکنند که در قرن دوم ق م باسکاها - Saka یکجا از طرف شمال بر افغانستان هجوم آورده و سد سختی قریب غزنی و کابل اساس نهادند این موضوع مفصلاً در کتابی که جدیداً نشر شده است دیده میشود این اثر مهم (گریکس آن بکترا یا ایند اندیا) یعنی (یونان در باختر و هند) مؤلفه دلیوتارن w.w.tarn کامبریج ۱۹۲۹ ع می باشد علاوه میدانیم که هندیهای قدیم قبیله را بنام پارسو Parsu در شمال غرب هند می شناختند .

ازینرو گمان میکنم که اغلباً کلمات بیت Pust و پابیت Past که قرار نظر به Rauerty نام وطن ابتدائی افغانهاست از پارسو Parsu بر آمده باشد و پشتون Pastwn

(۱) (۲) (۳) کلمات اصل اوستائی در صفحه اخیر ملاحظه شود .

يك صورت بزرگتر كلمه مذکور بوده از پارسوانا Parsu-ána آمده باشد فراریکه Ana «انه» یا «انا» ضمیمه ایست که عموماً در آخر اسامی قبایل قدیم دیده میشود «پارسوانا» اولاً پانیتانه Psthána شده است که در اثر تلفظ هند وسطی به «پتانا» Pathána تبدیل شده است هم چنانیکه كلمه سانسکرت Ashta=Asta اشته به اته = Ath یعنی هشت تبدیل یافته است . اسم صفت مونث (بقرار فاعده و در داخل قانون عمومی) كلمه «پار سو» Parsu پارسوه Pars-awà میشود که بحیث اسم در مورد زبان اطلاق میگردد (چنانچه «ژبه» نیز صورت تانیث دارد) وپارسوه بقرار فاعده پیتو Pastó میشود .

بالاخر بطور بسیار اغلب گفته می توانیم که پارسو Parsu های ایران شرقی در ابتدا به مهمترین قبیله ایران غربی یعنی یارس ها Persians مربوط بودند که در زمان قدیم یارسا Parsa شناخته شده و مردمان اثور و بابل ایشان را پارسو = Parsu می نامیدند ازینرو میتوان گفت که كلمه پیتون = Pastun یکی از مشهورترین و قدیم ترین نام های قبایل و مردمان هندیست . اینك بتائید نظریه فوق الذکر قرار بیانات تارن = Tarn شاهان Parsioi در قرن اول ق م دارای نامهای از قبیل : Spalirshi, Spala-Gadane, Spalahora بودند ا کنون Spala بایست كلمه فارسی قدیم Spada به معنی قشون باشد و ابدال «دال» به لام عیناً همانطور است که در كلمه «لس» پیتو و «ده» فارسی صورت گرفته است نه اینکه با کدام زبان قدیمتر دیگر شمال هندو کش .

نظریات و تحقیقات من :

بیانات و تحقیقات محققین و مستشرقین متذکره انسائیکلوپیدیای اسلامی و بعدتر از آن که فوقاً از آنها و نظریات شان ذکر کرده شد بمطلب من نزدیک و تا اندازه خوب بدریافت مقصد و حقیقت نزدیک شده بل افکار بعضی از ایشان به مرکز حقیقت هم رسیده و اصابت کرده است از انجمله است لسن Lassen و ترمپ Trmpp و گریر سون Grier-son مگر بعضی با وجود نزدیک شدن به هدف مطلوب در اظهار نتیجه حقیقی به شك بوده و طوریکه بالا گفتم مادیت های مشعشع دیگران آنها را کمی از حقیقت منحرف نموده و بسوی خود کشا نیده است از قبیل : دار مستتر فرانسوی و سپیکل . Spigel و جیگر المانی . Geiger و جار ج مورگن سترن نارویژی George Morgenstierne و علت آن این است که از یکطرف صور و تلفظ کلمات نیست و بخت و پنهان و بکتهت و باکتوس و پرسوایتی یا پرسوایتی یا پرشتی یا پارسشتیس آنها را به شك انداخته و مشتبه نموده است و از طرف دیگر از روی ظاهر و مادیت فارسی را بر پیتو مقدم دانسته و میدانند و سبب این همه کشمکش فقط حرف «پس» که در سنسکرت نیز موجود و اینطور شکل () (۱) دارد میباشد و این حرف «پس» در زبان موجوده پیتو به سه صورت تلفظ میشود .

(۱) شکل اصل سنسکرت در صفحه اخیر ملاحظه شود .

(۱) بین ش، خ، ک، ت که او از قدیمی اصلی آنست و در بعضی زبانهای قدیم اریائی از قبیل سنسکرت و یونانی نیز بوده و زبان حالیه جرمنی نیز تا حال این او از یا نزدیک آنرا حفظ و نگاهداشته به ترکیب دو حرف 'ch' ادامیکند (۱) و چون ادای این تلفظ مشکل و بدون اهل زبان کسی به ادای صحیح آن قادر نیست و نمی تواند آنرا صحیح تلفظ کند لهذا هر وقت بمخارج نزدیک خود از قبیل ش، خ، ک، ت ابدال شده و از طرف دیگران به ابدال حروف مذکور تلفظ میشود.

(۲) با آواز و تلفظ «ش» ثقیل که صورت دوم تغییر تلفظ و آواز اول گفته میشود و این تلفظ نیز اصلی و قدیمی است.

(۳) به تلفظ و آواز «خ» که این آواز جدید و حادث بوده طوریکه انساگلیکو پیدای اسلامی نیز تأیید میکند اصلیتی ندارد.

حالا که ما آواز سه گانه حرف «ن» را شناخته و فهمیدیم که آواز و تلفظ اولی «ن» «ن» «ن» «ch» بوده شکلی باقی نماند که کلمه «یکهت» ریگ و ید مساوی «پنت ch» بوده زیرا ابدال حروف «ن» و «خ» با «ک» بجا و مروج است پس در حقیقت «یکهت» ریگ و ید عیناً «پنت ch» پشتو است که تفاوتی ندارد و نیز می توان گفت که «ن» «ch» صورت اصلی بوده در ریگ و ید صورت یکهت را اختیار کرده چنانچه لسن، ترمپ و گریسون به حقیقت رسیده «یکهت» ریگ و ید را عین پنت ch میدانند و این هم باید گفته شود که ابدال ن» ch به «ک» ثابت می سازد که زبان ریگ و ید گرچه به زبان یکهت ها = پنت ch بسیار قریب و نزدیک بوده مگر عین آن نبوده و تغییر پذیرفته بود و نیز ظاهر است که قوم پنت ch قبل از سرودهای ریگ و ید بصورت قبیله مستقل و جدا گانه وجود داشت که ریگ و ید از آن نام برده است.

دلیل دیگری بر صحت بیان فوق این است که هرودوتس ۴۸۴ - ۴۲۵ ق م نیز عین کلمه پنت ch ذکر کرده و حرف ن» ch را به حرف «X» نشان داده است که پسان مستشرقین آنرا به حرف «ك» یعنی یا کتویا یا کت تغییر و خوانده اند در اینجا نیز سهو کسانیکه (دارمستر فرانسوی، سیپکل و غیره) خلاف این عقیده بوده اند مبرهن و اشکار است چه در یونانی حرف ك = K موجود بود هر گاه هر و دوتس جز پنت ch چیزی دیگری را که به «ك» نوشته می شد مطلب داشت می توانست آنرا به «ك» بنویسد معلوم است که برای هرودوتس تلفظ صحیح پنت ch رسیده بود و او هم آنرا صحیح نوشته و حرف ن» ch را به «X» که عین او از ن» ch را میداد نشان داده است و وقتیکه مستشرقین و محققین در پی تحقیق بر آمدند چون از تلفظ اصلی ن» ch اطلاعی نداشتند لهذا «X» یونانی را که

(۱) بعد ازین درین مقاله نیز وقتیکه مطلب از تلفظ صحیح ن» باشد بهلوی آن ch نوشته شده است

عین نین he است به «ك» تعبیر کرده پښت یا پاجتو را به یا کتو تعبیر و خواندند و بنابر تغییر حرف و یا بنابر اهمیت موضوع جرئت نکردند که بر قدامت قوم پښت‌ها و اینکه هر دو دوتس از آنها بنامی که امروز هم زنده است یاد کرده قایل شوند .

و این را هم باید بگوئیم که ما از فضل و علم و تحقیق نفری آخر الذکر که کمی از حقیقت منحرف شده و خلاف اصل نتیجه داده اند منکر نبوده و نمیگوئیم که عقیده او شان تماماً خلاف عقیده ماست بلکه آنها نیز بمطلب ما نزدیک و بمرکز حقیقت فریب شده اند فقط اینقدر است که آنها نتیجه را از راه دور تر نشان داده و عقیده دارند که کلمه پښت یا پخت از پارسو مشتق و تشکیل شده است و صورت اولی کلمه « پښت » « RS » او ایستا بوده است یا بعبارت دیگر « RS » او ایستا بصورت « نیت » تبدیل شده است مگر ما برای تأکید مطلب خود و تردید عقیده آنها نیز دلایلی داریم که ذیلاً به توضیح و شرح آن پرداخته میشود :
 گر چه ریگک وید در باب مسکن اولی اریه های مهاجر هند و فارس توضیحاتی نداده تنها به ذکر اسمای بعضی قبایل و مقامات افغانستان اکتفا کرده است مگر او ایستا صریحاً این مهاجرت را از بلخ بنام « با خدی » یا « بخدی » نشان داده و شکی درین باب باقی نمیگذارد که اریه ها از حوضه آمو دریا یعنی از سفدیانه و با کتر یانه حرکت کرده از معبر هندوکش و کابل و غیره به هندوستان سرازیر شده بودند و نیز ریشه واحد « زند » و سنسکرت و زبانهای افغانستان دال بر همین است و این مهاجرت اریه ها را مؤثر خین از حدود بلخ بین ۲۵۰۰ - ۲۸۰۰ ق م حدس مینند .

از طرف دیگر طوریکه مسیو کریشمن رئیس حفاریات فرانسه در افغانستان میگوید کتیبه در حدود سر پیل ذهاب نزدیک قصر شیرین (سرحد فارس و عراق) درین نزدیکی ها دستیاب گردیده که در حدود ۲۴۰۰ - ۲۵۰۰ ق م بخط آرامی (زبانهای سامی) نقر شده و درین کتیبه شاه که « انوبه نی نی » (۱) نام دارد اسیر جنگ را زیر پای خود گرفته است و نیز طوریکه مسیو کریشمن میگوید قبل از قرن ۱۰ ده ق م بطور عموم زبان اریائی در حدود فارس دیده نمی شود فقط در حدود ۹ - ۱۰ ق م بعضی اسمای هندو اروپائی در بعضی حصص فارس بنظر میخورد که هنوز زبان دفتر و رسمی زبانهای سامی بوده .

زبان زند و تحریر او ایستا نیز در حدود ۱۰۰۰ - ۵۰۰ ق م تخمین میشود - پس ما می توانیم تاریخ های عمده که دلیل قوی و ثابتی است در ذیل خلاصه کرد :

مهاجرت اریا ها : ۲۵۰۰ - ۲۸۰۰ ق م

سرود های ریگک وید : ۱۹۰۰ - ۱۴۰۰ ق م

(۱) اسم رب النوع اسمانهای سامری ها - به نی نی بمعنی ساختن از بنا

اویستا :

۱۰۰۰ - ۵۰۰ ق م

ابتدای دخول زبان فارسی : ۱۰۰۰ - ۹۰۰ ق م

هرودوتس یونانی : ۴۸۴ - ۴۲۵ ق م

از روی تاریخ های فوق واضح میشود که ریگ وید قدیمترین اثریست که بیشت he را با اسم یکپخت اظهار نموده و هرودوتس که بعدتر همه است عیناً آنرا تائید و ذکر کرده است و هم اشکار است که قبل از سرودهای ریگ وید قوم یکپخت ها وجود داشته که ریگ وید از آنها نام برده و هم می توانیم بگوئیم که همین بیشت he در تحت تاثیر محیط جدید و مهاجرت بعد از قرن ها صورت پارسو یا پارسوانا را بخود اختیار کرده است و هم می توانیم قیاس کنیم که مهاجرت آریه ها از بلخ بطرف هندوستان قبل از مهاجرت بسوی فارس بوده .

و اگر ما «بیت» را طوری که بعضی ها عقیده دارند از RS اویستا یا عبارت دیگر از پارسو یا پارسوانا مشتق بدانیم پس باید بوجد پشتون ها بعد از اویستا قایل شویم حال آنکه اویستا هنوز وجود نداشت و نه در خود فارس از فارسی آثاری دیده میشود که ریگ وید از وجود یکپخت ها خبر داده است و هرودوتس بدون کدام تغییری آنرا تکرار کرده است .

دلیل دیگری برای اثبات مدعای ما این است که در قدیمترین زبان فارسی ما به بسالغاتی بر میخوریم که بمرور زمان تغییر پذیرفته و چهره خود را بدل کرده است مگر در پشتو عیناً بهمان تلفظ و آواز بدون اندک تغییری دیده میشود مثلاً :

سپین ته داد = سفیداد = اسفندیار

تور یاها = مردمان سیه پوست غیر اریائی .

زرتشت سپین تمان = زرتشت نژاد سفید .

سپین در پشتو امروز بمعنی سفید است و نام اولی اسفندیار سپین ته داد بوده که بعد سفیداد و بعدتر اسفندیار شده است همچنان تور بمعنی سیاه امروز هم در پشتو لغت زنده است و در انوقت تورها را باین نسبت تور میگفتند که آنها نژاد سفید (اریائی) نبودند و همین طور سپین در سپینتمان که سپین آن به معنی سفید و تمان بمعنی نژاد می باشد که در پشتو مروج و در ادبیات بسیار آمده (رجوع شود به کلیات خوشحال خان) .

روزی در ضمن مباحثات پروفیسر حقی نژیی بیک استاد دانشگاه علوم حقوق و سیاسی کابل مرا باین نکته ملتفت نمود که علامه قدامت زبانهای قدیم کلمات ابتدایسا کن است خصوصاً کلماتیکه حاوی یکی از حروف (L=l M=m R=r) باشد اکثرأ ابتدایه ساکن می آیند یعنی حرف اول ساکن و بی حرکت میباشد و چون ادای حروف ابتدایه ساکن سخت و مشکل است لهذا در شعبات زبان مذکور که بمرور زمان از ان زبان مشتق شده اند حرف ابتدایسا کن انداخته شده یا دارای

حركات گړدیده است یا بحر فرب المخرج آن ابدال شده است - گرچه معلومات و تحقیقات من درین زمینه ناقص و نامکمل است مگر اساس مذکور به نگاه سرسری هم می توان تطبیق شدوما می بینم فارسی زبانهای ما کلمات امر، ستوری، سیر و غیره را که ابتدا به ساکن اند ادا کرده نتوانسته امر، استوری، اسیر یا سیر (بکسر سین) تلفظ میکنند پس سین ته دادرا که اسفندیار شده است از باعث همین عوامل باید شمرد.

و نیز اگر به واقعات تاریخی دقیق شویم ضمناً در بسا اوراق و روایات مؤرخین باین مطلب بر میخوریم که طوریکه امروز کلمه افغان از طرف دیگران بر پیتون ها تحمیل شده و قائم مقام يك اسم ادبی گردیده است همانطور اسم پارسو و پارسی بر اریه های بلخ که به فارس مهاجرت کرده و رفته بودند سپاده شده و بعد از تسلط و غلبه هخامنشی های فارس این اسم پارسو یا پارسی با فغانستان هم انعکاس کرد و در حقیقت همان شاخه یا اصل پیت ch یا یابیتو بود که به پارسو یا پارسی مبدل شد و در مرور زمان به تغییر و ابدال پیت ch به ps اصلیت شان در پرده خفا و شک مستور گشت حالا بواسطه اینکه مقاله ما از حدود خود تجاوز نکنند بر میگردیم به اظهار نتیجه و فکر قطعی خود: پیتون مرکب است از دو کلمه «پیت» و «تون»، پیت ch صورت ابتدائی کلمه بوده معنای صورت واحد بر کیل اطلاق می شد چنانچه در رنگ وید نیز یکپت = پیت ch آمده . و هر دو و تس آنرا پاکت یا پاکتو خوانده است پس آنها همین کلمه واحد پیت ch صورت جمع را اختیار کرده «پیتان» یا «پیتانا» شد که در زبان امروزی پیتانه گفته میشود و کلمه پیتان هندی از صورت دو پیتان ch به ابدال «ن» به «ت» صورت گرفته است شکل سوم آن کلمه تون است که از ادات ظرفیه بوده بمرور زمان بپیت ملحق شده و اطلاق بر مسکن و جای پیت ch ها می شد یعنی در ابتدا پیتون دو کلمه بود «پیت» و «تون» چون دو «ت» متصل آمد از کثرت استعمال يك «ت» بدیگر مدغم شد و پیتون گردید در ابتدا معنی کلمه پیتون اطلاق بر جای «پیت» ch ها می شد یعنی جای و مسکن «پیت ch» هانه بر خود قوم و اینک که حالا از پیتون مراد از خود قوم است مرور زمان آنرا ایجاد کرده است مثلک «میزتون» در اول جای مورچه ها را میگفتند حالا بصورت واحد بر خود مورچه ها هم اطلاق میشود و همچنان کلمات بسیاری ازین قبیل در زبان امروزی پیتو موجود است و در زبان های دیگر نیز این قاعده مروج و در عربی آنرا مجاز مستعار و مجاز مقول گویند که در محاوره مجاز مطلق است و این صورت نسبت به صورت دو گانه فوق حادث و جدید است و ما نباید صورت اول پیت ch را به صورت آخر پیتون قیاس نمائیم چه ممکن است این تغییر شکل طوریکه مستشرقین را به شک انداخته است ما رنیز از مطلب دور انداخته و به شک بیندازد و مسئله تحقیق ابدال پیت ch به RS يك مسئله قابل قدریست که مستشرقین نموده و ما هم میدانیم که پیت ch پیتو به RS او ایستاوریشه بعدتر آن ابدال میشود مگر نباید بگوئیم که RS او ایستا به پیت ch پیتو ابدال میشود بلکه باید بگوئیم که پیت ch

پښتوبه RS اویستا و فارسی تبدیل میشود مثلاً مستشرق نارویری فوقاً در مکتوب خود میگوید که «zd = زد» از «rz» مشتق شده طوری که در کلمه زدن که فارسی آن ارزن یا اوزد بمعنی دراز است که از کلمه Brz اویستا اشتقاق یافته - حالا ببینم که این نظریه تا کدام پایه صحت دارد.

(۱) اوستا نسبت به ریگوید بعدتر است چون ریگوید «پښت ch» را صریح بکثت گفته و اظهار کرده است لهذا پښتو نسبت به فارسی اصل تر و قدیم تر است و ما باید بگوئیم که RS فارسی از «پښت ch» پښتو مشتق شده است.

(۲) در زدن حرف اول ابتدا بسا کن و علامه فداست اظهار است چون تلفظ آن برای فارسی ها سخت بود لهذا آنرا ارزن ساختند همچنان در اوزد که چهار حرف بیک حرکت گفته میشود طبیعی سخت بوده اوستا آنرا Brz و بعدتر از آن فارسی ها آنرا دراز ساختند چه در اوستا و فارسی قدیم و جدید ابتدا بسا کن نیست و پس علها در پښتیدل و تښتیدل و غیره که پرسیدن و ترسیدن و گریختن شده است سختی و تلفظ پښت ch نسبت به RS معلوم است.

در جای دیگر میگوید و عقیده دارد که پښت = Past نام وطن ابتدائی افغانها بوده از پارسو Parsu بر آمده است و پښتون Pastun یک صورت بزرگتر کلمه مذکور بوده از پارسوانا آمده است و هم میگوید که کلمه پارسو Parsu پارسوه Parsawa می شود که بحیث اسم در مورد زبان اطلاق میگردد (چنانچه «ژبه» نیز صورت تانیث دارد) و پارسوه بقواعد Pasto می شود.

در اینجا فکر باید کرد که کلمه پښت ch نام وطن افغانها نیست بلکه نام خود قوم است چه ریگوید و هر دو دوس هر دو آنرا باسم قومی ذکر کرده است نه بنام وطن و پښتون که در سطرهای ما بعد تفصیل آن ذکر شده است جای بود و باش پښت ch ها بوده که پسان بر خود قوم نیز اطلاق یافت و طوری که معلوم است مستشرق مذکور پارسورا به الحاق (ه) مؤنث میداند نه بصورت جدا گانه و آنرا هم از روی قوانین پښتو قیاس میکند زیرا در زبان فارسی از قدیم الی حال مؤنث و مذکر نیست و باز آنرا به مثال ژبه تطبیق میکند و پارسوه را باز پښتو میگوید حال آنکه اگر ما پښتورا از پارسوه مشتق بدانیم پس باید پښتوبه بگوئیم نه پښتو و حقیقت این است که مستشرق مذکور از ماهیت زبان پښتو واقفیت تمام ندارد چه تحت قانون مؤنث و مذکر پښتو خود کلمه پارسو بدون الحاق حرف (ه) هم مؤنث است و صاف ظاهر است که پښتو که نیز مؤنث است پارسو شده و در قدیم هم طوری که مستشرق هم ممالیه میگوید مردمان انور و بابل آنها را پارسو میگفت نه پارسوه.

و نیز «پښت ch» را که از پشته یا پرسته (اویستا) یا پرشتهها (سنسکرت) مشتق میدانند و معنی آنرا پشته و بلندی و تپه میگویند سهو و قیاس بیجا است چه آنها گمان میکنند که پښتون ها در کوهها زندگی میکنند لهذا نام ایشان هم باید از پشته ماخوذ باشد اول کلمه پشته فارسی جدید وقت سامانیا

است در صورت ما باید پشتون هارا يك قوم هزار ساله بدانيم وبسابقه آن قايل نشويم واين چيزيست خنده آور واگر ما آنرا از پرشته اويستا ياپرشتههای سنسکرت ماخوذ بدانيم نيز بي اساس است زيرا اويستا بواسطه نيکه بعدتر وپسان تر است نمی توانيم طوریکه بیشتر شرح داديم آنرا در موضوع پشتو اعتبار بدهيم ونيز نمی توانيم پرشتههای سنسکرت را درين زمينه قبول کنيم چه از یکطرف می بينيم که در پشتو پرشته را غونهی يالوره ميگویند که هيچ نسبتی باپرشته و پرشتهها ندارد اگر پشتو از پرشته ياپرشته ياپرشتهها ماخوذ می بود ضرور بود که نام افغانی پشته وبلندی نيز با کلمات مذکور يکنوعی و قرابت ميداشت واز طرف ديگر کلمه پشيت ch در پشتو لغت زنده و بمعنی جد و سرسلسله است که در عربی معنی قريب آن صلب می آيد وازقديم بين آرياهای هند طائفه باين نام نيز بوده که آنرا ازاد، مستقل ، بزرگ و قوی ترجمه وميگفتند ودر باخدی وبخدی نيز شايد ريشه کلمه پشيت ch وپشيتی ظاهر شود .

اين بود نظريات من درين باره که بطور مختصر عرضه شد وهم نا گفته نماند که مقاله های جناب يعقوب حسن خان مندرجه سالنامه های کابل علی الخصوص مقاله شماره ۱۰۲ مجله کابل مشارالیه که درهمين موضوع است قابل قدر بوده و تحقیقات عالمانه نموده است فقط نظريات من در بعضی قسمت ها زياده تر دراثبات نتيجه به آن کمی تفاوت دارد و ممکن است اولاد آينده افغان اين مسئله لايحتل را علماً حسب دلخواه حل وفصل خواهند کردوالسلام .

اصول حروف	لفظ
Πάχτινεσ	پانستوئیس
Παχτινιχ΄	پانستوئینی
Παρβυ΄ται	پرسوایتی
Bərdz	برز
Weštə	ولپسته
Vardsa	ورسه
Ṛ	رن
ž d	زد
št	سنت

د پښتو نثر

صديق الله «رشتين»

داخر كنده خبره ده ، چه نظم او نثر دهرې ژبې دادب دوه مهمه اركان شمېرل كېږي اودهرې ژبې دادب ماننې په دې دوو اساسي ستونزو لاره ده ، نظم د ژبې ادبي مقام لوړوي ، او په نثر برسيره په ادبي مقام لوړېدو د ژبې لمن وسعت او پراخي مومي . نظم او نثر هر يوه خپل خپل نځايي پوره او زيات اهميت لري ، اوديوې ژبې دادب په تاريخ ليكلو كېن ددې دواړو برخو بيانول ضروردي . تراوسه پوري چه د پښتو دادب په خواواشا كېن څه ليكل شوي دي ، هغه ټول د پښتو نظم ته راجع دي ، اوڅه نه څه د پښتو په نظم رڼا اچول شوې ده ، مگر د پښتو دادب يوه مهمه برخه چه نثر دي تراوسه پوري په تياره كېن برته ده ، او په دې خوا كېن زيات قلمونه نه دي چلېدلي .

هو ! لمړۍ اړين اغلي فاضل قيام الدين خان «خادم» د پروسېز كمال اوسېز كمال په سالنامو كېن د نثارانو په تذکره قلم اوچت كړي دي ، اوددې موضوع داووليت حق ئې حاصل كړي دي .

هر كله چه نن يرون په ادبي دنيا كېن نثر زيات اهميت موندلي دي او دي پلوته ډېره توجه را گرځېدلې ده . ولي ؟ چه د يوې ژبې وسعت ، پراخي ، ادبي استعداد ، د علمي ذخيره و پيدا كول ، دا ټول تر نثره پوري مربوط دي . نو دا لازم ليدل كېږي چه د پښتو د نثر خواته زياته توجه وكړي شي ، او په دې ليار كېن د پښتو ليكوال ډېر زيار او زحمت وكاږي . هم دا وجه ده چه سېز كمال ما وغوښتر چه د پښتو د نثر په موضوع كېن څه وليكم او په دې باب كېن خپل كمو زيات معلومات ښاغلو اوستو لښوونكو ته وړاندې كړم ، اخر ننگه چه نثر دادب يوه شعبه ده ، نو بېتره به وي چه داصلي مقصد شروع كولو نه مخكېن د ادب عمومي اصطلاحات ، اوغټ غټ ټكي په لنه ولټو الفاظو كېن بيان كړو ، د پاره ددې چه اوستو نكي مخمو نږد موضوع سره لا په مقدمه كېن څه نه څه بلديت پيدا كړي .

ادبي اصطلاحات

د ادب تعريف : كه څه هم د ادب د پاره ډېر تعريفونه شوي دي . مگر كم يولنه او جامع تعريف چه پيدا كېږي ، هغه دادې : (د ادب علم د نظم او نثر د احوالو د معرفت څخه عبارت دي ، چه دښه والي او بدوالي ، كره والي ، اوا كره والي صحت او غلطيا ، او نور و مرانېوله مخه وپېژندلي شي .

د ادب موضوع : د ادب د علم موضوع د نثر او نظم دوه فنونه بلل کېږي په هر علم

کېن چه له کوم شی څخه بحث کېږي ، هغه دهغه علم موضوع ده . علمونه یوله بله په موضوع سره بېلېږي . او په ادب کېن هم د نثر او نظم څخه بحث کېدی شی .

د ادب غرض : د دې علم غرض د نظم او نثر په صناعت کېن مهارت پیدا کول دی .

یعنی د علم ادب غایه او مقصد دادی چه سری دنظم او نثر په دوو فنو کېن د مهارت او پوهی ځاوندشی . نوی ادیبان هم د ادب غرض دغه شی گڼي مگر د انتقادی روح لرل هم یکنش شرط بولی . یعنی د نوی دنیا په اصطلاح کېن د ادب غرض او مقصد دادی چه سری په نثر او نظم کېن مهارت پیدا کړی ، اوله دې لیاری څخه انتقادی افکار جامعې ته وړاندې کړی .

ادبی علوم : هغه علوم چه د ژبې خدمت کوی یا په بل عبارت د هغو په واسطه د نثر او

نظم په فن کېن مهارت پیدا کېږي ادبی علوم دی . ادبی علوم دوه ډوله دی . یوقسم ته ائی اصول او بل ته ائی فروع و یل کېږي . اصول ائی دادی : (لغت ، صرف ، اشتقاق ، نحو بیان ، معانی ، عروض ، قافیه) او فروع ائی له : (خط ، قرض الشعر ، انشاء محاضرات .) څخه عبارت دی .

د ادب اقسام : ادب دوه قسمه دی ، یوته منظوم ، او بل ته مشور ادب وائی په شرفی

اصطلاح کېن منظوم ته شعر هم ویل کېږي اما په غربی اصطلاح کېن شعر د ادب مرادف او نثر او نظم دواړوته شامل دی . نظم موزون او قافیه دار کلام ته ویل کېږي ، او نثر هغه کلام ته وائی چه په وزن اوقافنی پوری مقیده وی . نظم په دری شیو نو یعنی وزن قافیه ، اوخیال ولاړ دی ، او د نثر قوام یواغی په صحیح او سالم فکر دی . او په ادبی نثر کېن خیال هم رکن شمیرل کېږي .

د نظم اقسام : په غربی اصطلاح کېن نظم درې مهمی برخې لری : ۱ - قصصی شعر

(۱ بیک) ۲ - غنائی شعر (لیریک) ۳ - تمثیلی شعر (دراماتیک) . تمثیلی شعر بیاد وه مشهوری توگی لری : کومیدی (خنده آور) تراژدی (ترس وگره آور) . قصصی شعر هغه دی چه قصی او تاریخی روایات یکنش بیان شوی وی . او غنائی شعر هغه ته وائی : چه د روحی عواطفو او احساساتو څخه حکایت کوی او د عواطفو او احساساتو ترجمان وی . فخر خماسه ، حکمت ، تعلیم ، مدح ، هجو ، رثا ، غزل ، د مناظر ووصف ، داغول په دې قسم کېن داخل دی تمثیلی شعر ؛ دنمایش او تأثر نویسی فن ته وائی . په پښتو کېن دنظم ظاهری یعنی لفظی اقسام دادی : (لنډی ، غزل ، رباعی ، چارپټه ، بگتې ، ااره ، نیمکی ، لوبه ، څلوریزه ، ټوټه ، مربع ، خمس ، سدس ، معشر مستزاد - ترجیع بند - ترکیب بند - قصیده ، مثنوی) .

د نثر اقسام : نثر هم لکه دنظم دوه تقسیم لری یو معنوی او بل لفظی، د نثر اولی اقسام د معنی به لحاظ درې دی : ۱- محادثه (خیرې اتری) ۲- خطابه (وینا) کتابت (ښکل) محادثه هغه شردی چه په محاورو او خبرو اترو کښ معمول وی ، اودافهام اوتفهیم دپاره استعمالیژی . خطابه به دهنو فصیحو اومؤثر عباراتو څخه عبارت دی؛ چه یو بلیغ سرې ئی دیولوی مقصد دپاره به مجالسو کښ وا ئی . (کتابت) هغه شردی چه په رسالو ، کتابونو اویانو کښ لیکل شوی وی. د محادثوی شرغرض، افهام تفهیم ، اوداحتیاجاتو رفع کول دی- خطابی نثر دسیاسی، مذهبی، اونور مقاصدو دپاره ویل کیژی ! تحریری نثر دخط ، کتابت ، اداری، تجارتی لیکونو ، علمی رسالو او کتابو دپاره استعمالیژی . اروپایان نثر لاندې اقسامونه ویشی .

۱ - قصص ۲ - تاریخ ۳ - فصاحت ۴ - رسایل

لفظی اقسام : عرب نثر دو قسمونه ویشی - یو هاغه دی چه په قافیې پوری مقیدنه وی یعنی جملي ئی مقفی نه وی ، دې قسم ته « مرسل » وا ئی- او بل هاغه دی چه د قافیې التزام پکښ وی دې قسم ته « مسجع » وا ئی. مگر مکمل شر اول قسم ته ویل کیژی . دویم قسم چه د قافیې یاد وزن التزام پکښ وی مکمل شرنه دی . لحنو کسانو نثر در یو اقسامونه ویشلی دی ۱ - مر جز ۲ - مقفی ۳ - عاری- مر جز هغه دی چه موزون وی ، مگر قافیه نه لری . مقفی هغه دی چه عبارات ئی موزون نه وی مگر دجماو به آخر کښ ئی د قافیو مراعات شوی وی . او « عاری » هغه دی چه نه وزن لری اونه قافیه یعنی د قافیې او دو وزن د قید د وادونه عاری وی . دی قسم ته مکمل نثر ویلی شی- دادا او عباراتو په لحاظ هم نثر دوه ډوله دی . یوهغه دی چه سلیس اوساده وی . ادمطلب ترې په آسانتیا سره فهمیدی شی اویوهغه دی چه مشکل اویپیچیده وی ، اوبه آسانی سره ترې مفهوم نشی اخستی - داو د ادب عمومی اصطلاحات او تقسیمات - اوس غواړو چه د پښتو نثر په خواشا کښ چه لحنونې اصلی مقصد بلل کیژی بحث وکړو -

(د پښتو نثر اقسام)

ښاغلی لوستونکی به خیال کوی چه داد نثر تاریخ یانته کړه لیکي ، مگر داسی نه ده که څه هم لحنونې دا بحث د نثر نند کړې اوتاریخ ته ورته دی ، اما خبره داده چه دیوې ژبې د نثر د نند کړې د لیکلو دپاره مکمل اویوره معلومات پکار دی اود پښتو نثر متعلق لاتر اوسه پورې پوره او کافی معلومات میدان ته نه دی راوتی ، اونه پکښ پوره څېړنه اوتحقیق شوی دی . هر څه چه دی ، تراوسه پوری په ابتدائی صورت دی .

هو! کیدی شی چه لحنونې دامقاله دآینده دپاره که څوک د نثر نند کړه لیکي؛ مفیده واقع شی اود نثر د نند کړې په یوه حصه کښ ترې کارواخستل شی . مونږ اوس پدې مقاله کښ صرف

دومره غواړو چې د پښتو د شراقسام، د معنی او موضوعاتو په لحاظ وښیو، یا په بل عبارت دا څرگنده کړو چې د پښتو په نثر کې څه قسم موضوعات تر اوسه پورې ویلي شوي او پیدا کېږي؟ او تر کومې اندازې د پښتو نثر پوره او کامل، او با ناقص او نیمگړی دی؟ او د پښتو د نثر لمن د موضوعاتو په لحاظ څومره وسیعه او اړته ده؟ په دې ډول غواړو چې د پښتو د نثر لفظي تحول ته هم اشاره وکړو او هغه فرق او تغیر چې د بیلو ویلو دورو په لحاظ د پښتو په نثر کې لیدل کېږي؛ د خصایصو، مطالبو او حسن اوقیح، په لحاظ بیان کړو، که خدای وکړي چې په دې واسطه د پښتو په نثر څه نه څه رڼا واچولی شو.

دلته یوه خبره کول پکار ده، هغه داده چې د نثر اولی اقسام که څه هم درې یعنی (محادثه، خطابه، کتابچه) گڼل کېږي. مگر د پښتو په نثر کې مونږ صرف د دریم قسم یعنی « تحریری نثر » څخه بحث کوو. ولې؟ چې د دوو اولو قسمو یعنی محادثوي، او خطابي نثر نمونې مونږ سره نشته او نه له پخوا څخه دهغه وخت د خبرو اترو او خطابو، څه نښه، نښانه پاتې ده.

البته څه لږ ډېر چې موجود دی، او لږ مونږ لاس ته رارسېدلی دی هغه « تحریری نثر » یا په اروپایي اصطلاح (رسایل) دی. دازه نه وایم چې پښتو محادثوي او خطابي نثر نه لري. محکمه چې داده او په برخې دهرې ژبې دپاره ضرور او لازم دی. مگر خبره داده چې د پښتو دغه قسم نثرونه، هوبه و د پخوا وخت څخه د کاغذ په پانډو کې نه دی لیکل شوی. بلکه، لکه د خبرو وېشان په هوا کېن محو شوی او غائب شوی دی. ژبه چې د کم وخت نه پیدا شوی وی؛ له هغه وخت څخه محادثوي نثرونه سره وی.

دارنگه (خطابي نثر) هم دهرې ژبې یوه لازمی حصه او برخه ده. ولې چې هر ژبه سیاسي، مذهبي، دیني حیات دورې طی کوي او ددې مطالبو او مقاصد دپاره چې کم نثر استعمالېږي هغه ته خطابي نثرواي هر کله چې دیني مراعتو، او مذهبي خطا بود اسلام د بختور دین په اثر په مسلمانانو کې زیات تعمیم او رواج موندلی دی. نو ځانداغه قسم مذهبي خطابي په پښتو کې هم شاید زیاتي وی مگر لکه چې نڅکېن مو وویل، ددغه دواړو قسمو پخوانۍ نمونې هر کله چې په لاس نشته، نو نڅکه یواځې د دریم قسم څخه بحث کېږي. اوس د پښتو تحریری نثر یا « رسایل » د موضوع او معنی په لحاظ راتلونکو برخو ته ویشو:

(مذهبي)

دا تابه ده چې د قومونو او ملتونو د احساساتو، افکارو، عقایدو مظهر، او آینه دهنو ادبیات دی. څرنگه چې د ملتونو، افکارو، احساسات، عادات، رسوم سره جلا جلا او مخالف وی، دارنگه دهنوی ژبه، ادبیات هم سره متفاوت وی او توپیر او فرق پکېن موجود وی. د افکارو او احساساتو د اختلاف مهم عوامل

دادري دي (محيط نژاد، زمانه) محیط دوه قسمه دي یو طبیعی محیط او بل معنوی محیط . طبعی محیط د اقلیم آب و هوا، جغرافیوی حالاتو څخه عبارت دی . د طبعی محیط تاثیر د یو قوم په ادبیاتو کښ ښکاره او ثابت دی ، او معنوی محیط د دیني ، سیاسي ، علمی ، افکارو د نثر او د تاریخي حوادثو او دهنو د نتایجو څخه عبارت دی . دا ډول افکار یا دا حوادث چه مونږ ورته معنوی محیط وایو هم په ادبیاتو کښ پوره مؤثر گڼل کیږي . داوچه ده چه د شرقی ژبو په ادبیاتو کښ د مذهبي افکارو رنگت زیات ، او ډېر دی . او کوم آثار چه د اسلام د منور دین د خپرېدو په وروسته لیکل شوی دی ؛ هغه ټول د دغه رنگت نه خالی نه دی . د پښتو ژبی زیات کتابونه چه لمونږ گوتوله راغلي دي ؛ هغه د اسلام منور عصر ته راجع دي ، یعنی ټول په هغه وخت کښ لیکل شوی دی ؛ چه په هغه وخت کښ د اسلام رڼا په هر لځای کښ خپره شوې وه ؛ او د اسلام مذهبي افکارو عمومیت موندلی و . د دغه وخت په ټولو کتابونو کښ دیني او مذهبي رنگت موجود دی ، او ټول د مذهبي احساس په اثر کښ لیکل شوی دی .

هر کله چه عربي د مسلمانانو مذهبي او دیني ژبه وه ، نو لمونږ په اکثر و مذهبي کتابونو کښ عربي الفاظ هم زیات داخل شوی دی ، او ټول کتابونه د مذهبي اصطلاحاتو نه ډک دي لکه دا : (قطب ، قدوة الواصلین، مراقبه، مشاهده ، کشف الهمام ، معجزه ، کرامات ، ملکوت ، جبروت سالک ، عارف ، شریعت ، طریقت، مراقده ، وحدانیت ، واجب الوجود ، حقیقت) دغسی نور مشکل او عربي الفاظ چه هم لیدل شوی د هغه وخت د مذهبي نفوذ او غلبی اثر دی - په دې سلسله یعنی مذهبي او دیني لړ کښ تذکرة الاولیا ، خیر البیان ، مخزن الاسلام ، نافع المسلمین ، فوائد الشریعه ، داسی نور او نور کتابونه موجود دي .

لاندی غواړو چه د هر یو متعلق څه نه څه معلومات او د هر یو نمونه بیان کړو :

۱ - تذکرة الاولیا :- دا کتاب سليمان ما کو په ۶۱۲ هـ کښ لیکلی دی . سليمان ما کو د بارک خان لوی په قام صابزی ، او د قندهار په ارغسان کښ اوسیده . دا کتاب د پښتو د شری لپری اثر دی چه لمونږ گوتوله راغلی دی . د دې کتاب یو خوږ زړې دسر پاڼې (۱) د (۱۳۱۹) په سالنامه کښ نشر شوې دی . د دې کتاب په موندلو د پښتو د نثر تاریخ اوه نیم سوه کالوته رسیږي او ددی نه پخوا د یوبل اثر په موندلو لانه یو موفق شوی . په دې کتاب کښ د بزرگانو او اولیانو حالات لیکل شوی دی . دا اثر که شه هم د تند کړي ، رنگت لری . مگر هر کله چه د مذهبي احساس په اثر کښ لیکل شوی دی او د اولیانو ، بزرگانو د مناقبو ، او حالاتو بیان دی نو لځکه ورته د موضوع په لحاظ مذهبي وایو .

(۱) دا اثر ښاغلی حبیبی موندلی دی او د ۱۳۱۹ په سالنامه کښ ئی د دغه کتاب یو خو پاڼی

زنگو گرافیک کړی دی .

نمونه: (وايم حمدوسپاس دلوی خاوند ، اودرود پر محمدمصطفی صلی الله علیه و سلم چه دی بادار دکوینو اورحمت دتقلینو - لوی لوی رحمتونه دې وی د هغه استاذی په آل اوبارانو چه دواړه جهان په پردوی دی رویشان .

اما بعد زه غریب خاوری سلیمان لوی دبارک خان ما کو صابزی چه په ویا له دارغسان اوسینم اویه دې مز کو یا لېږم . په سن دواس شپږ سوه دهجری تللی وم ، اودیننخوا په راغو او کلو گر لېږم ، اومراقه داوایا اوواصلینومی پلنل ؛ او په هرلوری می کاملان موندل ؛ اوددوی په خدمت خا کپای وم ؛ اوهر کله په سلام ورته ولاړ .

چه له دې سفره په کور کښ کښینستم ، تنها کی می رچاودلې دینو ، بیا پاخېدولم ، اوله خښته می مرستون شوم چه احوال دهغو کاملان وکولم ، اودوی چه هغه ویناوی پاتی کړی دی اویښتانه ئی لولی اوس .)

تبصره : د سلیمان-ما کو تر دمعنی په لحاظ په مذهبی اودینی حصه کښ شاملېږی . د لفظ په لحاظ هم لحنی مهم خصوصیات لری چه زیات ئی دپروسکال په سالنامه کښ ښاغلی «خادم» بیان کړی دی . زه ئی دلته فقط بوڅو خصایص بیانوم :

- ۱- د سلیمان ما کو تر په یخوانو نرونو کښ ساده ، روان اوغیر مغلق دی .
 - ۲- دی اوږدې اوگرانی جملې نه استعمالوی -
 - ۳- درویشان ، درويزه پشان مردفی اومقفی حملی هم نه جوړوی .
 - ۴- دپښتو خالص لغات زیات استعمالوی ؛ چه هغه په نننی محاوره کښ نشته .
 - ۵- دده تر موزون هم نه دی بلکه دپښتو دهغه وخت یوښه تر یعنی : نر عاری «ورته ویلی شی .
 - ۶- لغوی اقتدائی زیات دی ، اودپښتو په لغاتو پوره احاطه لری .
- صرف دترکیب اودجملو دتقدیم اوتاخیر په لحاظ ، پکښ څه نواقص شته هغه دادی چه د عربی عباراتو او جملو اثر پکښ زیات لیدل کښیږی .
- او عبارات او جملې ئی دپښتو د موجوده قالب نه ډیر ایری والی لری په دی سبک کښ دی دچا مقلدنه گڼو - ولی چه دده تر لجه ، بل څوک نشته اړنه کم بل تر مونږ ته معلوم دی نو په دې لحاظ ده ته د خپل سبک مؤسس وایو .

۲- خبر البیان : دویم اثر چه د تذکره الاولیاء نه وروسته ، د مذهبی اودینی احساس په اثر کښ لیکل شوی دی ؛ خبر البیان دی . خبر البیان دمشهور «پیررویشان» اثر دی . پیررویشان د عبدالله لوی ، دوزیرستان د (کاشی گرم) اودیو پوره معقولی او فلسفی دماغ خښتن و - خبر البیان دده تبلیغی کتاب دی . یعنی په دې کتاب کښ ئی د مذهب اودین ته رنگ کښ خپل افکار او عقاید ،

ښکاره کړې دی. دا کتاب په څلورو ژبو عربي، اردو، فارسي، پښتو ليکل شوې دی «پيرونيان» د پښتو يو زبردست مبلغ، معقول، فلسفي سپړی دی - دی بايزيد نومیده، او په میان روښان، پيرونيان حتی «پيرتاريک» سره مشهورو- پيرونيان ډېر معتقدین او پيروان لرل اودی ئی پیرا و مرشدو - اخون درويزه دده معاصر دی. ددې دواړو لویو شخصیتونو همپه د پاره په مذهبي اودیني مسایلو کښ جگړې، بحث مباحثې شوی دی. او په هم دې اثر کښ دوی خپل تبلیغي کتابونه ليکلي دی. وائی چه پيرونيان د یو خاص مذهب او عقیدې خاوندو، دی په (۹۴۹) (۱) هجری کښ قوی شوی دی. لسم قرن دده دبروز او عروج عصر شمېرل کيږی درويزه وائی چه پيرونيان یو عالم اوفلسوف سپړو، د مذهبوفلسفي ئی کتلی وې، اویونوی مسلک ئی راوېستلی و- دخیر البیان قلمي نسخی ئی نوم مستشر فینولکه، مستر اورتهی، سرد مینسن راس، مارگن سټیرن لیدلې دی. مگر نسخی ئی ډېرې کمی پیدا کيږی- صرف یوه قلمي نسخه ئی په انډیا آفس یا برطانوی موزیم کښ شته مارگن سټیرن دهند دزدو آثارو په مجله کښ ددغه کتاب څخه یو څو نمونې نشر کړې دی چه دادی مونږ ئی لاندی رانقل کوو!

نمونه: (ښی ویلی دی رحمت دې وی په ده مرگت به ورشی وسړی ته ناگهان - نشته په دنیا کښ دسړی تل تر تله مقام - گوره ددغی زمان آدمیان - غواړی دنیا اوهر چه پکښ وی مشغول دی ډېر آدمیان ئی پکښ به کرلو یا په بازار گانې، یا په بوند گلی یا په تور کښ باندی ئی پکښ په نور نور چار مشغول که آدمیان -

که څوک اساسی لری، کمال تیر شی تمام - څښتن ئی اختیاراری چه یو دینار دی ورکی دهر حیوان - یادې بها کی له دوو سوو درمودې پنځه وز کی تمام -)

خصایص: څرنگ چه دغه موهم وویل د اثر د معنی او مفهوم په لحاظ دینی اوتبلیغی دی اود لفظ په لحاظ ورته مقفی یا مسجع ترویلی شو - نور عبارات بالکل دشر په شان دی یعنی وزن پکښ نشته مگر دقاویو لحاظ پکښ شوی دی. په دې لحاظ دې قسم ته ئی خلک نیم مصنوعی شعر وائی اما هر کله چه د شعر د یو جز یعنی وزن مراعات پکښ نشته او ئی څکه شعر نه بلل کيږی په دې نثر کښ سلاست اوروانی لیدله کيږی - نامانوس اومشکل لغات پکښ نه دی استعمال شوی، سره ددې هم هر کله چه فقهي مذهبی، دینی مسایل پکښ بیان شوی دی، نودعربی ژبی دطریقی، اسلوب، ترکیب له تاثیر خالی نه دی دا قسم نثر دشر په لحاظ هم مکمل نه بلل کيږی. څرنگ چه مکمل شعر ورته نشی ویلی دارنگه مکمل نثر هم نه دی بلکه ناقص اونیچکړی نثر دی - ددې تر مهم خصوصیت دادی چه جملي ئی اوږدې دی او دتذکره الاولیاء په شان لنډې جملي نه استعمالوی عاطف هم ډېر نه استعمالوی،

او په معنوی ارتباطا کتفا کوی . ددې يو خوچو بلو څخه معلومېږي چه په دې شرکېن د قافېي تکرار زيات دی . او يوه قافيه شو واری تکرارېږي .

۳ - نخن الاسلام : يا «نخن پښتو» دريم کتاب دی ، چه په ديني او مذهبي سلسله کېن داخلېږي . دا کتاب د شرعي مسايلو عقايدو تجويد او کلام مجموعه ده ، او ديني مسايلو د تبليغ او پروباگنده په غرض ليکل شوی دی . اخون درويزه د پښتو يوزېر دست مشرع عالم ددې کتاب مصنف دی . دی پښتون عالم دا کتاب د « پيرروشان » دخبر البيان په مقابل کېن دهغه دمسلك دپندولو دپاره ليکلی دې .

اخون درويزه د گدالې لخوا ، اود (جيون) د کورنۍ څخه و ، دی د شيخ علي تر مينځي « پيربابا » معتقد او مريدو - اخون درويزه ننگر هاری (۱) دی . نخان او خپلې اولادې ته ننگر هاريان وائي . دی د (۱۰۰۰) کال هجري په خواوشا کېن ژوندی و او په ۱۰۴۸ ه کېن وفات شوی دی . قبر لې په پېښور کېن دی . دی وائي (پياښته نخن می و کېنې پر په درو په گوهارو) نخن دده نه وروسته دده لخواي کړي يمداد ، ټول کړي ، او ترتيب کړي دی او بيا دويم وار مصطفى محمد د کړي يمداد نمسي په سنه ۱۱۱۲ ه کېن ترتيب او راټول کړي دی . د نخن په وروستو مجموعه کېن چه پاتې دی مخيني نور اشعار او شر دده اولادې زيات کړي دی . او دده اولادې او دده د کورنۍ او شا گردانو د کلام نموني پکښې پيدا کېږي . مگر د معني او موضوع ، دارنگه د سبک اولفظ په لحاظ ټولو د درويزه پيروی کړي ده ، او ټول نخن په يورنگه او بو طرز معلومېږي . کړي يمداد د درويزه لخواي ، عبدالحليم ، او مصطفى محمد د درويزه نمسي ، ملا اصغر د درويزه ورور ، ملا عبدالسلام . عمر خان ، مير خان د درويزه شا گردان ، دې ټولو خپل اشعار او د کلام نموني په نخن کېن زياتې کړي دی . او د درويزه په شان ديني او مذهبي مطالب لې بيان کړي دی .

نخن د خير البيان په سبک ويلي شوی دی - يعنی نيم مصنوعی يا نيم عر وضي شعر دی دخير البيان په شان نخن ته هم مکمل تشريحي ويلي بلکه مقفي ثرورته ويل کېږي صرف دو مره فرق دی چه د نخن عبارات موزون هم وی ، او دخير البيان اکثر عبارات او جملي وزن نه لری . مطلب دا چه د نخن عبارات زيات موزون دی ، او دخير البيان هغه يواخي مقفي دی .
نمونه : (د هر خيز اصل ثابت دی . نحه نوم باندي ر غېږي - هم په عقل را کېږلخي ، هم داعقل وررسيږي - د آشنا اصل ثابت دي ، او هام نه دی - ته آگاه شه

(۱) دا گفتار د درويزه ننگر هاری دی .

رحمت په مصنف شه هم په وادوننگر هارو . چه پښتو دين لې پښتو لره بيان کړ
(قلمي نخن)

چه اوهام خپرونه نه لری سودونه - نه ئی زبان وبله رسیزی - خلاف سوسفطایه کا - دوی واگی دا اوهام دی له صانه ئی منکر دی - په محبت داهل شرع دوی به اور کښ کښولی - سکه دا اور دې هم اوهام شی چه په دوی نه لگیزی - اهل حق دی ویلی ، چه بی شک صانع قدیم دی - برده گواه دی دا مختلف چارې دعاقل حجت دغه دی - چه هېڅ کالی بی استانه نه رغیزی - دا اشیا واره حادث دی له نابوده پیدا شوې - هر چه وشو یا به شینه - اود حق ذات صفات قدیم دی - کله آشیاه قدرته پیدا کیزی - اسباب دعلم درې دی - اول حواس دې سلامت وی له نقصانه - هغه خیز چه په حواس تعلق لرینه - په شکل ، په اوزېدل په یو بول هم په نیول یا په لیده به ور یو هیزې - دویم اسباب خیر صادق دی - دا خبر دی په دوه رنگه - یو خیر متواتر دی - هر چه ډېر وخلقو ویلی پی در پی وی - څه تهمت د کذابی ورته نکیزی - په دغه خبر به علم ضروری دتا حاصل شی - لکه ډېر خلک له تېر وباد شاهانو کا خبر ی - یا لکه مکه اومدینه وی په جهان کښ دوی خر گنده په ملکونه -

خصوصیات : د مخزن په شر کښ ، عربی الفاظ ، زیات دی . د جملو په آخر کښ د قافو مراعات کوی ، که څه هم جمله ډېره او زده شی - لښی جملی او عبارات ئی موزون ، اولکه د نظم دوزن په قالب هم برابر وی ، اما تر آخره پورې پکښ بیادغه شی نه لیدل کیزی . گوندي شاید نظم ورته ویلی شوی وی . بله خبره داده چه یوه جمله ئی ډېره لنډه وی او بله ډېره او زده وی ، چه په دې لحاظ هم د نظم په قالب کښ نشی راتلی - غرض داچه داشر د پښتو په مقفی شر کښ داخليزی - اونه ورته پوره تراونه ورته پوره نظم ویلی شی - داشر تر یوې اندازې آسان دی لکه چه دادعامر خلکو دپوهولو په غرض لیکل شوی دی . عبارات اوترا کښ ئی آسان او عام فهم دی البته لښی عرفانی اوتصوفی کلمات پکښ زیات مستعمل دی . مخففات زیات استعما لوی . لکه چه د (دغه ، خپل سر ، یوله بله) په نحای (غه خپسر ، و بله ، لجه) لیکي - او مقففات هم د تلفظ له مخه لیکي -

۴ فواید الشریعته : څلورم کتاب چه په دې سلسله کښ دا خلیزی فواید الشریعته دی : دا کتاب اخوند قاسم نامی به (۹۶۷ ه) کښ لیکلی دی . اخوند قاسم د شینو اړود پایین و ، او دا کبر مغولی په زمانه کښ اوسیده (۱) په دې کتاب کښی شرعی مسایل بیان شوی دی اویومذهبی اودینی کتاب دی د فواید الشریعته د دیباچې نه معلومیزی چه اخوند قاسم ، دا خوند درويزه له بیروانو او اخلاصمدانونه و - او په یوسف زو کښ اوسیده ددې کتاب سبک د مخزن سبک ته نژدې دی . مطالب ئی هم د مخزن پشان ټول دینی او مذهبی دی . مطلب داچه د معنی

(۱) دراورتهی د پښتو گرامر مقدمه .

لفظ ، سبک او اسلوب ټولو په لحاظ د مخون په ليار روان دی او دمقفي او مسجع تر اطلاق بری کيږي
نمونه : (به انيس الواعظين کښ هسي وائي ، يوو يشت حق د خښتن دی به
 عورتی - اول حق ئی دادی چه دده حکم دي منی ؛ بهانه دي پکښ نه کوی - که
 بلنه ئی دده قبوله نکړه ، لکه مارله پوسته ووئی داسی داله عباد ته به ووئینه - دوم
 حق د خښتن دادی چه خپل لجان دي وخښتن ته دا په ښه زينت لرينه - دريم حق
 د خښتن دادی چه بی اذنه دده مال به نه خر خوینه - چه سروردی فرمايلي چه ثواب
 ئی د خښتن شی دا گناه بری وگڼينه - څلورم حق ئی دادی چه بی اذنه د خښتن
 دی داروزه نفل نه لرينه ، چه دا بی له لوی ، تندی نور به هيڅ نه حا صلوینه
 پنځم حق د خښتن دادی چه بی اذنه د خښتن دي داله کوره نه وئینه ، که داوو ته
 بی اذنه فریښتی به بری لغت کاتر هغه پوري چه په بیر ته داو کور ته را شینه -
 شپږم حق د خښتن دادی چه خښتن ئی بر غضب شی عورتینه دي سخت جو اب نه
 ور کوینه - اتم حق د خښتن دادی چه خښتن دي له سواله هم له هسی رنگه کاره
 چه دی پکښ سبک کيږي البته منع کوینه)

تبصره : دا اثر په آخر کښ مقفي او مسجع راځی - او ز دي جملي پکښ استعمالیږي
 دا اثر هم لکه د خبرالبیان او د مخون د اثر پشان پوره او مکمل اثر نه بلل کيږي په بل
 عبارت (اثر عاری) ورته نشی ویلی . دا اثر ساده ، روان او عام فهم دی . مشکل عبارات
 نا آشنا لغات او سختی جملي پکښ نه لیدل کيږي په ساده ژبه روان دی . ددي اثر لوی
 خصوصیت دادی چه عربي الفاظ پکښ زیات نه دی استعمال شوی . کوشش شوی دی چه
 پښتو الفاظ استعمال شی . په هر صورت دا اثر د هغه وخت په اثر کښ ښه اثر گڼل کيږي .

۵ - نافع المسلمین :

دا کتاب هم یو مذهبی او دینی کتاب دی . د شرعی او اخلاقی مسایلو مجموعو ده په
 سر کښ ئی دایمان بحث دی . د شاه حسین هوتک په زمانه کښ لیکل شوی دی . مصنف ئی
 نور محمد نومېږي . دی هم دا خون درويزه د مکتب یو شاگرد ښکاری . د اثر د تحریر او
 نگارش طریقه ئی د مخون پشان ده - مطالب ئی هم د مخون پشان دینی دی . اثر ئی مقفي او
 مسجع دی . بلکه لاکه قدر وزن ، او شعر ته نزد یوالی هم پکښ لیدل کيږي په دي اعتبار دي
 اثر ته نیم مصنوعی شعر ویلی شی داسی معلو مېږي چه دا نور محمد دا خون درويزه نمسی د
 کریمداد لخوای او د مصطفی محمد (۱) پلاردی . ده په دي خپل کتاب کښ د کریمداد د اثر

(۱) مصطفی محمد بن میان نور محمد بن کریمداد بن اخون درويزه (مخون)

او کلام څخه هم څه برخې راوړې دي دا کتاب د مخزن نه وروسته لیکل شوی دی . او د هغه سره نژدی ارتباط لري .

نمونه : (زده کړه ای مومنه مسلمانان ، اول دا کلمه شهادة وايه ، پرې باور کړه محما جانه - دویم نمونځ او دریم ئی غه زکواة دی . څلورم ئی روزه او پنځم حج دی . که دلار مونده امان - ته زده کړه ایمان دادی ای مومنه (لا اله الا الله محمد الرسول الله) وايه گویان - هم باور ئی په معنی کړه غه معنی گوره چه داده : چه خدای یودی بی شریکه دا خبره ده روښان - محمد رسول د خدای دی فرستاد و هر چاته هم باور کړه دی رسول دی و هر چاته - که پیری دی که انسان - هم ارکان دایمان زده کړه پرې باور کړه هغه دوه دی ای مسلمه محما جان - اول اقرار کول په ژبه چه محمد له خدای دی ، راوړی . دویم هغه واده قبول کړه پرې باور کړه ای جان - هم باورته په زده کړه ، هم یقین کړه باندې جرم چه قبول واده احکام کړي هم شرطونه دایمان ته به شپنه په امان - که شرطونه دو خوب ددې ایمان دی یا ایمان مفصل دی یا مجمل دی دا خبره ده عیان - که فرایض د ایمان دینه یا واجب دی یا ادب یا مستحب دینه ، ای نمونان - هغه واده بیان کړی اخون درويزه دی په مخزن کښ بیان نشو په دا کتاب کښ دا کتاب کوتاه له مان - اخون در ويزه ستن ده د دین په افغانان کښ ، د چراغ پشان ئی روښان دین که پدا افغانی لسان - نور محمد کوتاه بیان په پښتو وکړ - ډېر به خوښ به دایمان شی زیات افغان)

خصایص : په دې نثر کښ دوزن التزام نشته ، معنی جملی موزونی ، او لغبنی بی وزن راځی البته د قافی التزام پکښ شته په دی لحاظ مقفی او مسجع نثر بلل کښی .
دا نثر دا خوند درويزه مکتب ته نژدی دی ، او د خیر الیابان سبک پکښ غالب دی . د قافی تکرار پکښ زیات لیدل کښی . که بله قافیه پیدا نشی صرف د مقفی کولو د پاره مخکښ قافیه بیا تکرار وی . وړې ، او زدی دواړه ډوله جملې استعما لوی او دهغه وخت یو متوسط نثر دی .

٦ - تفسیر بدر همنیر :

په مذهبی او دینی سلسله کښ یو بل کتاب چه نمونه گوتوله راغلی دی تفسیر بدر همنیر دی دا تفسیر دوست محمد خټک ، په سنه ۱۲۷۵ ه کښ لیکلی دی دوست محمد د خو شحال خټک د کورنی او اولادې وروستی سړی دی - دی هم په پښتو کښ لیکه د خپلو نیکو نو غو ندې ښه تالیفات او مهم آثار لری ، چه زیات ئی په نظم دی . د (۱۲۹۰ ه) سن پورې ئی ژوندون ثابت دی ځکه چه په دې سن کښ ئی بحر العاود نومی کتاب لیکلی دی .

نمونه : (په تفسیر کشف کتب راوړی دی چه یو بادشاه وزیر ته وویل چه د دې آیات شریف ترجمه راته وکړه «حق تعالی وائی هره ورځ زه په یوشان کتب نه یم » نوردانوی شان له حق تعالی سره نشان د مخلوقیت قبلوی او خالقیت او مخلوقیت هیڅ مناسبت نه لری اویه دې سره اعتقاد کفر راوی . وزیر ورته عرض وکړ ، چه درې ورځی موده راله را کړه . پس وزیر پدادرې ورځی مده هیڅ فایده وموصول ته ونه رسوله . نوردريمه ورځ خفه او پریشانه اوناتوانه اوسر گردانه گرځېده . یو خانه زاده دده . هغه عرض وکړ چه ای صاحب ! ولی داسی دلگیر اوملال ئې ؟ ده ورته وویل چه ملات می په داخبره سره دی چه بادشاه ددې آیات شریف دمعنی پوښتنه وکړه . مادري ورځی مهلت غوښتی و ، اوس ئی له معنی څخه عاجز راغلم . ده ورته وویل په فضل سره دحق تعالی داجواب به زه ورلره ورکړم وزیر ډېر خوشحاله شودی ئې په حضور دبادشاه راووست و یل بادشاه ستادسوال مقصد له دی لخوا نه څخه راغلی دی بادشاه ورته وویل وایه معنی ددې آیه شریف ده ورته وویل چه بادشاه عرضداشت دبنده وتاته دادی چه ته په اصل کتب سوال گرئې دسوال کتنده داځای نه دی لیکه چه ستا دی . ته لهما په لځای ودریزه تخت وماته راپریزده چه زه پرکښیم . نور په تاته ددې خبرې لځواب درکړم . بادشاه عاشق ددې جواب ودی ئې پرتخت کښناوه . بادشاه دده پرلځای ودریده ، ده ورته وویل چه بادشاه په علم قدیم کتب دحق تعالی داراغلی ووچه زه به ستا پرتخت کښیم . ته به لهما پر لځای ودریزې اوس هغه دلته په ظهور سره راغی . بادشاه تحسین دده دقول وکړ ، آفرین ئی پرووايه .

تبصره : د موضوع اومعنی په لحاظ داتر دپخوانو په شان دی . یعنی مطالب ئی دینی دی اما دلفظ په لحاظ دپخوانو اثر ونوسره فرق لری . لځکه چه داتر د۱۳ پېړۍ سر دی اویه دومره موده کتب خوځانجا په سبک اوطرز کتب څه نه څه فرق پېښیږی په دی وجه داتر هم داخون درویزه ، خیرالبیان دطرزاوسبک څخه جلا ، اومخالف دی . دلته لږ غوندي تر اصلاح شوی ، اوحقیقی مفهوم ته نزدې شوی دی مطلب داچه دپخوانو اثر ونوغوندي قافیه بندی پکښ نه لیدل کیږی بلکه دقافی اودوزن څخه یوعاری شردی . عبارات ئی ساده اوروان دی . ډېر نا آشنا لغات نه استعمالوی مگر سره ددې هم دلځینو عباراتو مطلب ښه واضع نه وی . اولځینو نواقص پکښ موجوددی . دجملو په ترکیب کتب دعربی او د بلی ژبی اثر لیدل کیږی . جملی ، تراکیب ، عبارات لادښتونه خالص قالب کتب نه دی لوېدلې . نو په دی لحاظ داتر هم نا مکمل اوداصلاح قابل گنل کیږی .

۷ - تفسیر یسیر :

د پښتو مذهبي اودیني نثر په سلسله کېن تفسیر یسیر هم شامل دی . تفسیر یسیر مرا د علی صاحبزاده ، په سنه ۱۲۸۲ هـ سن کېن لیکلی دی گو یادا کتاب هم ۱۳۳۰ قن اثر دی . مراد علی صاحبزاده د جلال آباد د « کامی » اودیوې علمی کورنۍ عالم سړی و ، د عربی علومو پوره ملاو ، په عربی فارسی ، پښتو کېن مهم تالیفات لری اود پښتو په نظم ځی هم زیات آثار لیکلی دی . د پښتو په نثر کېن ځی مشهور اثر « تفسیر یسیر » دی ، د تفسیر یسیر نثر په سبک ، نگار ش کېن د (بدر منیر) نثر ته نژدې دی . څرنگه چه دادواړه آثار تقریباً په یوه عصر اونژدې وختونو کېن لیکل شوی دی ، نو په اسلوب ، او طرز تحریر کېن ځی هم څه زیات فرق نه لیدل کینزی ، د تفسیر یسیر نثر ته هم مرسل یا عاری شریلی شو ، ولی چه د قافیی یادوزن قید پکښ نشته ، دا نثر د سبک او اسلوب په لحاظ د درويزه د سبک نه بالکل اوبښتی دی او په دی لحاظ دویم دور یعنی دخوشحال ، قادر ، افضل خان خټک د سبک سره نژدیوالی لری .

نمونه : (روایت دی چه یو بادشاه د تمام روی زمین چه نوم ځی نمرود بن کنعان و اویا تخت ځی شهر بابل و یوه شپه ځی په خوب کېن ولید چه د بابل له څنگه یوستوری راوخوت اورناده شغلي دهغه رناده نمرود سپوزمی بیخی ورکه کړه . نوله ډېره هیښه راویش شه ، اود خپل ملک کاهنان او حکیمان ځی راجمع کړل دپاره د تعبیر او دوی ورته وویل چه په دې کال کېن به یوه ملک پیدا شی په بابل کېن چه ستا بادشاهی به بر همه کا . اوتر اوسه لا دیلار په پښت کېن دی . نو حکم ځی وکړ چه د بابل نارینه او بیخی سره بیلی کړی ، او څو کیداران ځی پری ودرول . او آزر چه مقرب د باد شاه و ، له څو کیدارانو پټ چرته له خپلی بیخی سره یوځای شه ، اوداحامله شوه ، او صبا له کاهنانو نمروته ووی چه نن شپه هغه هک له یلاره مورته لاړ نو دی په غضب شه او په امیندوارو بیخو ځی سړی کښتول چه هلکان ترې وژنی او جینگی پریز دی)

تبصره : په دې سلسله کېن نور هم ډېر آثار او کتابونه موجود دی اما دنورو نمونې ځمو نږ لاس ته راغلې ، نو په دغه قدرمو ا کتفاو کړه . او بل دمقالې اختصار ته موهم وکتل .

دا ثابت ده ، چه مذهبي اودیني نفوذ په ژبه او ادب کېن له هر څه نه زیات او ډېر وي په پښتو ژبه کېن هم دغه نفوذ او تاثیر زیات لیدلی شی ، اوتر اوسه پورې چه د پښتو زیات آثار او تالیفات موجود دی ، هغه ټول دغې برخې ته راجع دی . په تېره د پښتو د نظم زیاتو برخه څو دغسی دینی ، مذهبی ، عقیدوی . افکار او مسایلونو لپه ده او نسبت تاریخی ؛ قصصی اونورو موضوعاتو ته مذهبي اودیني موضوعات په پښتو کېن زیات رانوتی دی .

(۱) وائی چه خوشحال خان هدايه له عربي څخه په پښتو ترجمه کړې ده او د ديني متفرقو مضامينو يوبل کوچنی کتاب گي هم درلود . مگر متاسفانه چه اوس د يوه درک نشته د پښتو د مذهبي اثر په سلسله کښ د شمس الدين کاکړ ، «سراج الموتي» نومی يو کتاب هم شته دارنگه په وروستو وختونو کښ نور هم ډېر فقهی او دينی کتابونه لکه (مکتب ، مختصر ، ضابطه ، ميراث ، اونوراونور) خلکو په پښتو ترجمه کړې دي چه دهغو ټولو بيان کافي وخت او اوږد بحث غواړی .

تاريخی

داخر کښه ده ، چه ژبه هميشه د پاره د حکومتونو په پيوری کښ پالل کيږی . خو پورې چه دیوی ژبی سره د حکومت د مرستی لاس ته وی هغې پوری هغه محکښ نشی تللی په تېره په تاريخی او تعليمی برخو کښ خو د حکومت توجه ته زیات ضرورت دی . مذهبی او دينی آثار د شخصی عقیدو پواسطه هم ډېر بدي ، او ميدان ته راتلی شی . مگر تاريخی او تعليمی آثار د حکومتونو او پاجهانو د تشویق ، زور ، کومک نه په غیر تعميم نشی موندی .

ژبی د حکومتونو پواسطه رسمی کيږی او عمومیت مومی . فارسی په غزنوی د لپار کښ دې حده رارسېدی ده - اردو دهند د مغلو په وخت کښ پالل شوی اوروزل شوی ده ، صرف يوه پښتو ده چه په یو خارق العاده صورت گي دنورو ژبو په مینځ کښ لجان ټينگ کړی اوساتلی دی . اوسره ددې چه د پخوانو حکومتونو له خوا ورته زیاته توجه نه ده شوې ، بیانی هم په هر قسمت کښ ډېر آثار پیدا کړی دی ، اوڅه نه څه ذخيره يکښ موجوده ده . په اثر کښ مهم قسمت تاريخی برخه ده د پښتو په دې برخه کښ زیات آثار ليکل شوی دی . مگر متاسفانه چه د دغه آثارو زیاته برخه د زمانې دلاسه ورکه شوې او برباده شوې ده . اومونږته گي بی له تشو نوموڅخه بل څه نه دی رارسېدی . دغسی تاريخی کتابونه چه مونږته گي تش نومونه رارسېدی دی دادی :

۱- لمړی تاريخ چه په پښتو کښ ليکل شوی دی . د «شيخ ملی» دفتر دی شيخ ملی د پښتون قوم پوسردار اومشرو ، وائی چه (۲) په (۸۱۰هـ) کښ پښتانه د شيخ ملی اوشیخ احمد په قیادت کښ دننگرهار څخه پېښور ته تللی دی . دلته گي دنوروقومونو سره جنگونه کړی دی اودفتوحاتو سرگي سوات ته رسېدی دی- ده دخپلو فتوحاتو تاريخ په خپله ليکلی دی . اودملکونودویش ذکر گي يکښ هم کړی دی . (مارگن سټيرن) ليکی . (چه دراورقی له ايکنوڅخه معلومېږی چه شيخ ملی د پښتنو د طواغقو اوخپلو فتوحاتو تاريخ په ۱۴۱۷هـ يعني (۵۲۴) کاله پخوا ليکلی دی .

(۱) راورقی

(۲) تاريخ مرصع .

اودا کتاب ده لیدلی دی) اخون درويزه، تاريخ مرصع، اونور مورخين هم ددې کتاب ذکر کوي . مگر اوس بيخي وړک دی او هيچير ته يې پته نشته .

۲- بل دخان کجوراني زي کتاب دی . « خان کجو » هم د پښتنو د قبایلو سردار و، اود شيخ ملي نه وروسته د قام په سرداری- تا کتل شوی و . ده هم دخپل قام تاريخ ليکلی دی . (راورتي) ددې کتاب نوم اخستی دی . وایي چه دا کتاب خان کجوراني زي په ۱۴۹۴ع يعني (۴۴۷) کاله پخوا ليکلی دی . ددې کتاب متعلق څه نور معلومات پلاس نشته .

۳- دريم دخوشحال خان تاريخ دی . راورتي ليکي چه خوشحال خان د پښتنو تاريخ ليکلی دی مگر فعلاً ډېر ناياب دی . اونه پيدا کيږي .

۴- تذکرة الملوك : دا کتاب د سدوزايانو په وخت کښ په پښتو ليکل شوی دی .

سدوزايانو د کورني حالات بيانوي . مستر راورتي ليکي : (دا کتاب ډېر ناياب دی صرف لخوا لاس ته گئی يوه نسخه راغلې ده . دا کتاب اته جلده او (۶۴۷) صفحي دی . دوه برخي واقعات گي هغه دی : چه دا حمد شاه بابا نه وروسته پېښ شوی دی) په هر صورت دا کتاب د پښتو يو ډېر مهم او قيمتي اثر دی مگر متاسفانه چه مونږ گي دليلونه محروم يو او نامعلوم دی . اخون درويزه هم په مخزن کښ څه لږ ډېر تاريخي حالات بيان کړي دي مگر دهغه کتاب په عام لحاظ يومذهبي کتاب گڼل کيږي . پرته لدې څخه احتمال لري چه نور به هم ډېر د پښتو تاريخي کتابونه وي چه مونږ ته به گي نوم هم نه وي رارسيدلی . کوم تاريخي کتابونه چه نمونې گي پيدا کيدی شي دادی :

۵- تاريخ مرصع : د پښتو يوزبر دست تاريخي کتاب چه زيات شهرت اونوم لري تاريخ مرصع دی . تاريخ مرصع د پښتنو يولوی تاريخ دی چه دخټکو د کورني يوروشان ستوري محمد افضل خان ليکلی دی . دا کتاب د معنی اولفظ دواړو په لحاظ د پښتو د تاريخي ټول يوخوږ اولوړ کتاب دی اوبه تر کښ د افضل خان تاريخي شاهکار گڼل کيږي . دا کتاب هم مکمل نه پيدا کيږي صرف انگرېزانو گي يو خوبابونه په « گلشن روه » او « کلید افغاني » کښ چاپ کړي دی . افضل خان داشرف خان هجري زوی اود خوشحال خان نمسی دی . دی تر (۱۱۸۳هـ) پوري ژوندی و . خپل زيات آثار گي د (۱۱۰۰) نه راپدې خوا ليکلي دی افضل خان دخټکو د کورني يو پياوړی ادیب او په تېره په ټول کښ د پوره اقتدار خاوند دی . اگر چه خوشحال او عبدالقادر هم د پښتو د ټول په تحول کښ پوره برخه اخستی ده . مگر افضل خان دخټکو د ټول د میدان په لوان گڼل کيږي . په دی وخت کښ د پښتو ټول ساده او خوږ شوی او د شعر د رنگ نه راوتلی دی . په دې وخت کښ ټول حقيقي رنگ پيدا کړی دی . دخټکو د کورني عصر ته مونږ د پښتو د ټول دويم دوروايو . په دې وخت کښ د پښتو ټول داخون درويزه د سبک نه را اوښتی دی او يوبل مستقل سبک میدان نه راوتی دی . دخټکو د کورني

په وخت کښ څر ننگ چه د پښتو شعر ښه ترفی کړې ده دار ننگ د پښتو څر هم یو پوره تکامل موندلی دی. د معنی او موضوعاتو په لحاظ هم د څر لمن ډېره اړته شوې ده. تاریخی قصصی، داسی نور نور موضوعات او مطالب پکښ داخل شوی دی. او د سبک او اسلوب په لحاظ پکښ هم پوره اصطلاحات شوی دی. په دې کورنۍ کښ خو شحال، عبد القادر افضل خان، درې واده څر لیکونکی دی. مگر افضل خان پکښ د زیات حق خاوند دی. اوس ئی د تاریخ مرصع یوه نمونه وگو رئی :

راتلل د غوریه خیلو له قند هاره

نمونه : (نقل کچه په یوه سبب یاد هزاره وله میر څی تنگ شول ، یادمغل له بدۍ د قندهار له ملکه متفرقه تپه تپه راروانې وی. په کابل په ننگهارئی مکان و نیو . چه جمعیت ئی وشه ، خانه کوچ پیناور لره راغله په پیناور باندې د لاک و و ، مناقشه ئی سره وشوه . د سلطان پورۍ په کلی چه اوس ئی هم عالم د جنگ وری بولی جنگ سره و کړ . دلایا کوشکست بیاموند څه په تیغ مړه شول بعضی ډېر عالم د هزار خانۍ نالی غرق کړل ، چه تیزندی کسندئ بولی . د جنگ په وخت یوه پر چه داور را ښکاره شوه ، باران پر سرحد دنالی وشه . ناله راغله ، او که نه خپل قوت داو بو د هغی نالی نشته هسی نقل کچه هغه زمان باران په هیڅ لځای نه و ، مگر په سرحد دهغی نالی سبحان الله . فتح له جانبه دده او مددله جانبه دده ، ویلی دی حق تعالی (ومارمیت اذ رمیت ولکن الله رمی) د لاک له پیناوره بی یا په شول ، بیاد یوسف زیو تر سیند پورې شول په لنگر کوټ په سمه په کلیانۍ ئی وادول. یومدت په داتیر شه ، بیاد یوسف زود دلایا کوسره میر څی شوه یوسف زی په درست خشی وگر مجده ورسره ئی مل کړ ، نقل دی له اخون در و یزه چه ددلایا کو په هغه آوان په میره د لنگر کوټ استو گه وه ، او یوسف زو په اشغروه او په دا سبب چه دلایا کو د لنگر کوټ گر د نواحی سره نیولی و و چه به د یوسف زو مال مواشی میرې ته په چرا گناه ور غل تاخت و تاراج به ئی کړ . که څوک به ئی په سود په سوداورغی هم ئی آزاراوه . همیشه به ددلایا کو دلاسه په تنگ وو . ملک احمد مصلحت وکړ چه بویه رجوع و خشی ته وکړ و لځ)

خصوصیات : د څنگو د کورنۍ او د هغه وخت یعنی د دویم دور غوره څر دی . مطالب ئی تاریخی دی عبارات ، جملی او ترا کیب ئی ساده او عام فهم دی . مشکل او

نامانوس لغات پکښ نه لیدل کیږي ، او مطلب ترې ښه فهمیدی شی . وړې او لنډې جملې استعمالوی نوڅکه د عاطف استعمال هم پکښ کم دی . اگر چه په دی نثر کښ د پښتو د اسلوب رنگ غالب دی مگر سره ددې هم د هغه وخت د طبعی اثر په وجه لځینی عربی ، او فارسی لغات لکه (مناقشه ، چرا گاه) پکښ استعمال شوی دی . لځینی تر کیو نه ئی هم فارسی تر کیونو نه نزدې دی مضاف له مضاف الیه نه څکښ استعمالوی ، او داسی نوراو نور لکه : (باران ، په سرحد د نالې وشه)

۶- داعثم کوفی تاریخ :

دافضل خان خټک یو بل تاریخی کتاب داعثم کوفی تاریخ دی . چه ده په پښتو تر جمه کړې دی مگر دانه ده ښکاره چه دا تر جمه له اصلی عربی څخه ده او که له فارسی څخه یا ذری هیوزا نگر یزد « کلید افغانی » په مقدمه کښ ددی کتاب ذکر کوی . ددی کتاب نمونه پلاس رانقله ! البته ددی کتاب د نثر سبک او اسلوب به هم د « تاریخ مرصع » پشان وی .

۷- تاریخ د سلطان محمود غزنوی :

دا تاریخ مولوی احمد (منشی احمد) په (۱۲۸۹ هـ) کښ له « تاریخ فرشتی » نه تر جمه کړې دی منشی احمد دپښور د « تنگی » دی . د (۱۳۰۰ هـ) په شا وخوا کښ دپښتو یو زبر دست نثر لیکونکی گڼل کیږي . دی دپښتو په نثر کښ زیات آثار او تالیفات لری . دده عصر ته مونږ دپښتو د نثر دریم دور وایو . په دې دور کښ دپښتو نثر ښه بالل شوی دی ، او ډېر کتاب بوفه پکښ میدان ته راوتی دی . قصصی آثار زیات شوی دی ، فکاهی ، ظرافتی موضوعات مینځ ته راغلی دی . په دې دور کښ دپښتو نثر په هره خوا کښ پوره تحول او تطور کړی ، او خوږ اوساده شوی دی . ددې نوی سبک موسس منشی احمد جان دی . ده دپښتو نثر ډېر مقبول کړی ، اورنگین کړی دی ، ددې وخت په نثر کښ دبلې ژبې رنگ او اثر زیات نه لیدل کیږي . که څه هم دمنشی احمد ددې لمړنی اثر په نثر کښ پوره تغیر او تحول نه دی شوی ، او ددې اثر سبک دتاریخ مرصع سبک ته قریب اونزدې دی . مگر دده نور آثار چه ددې کتاب څخه ور وسته لیکل شوی دی بالکل دپښتو په یونوی اومستقل سبک دی . نوڅکه ده ته مونږ ددې سبک موسس وایو او ددریم دور په ادبی تحول او تطور کښ ده ته دتقدم حق ور کو و .

نونه : (جمع کونکو دتاریخو نوبه مبار کو قلمو نوسره په پانود تصنیفونو خپلو

هسی لیکلی دی چه سلطان محمود غزنوی یو باد شاه وچه نیک بختی ددنیا او ددین ئی نصیب شوې وه اودعدل اوانصاف شور ئی په هر لور خور شوی و- اوبه کار دغزا کښ ئی نښانونه داسلام و درولی وو، اوبیخونه دظالمانو ئی وکښلی وو -

چه په جنگ له روان شه تا به وېل چه گوندي سيلاب دى چه په لوده او ژوره برابر بهېزى - او چه په تخت به كښناست نودسرى به گمان وشه چه هډو نوردى چه رڼا گى په خاص وعام لنگيزى . مگر په بعضى كتابونو كښ ليدل شوى دى چه دغه باد شاه ډېر بخيل و، ليكن نسبت دېخل هغه بادشاه معتبر ته له انصافه نه بهر معلو ميږي . لكه چه دومره ملكونه لاندې كول او عالمان او شاعران په مجلس كښ كښنول بغير له دنيا وركولو او مال بښلو نه برابر يږي - اودا ظاهره خبره ده چه بى له مقررې وظيفى نه خلور لكه رويى به ئى لا يقو لا يقو خلقكو ته بخښلى - او قسم قسم مهر بانگى به گى كولى اوفايدي به ئى هر چاته رسولي . هان دادوه خيزه كه دبادشاه دبدنامۍ سبب وى نو به وى يوزده بډاوى دفر دوسى شاعر سره كول بل په آخر عمر كښ زرله خلقوا خستل)

خصوصيات : داتر په ساده گى اوروانۍ كښ دتاريخ مرصع پشان دى . مشكل اوناها نوس لغات نه استعمالوى ، مگر دفارسي رنگ پكښ معلو ميږي او بل فرق دادى چه دلته روا بط او حروف عاطفه نسبت تاريخ مرصع ته زيات استعمال يږي او جملې گى هم نسبتاً اوږدې دى .

۸ - تاريخ افغانستان :

دا اثر هم دمنشى احمد جان دى . دسلطان محمود دتاريخ څخه ډېره موده وروسته ليكل شوى دى . د (ميلسون) انگرېز دتاريخ ترجمه ده - ددې كتاب څخه دده زبردست اقتدار معلو ميږي . په دې كتاب كښ دترجمى رنگ نشته - په ډېره ، ساده روانه سليسه او خوږه پښتو ليكل شوى دى . دا كتاب دطبعى يا جغرافيوى تاريخ برخه هم لرى ، په پښتو كښ دا لمرى اثر دى چه طبعى او جغرافيوى تاريخ پكښ داخل شوى دى .

(دغلزو بادشاهى)

نومونه : (ددې مراد تر سره كېدو په دويمه ورځ مير واعظ (مير ويس) دقند هار خلك راغونډه كړل . او يو تقرير ئى وكړ . هغه ووي چه زه په خپل ايمان وايم چه كمانا مطلب ستاسو آزادول دى . او آزادى يوداسى بى بهاشى دى چه دې دپاره دا سازشونه او جنگونه روا وو . گورگين خان دايران تورزن او بيمثل شپاهى دمېنځه ووت - اوس قند هار ته چه ددې طاقتور مغل ئى هميشه په بهادري سره مقابله كړې ده ، د هغو فوځو نوورستو كول څه گران نه دى؛ چه داصفهان داجراگانو په (كمان) كښ دى . آخر هغه خپل تقرير په داسى الفاظو باندې خلاص كړ؛ چه دوطن ديوخواخوږى دخولى سره مناسب اود آزادوځوانمردانو داروږدو لايق وو . هغه دا ووي « كه چيرى په تاسو كښ

داسی څوک وی چه هغه ددې آزادی په مزو باندې چه تاسو ته له اسمانه راغلي ده ؛ زور تیا نشی کولی یعنی په دې آزادی باندې خوشحال نه وی نو هغه دې په دکه خوله وواځی هیڅوک به ورباندی څه عرض ونکړی ، هغه بیشکه ددې خوشحال ریاست له پولی نه باهر چرته دنوی ظالم بادشاه په تکل تلی شی « ټولې جمعی ورسره خواخوږی وکړه - هر یو ددې خپلې نوی آزادی - حفاظت ته تیزی ناست و .)

تبصره : په عام طور دمنشی احمد شر ته مونږ کامیاب اود دریم دور غوره شر وایو . مگر لکه چه دغه موهوم وویل دده دشر اصلی تحول اوتطور ددې کتاب څخه شروع کېږی ددې کتاب عبارات او الفاظ ساده ، خوازه او عام فهم دی . دعاطف استعمال ډېر نشته مگر داوژدو جملو استعمال پکښ لیدل کېږی دمنشی احمد په دې شر کښ نوی شی دادی چه انگریزی لغات پکښ رانوتی دی . مثلاً په دې پورته نمونه کښ (کمان) انگریزی لفظ دی په دې وخت کښ یو څو داچه دانگریزانو سیاسی او حکومتی اقتدار په وطن کښ غالب ، اوبل دا کتاب په خپله دانگریزی څخه ترجمه ده نو ضرور بالضرور به دانگریزی - رنگ پرې لو بدلی وی . په دې شر کښ دپښتو خوږې محاورې استعمالېږی اود پښتو شرته د ادب چاشنی هم ورکړ شوې ده ادبی عبارات منځ ته راوتی دی . اوسه اصطلاحات په ژبه کښ داخل شوی دی .

قصصی

دشر یوه بله مهمه برخه قصص اورویات دی . دا قصص اوافسانې اکثره اختراعی وی . دلخو اخلاقی مطالبو دتفهیم او تعلیم اویادانورو اغراضو دپاره جوړېږی . اولخنی پکښ واقعی او اصلی هم وی . قصې او افسانې دیوقوم اووطن منی مال دی . هر قوم او ملت دغسی ملی افسانې لری . په پښتو کښ هم داملی ذخیره اویانگه ډېره ده په تېره ، حماسی ، عشقی ، د دوو مینوقصې په پښتو کښ زیاتې موجودې دی . مگر دې نقلونو اکثره تجریری شکل نه دی پیدا کړی . اودیاد داشت په صورت دخلکو په خولو جاری دی . علاوه دپښتو دقصو او افسانو زیاته لیکلی شوې برخه په نظم ده . په دی سلسله کښ زیاتې ترجمې هم شوی دی یعنی دفارسی او عربی نه دغسی قصصی کتابونه پښتو شوی دی په پښتو کښ چه څومره قصصی آثار موجودی لاندی بیانېږی :

۱- عیار دانش : دا دخوشحال خټک د « انوار سهیلی » دپښتو ترجمه ده . راوړتې په خپل پښتو گرامر کښ ددې کتاب څخه څو وږې وږې نمونې راوړی دی . دخوشحال خان کوم

بل تر لمونږ لاس ته نه دی راغلی - هر کله چه دی په خپل نوم دشر آثار هم لری نو و یلو شو چه خوشحال څرنگ چه دنظم دیولور مکتب مؤسس دی . اودپښتو دنظم اوشعر دنیای د پره ښایسته اورنگینه کړې ده ، دارنگه دپښتو دشر ددویم دور موسس هم دی بلل کیزی . ده دپښتو ادب شر اونظم دواړو خواوته پوره تحول اورشد ورکړی دی . اودادواړه فنونه ئی دپخوانی رنگه نهوڅکلی دی ، اودادب نوی دورئ شروع کړی دی . ده دپښتو په شر کښ نوی اسلوب اوسبک راوڅکلی دی ، اوداخون درویزه ، اوروشانیانو دشر (نیم مصنوعی) سبک ئی دشر په یومقبول اواصلی سبک بدل کړی دی . دخټکو دتولی کورنی تشر دده په سبک ښادی هو ! دا سبک دده نه وروسته افضل خان او عبدالقادر تکمیل کړی دی . اوښه ښه آثار ئی پکښ لیکلی دی ، مگر دی پکښ دتقدم حق لری .

(۱)

نونه : (یوه ورځ دباغ شینتن ناست و په تماشا د گلونو ، بلبه ئی ولیده چه مخ به ئی په پانډو دگل مینښ - اوپه فریاد فریاد به ئی پرې ناری وهلی . ورق زرنکار دگل به ئی په مینډو که یوتربله جدا کاوه -

(۲)

هم دتقدیر لاس وړاندې دستر گو د عقل محما پرده دغفلت اچولې ، اولرې کتونه هښیاری محما په تورې پردې دنابوهی اوناډانې کښ ولاړه . اومونږه یو محل په منگلې دپلا او ارمان کښ ونښتو .

(۳)

قول چه دې له ماسره کړی و ، اوس دې رضا ده چه مات ئی کړی . زه یوهېدم چه په نن زمانه وفاهغه داروده چه په دکان کښ دعطار روزگار موندنه نشی .

(۴)

. چه وقت دصبحدم شه ، په پرواز راغله مترد د په مصلحت کښ چه څه کړم بیارته محم که په عزم جزم چه وتلی یم طریق دسیل دتماشا واخلم -

(۵)

هغه چه په مینځ کښ نحای نیولی اوپښې دهنویه شپتو کښ نښتی وې او چه ئی وغوښت چه والوزی ، وزرونه ئی په شتپو کښ ککړ شپه دام دمرگ کښ پرېوتل -

(۶)

بادشاه ووی چه په دی حکم کښ له مانه خطاوشوه ، اوخبره په حال دقهر کښ محاله خولی وختله ، ولی بایده دی چه تا په هغه چاری کښ دغه رنگه تامل په نحای راوور چه لایق دحال دناصحانوی .

تبصره : ددې يو څو جملو څخه معلوميزی چه د پښتو نثر د خوشحال خان په وخت كښ څه لږه اصلاح موندلې ، او لكه چه مخكښ موهم و ويل په دې وخت كښ د پښتو نثر يو نوی سبك پيدا كړی دی دې دورته مونږ د پښتو نثر دويم دور ، اود خټكو د كورنۍ سبك ټاټوبو ، د خوشحال نثر د افضل خان د نثر په نسبت څه قدر كمزوری معلوميزی . ولی چه د ترجمی رنگ پكښ زیات دی او يونيم ځای بيخي هاغسی فارسی تركيب راوړدی لكه : (ورق زرنگار ، عطار روزگار) نور نثر ئی كه څه هم ساده اوروان دی ، مگر دلخو عباراتو څخه ئی مقصد ښه نه څر گندېزی .

۲- گلدسته : داد سعدي د گلستان پښتو ترجمه ده ، چه عبدالقادر خټك د خوشحال ځوی ترجمه كړی دی . په دې سلسله كښ دا دويم اثر شمېرل كيزی . دا كتاب كه څه هم اخلاقی ، او اجتماعي فوايد لری مگر هر كله چه د قصو په شكل كښ ليكل شوی دی نو ځكه مو په دې سلسله كښ راوړد . د عبدالقادر نثر هم په دويمه دوره كښ داخل دی اود خپل پلار خوشحال مقلد ئی بولو . دده نثر نسبت خوشحال ته ښه او بهتر شوی دی خاصي ځای دادی : رابط او غا طف ډېر نه استعمالوی ، صاف عبارات اولنډې جملې راوړدی . مقصد ئی واضح او څر گند دی . ترا كيب ئی پښتو دی ، مگر دی هم د فارسی ترجمي څخه متاثر معلوميزی او ځيني فارسی لغات ئی استعمال كړی دی .

حكايت

نمونه : (يو بادشاه په كښتۍ كښ ناست و ، يو مری عجمی هم ورسره په خدمت حاضر و . مری كله سيند ليدلی نه و ، د كښتۍ ناسته ئی از مېلې نه وه . ژړا زاری فریاد ئی آغاز كړ ، اندامونه ئی واړه په لرزه شول . كه هر څو مهرباني دلا سائی كوله آرام ئی نه كېده د بادشاه طبيعت ورنځنی برهم شه له علاجه ئی عاجز يو حكيم په هغه پيری كښ ناست و عرض ئی وكړ كه حكيم وشي زه ئی خاموش كړم . بادشاه ووي ډېر منت به دې راباندې بار شی . حكيم حكم و كه چه مری سيند ته واچوی ! خو غوټی چه و خوړلې ، تر و پښتو ئی ونيوه ، پيری ته ئی راواچاوه په لاس ئی پيری كلكه ونيوه . په گوبڼه كښينا ست ، آرام ئی ونيو - بادشاه تعجب وكړ ، و ئی فرمايل چه په دا كښ څه حكمت و ؟ حكيم عرض وكړ چه ده محنت د سيند د غرقېدلو ليدلی نه و . داد پيری ناسته ده ته زحمت و هم هسی رنگ قدر د عافيت هغه څخه وى چه په مصيبت گرفتار شى .)

۳ - علم خانه دا نش :

دا د ابو الفضل د (كليلی او دمنی) پښتو ترجمه ده . دا اثر افضل خان خټك د تار يخ

مرصع مصنف په (۱۱۲۸) هـ کښ ترجمه کړی دی . او د « علم خانه دانش » نوم لري پرې ايښی دی . د پښتو په شر کښ دافضل خان خټک دا دريم اثر دی ، د دې کتاب دشر سبک ، نگارش ، طرز تحرير ؛ د « گلدستي » په شان دی . او د خوشحال دشر په ادبي مکتب کښ شامليزی . عبدالقادر پشان انهي جملی استعمالوی او درابط او عاظم استعمال پکښ کم دی . دافضل خان دشر خصوصيات مخکښ د تاريخ مرصع په برخه کښ ذکر شول . البته په عام لحاظ ، يعنی داسلوب ، طرز نگارش ، او دور ، په لحاظ به ددواړو په مينځ کښ څه زيات فرق موجود نه وی . صرف دو مړه خبره ده چه دا ترجمه ده او هغه تاليف دی . نو د ترجمی اثر به پکښ خالصا موجود وی لکه فارسی لغات (شکاف ؛ چوب) چه پکښ استعمال شوی دی . پرته لدې خبرې نوره ترجمه ، ساده ، صافه او خوږه ده . او دهغه وخت يو ښه شر گڼلی کيږی .

نونه: (راوړدی ئی دی چه یوه بیزو وه تر کانی ئی ولید چه لرگی ئی پر یکاوه دوه میخه ورڅخه وویومیخ به ئی په هغه لرگی کښ ټک واهه . تر یوه نخایه به شکاف وشه ، بیابه ئی هغه ایرې کړ ، بل میخ به ئی پرې ټک واهه ، په دارنگ ئی چاوه . هغه تر کانی چه کارته پاخیدلاد ، بیزو راغله په هغه چوب کښناسته پر یکاوه ئی دواړه خانی ئی دلرگی په شکاف ننوتی . اول میخ ئی وکښ چه بل ټک وهم . دواړه خانی ئی محکمې په هغه لرگی کښ ونښتی بیزو په ژدا شوه دانی ووی ؛

په جهان کښ بهتر دادی چه هر څوک دې خپل خپل کار کا
هر سړی چه خپل کار نکا ځان به ما غوندې زرخواز کا
ځما کار میوه ټولول دی ، نه اړه څکول . هنر ځما دڅنگل تما شاد ه
نوتبر تیشه - ناگاه تر کانی راغی هو مبره ئی ووهله چه هلاکه شوه . دامثال می څکه
وی چه دزوزگری کار دیزونه دی . اودا حکایت می څکه را ووږ چه هر چاته
خپل کارپکار دی - قدم دخپلی اندازې دې نه وباسی)

۴- آدم خان درخانی:

یوبل قصصی اثر چه ځمونږ گو ټوله راغلی دی دآدم اودرخو قصه ده دافصه (مسعود) نامی دپشتویه تریلیکلی ده . مسعود دعبده الله ځوی اودښه فلم خاوندو ، په (پښتانه شعر ا) کښ دده سوانح بیان شوی دی .
دمسعود دژوند وخت نه دی معلوم . مگر دومره معلومیږی چه دآدم خان له عصره یعنی (۱۰۰۰) هـ وروسته اوسپده .
دمسعود دشر دڅنگو دشر سبک ته نژدی دی اوددې مکتب تابع اومقلد معلومیږی په دې

لحاظ ده ته هم ددويم دور تر ليكونكي وايو . غالبه داده چه مسعود دافصه دافضل خان دوخت نه وروسته ليكلې ده . اوده چه كوم وخت دافصه ليكله نودختكو د نثر ادبي مکتب بڼه څرگند شوی اومشهور شوی و ، اودی ترې مستفید شوی دی . مسعود هم ددې دور د نثر پشان (عاری) نثرواڼې لنډې جملې استعمالوی . یونیم ځای فارسی لغات هم زاوړی . اما عبارات ښې پوره پوخوالی نه لری .

نمونه : (په پيش زمانه کښ په يوسف زو کښ یو ځوان پیداشو چه آدم خان نوماندو - دحسن خان ځوی و ، او یوه ښځه پیدا شوه چه در څو نو ماند و و دطاؤس خان لور و . دانور پسی له سره نقل کوم چه آدم اودر څو دیو فقیر له گفتم پیداشو بعد له هغه - حسن خان نوزویه نه درلود . یو فقیر راغی نره ښې وکړه ، حسن خان وویل په دا دېرو فقیرانو دې بلا گڼه شی چه خیر اتونه صدقې وړی اودعا نه کوی پس دې فقیر وویل چه ه دعا غواړې ؟ - ده وویل چه ځوی نه لرم . دې فقیر یوه پښه څر ما دوه اومي څر ما ورله ورکړې . چه واخله دا یوه څر ما پښه ده وځی خوره دادوه اومي دی وځی غورځوه بخت دې خپل دی . یو ځوی به دې پیداشی دوه بې خدمت گاران وی او اوه غویان به هر کال په نام دالله خیر اتوې - داوو پیرانو مرتبه لری - دا فقیر ځنی لاند یوه څر ماتی وخوړه ، دوه ځی وغورځولی . بعدله یوه کال ځوی ځی پیداشو چه دحسن سیاری نه درلود . نوم ځی آدم خان پرې کښېښود (الخ))

۵- گنج پښتو : دقصو او وړو وړو حکایتونو مجموعه ده . ددې اثر مصنف مشی احمد جان دی دا کتاب هم لکه (تاریخ فرشته) دده دیوانو کتابونو څخه حسابیږی . نو په دې لحاظ دده د نثر د تحول او تجدید نوی رنگک په دې اثر کښ پوره نه معلومیږی . « گنج پښتو » که څه هم دقصو یو کتاب دی مگر ځما په خیال چه دا په تعلیمی لحاظ یعنی دپښتو دزده کونکو دپاره لیکل شوی دی ؛ نو په دې لحاظ یو تعلیمی اثر ورته هم ویلی شو - ددې کتاب سبک او اسلوب د (تاریخ فرشته) دسبک پشان دی .

نمونه : (دبخیل سړی هم مال زیاتېږی او هم ځی غم زیاتېږی . یعنی دوه تاوانه ورته پېښېږی لکه یو بخیل سړی و چه ډوډی ځی دشاتو سره خوړله نا گهانه به کوڅه کښ چا مېلمه ورته آواز کړ ، ده په تلوار سره هغه ډوډی لیری کړله او چه شات ځی لیری کول مېلمه پرې ورغی شات ځی لیری نکړی شول - لیکن دبخیل گمان داوچه دی به یواځی شات نه خوری نو ورته ځی ویل چه خوره کنه که شاتوته دې مینه کیږی ، مېلمه و ویل چه ښه ده شات خوډېر ښه څیز دی ولی به ځی نه خورم . جوړلا س ځی پوری کړ شات ځی خپل چه څه قدر ځی و خپل نوهغه بخیل ته ځی وویل چه بی شانه ښه خوند لری بخیل و ویل چه

رښتیا دی مزه ئی شته ، خو ډېر ئی مه خوره ، دسړی زده سیزی مېلمه ویل چه نی شکه
ډېر ښه وائی زده سیزی لیکن ستازده سیزی - ۱۱)

(له گنچ پښتو څخه)

دمنشی احمد دوه نور آثار چه دده دنوی سبک پوره نماینده گی کوی اودده تریه یونوی
خوز ادبی نثر معرفی کوی دادی :

۶- دغه خانۍ گپ : ددې کتاب نثر په ټوله معنی دپښتو یو خوز ، مقبول نثر دی . او دپښتو
د نثر ددریم دور غوره نثر گڼل کېږی . دا کتاب منشی احمد په وروستنو وختونو کښ جوړ کړی
دی . منشی احمد جان ته مونږ دپښتو د نثر ددریم دور ، اود یو مخصوص سبک ، او اسلوب مو سس
ویلی دی . ده دپښتو نثر دپخوانی اوزاړه سبک څخه رااړولی دی . په دې وخت کښ دپښتو نثر
خیل حقیقی مفهوم ته نژدې شوی دی . علاوه په دې وخت کښ دمطالبو او موضوعاتو په لحاظ هم
د نثر دایره ډېره وسیعه او پراخه شوې ده . ښه ښه موضوعات میدان ته راغلې دی . ښه آثار
لیکلی شوی دی اودپښتو د نثر دپاره ښه خدمتونه شوی دی . دادور د (۱۳۰۰ هجری) سن څخه
راپدی خوا شروع کېږی . ددې سبک پیروان ډېر دی ، اوداسبک تراوسه پورې چلېږی البته
څه معمولی تغیر که موجود وی نو وی به -

۷- هغه دغه : داهم دمنشی احمد جان دورستنو وختو کتاب دی دپښتو د نثر تجول پکښ پوره
لیدل کېږی . دا کتاب د ضرورت اوفایدی په لحاظ یو تعلیمی ، او دپښتو د زده کړې دپاره مفید
اثر دی مگر دمطالبو په لحاظ په قصصی سلسله کښ شاملېږی .

آدم در خانۍ

نومونه : (در خانۍ په سوات کښ دبری بازدری دیو طاؤس خان نومی پښتون لوروه
اودیا او خان نومی یو پښتون هلك چنگله وه . یوه ورځ د در خانۍ د ترور د لور واده و
په هغی کښ ئی دکوزی بازدری یو آدم خان نومی خانزاده باندې سترگی خوزې
شوې «په دواړه لاسه خپږی» هغه هم پرې زده بایلود . دې اور داسې لمبه وکړه
چه دواوه خلاصېدو اودمېلمنو درختېدونو پس دواړو په لاره کښ هر ورو یو بل ته په
غلاغلا کتل ، ماسخوتن په حجره کښ چه آدم خان یوه گوته رباب ووهلو نویو سود
اسوبلی گې وکړ او میرو بلو خیلو خوز ویاړانوته ئی د زده حال ووی . دهغه د امرادو
چه په دې شپه د آشنا دیدن ته لاری .

پردو کورونو ته تلل «دخالصی دل نه و» ولی میرو بلوهم ورته حلال کړی چرگان و
سمدستی ئی ملاوتر له اوشیه په شپه بری بازدری ته لارل . بلو ئی چرته د څو کی دپاره

ودولو او دوی دواړه د درخانی کورته ورغلل . میرو ورته ورومبی روگودر صحیح کړی و آدم خان د آشنا کتته ورسید . درخوتار په تار په پالننگ اوده پرته وه . څنگزنی سیوزمی او یونیم ستوری آی په غلاغلا دیدن کولو . ده یو ساعت په غټو ستر گو کتل چه ښه زور زیرئی وویست نو ورو غونډی ئې دپښې کټه گوته ترینه ونیوه او وینه ئې کړه چه در خوستر گې و غړولې نو هغه بشره ورته ولاړه وه ، چه دچا په خیال کښ او ده شوې وه حیرانه شوه چه دا خوب دی که وینه خوخله ئې ستر گې و منبلې ، او بیائی و غړولې چه ښه یقین ئې را غی ، نو پا څیده ، او ورترا غاړه وټه - غوز کښ ئې ورته ډېر ډېر هر کلی وکړ او بیائی د خپلی مینې د فتر ورته پر انست - په خلکولویه شپه تپه شوه او په دوی دستر گورپ و . میرو شپیلی ووااه ، مطلب ئې دا چه چر گانو با نگو ووی - ملایا نواخ توخ جوړ کړه سی نه چه شرمینگی جوړه شی او داوښ په شاموسی ونه خوری - آدم در خانی داو نیکو ډکی ستر گې یو بل نه جدا شول . الخ) (له قصه خانی کپ څخه)

تبصره : خوازه عبارات ، پر یکړی لنډی لنډی جملی ښه ادا ، سلاست او روانی د لغاتو سو چه والی ، دمتلونو ، امثااو ، اصطلاحاتو ، محاورو استعمال ددی نثر مهم خصوصیات دی . ددی نثر زیات خوز والی د متلونو او اصطلاحاتو استعمال ته راجع دی په دی نثر کښ دبلې ژبی رنگک هیڅ نشته - دپښتو سوچه ، اوخالص نثر گڼل کیژی . ددی نثر عبارات ساده او آسان دی . او د پښتو یو روان او سلیس نثر ورته ویلی شی . دا نثر دروز مره محاورو سره موافق او برابر دی . څه قدر ادبی رنگک ئې هم پیدا کړی دی روابط او حروف عواطف پکښ کم استعمالیژی دا نثر د فصاحت او بلاغت نه ډک د پښتو یو خوز او مکمل نثر دی . او په ادبی اصطلاح کښ ورته « مرسل » نثر وائی .

تعلیمی

د نثر یوه بله مهمه برخه تعلیمی برخه کښل کیژی . ټول موضوعات او مطالب چه په یوه ژبه کښ داخلیزی . د یو عامل په واسطه وی دځنی موضوعاتو عامل ، شخصی عقاید ، او ذاتی میلان وی ، او ځینې مطالب د حکومتونو په واسطه عمومیت او غلبه پیدا کوی . تعلیمی برخه هم د حکومتونو په توجه میدان ته راوغی مگر هر کسله چه پښتوته څنگر د حکومتونو توجه نه ده شوې ، نو په دی لحاظ په تعلیمی خوا کښ له پخوا څخه دو مره څه نه لری . البته نن پرون چه د موجوده پښتون پالو نکي حکومت له خواورته توجه وشوه ، او پوره پالنه او روز نه ئې کیژی نوامیددی چه په دی سلسله کښ به هم پښتو ډېر ژرخیل و اقص پوره

کړی او یو حد ته به ورسېږي . بیا هم په دې سلسله کېنې چه تراوسه پورې څه موجود دی لاندې بیانېږي :

۱ - معرفت الافغانی :

دا کتاب پیر محمد کاکړ جوړ کړی دی . پیر محمد کاکړ د پښتو یو زبردست شاعر او دیو ښکلی دیوان خاوند دی . دی د احمد شاه بابا با معاصر او د شهزاده سلیمان استاذ و (دده ژوندون تر ۱۱۹۷) ه پوری ثابت دی کوم وخت چه احمد شاه بابا با وفات شو او شهزاده سلیمان پرتخت کښینا ست . نو پیر محمد د (معرفت الافغانی) په نامه یو کتاب د پښتو د صرف نحو ، لغت او محاورې په باب داعلیحضرت سلیمان حضور ته وړاندی کړ او د هغه له لوری ومنل شو او قدرتی وکړی شو . دا کتاب په افغانستان کېنې د پښتو لمری صرف نحو بلل کېږي - او گمان کوم چه دا به د پښتو لمری کتاب وی چه په یو یاد شاهي دلبار کېنې غی قبول اونوازش لیدلی وی . اوس ددی کتاب له مقدمې څخه د تشر یو څو جملې چه مونږ ته پلاس راغلی دی و گورئ :

نمونه : (په ښکار پسی عبث عمر ضایع کېږي - ښکار که وکړی باک نشته - ښکار

مباح دی ښکارښه دی کله کله - غم به دې لیری کړی له دله - با زار لره ولاړ شه چه پسه نه لری هغه دې نه غی - کښت خواری غواړی - د کښت اوس وخت نه دی د کښت وخت لاسپي دی - کښت د پر مه کوه واک به دې پری و نه ر سپږی اوبه پری وچی شی ، حاصل به دې له لاسه ووغی . خواری به دې حبطه شی سز کال پر بوانی ده - کاختی دې رب نه راولی - کاختی نشته خدای دې سر د شهزاده صاحب لری چه سر چمسه د جود ده - ورینیم زینت د ښخودی - اونارینه وار ه خدای ابرسول ناروا کړی دی هم په دغه رنگ سپین زراوسه زر ناروادی ، پر هیز دې مردان مسلمان ورغنی ډېر کړی . چیری نه وی چه په اغوستن سره ددوی لجان سز اوارداور کړی . او گوته په قدر دیوه

مقال د سپین زرو که حا کم یا قاضی یا مفتی غی دپاره دمهر د کاغذ په لاس کړی باک غی نشته - تیسره - داتر په تعلیمی مقصد لیکلی شوی دی . نو لڅکه ورته تعلیمی تشر وایو - د دې تشر

سبک او اسلوب د خټکو تشر ته فریب اونزدی دی . که څه هم څه قدر فرق او جلا والی پکښ لیدل کېږي . په دغه وخت کېنې پرته لدې تشر څخه دارنگک بل تشر نشته - داتر هر کله چه په تعلیمی غرض لیکلی شوی و ، نو لڅکه د هغه وخت دعامتو تشر نوڅخه غی سبک ، او طرز جلادی . ودې او پری کړې جملی استعما لوی ، په هره جمله کېنې بیل بیل مطلب بیا نوی - روا بط هم ډېر نه را وړی - د قافیو اوسجع مراعات هم پکښ نشته ، صرف یوساده ، آسان ، روان ، خوږ مقبول اودهغه وخت ښه تدری . مطلب واضح او څر گند ادا کوی . خفا او پیچیده گي پکښ نه لیدل کېږي .

په عام لحاظ داتر هم په دویم دور یعنی دختکو په سبک کښ داخليزې مگر په خاص لحاظ ،
داتر یومستقل سبک دی . اوخاله خصوصیات لری .

۲- بهارستان افغانی :

دا کتاب دقاضی میر احمد شاه « رضوانی » دی (رضوانی) په پښتو کښ دزیاتو
تالیفاتو خا وند دی . دا کتاب ده په تعلیمی سلسله کښ دمکتبونو او مدزسو دپاره
جوړ کړی دی زیاته برخه ئی انتخابات دی . اوڅه پکښ دده خپل مضامین هم شته . رضوانی
دپېښور دا کبر پورې دی د (۱۳۰۰) هجری په حدود وکښ ژوندی و - رضوانی د عصری
علومو فاضل ، او په انگریزی هم پوهېده . دده دشر سبک ، او اسلوب دمنشی احمد جان د سبک
پشان دی . که څه هم مو نږده ته دمنشی احمد مقلدانه و ايو مگر بیا هم هر کله چه ددواړو
دنکارش طرز نژدی بلکه یودی ، نوڅکه دواړه په یوه سبک کښ شریک گڼو- البته منشی احمد
نسبت ده ته دډېر خدمت حق لری ، هغه دپښتو په نثر کښ زیات آثار لیکلی دی ، او رضوانی
پس له منشی احمد څخه دویم سړی دی چه دپښتو دشر په تحول اوتطور کښ دحق خاوند دی
دپښتو دشر دویم دور په دی دوو کسانو قایم او ولاړ دی . او دا دواړه دپښتو دشر د دویم
دورستنی دی .

۳- شکرستان افغانی :

دا میر احمد شاه رضوانی دویم اثر دی ، چه په تعلیمی سلسله کښ ئی دمکتبونو د نصاب
دپاره لیکلی دی . پرته لدې دوو آثارو څخه رضوانی په اردو کښ دپښتو یوصرف ونجو هم لیکلی ده
چه (وافیه) نومیزې اویو دپښتو دنظم دیوان هم لری شکرستان هم لکه دبهارستان زیات
انتخابات دی - نثر اونظم دواړه لری - اودده خپل نثر اونظم پکښ هم شته .

(دبوډی- غوا)

نمونه : (یوه بوډی- دڅه کنار دپاره چرته بهر ته وتی وه - کور کښ په یوه توره
کتوی- کښ داوړو بوس پراته وو- چرته دچا خوشی غوا ورننوتې ده . لوشی ئی بوپول
کتوی- کښ ئی بوسو دپاره سرمندلی دی ښکر ئی پکښ نښتی دی - کتوی ئی په سر را اوچته
کړې ده ، مخ سترگی ئی هم پکښ پتی شوې دی شمکوره شوه ، لار ئی نه موند ه
دې خواهغه خوا کرو کوره گرځېده . بوډی- چه راغله څه گوری چه کوته کښ
پوخیزاوتر لگیادی گرځی ، چه نوره جته ئی دغواده ، اوسر ئی دتورې کتوی
په شان دی - پخوا ئی چری داسی شکل لیدلی نه و - گمان ئی پرې دڅه پیری

یاد بلاوښه - چغی ئی کړی اوقی له راغله ، چه راشه و گوره داڅه آفت رانوتی دی - اوقی راغلو - ورته ئی ووی خپه کیزه مه ! خیر به شی - دا بلانه ده غوا ده ښکر ئی به کتوی - کښ نښتی دی . لاند چاډه ئی راوړه ، غوائی حلاله کړه ، چه کتوی - وباسی کتوی - ونه وته ، نښتی وه - بیادغوا سر ئی راښکله چه کتوی - تری راوونجی کتوی - هم ماته شوه - اوقی اول وژدل بیائی وخنډل - هزاره ووې چه ولی دې وژدل اوپه څه دې وخنډل ؟ وئی وې چه لڅکه می وژدل چه که چیری زه تاسو کښ نهوم نویابه څه کوی - اوومی لڅکه خنډل چه زه هم پوه نشوم چه داڅه وشوهم غوارانه مرداره شوه هم کتوی - ماته شوه .)

تبصره : دا تر هم د دویم دورښه او غوره نثر گڼل کیږی . روان ، ارخوازه عبارات او دینتویه قالب برابر ترا کیب لری . نه پکښ د بلې ژبې لغات شته ، او نه پکښ د بلې ژبې د تر کیب څه اثر معلوم کیږی دینتویه خوړه محاوره موافق ، اوسیه لغات پکښ استعمال شوی دی . دمنشی احمد دوروستنو نثرونوسره اوږه په اوږه اودریږی . صرف فرق دادی چه هغه امثال متلونه ، محاورات ډېر استعمالوی . اولته تش دینتو سوچه او خالص لغات اودینتویه قالب برابر عبارات استعمال کیږی . په دې شراکین هم لدې کیله چه جملې لنډی لنډی دی او زرزر قطع کیږی دروابط او عاطف استعمال کم دی . صرف دمعنی اومضمون په ارتباط اکتفا کیږی . داسک په پښتو کښ خوړاومقبول سبک دی ، البته ورځ په ورځ پکښ څه اصطلاحات اوتعیرات پیښیږی اما اساساً اوداصولوپه لحاظ داسک تراوسه پوری موجود اومقبول دی .

خاتمه : دپخوانی نثر متعلق چه څومره نمونې محمود نرلا س ته راغلي وې هغه دا وې چه ذکر شوي اودمطالبو په لحاظ پلې پلې بیان شوی - دازه نه وایم چه دپښتود نثر آثار او کتابونه یادپښتود نثر مطالب اوموضوعات هم داووجه بیان شول بلکه یقینی ده چه پښتو به پرته لدې څخه نور آثار هم لری ، اوپه نورو مطالبو اوموضوعاتو کښ به ویل شوی وی ، مگر لخماد تبتم اوبلنې ددائری وسعت هم دومره و . گوندې په آینه کښ څوک زیات موفقیات پیدا کړی . اوپه دی موضوع کښ ښه تشریحات وکړی . البته په دې مقاله کښ دومره شوی دی چه ، یلو بیلودورو ، اوسبکونوته اشاره شوې ده ، اودهغودیاره څه حدود هم تعین شوی دی نو که چیرته یو بل اثر هم پیداشی په ډېره آسانی هغه په یوه دوراوسبک کښ داخلیدی شی اولوستونکی ورته په خپله یوسبک اودورموندلی اوپیدا کولی شی -

ددې مقالې ماخذ

د جلال الدین همای

۱- تاریخ ادبیات ایران

- ۲- الايجاز في تاريخ الادب العرب
۳- اردو کي رسالې بيان
۴- بهارستان افغانی
۵- شکرستان افغانی
۶- مخزن قلمی
۷- نافع المسلمین
۸- کلید افغانی
۹- گلشن روه
۱۰- فواید الشریعه
۱۱- المنهل العذب فی تاریخ اللغة العربیه
۱۲- پښتانه شعرا
۱۳- مقدمه گرامر راورتي
۱۴- د قیام الدین خان خادم مقاله د ۱۳۱۹ په سالنامه کښ
۱۵- د حبیبی مقاله د ۱۳۱۹
- ددا کتر محی الدین قادری
دقاضی میراحمد شاه
» » »
داخون درویزه
دنورمحمد
د (یادری هیوز)
د (راورتي)
د (اخوند قاسم)

داخلي مهم وقائع

۱۳۲۰

بناغلي يار محمد «نظامي»

۱۳۲۰ شمسي کال چه د «۱۹۴۱، ۱۹۴۲ع» سره برابردی، دا کال د عالم بشریت د یارد ډېر دشوړ کال گڼل کېږي، اوداسی کال د دنیا تاریخ د انسانیت د تاریخه څخه ترننه پوری په سترگونه دی لیدلی، د جنگ دورخ په ورځ ډېر ډېو او اسفناک واقعات هر چاته ښکاره او محترمو لوستونکو به درادپوگانو اوداخلی اوخارجی روزنامو اونشریاتو په ذریعه دغه غم راوستونکی وقائع اړویدلی اومطالعه کړی وی، چه په دې دوو کالو اوخومیاشتو کښ مدنی دنیا دکومشکلانو سره مخامخ شوې او په څه قتل اوقتال او مرگونو او ژوبلولو او ناوړه حوادثو اخته ده اودجنگی په مخ داسی نحای پاتی نه دی چه ددې جنگ دلاسه به هغه نحایته نحانی او یا اقتصادی زیان نه وی رسیدلی .

لیکن دخدای په فضل افغانستان ترننه پوری په امن او سلام ژوندون کړی . دافغانستان په سیاسی ژوندون کښ دلوئی جرگې لویه فیصله یوه غټه خبره اولوی فعالیت شمېرل کېږي، چه دغه دی موز داهمیت له خوادهنی جریانات لوستونکو ته وړاندې کولو اویس له هغه به نور مهم وقائع دوقوع دتاریخ پرتیب خپرو و .

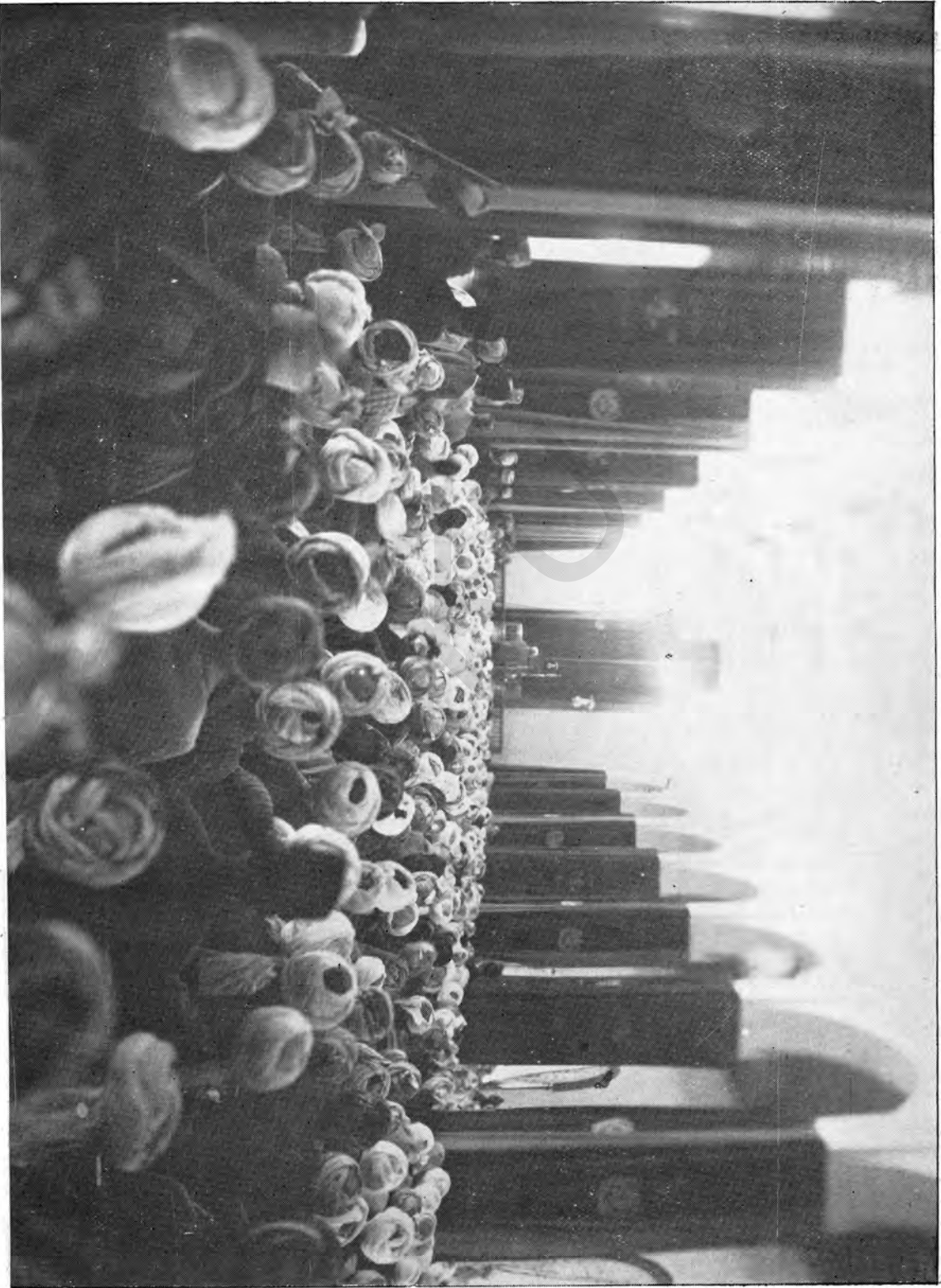
دلوئی جرگې جریانات

او مراسم

لیکه چه بناغلي لوستونکی خبردی؛ دحکومت په پیشنهاد اودذات اشرف همایونی د حضور دمنظوری سره سم لویه جرگه یعنی دافغانستان او ملی شورا د مملکت دهممو چارو په شاؤخوا کښ دغورو اوفیصلی دپاره مرکز ته ورغونښت شوې وه پرته دملی شورا دوکیلا نو اوداعیانو د مجلس اعضاءو یوزرتنه نور، د مملکت دتولو برخو څخه دملت له خوا وکیلان تا کتل شوی او کابل ته زاغلی وو، اودعقرب پر (۱۴) دماپښین پر (۲) بجی دملی شورا په مانو کی داغلیحضرت په وینا چه دجرگې لمری مشرو داجرگه په ملی ژبه ویرانیتله شوه .

د ملی لوئی جرگہ کے مناظر و شہنہ :- عالیقدر جلالتماب علی محمد خان دھارجہ امور و وزیر دخطاری پر ممبر باندی دسیاسی جرگہ پانچو پشاوخوا کی
خیمہ پیاہہ دجرگہ و حاضرینو تہ اورو (۱۴ دعترب ۱۳۲۰)

دولتی جرگی منظرہ :- یوکیل خیلہ دحرارت وکھوینا حاضرینو ته اوروی (۱۵ دسقب ۱۳۲۰)

داعلي حضرت همايوني افتتاحيه

وينا

لما عزيرانو !

په ډېره مينه ، وناسي توانوته . بڼه راغلي وایم ، او خوشحال یم چه دخپل ملت مشران د وطن دښکني دپاره په دې مجلس کې غونډه اوتول وينم .

عزيرانو !

دغه ستاسي ټولنه په هر کر کې ، دوې وجهې لري : يوه داچه ماښخه شخصاً آرزو درلوده چه دگران ملت مشران اونمايندگان چه دملت دا احساساتو او آرزوگانو ممثل دی ملاقات کړم ، اوله داچه حاضر وضعت چه ددې عالم گير جنگ له اثره څخه پدې دوه کاله اوخومياشتو کې پېښ شوی دی همدغسی مجلس اوټولنه يې غوښته .

ناسي ټوله پوهيزی چه ددې جنگ په اثر ، په لږ زمانه کې لوی تغيرونه ، نه يوازی ددنيا په جغرافي وضعت کې ، بلکه دقومو دژوند په ټولو څانگو کې پېښ شوي دي ، محارب او غير محارب گڼي په يوډول دولو متاثر کړی دی په تېره بيا دخومياشتو راهيسی جنگ له غر به څخه وشرق ته راگرزیدلی دی ، او هغه مملکتونه چه پخوا تردی يې له جنگه څخه مخانونه نسبتاً ساتلی بلل په ناوړه صدمو اخته شوی دی .

نو بيا پردې لازمه شوه چه افغانستان چه پدې حصه کې دشرق يومهم موقع لري په دې نازک وخت کې له خارجه سياسته څخه چه دصلح اوبی طرفی پراساس و او دی ددی موجودو واقعو په مقابل کې لکه چه بنايی هغسی غور اودقت وکړی ، اوملت او حکومت چه هيڅ کله گڼي يوله بله جدایی نه درلوده په کلي او جزئی مسئلو کې دملکت تل متحد او يولاس دی د فکر تبادلې اوتصميم وکړی .

نودغه دی چمن دلوی خدای په نامه داجر که افتتاح اوپرانيزم ، اوله خاوند څخه په ډېر عجز غواړم چه تصميمنه ددې لوی جرگې ددې پاکی خاوری دسعادت اوشېکښی باعث وگرزوی . او ملک او ملت داتفاق او يولاس والی په برکت دهغو شېکښو او افتخارا تو ته چه زما زده يې غواړی ورسوی اودزمانې له بدو واقعاتو څخه مو به خپله ساتنه وساتي . »

وروسته دملی شورا رئيس : دوکيلانو له خوا يوه وينا وکړه او په هغه کې ئې د ټول ملت احساسات دخپل گران پاچا په نسبت څرگند کړی دحکومت دښې ادارې اواقداماتو څخه او داچه حکومت په هر وخت کې دملت آرزوگانې او آراء يوينتی اودهغو سره ئې سم رفتار کړی دی ، شکر به وکړه !

دهایونی اعلیحضرت تر تشریف راوړلو وروسته ج ، ع ، ج ، ا ، ا ، نینان والا حضرت صدراعظم صاحب چه دجرگې دوهم رئیس ؤ په وینا کی دخارجہ امور وزیر معرفی کی چه دافغانستان ددی دوو کالو داوضاعو اوسیاسی جریاناتو په شا ؤ خوا کی توضیحات وړ کی .

ع ، ج دخارجہ وزیر په یوه مفصله وینا کی دحاضر ینو دملو ماتو دپاره وار د واره دین المللی جنگک ددوؤ کالو حالات بیان کړل ، وروسته ئی دافغانستان دحکومت و سیاسي خطمشی ته چه په دې مدت کی ئی دجنگک داوضاعو سره سم لرلی دی شرحه ورکړه او دا ئی بشکاره کړه ، چه دجنگک له ابتدا څخه د کاملی بیطرفی سیاست ټاکل شوی او ټولو متحابه دولتو اوجامعه ملل ته څېر ورکړه شو ، چه افغانستان ددغه سیاست له مخی غوښتل چه دټولو دولتو سره خپل ددوستی سیاسی روابطوساتی اودتجارتی اواقصادی مناسباتو په ټینګولو کی بخت اوسی .

هغه ؤ چه ردوؤ کالو په ډېر وخت کی دغه سیاست په ښه ډول اویه ټول دقت معمول کړه سو ، که څه هم دجنگک شخړو دافغانستان په سیاسی اواقصادی او عمرانی مسئلو کی مشکلات او خسارې پېښی کړې ، سره له هغه موز دخپلی بیطرفی پر سیاست باندی پایبند او ټینګ ولاړ او د هغه وادامی ته تصمیم کونکی ؤ . خو چه دهغی اعلامی په فرار چه خو وخت دغه دکابل په راډیو کی وټولو ته وویل سوه ، دانګلستای اوشوروی سفیرانو دیوې محدودی عدی المانیانو او ایطالیانو ایستل ، چه دافغانستان په خدمت کی ئی کار کاوه اودنخه ئی هم په خپل زعم سره ددوی وجود په افغانستان کی دپاره دخطر اسباب گانه ، دوستی په ډول مگر په رسمی توگه وغوښتل ، اولڅکه چه له یوې خوا ددوی دیوې ډېری برخی قرارداد ختم شوی اوتنگ ته تیار ؤ اودبلې خوا هغه مواد چه دافغانستان داقصادی او صنعتی چارو دپاره لازم ؤ اودغه نفری هم ددغو کارو دیوره کولو دپاره استخدام کړی سوی و ؛ دتجارتی لارو دښیدلو له لامله نه رارسیدل اودبلې خوا دافغانستان دگاونډیانو سره دښه نیت دزیات اثبات دپاره ، حکومت هم تراوړدو مشورو اودملی شورا دصلاحیت لرونکی کمسیون دمشورې ورکولو سره سم ، او وروسته تر هغه چه المان او ایطالیا دسفیرانو رضائیت ئی په دې خصوص کی حاصل کی اودانګلیس دوزیر مختار څخه ئی دهند اوعراق له لاری وتورکیه ته ددوی دآزادانه رسولو په نسبت ، ضمانت لیک واخستی نو ئی تصمیم وکی چه دغه اتباع دی (بیله ددغو دوؤ مملکتو دسفارتو اعضاء چه دپخوا په ډول به په کابل کی پاته وی) مرخص کی .

لکه چه دقرب په ۸ ، ۹ دوی دافغانستان تر وېش تیر شول ، دخارجہ چارو وزیر دخپلی وینا په آخر کی څرگنده کړه چه انګلیس سفیر وموزته په خوله اووروسته ئی د هغه په تائید کښ په لیک اطمینان را کړی دی ، چه بله هیڅ یوه غوښتنه لکه دلاری او حربی مرکز او نورو غوښتنه به نه وکی ، لاکن سره له دې لڅکه چه دنړی اوضاع هره ورځ تغیر کوی ، ښه دی چه

دلوتې جرگې له خوا د مملکت راتلونکې خط مشی تصویب کړه سی چه دهغه سره سم رفتاروسی .
ددې وینا په اثر دلوتې جرگې خواته محترم وکیلان لکه جناب حضرت فضل عمر خان مجددی
اوفضیلت مآبان محمد سعید خان د چار باغ حضرت صاحب اودتکاب آخندزاده صاحب اود گیان
ملا صاحب اونورو دحرارته ډکې ویناوې چه د مملکت د بیطرفی د سیاست پرمخلو مبنی او د ملت
تینگک عزم ددغه سیاست دادامنی دپاره اودخپلو حقوقو اولمی شئونانو دخوندی کولو اودهر ډول
تپری اوتعدنی په مقابل کی د مملکت د سرحدو د ټینګولو په خصوص کی وې ، دتولو په چکچککو
اوخوشی سره استقبال کړی شوې .

دا لمړی جلسه د ماینین پر څلور نیمو بجو ختمه شوه اوپه دې سبا ماینین پر (۳) بجو
دوالا حضرت افخم صدراعظم صاحب تر مشرتوب لاندی دلوتې جرگې دوهم مجلس منعقدشو او تر
اوږ دو مشورو او کامل اومفصل غوراو دقت کولو وروسته دتولو وکیلان نودرأیو په کامل
اتفاق سره دالاندینی مصوبه ومنله شوه اودجناب نورالمشایخ صاحب له خوا ولوسته شوه .

دلوتې جرگې دمصوبې متن

(چه دعقرب په ۱۵ منلی شوی دی)

« نحمده ونصلی علی رسوله الکریم الحمد لله رب العلمین والعاقبة للمتین » « مونږ دافغانستان
دملت نمایندگان دهغه اختیاراتو په موجب چه لمونږ دمو کلیتوله خوامونږ ته را کړل شوی دی
اودلوتې جرگې دپاره کابل ته راغلی یو ، پس له دې چه دعالبقدر جلاله آبه د خارجه چارو
دوزیر بیانات مود دنیا دگنډارشاتو اودافغانستان دسیاسی جریاناتو په شاوخوا کین ترنه پوری
واوریدل اوپه هغه باندې موهم غوراو دقت وکړ داسی په دی لاندینی ډول بیان کوو .

چه داعلیحضرت المتوکل علی الله دحکومت دسیاست خط مشی چه تراوسه پوری ئی تعقیب
کړی دی لمونږ دهیلو اوامیندونو سره مطابق اوسم اوکاملا درسته ده نومونږ دلوتې جرگې
نمایندگان دکاملی بیطرفی سیاست چه تراوسه پوری ساتل شوی اوپه آینه کین به هم دقطع
او حکم په ډول باید وساتل شی تصدیق کوو .

افغانستان غواړی چه دمعاهد دولتونو سره مخصوصاً خپل همسایه دولتو سره دصلح په ساحه
کین ژوند وکړی . امانونږ نمایندگان دهغه اختیاراتو په موجب چه لمونږ دمو کلیتوله خوا
مونږ ته را کړل شوی دی ددې امر دقطع اوختم په ډول بیان کوو چه دافغانستان ملت حاضر
نه دی چه هیڅ یو خواهش یا مطالبه چه مستقیم یا غیر مستقیم لمونږ دشراف ، عنعنات اوتام استقلال
متضاد وی له هرې خوا چه وی دبحث یادقبلولو مورد وگرزی یعنی هیڅ یو خارجی حکومت ته

به په هېڅ صورت اوهیڅ ډول پلمه اوبهانه موقع ور-نکړل شې چه دافغانستان دملکت ټول قسمت یا کومه برخه اشغال کړې او یادعسکری مقصد دپاره لځمونږ دمجوب مملکت دخاوری یا هواڅخه استفاده وکړې اویادجنگک په دوران کښ لځمونږ نه کوم امتیاز وغواړی اودافطعاً لازمه نه گڼو چه لځمونږ حکومت کوم خارجی دوات سره داسی کومه نوی معاهده وکړې چه لځمونږ دملکت دبیطرفی دسیاست اخلال وکړې . اوهمدغسی هېڅ یوحکومت ته په هېڅ صورت اوهیڅ ډول پلمه اوبهانه موقع اواجازه نه ورکول کښی اونه به ورکړل شې چه کوم ډېرودوکی حق لځمونږ دهنه حقوقو څخه چه دافغانستان په معاهداتو کښ اودبین الملل په حقوقو کښ دیومستقل مملکت دپاره چه افغانستان هم دهنه مستقلو ممالکو لځنی یو مستقل مملکت دی تا کل شوی دی تصرفات اومداخله وکړې .

برسیره په دې افغانستان حق درلوداوحق لری اوخیل دا حق به محفوظ وساتی چه دهر مملکت سره چه وغواړی خپل سیاسی روابط وساتی اوبه آینده کښ هم خپل سیاسی روابط قائم کړې . مونږ دافغانستان دملت نمایندگان دهنه اختیاراتو په موجب چه خپل دموکلیتوله خوایی لری و په دغه پورتنی خط مشی قطعی اوحتمی فیصله کوو .

دافغانستان ملت هیڅکله دخارجه حکومتو دبارلاندی نه دی تللی اولاد به نشی ، افغانستان مدام په آزادی ژوند کړې اوبه آینده کښ به هم آزاد اومستقل ژوند وکړې .

دافغانستان ملت بعون الله تعالی متحداً حاضر دی چه خپل حقوق دټولومادی اومعنوی قواؤ سره تر توایدلودآخره قطره دخپل وینی محافظه کړې اوبه شرف ژوندون اوحیات وکړې .

دمصوبی ترلوستلو وروسته والا حضرت صدر اعظم صاحب دحکومت دعزم په شاوخوا کښ چه دملت دآرزوگانو دانجام اولودپاره داعلی حضرت غازی محمد نادرشاه شهید دحکومت له ابتدا څخه دحکومت داجرا آتومداردی اوآینده به هم تل دغسی وی یوه وینا ایراد کړه ، ترهنه وروسته فضیلت مآب د چارباغ حضرت صاحب ددغی مصوبی په تائید کی یوه وینا وکړه اوبه هغه کی ئی دافغانستان دملت ټینگ عزم : چه دخپل استقلال اوحقوقو اودپاک دین اوددې اسلامی خاوری د ساتلو دپاره ئی لری ، خر گند کی ، او هم ئی د حکومت دخبر غوښتنی او وپښتوب او کاغوتوب (کیاست) څخه اوداچه ملت یردی خپل عادل پاچا او دیندار حکومت بانندی بشپړ اعتماد او ویساری ، د حرارته ډک او تاوده بیا نونه ایراد کړل .

وروسته ع ، ج والا حضرت غازی وزیر صاحب حریبه دجنوبی خواد قبیلو دوکیل په توگه دجنوبی داوسپدنکوله احساساتو او داچه دوی دضرورت پروخت پبله هېڅ مادی مرستی غوښتلو څخه په سراو مال اومخانو دوطن دفاع اؤ داسلام د مقدس دین او دافغانستان د اسلامی حکومت د ساتنی دمقدسی وظیفی د انجام دپاره حاضر او تکره ولاړدی ، ترجمانی وکړه .

او خپله وينا ټي په دې جمله سره پای ته ورسوله :-
 « موز به پرې نه ژدو ، چه هيڅ يو زردی سړی دی زموز به مملکت کې پل کښېز دی
 او دا یا که خاوره دی د خپلونا یا کو مقصد و ډېر مخ بیو لو د پاره و سیله جوړه کی »
 د نو موزی والا حضرت ددې تودې وینا به تعقیب او تائید کی چه د حاضر ینوله خوا به وارو
 وارو چکچکو سره استقبال کړه شوه فضیلت ماب د گیان ملا صاحب چه دجنوبی خواد و کیلانو
 او علماؤ څخه دی . د افغانستان د ټول ملت او په تېره بیاد سمت جنوبی د قبیلو ټینګ عز م
 او خلل نه منونکې اراده ئی چه د وطن د حقوقو او حدودوساتلو او د دین د خوندي کولو او
 د افغانستان د صحیح اسلامی حکومت د اطاعت د پاره ئی کړی دی ، یوه ویناو کړه او خپله
 وینائی دملی ژبی په پښتنی زیر و جملو سره د اتفاق او یو والی د تو صیبي په شاؤ خوا کی
 ختمه کړه ، تر هغه وروسته خو تنو نورو و کیلانو هم دغه د حرارته ډک احساسات چه ټول د
 لوئی جرگې د تصویباتو په اجرا کولو کی د ټول ملت پر اراده باندی مبنی وه څرگند کړل .
 په پای کی والا حضرت اشرف صدر اعظم صاحب د جرگې د دوهم رئیس په حیث د
 جرگی د مو فقا نه ختم ، اعلام کی او د خپلی وینا په ترڅ کی ئی ار شاد و فرمایه چه دا
 تصویبونه یوازی د کاغذ پر مخ نه دی بلکه باید چه دهر پښتانه به سینه کی ثبت وی او هر
 سړی به هر لځای کی او په هر شغل او کسب کی چه دی دهغه د انجا مولو د پاره تل ، او په
 تېره بیا په دې نازک وخت او دشوروشر دوره کی دزړه له کومی دی حاضر او تکره اوسی
 او و دی پوهیږی چه د دغو تصویبو د انجا مولو مسئولیت یوازی د حکومت پر اوږه نه دی ،
 بلکه هر سړی به هغه کی برخه لری او باید چه تر ټو لو د مخه نفاق او بېلتون د خپل منځ
 څخه وړک کو ، او هغه څوک چه د مملکت د آرا می او خیر او ښېگڼو په نسبت ناوړه ارا ده
 لری ، موقع دی ور نکره سی چه زموز به منځ کی نفاق او فتور را گډ کی ، والا حضرت
 خپله وینا په دی لاندینی جمله ختمه کړه :-

« لوی څښتن (ج) دی وموز او تاسی ته توفیق راکی چه داخپل تصویبات عملی کو »
 په دې ټول دالو جرگه د عقرب (۱۰) پر درو بجو او (۲۵) دقیقو باندی په داسی حال کی
 چه ددې لوئی ټولنی له اجتماع څخه په یوه دهیجانه ډ که فضا کی ، چه د دین ، وطن ، آزادی
 اوملی ناموس دساتنی دپاره دملت ټینګه او کلهکه اویوه اراده ښکاره کیدله مو فقا نه ختمه شوه .

د کابل دراديو پراښتل

د ۱۳۲۰ ش ، کال د حمل په اوله ورځ ع ، ج ، والا حضرت سردار محمد نعیم خان
 د معارف وزیر او د لوی صدارت معاون اوج صلاح الدینخان د مطبوعاتو مستقل رئیس په
 (۶) بجو پس له ما پېښینه «یکه توت » ته ئی تشریف وړی او هلته ئی دپست او تلگراف

وزارت د معین او د نورو مامورینو له پلوه په ډېر ښه شان پذیرایي وشوه ، والا حضرت افخم پس دود اښو او ماشینو له کښې ، او د پست او تلگراف له اجرا آ تو څخه درضا مندی- د ښکاره کو لو په شپږ نیمې بجې په استودیو پروگرام کېن پس د خو آ یتولو ستونه ع ، ج و الاحضرت د معارف وزیر صاحب په ملی ژبه خپل افتتاحیه وینا شروع کړه . د والا حضرت د وینا د خلاصید لونه وروسته ج ، صلاح الدینخان د مطبوعاتو مستقل رئیس د کابل راډیو په شاوخوا کېن ډېره ښه مفصله بیانیه وکړه- دغه دی د والا حضرت وینا اودج د مطبوعاتو رئیس بیانیه د ښاغلو قارئینو د معلوماتوله پاره لاندې لیکو :

د والا حضرت د صدارت عظمی معاون

افتتاحیه وینا

دلوی خدای په نامه ، اوداعلیحضرت همایونی دروغتیا ، اوننگیالی پښتون ملت د سعادت په غوښتنه د کابل دراديو منځنۍ څپه افتتاح کوم .

گزانو پښتنوارویدونکو دې ته اړنه یم چه دراديو داهمیت بیان وکم ، ځکه تاسی قول پوهیږی ، چه په اوسنۍ زمانه کې ، راديو دژوندون دورځنیو ضروریاتو څخه ده ، او ملتو او حکومتوته ډول ډول وظایف پرنځای کوی .

مگرداعلیحضرت دحکومت لوی مطلب په دې موشه کې دادی ، چه دملکت په اصلاحاتو کې یوگرندی پل دخلقودروزی اوپالنې په لارکې کیږدی . په دی وروسته کلوکې زموز معارفو لوئی لوئی نتیجې او گټې ښکاره کړی دی . چه موزبه دروڼ راتلونکی ژوند زیری را کوی مگرانه ښاغلی چه موز په دی سخته و کو ، اودهنو سروله پالنې څخه سترگی پټی کو ، چه دوی دمکتبوله زد کړی څخه محروم پاته شوی ، او پاڅه خلق دی . ولی چه دغه خلق زموز دملت یوه لو برخه ده .

په دې مقصد ، نوداعلیحضرت حکومت ، دراديو استوونکی دستگاه تاسیس کړی ، او د فنی شرایطوسره سم ئی ، لمړۍ پلا منځنۍ څپه وټاکله .

زموز راديو عرفانی ده ، دافکارو دروزنی اود قوم دښوونې او پالنې دپاره ده ، دېر گرانوود کلو داصلاح دپاره ده .

د بی کاري دلیری کول ، او د زیار او کبار د خپرولو دپاره ده .

د سوداگرو او تجارت دپاره گټوره ، اود وطنی مصنوعاتو دترویج دپاره ده .

د کسب کارو ، اود لاسی اوعصری حرفو دښوونې دپاره ده .

د کورنیو داصلاح دپاره ده .

دملي ژبي دخيرلو اوډپرولو دپاره ده .
ددې دپاره ده ، چه موز دپښتون پخواني ملت ، پخپل روڼ تاريخ اومفاخروپوه شو .
ددې دپاره ده ، چه داننگيالي قوم په ديني اواخلاقي نصايحو له عيش پرستي او اخلاقي
ضعف څخه ، ليري شي !
ددې دپاره ده ، چه تاسې نوي خبرونه ، اونځني تفريحي پروگرامونه واوري زه له هغو
خلغو څخه چه دراديو ترزغ لودونكو باندې راټوليزي ، دزده له كومي داخواش كوم ،
چه دزده په غوږني واوري ، او عمل په وكي .
هغه خلق چه څه وايي ، يائي ليسي ، هيله ځني كوم ، چه دوي هم ، دخپلواويدونكو
پوهني اواستعداده ، پخپلويڼاو ، اوليكلو كي وگوري .
دملت ټول زاده اوزلمي ، ښائي چه په دې ويو هيزي چه زموزوطن ذلوي خدای په اراده ،
اودوطن غوښتونكي يوه پاچا تر مشرتوب لاندې ، دلودتيا پر لارځي ، اوخپلو مدني او اخلاقي
لودو بودونه رسيزي .
نوزموز دپښتنو ملت ، دسرو وظيفه دغه ده چه تل ورسره ملگري اومرستي يو .

دجلالتمآب دمطبوعاتو دمستقل

رئيس وينا

گرانواويدونكو ! لکه چه اوس موواروپده ، والا حضرت سردار محمدنعميم خان دصدارت عظمي
معاون اودمعارفو وزير دراديو منځنۍ څپه ويرانيتله . اولکه چه موصوف والا حضرت (چه ددې
موسسې حامی دی) وويل ، ددې دستگاه اصلي غرض ملي تعليم اوترقيه ده او زموز معارف
غوښتونكي اووطن دوست ټولواک اعلیحضرت ، ددغه غرض دپاره دهغي دتاسيسولو امر فرمايلي
اوموزتهغي دپوداسي پروگرام هدايت راكړي دی چه له يوه مخه دشاهانه ملت دافكارود روزني
دپاره وي او موز هم دشاهانه ارشاداتو په تاسي ، او دصدارت عظمي دلور مقام دنظر يا تو
اودوالا حضرت معاون صاحب موصوف دنظر يا توسره سم خپل ټوله تعليمي اوتفريحي پروگرامونه
دملت پر استعداد ټا کلي دی او كوښښ مو كړي دی او كوولې چه ټوله خپرونې ددوي دذوق
اوواك سره وږوي . داموسه مر كبه ده له :-

۱ :- دراديو دخپرونو مدیریت ، چه دمطبوعاتو دمستقل رياست ، دنشریاتو په عمومي مدیریت
پوري تړلي اوپر دوو برخو ویشلي دی :
(الف) دصحنې ټك : چه يومعاون اومشاور ، صحنه آراء وينا كونكي ، ممثلين ، اركسترا
اونوري دموزيك ټولگي لري .

(ب) کلوب : ددې لاندینې لسو کمیسیونو څخه جوړ شویدی : ملی ژبه ، دهاتې ، ادبي کرهڼه ، فلاح ، دروغتیا ساتنه ، د کورچاری ، تاریخ ، فوکلور ، علمی ، فنی ، روزنی ، اجتماعی او موسیقی .

ددې کلوب د کمیسیونو ټول اعضا (غړی) چه دمرکز لیکوال دی اوپه فخری ډول خدمت کوي ، ټوله په هفته کې یو یا لحاضرېزی اوپه نورو ورځو کې دورځی دوه کمیسیونونه پخپل وار راټولېزی اوخپل مضامین جوړوي او سره گوری ئی . دا کلوب هم دنشریاتو داداری په ډول ، دمطبوعاتو په مستقل ریاست پورې تړلی دی .

۲ :- دتکنیک عمومی مدیریت ، چه یو عمومی مدیر ، یومعاون اوخوټنه انجینر ان لری ، اوپه نورو ولایاتو اواعلی حکومتو کښ هم څانگی شته ، دیست ، ټیلگراف اوټیلفون په وزارت پوری تړلی دی . گواکې ددې موسسی دنشریاتو چاری دمطبوعاتو په مستقل ریاست اړه لری او تکنیک ئی دیست ، ټیلگراف اوټیلفون وزارت اداره کوی .

په سنه (۱۳۱۴) کې سم داعلیحضرت همایونی دلارښوونی سره دوزیرانو لوډ مجلس (۳۱۴۱۵) پونډ سترلنگک (یوملیون او ۶۶۵ زره افغانی) دمنځنی څپې دیو ماشین درانیو او دپاره چه دداخل دپاره نشریات اوخپرونی کوی ، منظور کړه ، وروسته دیست اوټیلگراف وزارت د(ټیلیفون کن) کمپنی سره خبری ونښلولې اودرانیولو تړون ئی دع ، ج ، ا ، انښان عبدالمجید خان دافغان ملی بانک مشر (اوسنی وزیر اقتصاد ملی) چه دحکومتی رانیولو مامورو ، اوددغه شرکت ترمینځ په برلن کې لاس لیک کړه شو .

په ۱۳۱۷ کال کې ع ، عطاءالله خان درادیو پښتون متخصص و اروپا ته ولاړ ، په هغو ورځو په کابل کې درادیو یوه فنی اداره اوهم تکنیکی کورس چه (۶۵) زده کونکی لری ، جوړ کړه شو ، اودبرو دکاست دمرکز دودانې کار ، دټیلگراف دلوی استونکې ماشین له څنگه په « یکه توت » کې ، اودمرکزی ستوډیو کارئې په باغ عمومی کې دلوی پوستانې له اړخه اوهم ۱۵ نوری ودانې دآخذه ماشینو دپاره په ولایاتو اولویو حکومتو کې شروع سو ، دپلی خوا دغه شرکت له قرار داده سره سم ، دسامان په رالیزولو پیل وکړ . اود ۱۳۱۸ کال په منځ دودانیو اوسامان رسیدلو کار ، ښه پرمخ ولاړی او دماشینو درولو وخت راغی ، او داروپا داوسنی جنگ دمشکلا تو سره بیا هم دغه شرکت خپل کار کونکی پر خپل وخت کابل ته راورسولای شوی . اود ۱۳۱۷ دقرب په میاشت کې دټولو کار ، ونښلول شو اوپه (۷) میاشتی تمام شو . لکه چه د(۱۳۱۹) داسد دمیاشتی له نیمې څخه دغه دستگاه خپلی ازموینتی خپرونی شروع کړی .

داستونکی ماشین مرکز سټیشن د کابل شمال مشرق وخوا ته پر (۵) کیلو متره

د «یکه توت» د بی سیم تلگراف د لوی سېشن له څنگه دی. داسېشن، سل متره لوړی اهرامی شکل دوی د آنتن خادې لری، چه داخا دې په مخکه پوری ندی نېمتی بلکه پر «انسلیپترو» ولاړی دی داسېشن ه «سپچ» لری اود کرسنل به مرسته ئی فریکشن پیدا کیزی .

ددې دستگاه لوی څراغونه په مقطرو او بوسریزی، او دستېشن دڅپې ریزونانس ئی له (۲۶۰) څخه تر (۴۹۰) متره پوری ټا کل شوی دی، څواوس داڅپې پردرو، دستوټا کل شوی دی. امری-دسته ئی (۲۸۴۹۹ متره = ۱۰۱۳ کیلوسائکل) دوهمه دسته ئی (۳۷۲ متره = ۸۰۶ کیلو سائکل) اودریمه دسته ئی (۴۴۵ متره = ۶۷۴ کیلو سائکل) دی. که څه هم هر ه څپه ئی دڅه وخت دپاره اټکلو له شوه، لیکن ددې دپاره چه دگاونډی سېشنو سره ونېلی، سمد لاسه مود (۴۴۵ متره = ۶۷۴) کیلوسائکل څپه ټا کنی او پر کار شویده، اود ه ای قنشن «دپاره یو دیکتاتور، چه (۱۲۰۰۰) ولټ سم جریان ورکوی، شته.

اودلویو څراغونه «کتو» دتودولو دپاره ئی داسی (موتور جنریټرونه) چه (۲۰) ولټ او (۴۰۳) امپره قوه لری، ورسره دی اویه لخنو برخو کی چه (موتور جنریټر) اویمپ او اویه سره ونکی چه گزی، که چپری ناڅا په نقص ورپیشی سی، نو به دهغه بل فالتو ډول څخه چه هلته شته کار واخیستل سی داسېشن د کابل د (انتر فیلنټ) له جریان ه څخه قوه موندی او هم د ضرورت دپاره یو بل ډیزیل ماشین چه (۱۸۰) آسه قوه لری، دسېشن له څنگه ورته ساتلی شوی دی.

زموزدمر کز سېشن (۲۰) جریبه مخکه نیولی ده، اوداودانی، له کانگریټ څخه دستگاه دفنی احتیاجاتو سره سمه جوړه شویده، پرته له دې دپرو گرامو داجرا دپاره دپست، ټلگراف دوزارت له څنگه یو «ستودیو» هم په (۶) جریبه مخکه کی جوړ شوی دی، داستودیو ډیری ودانی لری چه هر ه ودانی دیوی وظیفی دپاره بېله شویده، یوازې دپرو گرام داجرا دپاره دوه اطاقونه لری، چه یولوی تالار ئی دهرامو بانو کنسرت دی، اودابل اطاق ئی لږ څه کوچنی دی، اودوینا واوسپکو موزیکو دپاره بېل شویدی، دگرامافون ټکلی هم بکښ زغیزی، دریمه ودانی ئی دکنترول کچنی کوټه ده چه آواز ته گوری اودلوړونکو ماشینو تر دوران وروسته د کیبل به مرسته دمر کزی سېشن ته لځی، دکنترولو سړی دادواړی ودانی دکلکینو له خوا وینی، اویه اشاره سره یو دبله یو ویناوو او پرو گرامو سره یوهولای شی دستودیو د «ایراتو» دچلولو دپاره. دبنار دعمومی برق څخه قوه اخیستله کیزی، پردې سر بېره یو دپترولو برق زیږونکی ماشین هم دستودیو په یوه کوټه کی ساتلی درول شوی دی، چه د ضرورت پروخت به کارغنی اخیستل کیزی.

بېله دې ودانی درې نورې کوټې هم په ستودیو پوری جوړی شویدی چه یوه ئی درادیو دتکنیکی دعمومی مدیریت اودهغه دفتر کوټه ده، بله ئی دتحویلی کوټه ده، اویو دترمیم لابراتوار

د راډیو د مدیریت د مر کز او ولایاتو د دستگاھو د پاره لری چه اوس اجراءات پکښ کپزی ؛ ددغو ودانیوله مخه یوه بله ودانی د راډیو د عمومی خپرونو مدیریت د پاره جوړه شوې ده .

د راډیو کلوب چه د عصری ودانیو یونوی شکل ودانی ده هم په «حضوری چمن» کی دی چه دوه پوره یوه صحنه (غولی) یو د موزیک سټوډیو لری اود ټیکلی باغ سره د راډیو دو دانیو دریمه احاطه ده ، لکه چه اوس مووویل پرته له دې د راډیو د مر کزی سپشن څخه په نایب الحکومگیو اعلی حکومتیو ، اوځنولویو حکومتیو کی (۱۵) د آخذه ماشینونه ، اوهم ډېر (لوډ زغی) راو دی شویدی چه له دغو څخه اوس سمد لاسه (۲۰) دانی د کابل په (۲۰) ځایو کښ درول شوی اوز غپزی .

دولایاتو ، اعلی حکومتیو اولویو حکومتیو مر کزی سپشنونه یوه یوه آخذه ده چه د کابل له مر کره اخیستنه کوی وروسته می د «املیقاثر» په مرسته زغ لوډ پزی اوشاوخوا خپر پزی .

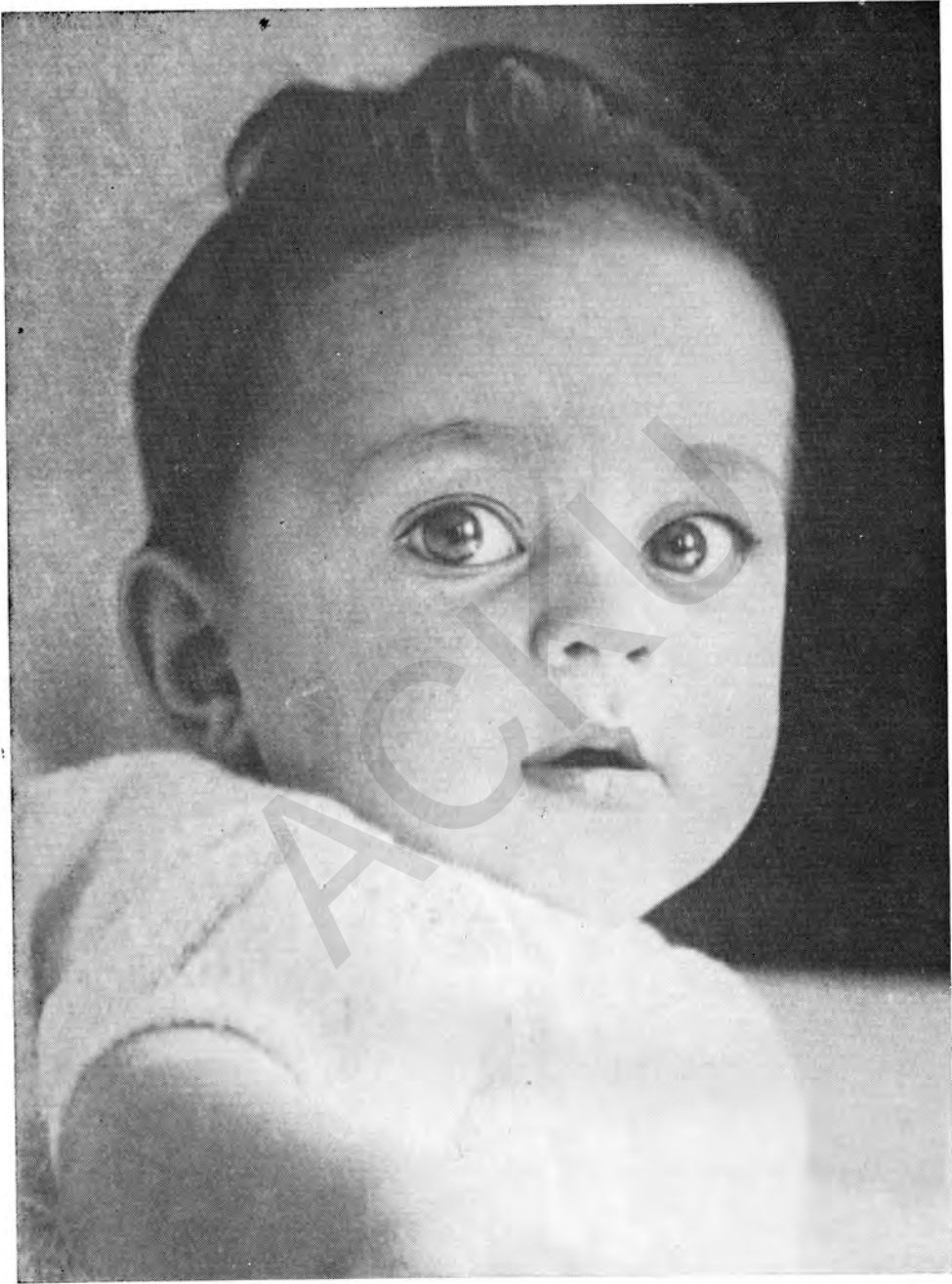
د مر کز اواظرافو ټوله دودانی مصارف تراوسه یوملیون افغانی ته رسپزی چه د دستگاھ درانیولو د قیمت سره (دوه ملیونه) او (۶۶۵) زره افغانی سی ، البته هغه مصارف اومعاشونه چه هر کال کپزی اوهم هغه خریداری او رانیونی چه وروسته به کپزی له دې څخه وتلی دی ، لکه چه دیست ، ټیلگراف وزارت یو پروگرام جوړ کپدی کال په کال به ددغو دستگاھونو څخه خو ، نوی دستگاھونه رانیول شوی ، اودنقشی سره سم به د مملکت په نورو برخو کی ودرولی شی ، او که خدای کول په (۵) کاله به هره علاقه داری کښ یوه یوه محلی راډیوی ، د بلی خوا دیست اوتلگراف وزارت (۸۰۰) افراډی راډیو گانی برابرې کپدی چه په خوراھوسائی ووگړوته به کښت ورکولی کپزی .

دنبی (ص) دمیلا د احترام

دمولودشریف ورځ هغه لویه ورځ ده ، چه ټول مسلمانان ورباندی نازیږی اوافتنخار په کوی . دا ورځ په ظاهره چه ووینو دنوروورځو څه فرق نلری منگر که پا کی سترگی وغپزی ددې ورځی دروښان لمریلوشی دنورو ورځو دپلوشونه په یوه خصوصی رنیا پلپیزی اوامتیاز پیدا کوی . لکه څنگه چه داعلیحضرت شهید سعید د حکومت دابتداء څخه تر اوسه پوری هر کال دربیع الاول په ۱۲ چه دیاک رسول محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم دمولودبختوره ورځ ده ، ددې بختوری ورځی په مناسبت په سلاخانه کښ لوی مجلس جوړ پزی سږ کال هم د نورو تیر وکلونو په شان دینجشنی په ورځ په ۲۱ دحمل او ۱۲ دربیع الاول دمختر موعلمان او عالی رتبه مامورینو په سلاخانه کښ مجلل ترتیبات نیول شوی اوددې لوی اومخترمی ورځی داحترام د پاره یو مجلس منعقد شو .

دسهار په ۸ بجی ج ، ع ، ج ، ا ، ا ، ا ، نښان وا لاحضرت افغم صدر اعظم صاحب هم

د پښتانه د امید گل
والاحضرت پښتون شهزاده محمد نادر جان

ددې مجلس د شريک دياره تشریف راوړی و ، لمړی دعلماؤ څخه يو عالم دمولودشريف د دې لوئی اوبختوری مبارکی ورځی په اهميت او دپاک رسول صلی الله عليه و سلم د لور شخصيت په خواوشا کښ بيان وکړ ، له دېنه وروسته دقرآن کریم څو آيتونه ولو ستل شو و .
د مجلس په خاتمه کښ والا حضرت افخم صدراعظم صاحب داسلام دمقدس دين د تقدس په خواوشا کښ يولنه او جامع بيان وکړ او دملوکانه داشرف ذات او دافغانستان د سعادت دياره غي دعا وکړه ، اودحاضرينو څخه دهغوی ددعا تائيد وکړ شو ، اومجلس پایته ورسيد .

د شهيد اعليحضرت به مزار

د گلو ايښودل

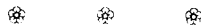
په (۳۰) دحمل ع ، ج شاتينو د فرانسه د دولت نوی وزير مختار دما پښين نه وړاندی په (۱۰) بجی د اعليحضرت شهيد په مبارک مزار د گلو گيډی- کښښودې- .

همدغه شان عالیقدر جلالتمآب (دري نوس) دجماهير متحده امریکا وزير مختار په (۳۱) د ثور د اعليحضرت شهيد په مبارک مزار باندي گلوونه کښښول .

اوپه (۳) د عقرب دسه شنبې په ورځ دطبی فاکولتی دافتتاح په مناسبت چه دغازی اعليحضرت شهيد محمد نادر شاه دمعارف پرورانه مؤسساتو څخه ده لڼکه دنوروتیر و کلو په شان ددغه فاکولتی اوطبی مکتب او دواسازی- دمکتب متعلمین او اداری او تعلیمی هیئت د اعليحضرت شهيد مبارک مزار ته لارل اودخیلوخالصانه دعا گانو سره غي د گلانو گيډی- دده په خاوره کښښودل شوه .

په شاهي کورنی- کښ يو نوی ستوری

د جوزا پر (۴) دسپار پر (۹) بجی زموز گران او محبوب ټولواک ته لوی څښتن يو بل زوی ورکړ د خدای په لطف او مهربانی د اعليحضرت هما یونی دا ذریم زوی او پنځم اولاددی ، موز ددې نوی شهزاده تولد دافغانستان د ياره يو بل نوی د سعادت ستوری گڼلی د لوی څښتنه التجا کو و چه دالور اقبال نوی شهزاده پخپله ساتنه و-اتی ، او د شاهانه ذات او ددوی د عالمي او شريف ملت ، تل سعادت او ټکمر غی په نصیب کي .

د ملی شورا د دوهم کال د څلورمې دورې افتتاح

پر پنځمې بجو د جوزا په ۲۴ په شاهي سلاخانې کښ د ملی شورا د دوهم کال د څلورمې دورې د افتتاح په مناسبت یو لوی مجلس وشو، د دې مجلس د یاره خورا لوړ ترتیبات او مراسم نیولی شوی وه په دې مجلس کښ ج، ع، ج، ا، ا، نښان والا حضرت سردار محمد هاشم خان صدر اعظم او نور و محترم وزیر نو او د ملی شورا او مجلس اعیان، جمعیت العلماء معظم اعضاء او ملکی، عسکری لوړ مامورینو شمولیت در لود، د ملو کانه اشرف ذات موکب هم تشریف راوړی او اعلیحضرت همایونی پخپله لوده وینا سره د ملی شورا د دوهم کال څلورمه دوره افتتاح و فرمايله د ملو کانه اشرف ذات تروینا وروسته ع، ج عبدالاحد خان د ملی شورا رئیس او وروسته ج، ع، ج، ا، نښان والا حضرت صدر اعظم صاحب هم ویناوی ایراد کړې او مجلس پر (۶) بجې ختم شو.

د خپلواکۍ ۲۳ کال جشن

د استقلال ۲۳ کال هم لکه د تیر و کلو په ډول ښه لوړ ترتیبات نیولی شوی او د حکومت او ملت له خوائی په خورا مینه او تاوده ډول استقبال وشو.

د سنبلې په لمړۍ ورځ چه سم د تا کلی پروگرام سره د جشن افتتاحی مراسم کیدل او د ملکی مامورین او عسکری منصبداران، د ملی شورا، او مجلس اعیان اعضاء او نور مشران اوسپن زیری چه د نڅه د وزارت دربار له خوا د کار تو په ذریعه را غوښتلی شوی و و په شاهي سلاخانې کښ حاضر وو، او پر تا کلی وخت باندي د اعلیحضرت همایونی موکب تشریف راوړ او د تشریفاتو ټولگی عسکر او موزیک او د ټولو حاضرینو له خوا د بادشاهی سلام او احترام و کړ شو.

او پر (۸) بجې د اعلیحضرت معظم همایونی په مؤثره او لوړه وینا سره چه د خپورزغ (نشرالصوت) په مرسته د استقلال د (۲۳) کال جشن افتتاح کړ شو، ټولو وگړو د خپل گران ټولواک غراوینا په خورا مینه اوسرت واړویدله.

وروسته اعلیحضرت همایونی د ټولو حاضرینو په ملگری- د حضور ی چمن د عسکر د تیریدو د کتلو دپاره تشریف یووی او ټول عسکر په خورا انتظام تیر شوو دادیپتانه د غبور عسکر د تیریدلو منظره د ډیری خوښی اوسرت وروړه، د ټولو وگړو اود استقلال د مینانو په زړوکی لږی زوری اغېزې او تاثرات وکړه.

لنډې داچه تر (۶) ورځو پوری سم د تا کلی پروگرام سره ډول ډول لوبی او مسابقي،

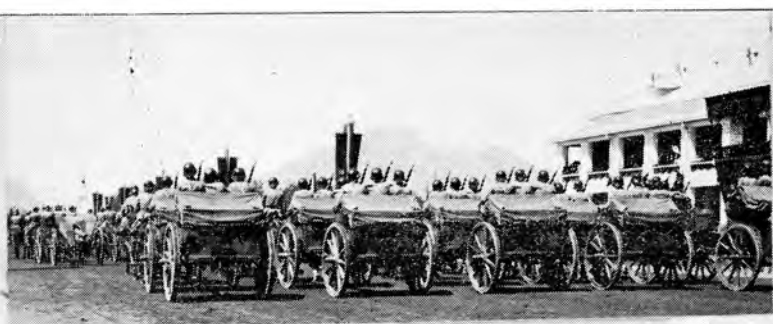

۲۳

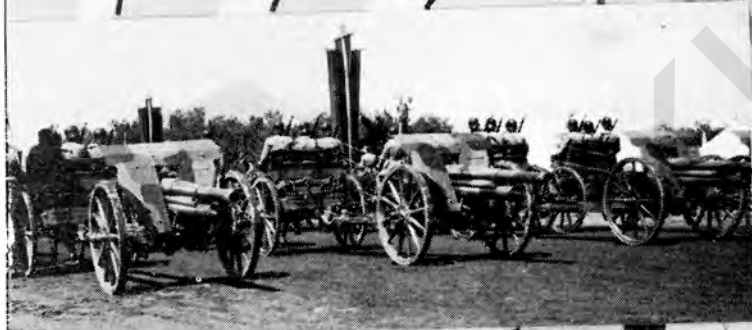
دخیلو اکی د

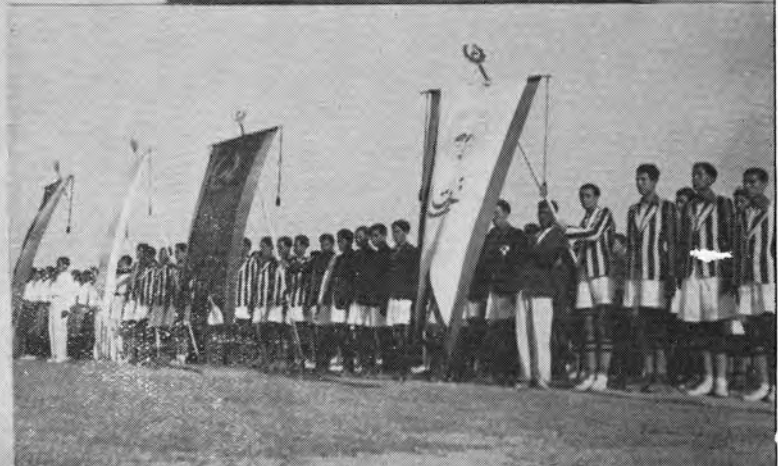
کال جشن

د عسکریانو د تېرېدو رسم د خپلواکۍ د جشن په وروځ

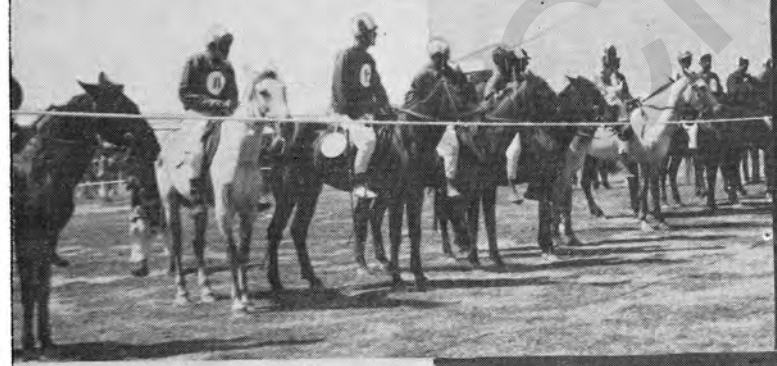

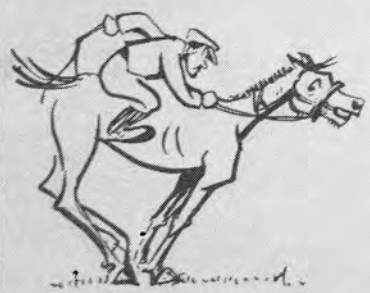
په‌ننده‌ره کهن .
په‌ننده‌ره ورزش کاران دخیلوواکی دجشن دسیپو

دخپلواکي د درویشتم کال د جشن دلمړي
ورځې ننداره کولو د نیکې حضورې څښتن

د آس خُغلو لومسابقه

د آس خُغلو لومسابقه

د ۱۳۲۰ کال نندارتون

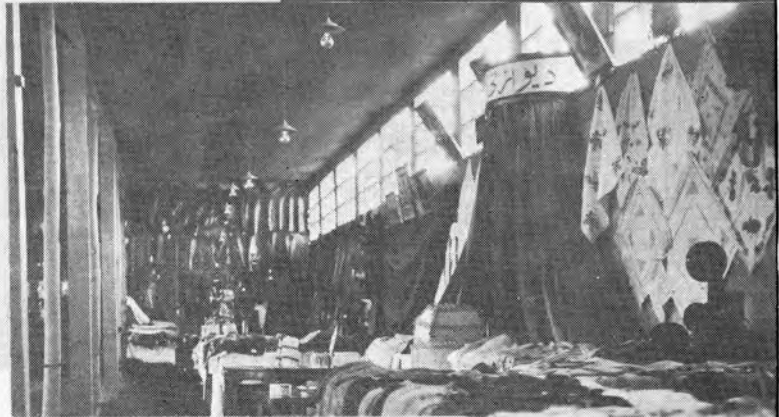
←
همایونی اعلیٰ حضرت او د الاحضرت اشرف
صدر اعظم په نندارتون کېښ

→
حضرت
ع. ج. ا. انبیا غازي والا
د سرب وزیر په نندارتون کېښ

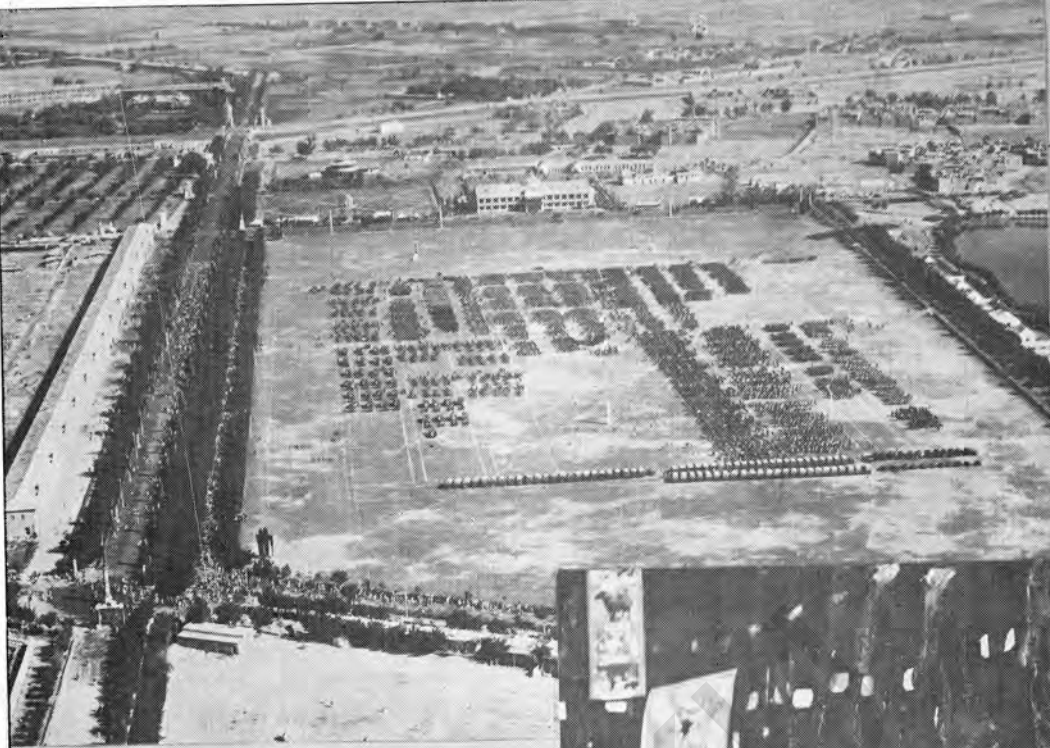

←
همایونی اعلیٰ حضرت په نندارتون
کېښ

یوازنی صنایع

←
هوای فوتو-دخیلواکی
د جشن درسم گذشت
منظره

په سندر تون کښ د قره غلی پوستکو کړکی

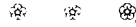

د سندر تون کښ د قره غلی پوستکو کړکی

→
د موزیک د مکتب یوه ټولې متعلمین

ملي اتنونو، قتيبال، هاكي، پهلوواني اونور ښه ښه نمايشونه وشوه او داملي اختر په خورا خوشي اوسرت تېر شو.

داعليحضرت همایوني په حضور

دملي شورا دوکيلانو تشرف

دملي شورا دکالني تعطيل په مناسبت، دملي شورا وکيلان دغ، ج عبدالاحدخان دملي شورا رئيس په مشرتوب سره داعليحضرت همایوني دتشرف دپاره ددلکشا ماني ته ورغلل، پرمقرره وخت باندي ج، ع، ج، ا، انبان والا حضرت صدراعظم صاحب اونيم ساعت وروسته اعليحضرت اشرف همایوني ددلکشا ماني ته تشریف وروړی.

اعليحضرت خورا لوړ اوقیت لرونکي نصيحتونه دملت او وطن دخدمت کولو په خصوص کي ارشاد وفرمايلو اوداعليحضرت همایوني دلوردو فرمايشونو په جواب کي ۳ تنو کيلانو دخپلو ملگرو په کفالت، په خپلو ويناؤ کي دگران ټولواک سره مينه اودوطن غوښتلو مراتب عرض اوخر گند کړه.

وروسته ج، ع، ج، ا، انبان والا حضرت صدراعظم صاحب دملي شورا دصميمانه ملگري څخه تشکر وکړ؛ اووروسته ع، ج دملي شورا رئيس، داعليحضرت همایوني حضورته دملي شورا تشکر عرض کي اومجلس ختم شو.

داعليحضرت محمدظاهر شاه دمیلاد

اته ويشتم کال

دميزان ۲۲ ورځ چه دافغانستان دگران اومحبوب پاچا اعليحضرت دمیلادورځ وه دپخوا په دوددمايشين نه وړاندي داسو بجو څخه تردوو بجو پوري دکوردیلوماتيک هيئت اوددوونيمو بجو څخه تردرې نيمو بجو دمايشين نه وروسته لښکري او کثوری عالی رتبه مانو رين دکتاب دامضا کولو اوداعليحضرت همایوني دتولد دورځي دتبریک دپاره ددلکشا ماني ته تللي وو.

۲۳ دمیزان - یا - دوطن

دنجات نیکمرغه ورځ

دميزان ۲۳ ورځ چه داورځ دافغانستان په ملت ډېره گرانه اوداسي مسعوده او ميمو نه

اوتاریخی ورځ ده چه دافغانستان ملت داوړخ دخیلوملی اختر و په شان بختوره او قدرمنه گڼی لکه چه ددې بختوری ورځی قدر او اهمیت دافغانستان ټول ملت ته ثابت او معلوم دی چه په دی ورځ دوطن دافق توری بر دې په نیک مرغی اوسعدت بدلی شوی اوددې محیط څخه نفاق او وینو تویول دوطن دصحبو اخلافو یعنی اعلیحضرت غازی محمد نادر شاه شهید رحمت الله علیه اودهغه دفدا کار ورونو په قوی متو اوصحیح تدابیر و له منځه وړک شول .

له دې کبله دافغانستان قدر پیژندونکی ملت ددغه ورځی اود مملکت د صالحو ننگیالو لځامنو دهنه خدمتونو په یادگار کښی چه هیڅکله به ئې دامت هیر نه کړی په دې بختور ورځ داقدردان ملت جشن کوی او په دغه دخوشحالیو اوسعدت څخه ډکو ورځو ټول رسمی اوملی دواړ ترلی وی او دغه ورځ ټول ملت دخپل لوی خدای په شکر اودوطن دمنجی اعلیحضرت شهید رحمة الله علیه په امتنان تیره وی ، سبز کال هم لکه دنوروتیرو شوو کلونو په شان په ۲۳ دمیزان ټول رسمی او ملی دواړ که په مرکز کښی وواو که په ولایاتو کښی تعطیل وواو په ډېر صمیمت او احترام خلقو خپل خالصانه ادعیات داستقلال دمحصل اودافغانستان دنجات وړکونکی پرفتوح روح ته تقدیمول اود خپل لځلمی پاچا دبختور سیوری لاندی ئی دخپل مملکت دپاره دپاک خدای څخه ددائمی سعادت اوترقی کول سوالونه کول .

دبې وزلو په باره کښی شاهانه مراسم

لکه دنور وکلونو په شان دافغانستان محبوب پاچا همایونی اعلیحضرت د شاهانه وزارت دربار په توسط د کابل بلدئی ریاست ته یو مکفی مقدار روپی د دې دپاره ولیزای چه مستحقو نو ته ئی و ویشی .

دعسکری دافرادو دمعاش ترئید

همایونی اشرف اعلیحضرت تل دملت دپه بودی په لاره اود مملکت په لوړتیا دخپل شاهانه ذات دعسکرو دآسوده حالی او هوسائی دپاره مرحمت فرمائی اوهم فرمائی ، لکه چه په دی کال کښی ئی دملکتی بودجی داقضاسره سم یو څه روپی دعسکری افرادو په معاش کښی ترئید کړی، چه د شاهانه عساکر په هوسائی اورفاه په خپلو خدمتونو بختوی اودمعاش دکم والی په سبب په مشکلاتو اخته نه وی .

يوه لويه ضايعه

هغه لويه ضايعه د عليا حضرتي معظمي ملكي د افغانستان د محبوب القلوب او معظم پاچا مور
فقدان دي چه ديكشني په شيه په ۹ نيمي بجي (۲۳) د قوس د ۵۹۰ كلو په عمر دخپل ياك خداي
درحمت په جوار كښن لځاي ونيو .
دا محترمه او معظمه ملكه د ډېر لوي او محترم شخصيت ميرمنه وه چه تل به ئي د افغانستان لوي
او فقيد پاچا اعليحضرت غازي محمد نادر شاه شهيد سره د يوي زړه وري او په وطن مينې ښځې په شان
ددې خاوري او اوبو د لځامنو د آرامي او آسائش فكر او كوښښ كاوه او په دي لار كښن ئي
د خلقو د هوسائي او د بي وزلو په مرسته كښن په خپل مال هيڅ صرفه نه كوله او بي دريغه به ئي خپل شخصي
مال د بي وزلو په مرسته او د خلقو په هوسائي كښن لگاوه .

د پښتنو د معنوي مور جنازه

محترمه ملكه داسي مور او دښه خوي ميرمن وه چه ددې په پا كه غيږ كښن لوږ او جليل القدر
ذات همایوني اعليحضرت لملي پاچا روزلي شوي دي او ددې حميده اولوږ اوصاف د قاميلي
او كورني د لوږي تربیي څرگنديزي او د شاهانه دودمان دښو او غورو عناصرو پوره نڅښه ده .
ددې معظمي ملكي وفات او فقدان يو دهنه لويو ضايعاتو څخه و چه دې ملت ته يېښ شو او
ددې ملت داويو ، وږو زړونه ئي ژوبل او ډېر زيات غمجن كړل ، لكه چه ددې خبرو نشر او
ارويدلو سره سم دهر چا زړونه دردمن او خپه شوه او د افغانستان دهرې خوا اوهر گوټ او دخارجي
مالكو د افغانستان دسفيرانو له خوانه تعزیه نامي د شاهانه مبارك حضورته عرض او تقديم شوې
او د فاتحي اخستلو مراسم په كرد افغانستان كښن په خورا ډېر ښه شان وشو .

د دنیا واقعات

۱۳۲۰

ښاغلی سید قاسم « رشتیا »

هغه څه چې پېش پېښې ئې کېدله، په ۱۳۲۰ کال کې نه یوازې داروړیا جنګ پاي ته ونه رسېد، بلکه دهغه لمن پراخه او شدت ئې ډېر شوی دی. او دسوی اورلېبې ئې له غربه څخه و شرق ته تر لیرې شرق اولیرې غرب پورې رسېدلی دی.

گواکې نوې دنیا او زده دنیايي ټوله ونیوله او پدې هله گله کې د ډېرو مملکتو خپلو اګي له لاسه ووتله. او هغه مالک چې خپله بې طرفي ئې ساتلې ده، هم ددې جهان سو نحوونکي جنګ دغېر مستقیمو صدماتو څخه لږو ډېر متاثر شوی دی او د بین المللی مواصلاتو د قطع کېدو له امله د بین المللی روابط په تېره بیا د اقتصادي او عمراني پلوه ډېر مشکلاتو سره مخامخ شول.

اوس ددې نوي کال (۱۳۲۱) په سر کې هم تر کومه لخواه چې موز د جهان ودې په وینو لږاند او تور افق ته گورو. د کوم فوري بهبودامید نه لیدل کېږي. فقط اوس یولوی پاک خدای په خپل لطف او مرحمت اوسې چون قدرت کولای شی چې بشریت لدې سو نحوونکي اوږه څخه وساتي او دادی چې ټول هغه افراد چې له خپل نوع سره دوستی لری او هغه ملل چې امن ئې خوښ وی هم دغه دعا کوی. دخه تر هغه چې زه د دنیا له غمه ډک واقعات چې پدې کال کې پېښ شوی دی، ولیکم، لمړی باید دخپل گران وطن دخارجي سیاست گذارشات او بین المللی وضعیت په لنډه طور بیان کړم:

افغانستان چې ددې جهان سو نحوونکي جنګ له ابتدا څخه دخپلي کاملې بې طرفي اعلان کړی و او ددې بې طرفي په ساتلو او ادامه کې ئې جدا زيار وېست. په تېر کال کې چې جنګ د شرق ولورته متوجه شو، دانگلستان او شوروی دولتو د محور د اتباعو اېستل دخپلوی. په ډول دخپل اطمینان د ډېر والی په غرض له افغانستان نه څخه غوښتنه وکړه ز موز متبوعه حکومت تر کافي غور او مشورې وروسته چې دشورای ملي دصلاحیت دار کمیسیون سره وشوه محض دخپل ښه نیت داثبات دپاره دالماني اوايټالوی مستخدمینو په وتلو چې اکثره دلارو د بند والی په سبب بیکاره پاته وه رضاشاو، او هغه تبعه نژدی دوو سووتو ته د برطانیې د حکومت په ضمانت محفوظ او سالم وتر کيږي ته ورسول شوه. ز موز پوه حکومت دالازم وگڼل چې پوه لویه ملی جرگه دهر ډول ممکنه پېښ آمد په مقابل کې د مملکت دخارجي سیاست دثابتولو دپاره راوغواړی او مشوره ور سره وکړي. هغه وچه دالو په جرگه د مملکت دهر لخوای او د ملت له انتخاب شوو یوزرتو

د دنیا حینی مهم اشخاص

امیر البحر دارلان دفرانسی دبحریه
او داخله ، اوخارجه چاره وزیر ،
اودصدر اعظم معاون

دوهم جارج د یونان پاچا

روزولت د امریکاه د متحده ممالکو
د جمهور رئیس

دانگلسټان صدر اعظم ،
و نستن ، چرچل

د دنیا ځینی مهم اشخاص

هتلر جنرال رومل د محور د قواو په قیادت وافر یقاته لېږی

مارشال فون کیتل د المان د حرب
د ارکانو عمومی رئیس

مارشال فون بروخیچ ، د المان د ټولو
قواو پخوانی قوماندان او د شرق
د محاذ د یوه اردو او سنی قوماندان

د دنیا جینی مهم اشخاص

مارشال تیمو شنکو د شوروی د سره لښکر
قوماندان په اوکراین کی

ستالین د شوروی اتحاد د جمهوریت
مشرجه د جگړې د شروع کیدلو
و روسته ئې سر بیر له صدراعظمی
خخه د مدافعې چاری هم پخپله
په لاس کی ونیولې

مارشال انتونوسکو، درومانی صدر اعظم

وروشیلوف د لیننګراد مدافع

د دنیا لځینی مهم اشخاص

د ایران نوی پاچاه ، اعلیحضرت
محمد رضا پهلوی

د ایران مخلوع پاچاه اعلیحضرت
رضاء شاه پهلوی

لارډ بیور بروک ، د انگلستان
د ټولو وسلو چودولو نگران

فیلډمارشال مینرهم ، د فنلینډ
د مدافعې وزیر

په شمولیت دعقرب له ۱۴ بیاتر ۱۶ پوری په کابل کی راغونډ شوی، اود کافی غور اومشورې په اثر ئې فیصله کړه چه افغانستان د خپلی بشپړی بې طرفی و سیاست ته دوام ورکی او له خپلی خپلوا کی اوتولو ملی حقوقو اوبې طرفی اوتولی خاوری څخه دهر متجاوز په مقابل کی په ټولو وسائلو مدافعه وکی . « چه دجر کی دمصوبی متن په دی کالنی کی دداخلی واقعاتو په مقاله کس درج سوی ده »

دادی نوچه زموز گران وطن ددی خپلی لوئی اوشکاره اوقطمی فیصلې له رویه چه دقومی روحیاتو اوملی عنعناتو اودمملکت دتاریخی اوجغرافیائی محیط له مقتضیاتو سره اوتر ټولو لاپر دتهذیب اودنوع خواهی سره موافق دی، تر نننی ورځی پوری ئې خپله بشپړه بې طرفی عملاً اثبات کړی او غواړی چه په آینده کی هم دهنی ملی فیصلې مطابق وخیلی دی رویې ته دوام ورکړی .

اوس به ددی کال د دنیا دواقعاتو وخواته ولاړ شو :

د ۱۳۲۰ کال په سر کی جنک وشرقی اروپا ته نځه وکړه اویس له هغه چه دایتالیا جنک مفاد اوزدنیو په بالقان کی دد وارو خوا و سیاسی فعالیتو ته شدید شول، هر یوه دخپل مفاد دتأمین اودخپل مقابل طرف دزیار عبث کولو دپاره یوه سلسله اقدامات شروع کړه .

هغه وچه له یوی خوا المان ، بلغاریا دخپلی همکاري دپاره حاضره کړه او د المان عسکر درومانیې په شان دبلغاریا په خاوره کی هم ننه وتل اودنجان دهمکاري دپاره ئې خپل پېشنهادات ویوگوسلاویا ته هم وړاندی کړه . اوله بلی خوا انگلستان خپل دحرب رئیس ارکان او دحرب وزیرو ترکیې ، یونان او یوگوسلاویا ته ولېږل .

په پای کی که څه هم په لمړی سر کی دیوگوسلاویا حکومت دمحور همکاري ومنله ، مگر په هغه مملکت کی یونظامی کودتا پېس شو چه دنائب السلطنه دعزل اودنوبالغ شاه دتا کل کېدو باعث وگرځېد . مگر المان ددی پېسې په اثر خپلو عسکرو ته دیوگوسلاویا او یونان په خاوره کی دمارش امر ورکړ . اودحمل په میاشت په ددی دوومملکتونو کی دسخت جنک اورېل شو .

یوگوسلاویا له ددی جبهه چه بې خبره اوله څلورو خواوحملي پر کېدلې په یوه هفته کی بې دځه تر هغه چه دمتحدینو مرسته ورورسپزی سقوط وکړ . مگر یونان مقاومت ته اوزه ورکړه او په دې وخت کی (۵۰) زره برطانوی عسکر هم ودې لځای ته راغله . وجگړې ته ئې دوام ورکړ . اما په آخر کی تر دوو هفتو وروسته دمتحدینو عسکر دیونان د جنوبی بندرو له لاری سره دیونان له حکومتو دجهازو په ذریعه دکریت وجزیرې ته ولادل . تردی وروسته المانیانو دکریت په جزیره هم دخپلو پاراشوتی عسکرو هجوم ډېر کړ ، خودجوزا په لمړنیو ورځو کی داوو ورځو تر جگړې نه پس دیونان اومتحدینو عسکرو کریت هم تخلیه کړ . اودیونان باچا وقاهرې اویا له هغه لځایه ولنهن ته ولاړ . په دې وخت کی په عراق کی هم یونظامی کودتا پېس شو . هغه داسی و چه انگلیسانو د المان دپسرفت په سبب دبحر مدیرانې وخواته دهغه قرارداد په مطابق چه له عراقه

سره ټي درلود خپله يوه ټولگي عسکر ټي دعراق په خاوره کې بيا د کړل - مگر مخکې چه د دې عسکرو توقف وختنېد نو دعراق حکومت د برطانيې و حکومت ته ور په ياد کړه چه سم له قرارداده بايد برطانيه خپل عسکر دعراق په خاوره کې تېر کړي او دانه چه په دې ځای کې په غير محدود صورت پاته سي . د برطانيې او عراق په منځ کې اختلاف دوام وکړهغه وخت چه د برطانيه ډېر عسکر و بصرې ته راورسېدل درشيد علی گيلاني اودده دنورو ملگرو له خوا يونظامي کودتا پېښ شو (۲۱ د حمل)

اونائب السلطنه عزل او اخراج شو - اونوی حکومت د برطانيه د ډېرو عسکرو د بيا د کيدو سره خپل عدم موافقت څرگند کړ - د دې خبرې په اثر که شه هم د برطانيه عسکر په بصره کې بيا د شوه . خوبيا هم (د ثور ۱۲) تاريخ د جېانيه په نظامي مرکز کې د انگليسي او عز افی قواو تر منځ تصادم پېښ شو خو جنگ سره ونښت او يوه هفته د دواړو خواو په لويېمانه جري عمليا تو دوام درلود له يوې خوا برطانوي قواو د بغداد لور ته مارش وکړ او له بلې خوا امير عبدالله پخوانی نایب السلطنه له فلسطينه څخه عسکر غونډ او جگړې ته ټي هڅه وکړه - المانيا نو هم خپله همدردی درشيد علی له حکومته سره څرگنده کړه اوسم دستې ټي دويشي له حکومته د سوريې د هوايي ميدانو غوښتنه وکړه او ځيني الوتکې ټي وسوريې ته راغلي امدعراق د عسکرو مقاومت د برطانوي قواو د ډېر سخت فشار اود هيڅ خارجي مرستې دنه رسېدو اوڅه د داخلې مشکلاتو په اثر تر دوو هفتهو اضافه دوام ونه کړ رشيد علی (د جوزا ۱۰) تاريخ و طهران ته ولاړ - خوبيا و اتقري او وروسته ايتاليا او المان ته ټي عزيمت وکړ « او د برطانيه عسکر و بغداد او ټول عراق و نيو او امير عبدالله بيرته نایب السلطنه شو او د انگليستانه سره د جري اتحاد تړون وکړ بالمقابل وروسته تر هغه چه څرگنده شوه چه دويشي حکومت و المانيا نو ته په سوريه کې د هوايي ميدانو اونور امتيازات ورکړي دي د انگليس او آزادو فرانسويانو عسکرو پر سوريه حمله وکړه او تر شلو ورځو جگړې وروسته فرانسوی قواو تسليم شول اوسوريه د متحدينو له خوا اشغال اود سوريې او لبنان آزادی دملي جمهوريتو په صورت اعلان شوه .

په هم دې موقع کې د انگليس عسکرو په شرقي افريقا کې له هري خواتعرض شرو ع او د حبشه په غرب اوشمال اواړی تريا اوسوما کې د برطانوي او ايتالوي عسکرو تر منځ سخته جگړه ونښته په نتيجه کې سره د دې چه ايتالوي عسکرو چه د باندې سره ټي مواصلا تي لاري قطع شوي وي سخت مقاومت کاوه خوبيا هم انگليسي قواو ايتالوي ځايونه يويه بل پسې ونيول اود ايتاليا آخريته ټولگي عسکر داو لشفيت په کوهستان کې د زري مياشتي د محاصري په حال کې وه ، او په آخر کې (د قوس) د مياشتي په ۹ تسليم شول . او هيلاسلاسي د جېاني امير اطور چه د حبشه په خاوره کې له ډېري مدي راهيسې په عمليا تو اخته و بيا د حبشه پر تخت کښنا ست .

(او د دلولی) په مياشت انگليستان دده سلطنت د يووالي د قرارداد په موجب په رسميت و پېژاند .

په ليبيا کې هم د جگړې مدوجز دوام درلود ، وروسته تر هغه چه د محور عسکر و د الماني جنرال رومل تر قيادت لاندې برطانوي عسکر چه ديونان د جنگ له مخه تر بنغازی پوری رسيدلي وه .

بيرته ټي د مصر تر سر حده ير شاوشرل (انگليسانو د دې علت دابللي چه دوی خپل عسکر له دې ځايه څخه ويونان ته لېږلي وه .) بالمقابل انگليسي قواو د جنرال آکن لېک تر قيادت لاندې چه وروسته تر هغه چه

جنرال واول دهند په عسکری قوماندانی وټا کول شو ، ده دنړدی شرق دجرې چارواکی یخیل لاس کی ونیولې تر شینز میاشتو تیارۍ نه پس په داسی حال کی چه تبروک ئې د المانی قواو د محاصرې په حال کی ساته د(عقرب په ۲۸) تاریخ ئې حمله شروع کړه ، د ټا نکو تر ډېری جگړې وروسته جنرال رومل ویرشا کېدو ته بیل وکړ او برطانوی قوا بیاتر بنغا زی بلسکه تر اجیددایا او العقیله یعنی د(سیرت) ددشیت تر پایه پر مخ ولاړل مگر دشلو ورځو تر و قفیی وروسته بیاد محوړ وعسکرو ته مرسته راوړسېدله اوددلو په میاشت ئې بیرته برطانوی قوا تر الغزالی پوری پر شاو شړل - اودفتاً په دې منطقه کی دواړې قوې یو دبل ومقابل ته ودرېدلې نو گوره چه بیا به کومه یوه به حمله کی پیش دستی وکی - ددې جنګ په ضمن کی یوه بله لوی واقعه په شرقی اروپا کی پېښه شوه چه دهغه دروس او المان جگړه وه چه(دسرطان) په اول تاریخ شروع شوه ددې جگړې علل ددوی یو دبل پر غاړه سره اچوی ، المانیان دشوروی عسکرو تر کز په شرقی سرحدو باندی د المان اوداروپا د جنوب شرق دنورو مملکتو د تعرض دپاره بللی دی اوخیل اقدام ئې ددې حملې دپیش دستی په نامه بنودلی دی بالمقابل روسیان دآلمان سره دخپلو رشتنیوروابطو ټینګوالی بیانوی اود المان حمله یو ناحق تجاوز بولی - په هر صورت ، خو چه د المان او روس په منځ کی جگړه شروع شوه ، انگلیسان سم دستی وشوروی دولت ته خپل اتحاد وړاندی کړ - او په داسی حال کی چه ددواړو خواو لوی قواوی دبحر بالتیک او بحر سیا تر منځ په ۲۰۰۰ میله یوه جبهه کی سره مخامخ شوی وې دشرقی اروپا دولتو نه له فنیته نیولې تر سلوا کیې ، رومانیې ، مجارستان او ایټالیا پوری حتی فرانسوی او اسپانیولی رضا کارانو د المان سره دشوروی پر خاوره یرغل وروړد - بالمقابل په خورا بېرته چرچل دروزلت د ملاقات دپاره وبحر اطلس ته سفرو کړې - د دواړو زامدارانو یوه لود همکاري - نقشه طرح کړه - او یوه اساسنامه ئې چه دملتو او تجارت د آزادی اوددیو کراسی دراتلونکی حکومت دطرز د آزادی اته نکتې یکتې وې وضع کړه - اوضماً ئې دروسیې سره دمرستی کولو تصمیم وکړ یو هیئت ئې و مسکو ته ددې دپاره ولېزه چه دروسییه احتیاجات ولخان ته معلوم کړی - اوڅه چه دې هیئت له انگلیستان اوتازونی څخه غوښتی دی تر ننه پوری دادواړه مملکتونه دهغه په تهیه کی ډېر زیار باسی اوخیل وس نه سیموی دحاربی په درولم یو میاشتو کی د المان قواوسره ددې چه سرو لښکرو شدید اوجدی مقاومت کاوه دشرق په ټوله جبهه کی پر مخ رهی او په پیشرفت کی وه . دروسییه غریب ولایات لکه د بالتیک ممالک ، کرلیا ، سپین روسیه او په آخر کی د کریمیا او یو کر این لویه برخه ئې ونیوله ، لښکر ادغی احاطه اومسکو ئې نیم محاصره کړ او په جنوب کی د المان عسکر وروستوف ته چه دقت درلونکی فقطاز سردی ورسپدل - اما سره دژمی شروع کېدو اود سره قشون دنوی تکره توب په اثر چه قیادت ئې په خپله ستالین پر اوزه واخیست دجنګ وضعیت تغیر وموند - روسیانو جوابی حملو ته کړ او المانیانو پر شاتنګ شروع کړی - چه په نتیجه کی مسکو له محاصرې خلاص اوڅه قسمت له یو کړ این او کریمیا څخه مستردشو اوتر اوسه هم په ټوله جبهه کی دروسیانو حملې دوام لری - بالمقابل د المانی - عسکرو د پر شادنګ په وخت کی هیڅ بې نظمی پېښه نه شو - او دروسیې سخت ژمی ئې په هر ډول چه و ، و پای ته ورساوه ، اوس چه پسرلی شو المانیان دخپلو لویو او فیصله

کونکو حملو خبرې اترې کوی ، حتی هېلر هم په خپلو ویناو کې ویلي دي - او تو له دنیا ددې حملو و شروع کېدو ته منتظره ده . د المان او شوروی تصادم چه د جگړې مخ کې عملا د شرق ولورته راوگرځاوه نور عکس العملونه ئې هم پېښ کړه ، چه یوله هغو څخه دایر ان دنیولو قضیه ده - انگلیسانو او روسیانو د شرقی محاذ د جگړې له ابتداءد خو المانیا نو وجود د ایران په خاوره کې خطر ناک باله او ددوی ایستل به ئې دایر ان له حکومته غوښته . بالمقابل د ایران دولت د ان ورکاوه چه د محور د اتبا عوشپنر ډېر نه دی او څه چه دی هغه هم تر دقیق کنترول لاندی دی - مگر دې ډاډ د متحدینو قناعت حاصل نه کړه - خو په آخر کې مسئله تر مذاکراتو تېره شوه (په اسد) کې د انگلیس او شوروی عسکرو دایر ان پر خاوره تجاوز وکړ او ددواړو دولتو سفیرانود خپلویاد داشتو په ضمن کې خپل ددې مسلح اقدام مجبوریت څرگند کړ . ایراني قواو په هر لحای کې دجړی کوډتاو مقابله شروع کړه ، خو په طهران کې د یورته مملکتو سفیرانو دازیار یوست چه دایر ان له حکومته سره ویوې موافقې ته ور سپړی اوددې په اثر چه څنگه د محمد علی فروغی تر ریاست لاندی کابینه تشکیل او په مذاکر اتو ماموره شوه .

د جگړې په درېیمه ورځ کې د دو لټینو سره خبر اترې شروع کړې او د جگړې د پریښو ولو اعلان کې وکړ او ایرانی قواو له مقابلی څخه لاس واخیست . د متحدینو عسکر و دایر ان د غرب او شمال محکمې د طهران تر شاوخوا پوری ونیولې او دلمړنیو خبر و اترو په نتیجه کې داسی موافقه حاصله شوه چه د محور تبعه دی و انگلیسی او شوروی قواو ته وسیارل شی ددوی او ددوی د متحده ممالکو سیاسی نمایندگان دی و نیستل شی او تر هغو پوری چه د وضعیت تقاضا وی د متحدینو عسکر به د ایران په لحنو مختلفو برخو کې اوسی او د ایران دموصلاتو څخه استفاده کوی دې پېښی دایر ان پر داخلی وضعیت هم یوه ناوړه اغېزه وکړه چه د سیاسی بحران په اثر اعلیحضرت رضا شاه (د سنبلې په ۲۵) تاریخ له سلطنته لاس واخیست له مملکته اووت - او اعلیحضرت محمد رضا پهلوی دده ولیعهد یر تخت کېښاست اوداداری په طرز کې لوی لوی تقررات پېښ شوه وروسته تردې د انگلستان او شوروی او ایران ترمنځ دیو والی د قرار داد اساس کېښو ول شو - (د لوی په ۱۰) تاریخ دایر ان پارلمان دا تصویب کړه .

چه ددې قرار داد په موجب ایران د یور تینو دولتو سره متحد او ددې خاوری د دفاع به دولتین پر خپله اوزه اخلی - او تر عمومی صلح ۶ میاشتې وروسته به د دو لټینو عسکر دایر ان خاوره تخلیه کوی اود صلح په کنفرانس کې وایر ان ته مساوی حق ورکول کېږی -

نودایر ان تر نیولو وروسته دایر ان موصلاتې لاری د متحدینو د گټې دپاره استعمال شوي اود اصلاح اواز توالی دپاره ئې ترتیبات ونیول شوه - چه وروسیه ته د امریکا او برطانیه دمر ستی لویه برخه له هم دغولارو څخه استول کېږی -

تر دې وروسته په ایران کې یو سیاسی بحران پېښ شو چه علی فروغی استعفا کړه اودچارواکي علی سهیلی په لاس کې ونیولې -

ددې کمال یوه بله مهمه پېښه د انگلیسی او امریکا سره د جابیان جگړه ده چه (د قوس په ۱۷)

د دنیا ځینی مهم اشخاص

جنرال توژو دجاپان صدر اعظم

د عراق پخوانی صدر اعظم
رشید علی گیلانی

جنرال مکار تر د فلپائن مدافع
اودمتحدینو دقوی اوسنی قوماندان
د انزاک په رقبه کې

جنرال آکن لیک ، په منځنی شرق کې
د برطانیې د عسکرو قوماندان

د دنیا جینی مهم اشخاص

نحاس پاشا دمصر رئیس الوزرا

فیلڈ مار شال سانگر ام ، د تایلنڈ
صدر اعظم

سٹیفنر ڈکر ریس ، ڈ برطانیہ
دحربی کابینہ نماینده دهندہ دخل
طلبی مسئلہ دیارہ چہ ہند تہ راغلی و
اوبی له نتیجی بیرتہ و لاند

تاریخ شروع شوه - د موجوده جنگ له سره څخه بلکه تر هغه لاندېه جاپان د محوري د دولتو په قطار کې
لځای نیولی و ، د انګلیس او امریکا سره ګډې ورځ په ورځ مناسبات خړېدل -

په تېره بیا په تېر کمال کې تر هغه وروسته چه انګلیس او فرانسه په غربی محاذ کې په جګړه
اخته وه ، جاپان په فرانسوی هند چین کې بحری او هوایي مرکزونه او هم دغه رنگه
د برما او چین دلاری بندول ټی له انګلستان نه څخه وغوښته .

له هغه نه پس د جاپان د عسکرو تنګ و فرانسوی هند چین ته او بیاد تا پیلند او هند چین په
منځ کې د جاپان بېګاښ اود جاپان غوښتنی له هالیندی شرق الهیند څخه او بالاخر په چین کې
د جاپان اقداماتو همیشه د دو لټینو د ناراضی راغونډوله .

خو یای ټی دا شو چه وروسته تر هغه چه المان پر شوروی حمله شروع کړه ، انګلیس

او امریکا د جاپان و اقتصادي محاصرې ته هڅه و کړه - خو وضعیت یو بحرانی شکل پیدا کړ

جاپان د محاصرې له سیاسته ډېر شاکی و ، او د اعصابو تر یوه سلسله جنګو وروسته نو کیو
(د عقرب په ۱۷) یو فوق العاده نماینده (کوروسو) و واشنگتن ته د مذاکرې د پاره

واستاوه - او کوروسو د عقرب په ۲۶ و واشنگتن ته ورسید ، هلته په مذاکره بخت شو -

د امریکا حکومت د برطانیه حکومت په مشوره خپل قطعی شرطونه د جاپان و نماینده ته وړاندی کړه
او په هغه . کې ټی دخپلی ممکنه موافقې اساس داسی څر گند کړی و ، چه جاپان دی د محور

له اتحاد ووزی اود چین له جدید تشکیل حکومتی دی صرف نظر وکړی او هند چین دی پرزدی .

که څه هم مذاکرات خو واره وشلېده او بیا بیرته سره پیوند شوه او د ټولو دا گمان و
چه په پای کې به یوه مشترکه زمینه میدان ته راووزی - مگر ناڅاپه (د قوس ۱۷۵) په شپه

خبرې اتري پرې کړه شوي او جاپانی قواو په شرق اقصی کې د انګلیس او امریکا پر
متصرفانو سخت يرغل وکړ په لمړۍ حمله کې ټی دهاواڼی او سنگاپور او ها نکانګ حربي

مرکزونه تر مردک اورولو لاندی ونيوله او سخته گله باری ټی پرو کړه او پر دې سر بیره

ټی د ملا یا او فیلیپان په خاوره او دویک او مدوی پر جز پرو عسکر پیاده کړه ، او په شنګهای
او د چین په نور و بین المللی بنارو کې ټی د انګلیس او امریکا امتیازی منطقی اشغال کړی

د جاپان عملیات داسی شدید او ژرا و غیر منتظر وه چه په لمړیو حملو کې ټی د متحدینو

وهواڼی او بحری مرکز و ته خورا سختی صدمې ورسولې او جاپانیانو چه هر لځای غوښته په
موفقانه ډول ټی عسکر پیاده کړه - او په پنځلس ورځو ټی ها نکانګ په یوه میاشت ټی منیلا

د فیلیپان مرکز او د هغه شاوخوا ډېری جزیرې او په دوې میاشتی ټی ملا یا او سنگا پور او

په درې میاشتی ټی د برما مرکز رنگون او په درې نیمې میاشتی ټی ټوله هالیندی شرق الهیند
سره ددې چه متحدینو سخت کوشش کواوه ونيول - اوس په فیلیپان کې د بتان شبهه جز پره

او د بحر الکاهل په جنوبی رقبه کې استرلیا او نیوزیلیند او دهاواڼی جز پرې د متحدینو
په لاس کې پاته شوي او د جاپان عسکرو د برما په خاوره کې د شمال او غرب وخوا ته فشار

راوړد او پر استرلیا باندی د حملې انتظار ورځ په ورځ نژدې معلومېزی - وروسته تر هغه چه

جاپان د انګلیس او امریکا پر مقابل د جنگ اعلان و کړ ددې دواړو د مملکتو اتحادی

غلطنامه

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۰۰	۲	ترجمه نیاغلی بزواک	اثر نیاغلی بزواک
۱۲۷	۵	شاه	پادشاه
»	»	بالکه	بلکه
۱۲۸	۲۲	پیشداوی	پیشدادی
۱۶۵	۱۴	میگوید	میگوید
۱۶۶	۱۸	ظهر الدین	ظهر الدین
۱۷۰	یاورقی	مصور	مصور
۱۷۷	۱۴	سنائی یک	سنائی یکی
۱۷۸	۱	غربی نهز	غربی شهر
۱۸۴	۱۹	زه، زما	زه، ما
»	۲۴	برای نستیبه	تستیبه
۱۸۵	۱۵	غود بیخی	غود بهشن
۲۱۷	۱۱	در خود	درخور
۲۱۸	۵	قریه	قریه
۲۲۶	۱۲	ازقون	درفون
۲۳۴	۹	کپسال	کپسان
»	۲۱	گوری ویل	گوری دیل
۲۳۵	۱۶	در زبان	در زمان
۲۳۶	۱۱	غلیک	نملیک
۲۵۱	۸	ار	وار
۲۵۶	۲۹	تهرنگک	پهرنگک
۲۶۵	۲۹	میدان نه	میدان ته
۲۷۵	۳۲	زیاتبیزی	زیانبیزی
۲۷۹	۲	راسالیب	اسالیب

صفحه	سطر	غلط	صحيح
صفحه ۲۲ د دنيوا واقعات	۱۲	مفاد او زدنيو	اوزدشو
»	۱۹	باعث و کړنچيد	باعث و کړنچيد
»	۳۰	مديراني	مديتراني
۲۹۷	۵	تراجيد دا بيا	تراجيد ا بيا
»	۹	علل ددوي	علل دوي
»	۲۷	اماسره دزمي شروع کيدو	امادزمي شروع کيدوسره
۲۹۸	۳۲	دانگليسي	دانگليس
۲۹۹	۸	ددولتنيو دناراضني	ددولتنيو ناراضني

فهرست مندرجات سالنامه

۱۳۲۰

الف : مضامين

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۹	تشکيلات وزارت معادن	۱	د کابل لسه کالنې
۲۰	» رياست زراعت	۲	د افغانستان باد شاه
»	» » مطبوعات	۳	تشکيلات مملکتی (صدارت عظمی)
		۵	» وزارت حریبه
	<u>ولایات و حکومت اعلی :</u>	۹	» » خارجه
۲۲	تشکيلات ولایت کابل	۱۱	» » داخله
»	» » قندهار	۱۲	» » عدلیه
۲۳	» » هرات	»	» » مالیه
۲۴	» » مزار شریف	۱۳	» » معارف
۲۵	» » قطغن و بدخشان	۱۵	» » اقتصاد
۲۶	» » مشرفی	۱۶	» » فوائد عامه
۲۷	» » جنوبی	۱۷	» » صحیه
»	» حکومت اعلی مینه	۱۸	» » پست و تلگراف

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۱۵	امور شورای ملی	۲۸	تشکیلات حکومت اعلیٰ فراه
»	» اعیان	۲۹	» دوائر ملی (شورای ملی)
»	د افغانستان بانک	۳۴	» مجلس اعیان
۱۲۰		۳۶	» دوائر حضور (وزارت دربار)
۲	بانک ملی	۳۷	» دارالتحریر شاهی
	مقالات :		اجراآت دوائر مملکتی :
۱۲۱	مدوحین شاهنامها	۳۸	امور حربیه
۱۳۳	گلپهای کوهی	۴۰	» خارجه
۱۴۴	کارخانهای افغانستان	۴۳	» داخله
۱۶۲	آبدات و مزارات غزنی	۵۷	» عدلیه
۱۸۲	نکته چند درگرامر ولایت پښتو	»	» معارف
۱۸۸	مزایای بدیعی پښتو	۸۰	» اقتصاد
۲۰۳	دریبه برخه میاروخیان	۸۱	» صحیه
۲۱۷	فهرست شهرهای افغانستان	۹۳	» مالیه
۲۳۸	پښتون	۹۴	» پست و تلگراف
۲۵۱	دپښتو نثر	۹۹	» ریاست مستقل زراعت
۲۸۰	داخلی مهم وقائع	۱۰۳	» » » مطبوعات
۲۹۶	د دنیا واقعات		

ب : تصاویر

صفحه	تصویر	صفحه	تصویر
۴۴	از مقررریهای مهمه وزارت حربیه (۴) قطعه مقابل	۲	اعلیحضرت اشرف همایونی
»	» » » » داخله	۴	ج، ع، ج والا حضرت صدراعظم صاحب
»	» » » » متفرقه	ع، ج، ا، ا، انیان والا حضرت	
»	» » » » ۳ پښتانه فارغ التحصیلان	مقابل ۶	وزیر صاحب حربیه
۵۲	بیلوتی شاگردان د علمی درس په وخت کی	ع، ج والا حضرت سردار شاه ولیخان مقابل ۱۰	
میخانیکي شاگردان درو میو نامی الو تکی		ع، ج والا حضرت وزیر صاحب معارف » ۱۲	
دکار په وخت کښن	مقابل ۵۲	ع، ش » سردار محمد داؤد خان » ۳۸	

د کابل کالنی

صفحه	تصویر	صفحه	تصویر
<p>دراديو موسيقي د کورس يوه ټولگي متعابن ۲ قطعي مقابل ۱۰۶</p> <p>هغه ذرات چه دکابل کالنی سره ښي فلمي مرسته کړيده (۱۲) قطعه مقابل ۱۳۲ او ۲۰۲</p> <p>دچنداول معاينه خانه » ۲۱۶</p> <p>سوی پل (پل سوخته) » ۲۱۷</p> <p>دملی لوڼي جرگي منظره (۲) قطعي مقابل ۲۸۰</p> <p>والاحضرت شهزاده محمد نادر جان » ۲۹۰</p> <p>د۲۳ کال دخپلواکي جشن (۶) قطعي » ۲۹۲</p> <p>ددنيا ځيني مهم اشخاص (۲۲) » ۲۹۶</p> <p>رنگه عکسونه (۲) قطعي</p>	<p>مينا نيکي شاگردان دهنډوا دروميو نامي مقابل ۵۲</p> <p>والاحضرت وزير صاحب حريه دهواڼي مکتب مقابل ۵۲</p> <p>دروغتيا او بيطاري د کورس دليري دوری مقابل ۵۲</p> <p>شهادتنامي وروپشلي کيزي مقابل ۵۲</p> <p>د کورس عالی دمداو مينو دوهي دوری مقابل ۶۰</p> <p>ټولگي فارغ التحصيلان مقابل ۶۰</p> <p>ديلو صاحبانو دتعليمگاه دليري دوری يوه ټولگي مقابل ۶۰</p> <p>فارغ التحصيلان دخپلو معلمينو سره مقابل ۶۰</p> <p>دقندهار عسکري قومانداني او نور لخوا يونه ۴ قطعه مقابل ۶۰</p>		

روابط تر پخوانیہ ټینګ شوم او سم دستې چرچل دروزولت د ملاقات د پارو او شکنجین ته ولاړ د دواړو خواو ارکان حرب یوه د همکاري نظامی نقشه طرح کړه او هم ضمناً چرچل و کانا ډاټه مسافرت وکړ او د امریکنا په پارلمان کې ټي د مملکتینو دیو والی په شاوخوا کې وینا وکړه - په هم دغه وخت کې ایډن د انگلیس د خارج چارو وزیر په مسکو کې و او اودشوروی او انگلیس د همکاري او اتحاد تړون د جنګ په وخت کې او تر جنګ وروسته طرح کېده - هغه وخت چه جنګ د هند و سر حداتو ته نژدې شو د هند او چین په روابطو کې ډېر نژدې هوالی پیدا شو او چیا ننگ کای شیک ودهلی ته مسافرت وکړ - دانگلیسی مامورینو اودهند د سرغنه و سره ټي وکتل اودهند لټیښی مخایونه ټي معائنه کړه او دواړو خواو د چین او هند د مقصد دیووالی اودسرنوشت د ارتباط مظاهرات سره وکړه .

هم دغه ډول د برطانیه حکومت وهند ته د جنګ نژدې کېدو په نسبت سرسټیفر د کرپس د حربی کابینې عضو دنوی پروژې سره د هند د قضیې دحل کولو دپاره وهند ته واستاوه - چه مستقیماً د هند له سرغنه و سره خبری اتري وکړی او یوې اطمینان بخشونکې نتیجې ته ورسیزی اوهم په هند کې دفاعی ترتیبات په لویه پیمانه شروع شوی دی - له بلې خوا (دقوس په ۲۰) تاریخ المان او ایطالیاهم د امریکا و متحده ممالکو ته د جنګ اعلان ورکړ او تایلیند هم د جاپان پر خوا شو او بالمقابل د امریکائی دولتو کنفرانس (دجدي په ۲۵) تاریخ په رایو دی جنېرو کې منعقد شو اوله محوره سره ټي د امریکائی دولتو د روابطو پر پکول تصویب کړل . او امریکائی ډېر دولتو د جاپان او المان او ایطالیاهم مقابل د جنګ اعلان وکړ او خپله همکاري ټي د اتا زونی د متحد ممالکو سره څرگند کړه - خو یوازی د جاپان اوشوروی روابطو څه فرق نه دی پیدا کړی تراوسه د دواړو خواو اتحاد د بیطرفی د هغه لس کلنی تړون له رویه چه د تېر کال په پای کې هغه وخت چه متسو کا د جاپان د خارج چارو وزیر په مسکو کې لاس لیک کړی و ، دوام لری .

یو بل د بیطرفه مملکتو څخه د تر کبې مملکت دی چه که څه هم ورځ په ورځ د جنګ لمبی پی و سر حداتو ته نژدې کیزی خو تراوسه ټي خپله بی طرفی ښه ساتلی اوله دواړو خواو سره دوستانه روابط لری . او په عین زمان کې خپل عسکری او اقتصادی شتون تقویه کوی . او مصر هم د برطانیې سره خپله پابندی په خپل اتحادی تړون څرگنده کړې ده امداد کال په پای کې هلته هم یولنډ سیاسي بحران دپورته معاهدې د مقرراتو پر تعبیر او تشکیلاتي مسائلو باندی پېښ شو چه د هغه په اثر د وفد حزب د مملکت چارو به لاس واخست او نجاس پاشا کابینه تشکیل او خپله پابندی ټي د اتحاد په تړون له کابینې سره اعلان کړه . امداد مصر په داخلی چارو کې ټي د برطانیې نه داخلیده وغوښته اونوی انتخابات ټي اعلام کړه هم دغه رنگه په اروپا کې د ویشی دولت تر هغه وروسته چه سوریه ټي له لاسه ووتله او هند چین نظامی حفاظت ټي وجاپان ته وسپاره دخپلو نورو مستعمر اتو دساتلو دپاره ډېر زیار باسی او خپله د بې طرفی وضع ساتی اود دواړو خواو ته ټي دخپلو مستعمر اتو او بحریې اونوری داراېې پریشودل منع کړی دی - هم دا ډول اسیا په او پر تکمال سره ددې چه ددوی پر منافعو ډېر فشار و نه له هری خوا واقع شوی دی تراوسه پوری بیطرفه پاته دی .

(پای)